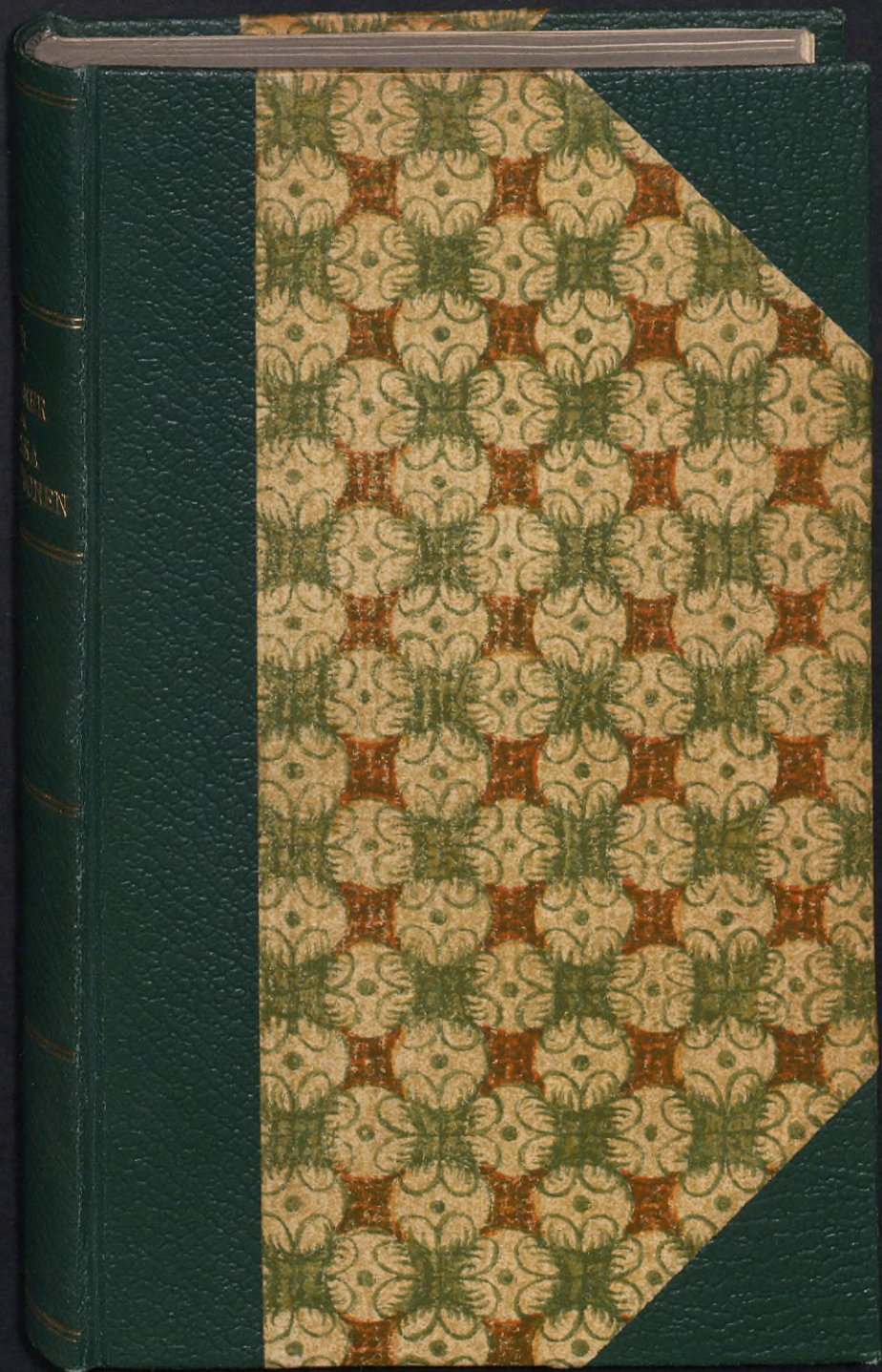


Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.  
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.  
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.





THE HISTORY OF THE UNITED STATES OF AMERICA

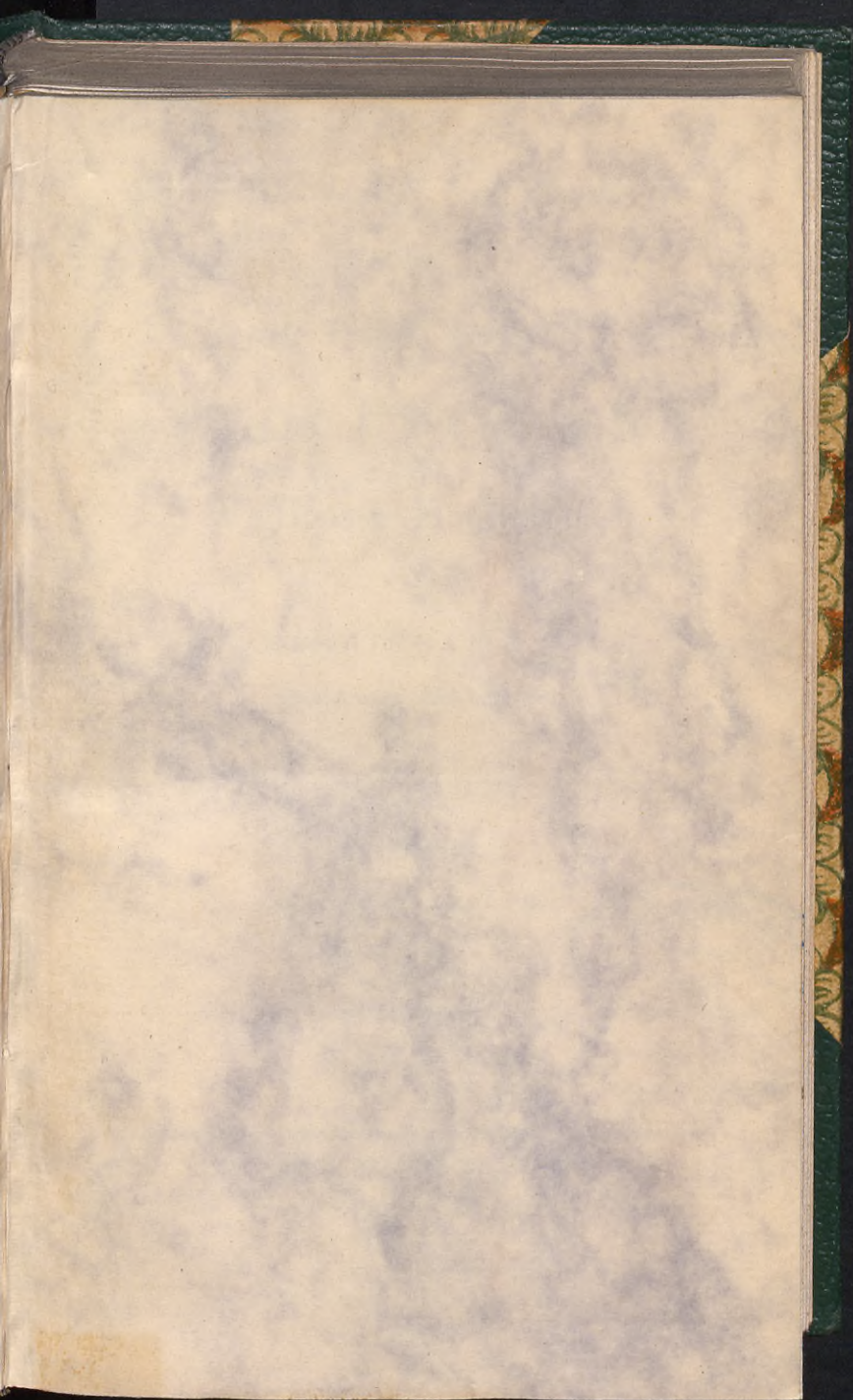


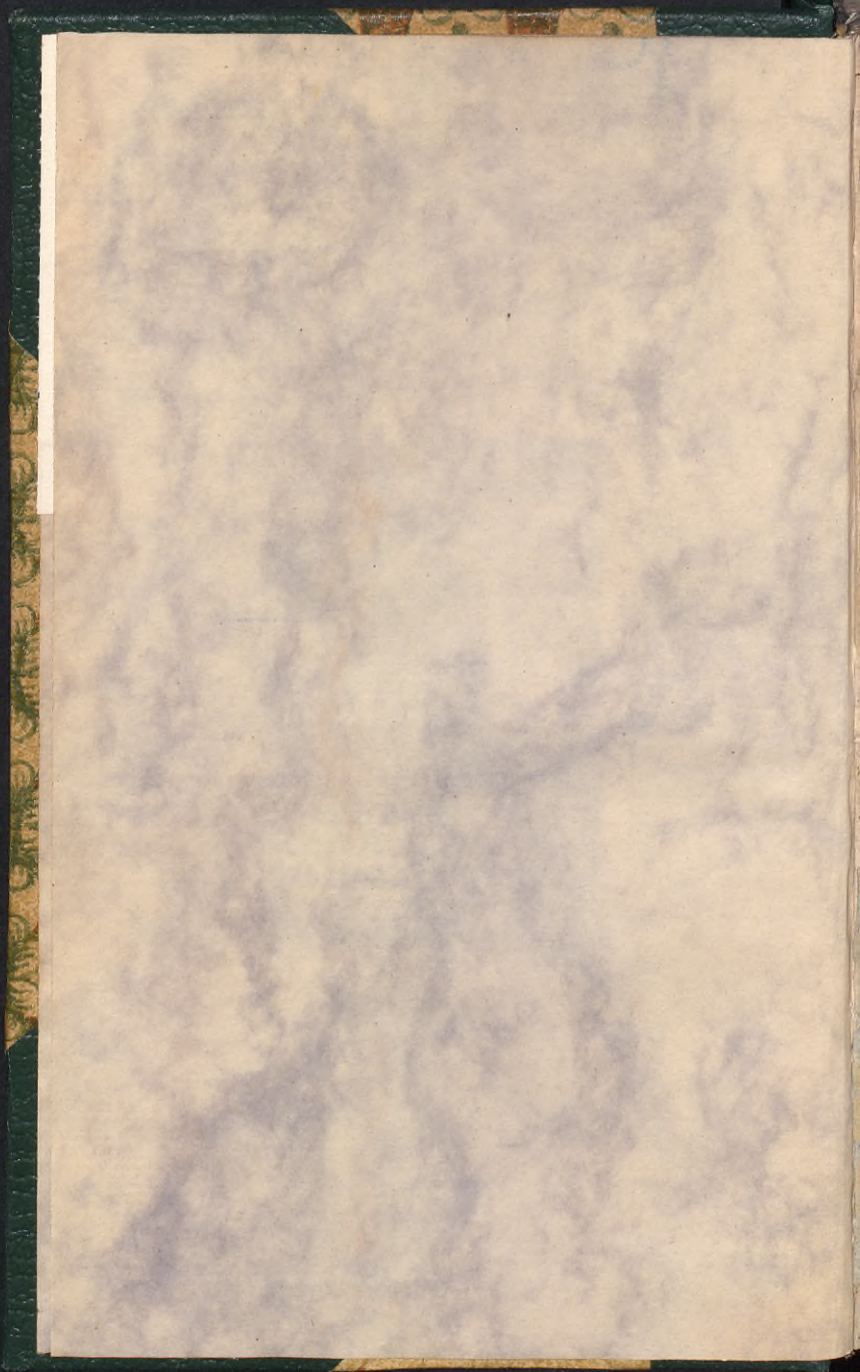
Allmänna Sektionen

Hist.  
Fr.



AUG. JOHNSONS  
BOKBINDERI  
GÖTEBORG





REFLEXIONER  
öfver  
Franska  
REVOLUTIONENS

Viktigaste Händelser,

af

FRIHERRINNAN STAËL;

*efter hennes död utgifne*

af

Hertigen af BROELIO och Friherre STAËL.

~~~~~  
*Andra Delen.*

~~~~~  
Öfversättning.



~~~~~  
*G. A. Chapman.*

~~~~~  
STOCKHOLM, 1818,  
hos Zacharias Haeggström.



# INNEHÅLL.

## Tredje Afdelningen.

1.	Cap. Om utflyttningen	Sid.	1.
2.	— Neckers förutsägelse om 1791 års Constitution	—	8.
3.	— Om de olika partier, af hvilka den Lagstiftande Församlingen var sammansatt	—	19.
4.	— Om andan af den Lagstiftande För- samlingens beslut	—	25.
5.	— Om det första kriget mellan Frank- rike och Europa	—	27.
6.	— Om de medel, som användes 1792 att införa en republicansk regering	—	33.
7.	— Årsdagen den 14 Juli, firad år 1792	—	39.
8.	— Hertigens af Brunsvig förklaring	—	42.
9.	— Revolutionen d. 10 Augusti 1792. Monarchiens störtande	—	45.
10.	— Serskilda Anekdoter	—	48.



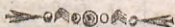
- |     |  |         |
|-----|--|---------|
| 11. | Cap. Utländningarne drifna från Frankrike 1792   | Sid. 61 |
| 12. | — Ludvig XVI:s process   | — 65.   |
| 13. | — Carl I och Ludvig XVI  | — 71.   |
| 14. | — Kriget mellan Frankrike och England — Pitt och Fox   | — 77.   |
| 15. | — Om den politiska Fanatismen  | — 87.   |
| 16. | — Om den styrelse, man kallat skräckregeringen   | — 91.   |
| 17. | — Om Franska arméen under skräckregeringen; Federalisterna och Vendée  | — 98.   |
| 18. | — Det tillstånd, hvori frihetens vänner befunno sig utom Frankrike under skräckregeringen  | — 103.  |
| 19. | — Robespierres fall, och förändring af system i regeringen   | — 108.  |
| 20. | — Om den sinnesförfattning, som var rådande i det ögonblick, Directorial-republiken infördes i Frankrike                           | — 113.  |
| 21. | — Om de tjugu månader, under hvilka Frankrike varit republik, i från November månad 1795 till den 18 Fruetidör (4 Septem-ber) 1797 | — 124.  |
| 22. | — Tvänne besynnerliga förutsägelser, utdragna utur Revolutionens Historia af Necker  | — 130.  |

23.	Cap. Om armeen uti Italien	Sid. 134.
24.	— Om införandet af den militäriska styrelsen i Frankrike genom handelserna den 18 Fructidor	— 137.
25.	— Serskilda Anekdoter	— 145.
26.	— Tractaten i Campo-Formio 1797, General Bonapartes ankomst till Paris	— 151.
27.	— General Bonapartes förberedelser att resa till Aegypten. Hans tanka, rörande infallet i Schweiz	— 161.
28.	— Infallet i Schweiz	— 165.
29.	— Om Directorialregeringens slut	— 173.

### Fjerde Afdelningen.

1.	Cap. Nyheter från Aegypten; Bonapartes återkomst	Sid. 197.
2.	— Revolutionen d. 18 Brumaire	— 181.
3.	— På hvad sätt den Consulära styrelsen inrättades	— 192.
4.	— Om tillvexten i Bonapartes oinskränkta magt	— 198.
5.	— Borde England göra fred med Bonaparte vid hans tillträde till regeringen?	— 208.
6.	— Om Concordatets invigning i Notre-Dame	— 214.
7.	— Neckers sista arbete under Bonapartes Consulat	— 222.

8. Cap.	Om Landsflykten	Sid. 236.
9. —	Om Neckers sista dagar	— 244.
10. —	Öfversigt af Neckers grundsatser i frågan om statsförfattning och regering	— 250.
11. —	Bonaparte Kejsare. Den contrare- volution han gjorde	— 255.
12. —	Om Napoleons uppförande mot den Europeiska Continenten	— 266.
13. —	Om de medel, Bonaparte använde att anfälla England	— 271.
14. —	Om Franska armeens anda	— 277.
15. —	Om Bonapartes lagstiftning och för- valtning.	— 287.
16. —	Om literaturen under Bonaparte	— 294.
17. —	Ett ord af Bonaparte, tryckt i Mo- nituren	— 300.
18. —	Om Bonapartes politiska lära	— 301.
19. —	Magtens berusning. Bonapartes mot- gångar och afsägelse	— 311.



Reflexioner öfver Franska  
Revolutionens Vigtiga-  
ste Händelser.

TREDJE AFDELNINGEN.

FÖRSTA CAPITLET.

*Om utflyttningen.*

Man bör göra skilnad mellan den frivilliga och den tvungna utflyttningen. Efter thronens störtande 1792, då skräckregeringen började, utflyttade vi alla, för att undandraga oss de faror, af hvilka en hvar hotades. Det är icke bland de minsta brott, som då varande regering begått, att den ansåg dem för brottsliga, hvilka lemnade sina hemvister endast för att undslippa folkupprorets eller revolutionsdomstolarnas lönnmord; och att den innesfattade i sin landsförvisning icke blott dem, som

vero i stånd att bära vapen, utan äfven gubbar, kvinnor och barn. Utflyttningen, 1791, deremot var icke påkallad af något slags fara, bör därför anses såsom ett partibeslut, och kan i detta afseende bedömas efter politiska grundsatser.

I det ögonblick Konungen blef arresterad i Varennes, och återförd såsom fånge till Paris, beslöt ett stort antal adelsmän att lemna sitt fädernesland, för att söka hjälp hos fremmande magter, och förmå dem, att med väpnad hand hämma revolutionen. De första emigranterna förmådde de i Frankrike kvarblifna adelsmännen att följa efter; de fordrade denna uppoffring under namn af ett slags hederskänsla, tillhörande deras stånd, och man såg de Franska privilegierade hoptals uppfylla de stora landsvägarna, för att taga tjänst hos utländningar på den fiendtliga stranden. Efterverlden, tror jag, skall finna, att adeln vid detta tillfälle aflägsnade sig från de sanna grundsatser, på hvilka sambällsföreningen stödjer sig. Om man skulle antaga, det adelsmännen icke gjort bättre att strax från början gå in på de förändringar, som upplysningens framsteg och tredje ståndets tillvexande magt gjorde nödvändiga, skulle åtminstone tiotusen adelsmän mer omkring Konungen kanske hafva hindrat hans afsättande. Men, utan att förlora sig i hypoteser, som alltid kunna bestriidas, har man oföränderliga pligter i politiken, så väl som i moralen, och den första af alla är att aldrig öfverlemna sitt fädernesland åt utländningar, äfven då de erbjuda sig att försvara det system, man anser för det bästa. Ett parti anser sig för

det enda dygdiga, det enda lagliga; det andra anser sig för det enda nationella, det enda patriotiska: huru skall deras tvist afgöras? Skulle Fransmännen anse de fremmande tropparnes triumf såsom Guds dom? Guds dom, säger ordspråket, är folkets röst. Om ett borgerligt krig hade varit nödvändigt, för att mäta styrkan och afgöra, hvilka voro de starkaste, hade nationen derigenom blifvit större i sina egna ögon, äfven som i sina medtäflares. Cheferna i Vendée ingåfvo tusen gånger mer aktning än de Fransmän, hvilka uppväckt de serskilda Europas coalitioner mot sitt fädernesland. I ett borgerligt krig kan man endast genom mod, kraft eller rättvisa komma till seger; framgången i en sådan strid tillkommer endast själens förmögenheter: men för att draga fremmande troppar i sitt land, kunna en intrigue, en slump, bekantskap med en general eller minister, som står i gunst, ensamt vara tillräckliga. I alla tider hafva emigranterne gjort en lek af sitt fosterlands sjelfständighet; lika som en svartsjuk sin maitresse, önska de se den antingen död eller trogen; och det vapen, hvarmed de tro sig slå de upproriska, faller ofta ur deras händer, och drabbar med ett dödande slag det land de föregåfvo sig villja frälsa.

Franska adeln anser sig olyckligtvis snarare såsom medpatrioter af adeln i andra länder, än såsom Franska medborgare. Efter deras sätt att se, äro ättlingarne af Europas gamla eröfrare i serskildta länder skyldige hvarandra undsättning från det ena riket till det andra; men nationerna deremot anse sig utgöra ett likartadt helt, och villja derfö-

re sjelfva råda öfver sitt öde; och ifrån forntiden ända till våra dagar, hafva fria eller blott stolta nationer aldrig utan afsky kunnat se utländska regeringar blanda sig i deras inbördes stridigheter.

Omständigheter, som serskildt tillhöra Frankrikes historia, hafva der skilt de privilegierade från tredje ståndet, på ett mera bestämdt sätt än i något annat land af Europa. Belefvenhet i seder gjorde de politiska söndringarna minre synbara; men skattfrihet, en mängd embeten, uteslutande gifna åt adelsmän, olikhet i lagarnes tillämpning, hofetiquette, med ett ord alla ärfda rättigheter, som från att bero af äröfringen förvandlades till egenmäktig gunst, hafva i Frankrike gjort, att jag så må säga, två nationer af en. Följaktligen hafva de utflyttade adelsmännen velat behandla nästan hela mängden af Franska folket såsom upproriska vasaller, och långt ifrån att qvarblifva i sitt land, för att antingen triumphera öfver den rådande opinionen eller förena sig dermed, hafva de funnit det enklare, att påkalla Europas väpnade härar, för att bringa Paris till förnuft. Det var, sade de, för att befria pluraliteten från den upproriska minoritetens ok, som de togo sin tillflykt till nästgränsande bundsförvandters vapen. En nation, som skulle behöfva utländsk hjälp för att befria sig från hvad ok som heldst, vore i den grad förnedrad, att der ingen dygd skulle kunna utvecklas på långliga tider; den skulle på en gång blygas för sina förtryckare och sina befriare. Det är sant, att Henric IV antog fremmande troppar i

⊕ Orätt. Nordamerika begärde och erhöll franska hjälper att göra sig öfverens.

sin armée; men han nyttjade dem som hjälptroppar och berodde icke af dem. Han satte Engelsmän och Tyska protestanter emot Ligisterna, som beherrskades af Spanska katoliker; men han var alltid omgifven af en Fransk styrka, nog anseelig för att vara herre öfver sina bundsförvandter. År 1791 var utflyttningssystemet falskt och fördömligt, ty en handfull Fransmän förlorade sig ibland Europas alla bajonetter. Dessutom fanns det ännu många andra utvägar att i Frankrike komma till förlikning; ganska aktningvärda män voro i spetsen för regeringen, politiska villfarelser kunde rättas, och ännu hade ej mord af revolutionsdomstolar blifvit begångna.

Långt ifrån att utflyttningen upprätthållit adelns anseende, har detta fast mer derigenom lidit den största skada. En ny generation har uppstått under adelsmännens frånvaro, och emedan denna generation lefvat, varit lycklig, triumpherat, de privilegierade förutan, tror den sig ännu kunna bestå genom sig sjelf. Då de utflyttade å andra sidan alltid lefvat inom samma krets, hafva de förblifvit i den öfvertygelsen, att allt var uppror, som stridde mot deras gamla vanor; på detta sätt hafva de småningom antagit samma slags oböjlighet som presterna; alla politiska traditioner hafva i deras ögon blifvit trosarticlar; och de hafva förvandlat missbruken till dogmer. Deras tillgifvenhet för Kongliga familjen i dess olycka är ganska aktningvärd; men hvarföre låta denna tillgifvenhet bestå i hat till fria författningar, och kärlek till enväldet? Och hvarföre förkasta för-



nuffrets granskning i politiken, likasom det vore fråga om heliga mysterier, men icke om menskliga angelägenheter? År 1791 har aristokratiska partiet i sielfva verket, och till alla sina rättigheter, söndrat sig från nationen, å ena sidan, derföre att det lemnade Frankrike, å den andra, emedan det icke erkände en stor nations rättighet att sjelf ega något att säga i valet af sitt regeringssätt. Hvad betyda nationer? upprepade man ständigt, det fordras arméer. Men utgöra icke arméerna en del af nationen? Intränger icke opinionen förr eller sednare, äfven i soldaternas leder, och på hvad sätt kan man qväfva, hvad som nu är lifvet i alla upplysta länder, en fri granskning af allas intressen och rättigheter?

De utflyttade hafva bordt, af sina egna känslor vid åtskilliga tillfällen, öfvertyga sig, att det beslut de tagit förtjente tadel. När de befunno sig midt ibland utländska uniformer, hörde Tyskarnas språk, hvaraf intet enda ljud i minnet återkallade deras forna lefnad, kunde de ännu anse sig klanderfria? Sågo de icke hela Frankrike försvara sig på andra stranden? Erforo de icke en smärtande förebräelse, då de från det läger, de måste kalla det fiendtliga, igenkände sina nationalsånger och sina landskapsdialekter? Huru många bland dem hafva icke sörjande återvänt till Tyskar, Engelsmän och så många andra folkslag, som de nödgades anse för sina bundsförvandter! Ack! man kan icke flytta sina husgudar till utländningars bostäder. De utflyttade hafva ofta, äfven då de krigade mot Frankrike, varit stolta öfver sina landsmäns segrar.

De voro slagna såsom emigranter, men de triumpherade som Fransmän, och den glädje de deraf kände var en ädel motsägelse af deras Franska hjerta. Jacob II utropade i bataillen vid Hogue, då Franska flottan, som försvarade hans egen sakt mot England, blef öfvervunnen: "*Hvad mina tappra Engelsmän slåss!*" Och denna känsla gaf honom mera rättighet till thronen än alla de skäl, som användes att bibehålla honom på den samma. I sjelfva verket kan fosterlandskärleken lika litet utplånas som alla andra känslor, hvarpå våra första pligter grunda sig. Ofta hafva en lång frånvaro eller partistrider upplöst alla edra förbindelser. J kännen ej mer någon enda person i det fädernesland, som J kallen edert; men vid dess namn, vid dess åsyn blir hela edert hjerta upprördt, och långt ifrån att man bör förjaga dessa intryck såsom bländverk, böra de tjena till ledtråd för den dygdiges lefnad.

Flera politiska skriftställare hafva anklagat utflyttningen för alla de olyckor, Frankrike undergått. Det är ej rätt att för det ena partiets brott beskylla det andras villfarelser; men det synes icke dess minre afgjordt, att en demokratisk kris blifvit mycket sannolikare, om alla, hvilka beklädt embetæa under förra monarchiska regeringen, och som, i fall de velat, kunnat bidra till upprättandet af en ny, hade öfvergifvit sitt fädernesland. Då jemlikheten på detta sätt från alla sidor gjort sig gällande, skulle de upprörda sinnena allt för mycket lemnat sig åt den demokratiska strömmen; och fol-

ket, som sett Konungamagten endast hos Konungen, hade trott det tillräckligt att störta en enda, för att grundläggä republiken.

ANDRA CAPITLET.

*Neckers förutsägelse om 1791 års Constitution.*

Necker har, under de sista fjorton åren af sin lefnad, aldrig skilt sig från sitt landtgoods Coppet i Schweiz. Han lefde i den fullkomligaste enslighet. Men det lugn, som åtföljer en obefläckad ära, utesluter icke själens verksamhet; också upphörde han icke, att med den största noggrannhet följa hvarje händelse, som i Frankrike tilldrog sig; och de arbeten han författat, under revolutionens serskilda perioder, hafva en karakter af prophetior, emedan han genom granskning af felen, hos de olika constitutioner som i Frankrike tid efter annan varit rådande, på förhand gaf tillkänna följderna af dessa fel; och spådomar af detta slag kunna ej annat än gå i verkställighet.

Necker förenade, med sin förvånande skarp-sinnighet i förståndet, för mensklighetens och i synnerhet för Frankrikes öde, en känsla, som jag tror man knappt skall hafva funnit hos någon publicist. Man behandlar vanligen politiken på ett abstract sätt, ooh grundar den nästan alltid på uträkning; men Necker har i synnerhet sysselsatt sig med denna vetenskaps förhållande till läran

om enskilda människors pligter, till nationernas lycka och anseende. Han är politikens Fenelon, om jag vågar nyttja detta uttryck, att utmärka bägge dessa stora mäns likhet i dygder.

Det första arbete, som Necker utgaf 1791, kallas: *De l'administration de M. Necker par lui-même*. (Om Neckers förvaltning, författadt af honom sjelf). Vid fortsättningen af en ganska djup politisk undersökning, om de serskilda ersättningar man bordt gifva de privilegierade för mistningen af deras fordna rättigheter, säger han, i det han vänder sig till Nationalförsamlingen: "Jag vet det man skall tadla min orubbliga tillgifvenhet för rättvisans grundsatser, och man skall bemöda sig att nedsätta dess värde, genom det man kallar den *aristokratisk medlidsamhet*. Jag känner bättre än någon, af hvad beskaffenhet midt medlidande är. Det var för edert bästa, jag först kände detta deltagande; men då voren J utan förening, utan styrka; det var för eder som jag först stridde. Och på den tid jag så mycket beklagade mig öfver den liknöjdhet, man visade eder, då jag talade om den aktning, man var eder skyldig, då jag var i en beständig oro öfver folkets öde, äfven då sökte man genom ordlekar förlöjliga mina tankar. Jag ville gerna älska andra än eder, då J öfvergifven mig; jag ville gerna kunna det, men jag eger ej denna tröst; edra fiender och mina hafva satt mellan mig och eder en skiljemur, som jag aldrig skall söka genombryta, och de måste alltid hata mig, emedan de gjort mig ansvarig för sina egna fel. Det är likväl icke jag, som uppmuntrat dem

till ett omätligt bruk af deras fordna magt, icke heller är det jag, som gjort dem oböjliga, då man borde börja en underhandling med tidens skick. Ack! om de icke vore förtryckta, om de icke vore olyckliga, huru många förebråelser hade jag ej att göra dem! Äfven då jag ännu försvarar dem i deras rättigheter och deras egendom, skola de, som jag hoppas, icke tro, att jag någonsin tänker återvinna deras gunst. Jag söker nu mer hvarken deras eller någon annans; det är i mina hugkomster, i mina tankar, jag vill lefva och dö; då jag fäster min uppmärksamhet på renheten af de tänkesätt som ledt mig, finner jag ingenstades ett sällskap som passar mig, och likväl i det behof deraf, som hvar och en känslofull själ inom sig erfar, uppgör jag en sådan förbindelse, jag uppgör den, i hoppet, med redliga människor af alla länder, med dem, så få de än må vara, hvilkas första passion är kärleken till det goda på jorden."

Necker saknade bittert folkets förtroende, som han likväl utan betänkande hade uppoffrat för sina pligter. Några hafva räknat honom till last det värde han satte derpå. Olyckliga de statsmän, som icke hafva behof af den allmänna opinionen! De äro hofmän eller inkräktare; de smickra sig att vinna genom intrigue eller fruktan, hvad ädla karakterer endast villja erhålla af sina likars aktning.

Då jag och min far i Coppet spatserade tillsammans under de stora träden, hvilka ännu synas mig som förtroliga vittnen till hans ädla tankar, frågade han mig en gång, om jag trodde, att hela

Frankrike hyste samma misstankar, för hvilka han varit ett offer under sin resa från Paris till Schweiz. "Jag tycker, sade han, att man i vissa provinser ända till sista dagen erkänt renheten i mina afsigter, och min tillgifvenhet för Frankrike?" Knappt hade han gjort mig denna fråga, då han fruktade att blifva för mycket rörd af mitt svar. "Låtom oss icke mer tala derom, sade han, Gud ser i mitt hjerta, och det är nog." Jag vågade icke trösta honom den dagen, en så stark återhållen rörelse fann jag i hela hans väsende. Ack! hvad en sådan mans fiender måste vara känslolösa och inskränkta! Det är på honom, man borde uttyda Ben Johnsons ord, då han talar till sin höga gynnare, Rikscancellern af England. "Jag beder Gud, att han måtte förlåna eder styrka i motgången; ty i medgången skall den aldrig fattas eder."

I det ögonblick, demokratiska partiet, som då var allrådande, gjorde Necker förslag till jemkningar, yttrade han sig med den största styrka om den olyckliga belägenhet, hvari de bade försatt Konungamagten. Och, ehuru han kanske allt för mycket litade på moralens och vältalighetens kraft i en tid, då man började blott sysselsätta sig med enskilda fördelar, betiente han sig bättre än någon annan af ironien och förnyftiga skäl, när han fann det tjenligt. Af flera exempel vill jag blott anföra ett.

"Jag vågar säga, den politiska hierarchie, Nationalförsamlingen infört, syntes mer än någon annan allmän stadga påkalla Konungens kraftiga bemedling. Denna höga bemedling var den enda,

som möjligtvis kunde bibehålla afstånden mellan så många magter, som närma sig till hvarandra, emellan så många representanter af lika rättigheter, så många värdigheter, jemlika såsom hörande till första ståndet, och dessutom så nära hvarandra genom naturen af dertill hörande befattningar och embetenas obeständighet. Denna ensam kunde på något sätt gifva lif åt de abstracta gradationerna och alla de constitutionella, af hvilka rangordningen framdeles borde bestämmas."

"Jag ser väl"

"De första församlingarna, som utnämna väljande corps ;"

"Denna väljande corps, som utser fullmäktige till Nationalförsamlingen ;"

"Denna Församling, som fattar beslut samt anhåller, att Konungen måtte stadfästa och kungöra dem ;"

"Konungen, som skickar dem till departementerna ;"

"Departementerna, som öfverlemna dem till districterna ;"

"Districterna, som gifva befallningar åt municipaliteterna ;"

"Municipaliteterna, som, för verkställandet af dessa beslut, påkalla handräckning af Nationalgardet, när så fordras ;"

"Nationalgardet, som bör tygla folket ;"

"Folket, som bör lyda."

"Man ser i denna uppställning en numerfölijd, hvaremot ingenting kan invändas, ett, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio, tio ; det ena följer o-

tvunget på det andra. Men i regering, i lydnad är det endast genom de serskilda magternas samband, genom deras moraliska förhållande till hvarandra, som den allmänna ordningen upprätthålles. Lagstiftarens befattning skulle vara ganska lätt, om, för att fullborda detta politikens storverk, mängdens undergifvenhet för några få människors förstånd, det vore tillräckligt att conjugera ordet befalla och säga, såsom i scholorna, jag skall befalla, du skall befalla, han skall befalla, vi skola befalla, o. s. v. För att införa en verklig subordination, och trygga alla, både de högre och lägre, klassernas verkningskrets, måste det nödvändigt finnas i alla antagna förmanskaper en inbördes motsvarig gradation af anseende och vördnad. Från led till led fordras en vördnadsbjudande skilnad, och i den högsta af dessa gradationer en magt, som genom verklighetens och inbildningens förenade styrka utöfvar sitt välde på det hela af den politiska hierarchien."

"Det finnes intet land, der ståndsskilnaden är så utplånad som under de österländska kalifernas despotiska regering; men också äro straffen ingenstädes hastigare, strängare och mångfalligare. Rättvisans och förvaltningens hufvudmän hafva der ett distinctionstecken, som ersätter allt, nämligen en vakt af janitscharer och bödlar."

Dessa sista paragrafer hafva afseende på nödvändigheten af en aristokratisk corps, det vill säga, en pairkammare, för att upprätthålla monarchien.



Necker hade under sin sista ministère försvarat Engelska regeringssättets grunder mot Konungen, folket och adeln, efter hvarandra, på den tid, då hvardera af dessa magter varit den starkaste. Han fortsatte samma roll såsom författare och stridde i sina skrifter mot Constituerande Församlingen, Nationalconventet, Directorium och Bonaparte, mot alla fyra på höjden af deras lycka, sätande samma principer mot alla, och förkunnande dem, att de skulle gå under, äfven om de uppnådde sitt mål, emedan det som i politiska ämnen mest förvillar corpser och individuer, är den triumph man för ett ögonblick kan vinna öfver rättvisan; denna triumph slutar alltid med att störta dem, af hvilka den blifvit vunnit.

Necker, hvilken såsom statsman bedömde 1791 års constitution, utgaf sina tankar i detta ämne under första Församlingen, då denna constitution väckte en stor enthusiasm. Hans arbete, kalladt: *Du pouvoir exécutif dans les grands états* (om den verkställande magten i stora stater), är af tänkare erkänt för klassiskt. Det innehåller ganska originella idéer om den styrka, som är nödvändig för regeringar i allmänhet; men dessa reflexioner äro i början serskildt använda på den sakernas ordning, som Constituerande Församlingen nyligen proclamerat. I denna bok kunde man ännu mer än i den föregående taga hans förutsägelse för en verklig historia; till den grad äro de händelser, som bristerna i den allmänna statsförfattningen borde åstadkomma, med klarhet och noggrannhet utredde. Då Necker jämförde den Engelska constitutionen med

den Constituerande Församlingens arbeten, slutade han med dessa märkvärdiga ord: "Fransmännen skola allt för sent ångra, att de icke visat mer aktning för erfarenheten, och att de, för dess af tiden utnötta och sönderslitna drägt, misskánt dess ädla ursprung."

I samma bok förutsade han den skräckregering, som af Jacobinernas magt skulle uppkomma; och hvad som är ännu märkvärdigare, den skräckregering, som sedan skulle införas genom den militäriska despotismen.

Det var ej nog för en publicist, sådan som Necker, att framställa en målning af alla de olyckor, som skulle följa af 1791 års constitution. Han borde också gifva den Lagstiftande Församlingen de råd, hvarigenom dessa kunde undvikas. Den Constituerande Församlingen hade beslutat mer än trehundra articular, i hvilka ingen af de följande lagstiftarne hade rättighet att göra någon ändring, utan med villkor, som nästan voro omöjliga att förena, och likväl fanns bland dessa oföränderliga articular det antagna sättet att utnämna lägre tjenstemän, och andra saker af lika liten vikt; "så att det vore hvarken mera lätt eller minre svårt att förvandla Franska monarchien till en republik, än att ändra de mest likgiltiga bland alla de omständliga föreskrifter, som, man vet ej af hvad skäl, inefattades i constitutionsacten."

"Jag tycker, säger Necker på ett annat ställe, att man i en stor stat icke kan önska friheten, om man någonsin åsidosätter följande villkor:"

"1:o Lagstiftande magten, uteslutande tillgenad åt nationens representanter, med Monarchens stadfästelse; och i denna lagstiftande rättighet innefattas utan undantag statsutskyldernas val och fastställande."

"2:o Samma magts rättighet att fastställa de allmänna utgifterna; och till denna rättighet hörer ovillkorligen bestämmandet af den militäriska styrkan."

"3:o Redogörelse för alla inkomster och utgifter inför commissarier, tillsatte af nationens representanter."

"4:o Den årliga förnyelsen af de magter, som fordras för utskyldernas indrivande, då man likväl undantager de utlagor, som äro intecknade för betalningen af rentorna på statsskulden."

"5:o Bannlysandet af allt slags egenmäktig autoritet, och rättighet gifven åt alla medborgare att använda lagarnes kraft mot de publica embetsmän, hvilka mot dem missbrukat sin magt."

"6:o Förbud för alla officerare att blanda sig i rikets inre ärender, utan att vara anmodade af de civila tjänstemännen."

"7:o En årlig förnyelse, genom samma lagstiftande corps, af de lagar som röra arméens disciplin och följaktligen dess befattning och styrka."

"8:o Tryckfriheten, utsträckt så vidt den kan stå tillsammans med sedlighetens och det allmänna lugnets bibehållande."

"9:o En lika fördelning af statens bördor, och alla medborgares lagliga rättighet till publica befattningar."

"10:0 Ministrarnas och regeringens första agenter ansvarighet."

"11:0 Thronens ärflighet, att förekomma partier och bibehålla statens lugn."

"12:0 Den verkställande magtens fullkomliga och oinskränkta öfverlåtande till monarken, med alla medel som fordras för dess utöfning, till den allmänna ordningens vidmagthållande, och att hindra alla magter, som i den lagstiftande corpsen äro förenade, från införandet af ett slags despotism, ej mindre tryckande än hvar och en annan."

"Till dessa grundsatser borde man tillägga den ovillkorligaste aktning för egande rätten, om denna aktning icke utgjorde en af de enklaste grunderna för den allmänna sedoläran, under hvad regeringssätt som heldst."

"De tolf artiklar, som jag nu anfört, ådagalägga för alla upplysta människor de första grunderna till en nations borgerliga och politiska frihet. Man borde således sätta dem som Inledning till constitutionsacten och icke förblanda dem med de talrika förordnanden, som man ville underkasta beständigt nya debatter."

"Hvarlöre har man icke gjort det? Emedan man skulle, genom det man gifvit dessa artiklar ett serskildt rum i constitutionsdocumentet, tydligen utmärkt tvänne sanningar, som man ville bortskymma."

"Den ena, att hufvudgrunderna för Franska friheten innehöllos belt och hållet, antingen i orden eller i meningen af den förklaring, som Kon-

ungen hade gjort den 27 December 1788, jemte dertill bifogade förklaringar.”

”Den andra, att alla stånd i staten, alla klasser af medborgare skulle, efter en tid af ovisshet och bekymmer, sannolikt hafva slutat med att gifva sitt bifall till dessa första grunder, och kanske gifva det ännu, om de uppmanades att göra det.”

Dessa articular, som utgöra samhällets evangelium, har man åter sett framträda under en nästan lika form i Hans Majestät Ludvig XVIII:s förklaring af den 2 Maj, daterad Saint-Ouen, och i en annan sakernas ställning, som vi framdeles få tillfälle att omtala. Man ser således hvad Fransmännen från den 27 December 1788 ända till den 8 Juli 1815 hafva velat, när de haft sin fria villja.

Afhandlingen om den verkställande magten i stora stater är den bästa ledare, som kan väljas af dem, hvilka äro kallade att uppsätta eller förändra en statsförfattning, ty den är, att jag så må säga, en politisk charta, på hvilken alla de faror, som förekomma på frihetens väg, finnas utmärkta.

I början af detta arbete vänder sig Necker till Fransmännen med följande ord:

”Jag påminner mig den tid, då jag utgaf resultaterna af mina långvariga undersökningar om Frankrikes financer, hvarvid jag skref dessa ord: *Ja, ädla nation, det är åt dig jag helgar detta arbete.* Ack! hvilken skulle hafva sagt mig, att efter så få års förlopp, den tid skulle komma, då jag icke mer kunde betjena mig af samma uttryck, och då jag skulle behöfva vända mina blickar på

andra nationer, för att å nyo hafva mod att tala om rättvisa och dygd! Ack! hvarföre är det mig icke tillåtet i dag att säga: det är dig, jag egnar detta arbete, dig nation, som blifvit ännu ädlare, sedan friheten utvecklät din karakter, och befriat den från allt dess tvång, dig ännu ädlare, sedan din panna icke mer bär märke af något ok; dig som blifvit ännu ädlare, sedan du försökt dina krafter och sjelf skrifvit de lagar du lyder! — Ack! med hvad glädje jag skulle tala detta språk! Ännu lefver min känsla; men den förekommer mig irrande, den förekommer mig, som den vore landsflyktig; och i min sorgbundna saknad, kan jag icke, hvarken knyta nya band eller en gång i hoppet återtaga den favoritidé och den enda passion, hvaraf min själ så länge varit intagen.”

Jag vet icke, men jag tycker, att man aldrig bättre uttryckt vår gemensamma känsla: denna kärlek till Frankrike, hvilken nu är så smärtande, men fordom utgjorde den ädlaste, den ljufvaste glädje.

### TREDJE CAPITLET.

*Om de olika partier, af hvilka den Lagstifvande*

*Församlingen var sammansatt.*

**M**an kan ej annat än erfara en djupt smärtande känsla, när man genomgår de epocher af revolutionen, då en fri constitution kunnat införas i Frank-

rike, och då man ser icke blott detta hopp tillintetgjordt. utan äfven de mest olycksfulla händelser uttränga de helsosammaste inrättningar. Det är ej blott en enkel hugkomst, som man återkallar, det är en liflig smärta, som å nyo upplifvas.

Den Constituerande Församlingen ångrade vid slutet af sin regering, att hon låtit sig ledas af folkets partier. Hon hade föråldrats på två år, såsom Ludvig XIV på fyratio. Också var det genom en billig fruktan, som moderationen hade återfått något välde öfver henne. Men hennes efterträdare kommo med revolutionsfebern i en tid, då intet mera fanns att reformera eller förstöra. Statsbyggnaden lutade till den demokratiska sidan, och den kunde ej upphjelpas, utan att Konungens magt ökades. Icke dess minre var denna Lagstiftande Församlings första beslut, att neka Konungen titel af majestät och gifva honom en länstol, alldeles lika med presidentens. Folkets representanter syntes således tro, det man hade en Konung blott för sitt nöje skull, och att man följaktligen borde inskränka detta nöje, så mycket man möjligen kunde. Beslutet om länstolen gick ej igenom, så mycket motstånd mötte det ibland de tänkande; men slaget hade träffat så väl Konungens hjerta som folkets; den ena märkte, att han icke kunde bibehålla sin plats, det andra omfattade med begärlighet hoppet om en republicansk regering.

Tre tydligt åtskilda partier röjde sig i Församlingen: de constitutionella Jacobinerna och republicanerna. Ibland de första funnos nästan inga adelsmän och alldeles inga prester; de privilegiera-

des sak var redan förlorad; men thronens omtvistades ännu, och egendomsherrarne samt alla klokare hufvuden utgjorde ett bibehållande parti midt i bland den stormande pöbeln.

Ramond, Matthieu Dumas, Jaucourt, Beugnot, Girardin, utmärkte sig bland de constitutionella; de hade mod, klokhet, ihärdighet, och man kunde icke anklaga dem för någon aristokratisk fördom. Den strid, de underhöllo till monarchiens förmon, gör således en stor heder åt deras politiska handlingsätt. Samma Jacobinska parti, som under namn af Berget fanns i den Constituerande Församlingen, visade sig åter i den Lagstiftande; men det var ännu mindre aktningsvärdt än dess föregångare. Ty i den Constituerande Församlingen hade man, åtminstone för några ögonblick, haft skäl att frukta, det frihetens sak icke vore den starkaste, och anhängarne af förra regeringssättet, som förblefvo deputerade, kunde ännu vara fruktansvärda; men i den Lagstiftande Församlingen funnos hvarken faror eller hinder, och partigångarne voro tvungne att skapa sig skuggbilder, för att mot dem utöfva sin ordstrid.

Ett trio af eget slag, Merlin de Thionville, Bazire och för detta Capuciner-munken Chabot, utmärkte sig bland Jacobinerna; de voro deras hufvudmän, just derföre att de, i alla afseenden hörande till sista ledet, helt och hållet voro frikallade från all afund: det var en princip hos detta parti, som i grund förstörde all samhällsordning, att i spetsen för de anfallande sätta sådana, som icke egde något i den byggnad, man ville för.



störa. Ett af de första förslagen, som gjordes af detta demagogiska trio, var att borttaga benämningen *hedervärde ledamat*, som man plägar nyttja likasom i England; de märkte, att denna titel, om den användes på hvilken som heldst af dem, aldrig skulle kunna anses för annat än en ironie. Ett annat parti af helt olika halt gaf styrka åt dessa medellösa människor, och smickrade sig ganska orätt att kunna i början nyttja Jacobinerna, och sedan tygla dem. Girondisternas parti utgjordes af tjugu advocater, födda i Bourdeaux och södra delen af riket: dessa människor, ehuru valda nästan på höft, voro utrustade med de största snillegåfvor; så många talentfulla, men okända män innesluter detta Frankrike i sitt sköte, då en representativ statsförfattning framdrager dem i ljuset! Girondisterna önskade en republik, men hunno ej längre än att störta monarchien; de gingo under, en kort tid derefter, då de ville frälsa Frankrike och sin Konung. Också säger de Lalli med sin vanliga vältalighet, att *deras tillvarelse och deras död voro lika förderfliga för fäderneslandet.*

Med dessa Girondisternas representanter förenade sig Briasot, en skriftställare, lika oräningslös i sina grundsatser som i sin stil, och Condorcet, hvars höga upplysning icke kan bestridas, men som likväl i politiken spelat en större roll genom sina passioner, än genom sina idéer. Han var irreligiös på samma sätt som presterna äro fanatiska, med hat, ihärdighet och sken af lugn: hans död hade ock liknelse af en martyrs.

Man kan ej anse som brott det företräde, man gaf åt det republicanska regeringssättet framför alla andra, så framt ej brott äro oundvikliga vid dess införande; men på den tid Lagstiftande Församlingen förklarade sig fiende till det som ännu var öfrigt af Konungamagten i Frankrike, medförde de verkligt republicanska tänkesätten, det vill säga, ädelmod emot de svaga, afsky för allt egenmäktigt förfarande, aktning för rättvisan, med ett ord alla dygder, som hedra frihetens vänner, ett visst intresse för den constitutionella monarchien och dess chef. I en annan tid skulle man kunnat antaga det republicanska regeringssättet, om det i Frankrike varit möjligt; men då Ludvig XVI ännu lefde, då nationen hade mottagit hans ed, och alldeles frivilligt svurit honom trohet tillbaka, då de privilegierades politiska öfvervigt var helt och hållet tillintetgjord, hvad säkerhet för framtiden borde man icke hafva, att för ett namn våga alla de verkliga fördelar, man redan egde!

Hos 1792 års republicaner förenade sig begäret efter magt med entusiasmen för grundsatser, och några ibland dem erbjödo sig att försvara Konungamagten, med villkor, att alla ministeriella embeten skulle gifvas åt deras vänner. Blott i denna händelse, sade de, äro vi säkre, att patrioternas tänkesätt skola segra. Utan tvifvel är valet af ministrar en ganska vigtig sak i en lagbunden monarchie, och Konungen begick ofta det felet att utnämna sådana, som voro ganska misstänkta hos frihetens vänner; men det var då allt för lätt att utverka deras förfalskedande, och ansvarigheten

för de politiska händelserna bör helt och hållet hvila på den Lagstiftande Församlingen. Inga skäl, inga betänkligheter vunno gehör hos dess hufvudmän; de besvarade alla klokhetens och den oegennyttiga klokhetens anmärkningar med ett begärande åtlöje, ett tecken till den kallsinnighet, som egenkärleken alltid har med sig; man var outtröttlig att erinra dem om sakernas ställning och utveckla för dem grunderna dertill; man gick vaxelvis från teorien till erfarenheten, och från erfarenheten till teorien, för att ådagalägga deras öfverensstämmelse; och om de bevärdigade sådana framställningar med något svar, så kunde de förneka de mest autentiska handlingar, och bestrida de tydligaste sanningar, blott genom anförandet af några vanliga, ehuru med värtalighet utförda grundsatser. De ansågo hvarandra inbördes såsom ensamme värdige att höras, och uppmuntrade hvarandra genom den föreställningen, att allt var klenmodighet, som icke öfverensstämde med deras åsikter. Sådana äro partiandans tecken hos Fransmännen: förakt för sina motståndare ligger till grund för den samma, och föraktet sätter sig alltid mot sanningens kändedom; Girondisterna föraktade de constitutionella, ända till dess de, utan att villja det, hade nedflyttat folkets tillgifvenhet på de lägsta klasserna i samhället; de sågo sig då i sin ordning behandlade af de vilda karaktererna som svaga hufvuden. Thronen, som de anfölo, tjente dem till skydd, och det var först sedan de triumferat öfver den, som de framstodo blottade inför

folket. Menniskorna hafva i en revolution ofta mer att frukta af sin framgång än af sina motgångar.

#### FJERDE CAPITLET.

##### *Om andan af den Lagstiftande Församlingens beslut.*

Den Constituerande Församlingen hade gjort flera lagar på två år än Engelska parlamentet på femtio; men dessa lagar rättade åtminstone missbruket, och stödde sig på grundsatser. Den Lagstiftande Församlingen gjorde icke mindre decreter, ehuru nu mera ingenting verkligen nyttigt återstod att göra; men partiandan ingaf allt hvad den kallade lagar. Den anklagade Konungens bröder, confiscerade emigranternas egendomar, och utfärdade mot presterna ett landsförvisningsplacat, hvilket borde väcka afsky hos frihetens vänner, ännu mer än hos de fromma katolikerna; så stridande var det både mot filosofien och rättvisan. Hvad! invänder man, voro icke presterna och emigranterna revolutionens fiender? Detta skäl var tillräckligt, för att icke välja representanter bland dem, för att icke kalla sådana till styrelsen af de allmänna angelägenheterna; men hvad skulle det blifva af menskliga sambället, om man, långt ifrån att stödja sig på oföränderliga grundsatser, kunde

rigta lagarne mot sina motståndare, likasom ett batteri kanoner. Den Constituerande Församlingen förföljde aldrig hvarken individer eller klasser; men den följande Församlingen gjorde blott decreter för tillfället, och man skulle knappt kunna nämna ett enda, hvars varaktighet sträckte sig utöfver det ögonblick, som dicerat det.

Det egenmäktiga, mot hvilket revolutionen borde vara riktad, hade genom sjelfva denna revolution vunnit en ny styrka; förgäfves påstod man sig göra allt för folket: revolutionisterna voro nu mer ej annat än prester åt en gud Moloch, kallad det allmänna bästa, och som fordrade till offer hvar och en enskilds lycka; politiska förföljelser leda endast till nödvändigheten att vidare förfölja, och att döda är icke att förstöra. Man har sagt, med ett vildt uppsåt, att endast de döda återkomma icke mer; och denna grundsats är icke heller sann; ty dessa offer äro icke så starka genom sina tänkesätt, som deras barn och vänner blifva genom hämndlystnaden. Man måste utsläcka hatet och icke qväfva det. Hvarje politisk hvälfning i ett land är fullbordad från det ögonblick man förstätt göra dess motståndare, icke till offer, men till ett föremål för den allmänna opinionens förakt.

FEMTE CAPITLET.

*Om det första kriget mellan Frank-  
rike och Europa.*

Man bör ej förundra sig öfver att Konungar och Furstar aldrig älskat Franska revolutionens grundsatser. *Det tillhör mitt embete att vara rojalist, sade Joseph II.* Men som folkets opinion alltid intränger ända till Konungarnes cabinetter, så har i början af revolutionen, då det endast var fråga om att införa en lagbunden monarchie, ingen af Europas regenter med allvar tänkt att bekriga Frankrike, för att sätta sig deremot.

Upplysningens framsteg voro sådana i hela den civilicerade världen, att, då lika som nu, ett representativt regeringssätt, mer eller mindre liknande Englands, syntes passande och billigt, och detta system mötte icke några motståndare af vikt, hvarken i England eller Tyskland. Burke förklarade, redan år 1791, sin harm öfver de brott, som i Frankrike då blifvit begångna, och öfver de falska politiska systemer, man der hade antagit; men de af aristokratiska partiet, som på fasta landet nu för tiden återopa Burke såsom fiende till revolutionen, veta kanske icke, att han på hvarje sida förebrår Fransmännen, att de icke rättat sig efter den Engelska constitutionens grundsatser. "Jag recom-menderar Fransmännen vår constitution, sade han; all vår lycka kommer af den. En fullkomlig de-

mokratie, säger han på ett annat ställe \*), är ett lika så olagligt regeringssätt som den oinskränkta monarchien. Det gifves blott \*\*) en rådande opinion i Frankrike, den mot en oinskränkt monarchie; den var på sitt yttersta; den uppgaf andan utan dödskamp och utan convulsiviska ryckningar; alla tvister hafva uppkommit af striden mellan en despotisk demokratie och en på magternas jämvigt grundad statsförfattning.

Om större delen af Europa 1789 gillade den lagbundna monarchiens införande i Frankrike, hvar af kommer då, frågar man, att ifrån 1791 alla utmaningar skedde utifrån. Ty, ehuru Frankrike 1792 obetänksamt förklarade krig mot Österrike; hafva likväl i sjelfva verket de utländska magterna varit de första, som genom conventionen i Pilnitz, och sammankomsterna i Coblentz visat sig fiender till Fransmännen. De beskyllningar, man kan göra hvarandra å ömse sidor, böra gå tillbaka till denna tidpunkt. I alla fall skulle opinionen i Europa, och Österrikarnes klokhet hafva förekommit kriget, om den Lagstiftande Församlingen inskränkt sig till en viss foglighet. Man bör med yttersta noggrannhet känna dagen för hvarje händelse, för att opartiskt kunna döma hvilketdera, Frankrike eller Europa, varit den angripande delen. Ett halft år kan i politiken göra den klok, som ett halft år förut icke var det; och ofta förblandar man begreppen för det man förblandat tiderna.

\*) Oeuvrers de Burke, Vol. III. pag. 179.

\*\*) Pag. 183.

De Europeiska magterna gjorde orätt att 1791, på emigranternas inrådan, låta förleda sig till obetänksamma mått och steg. Men efter den 10 Augusti 1792, då thronen störtades, blef sakernas tillstånd i Frankrike helt och hållet oförenligt med samhällsordningen. Imellertid skulle icke denna thron i alla fall bibehållit sig, om ej Europa hotat Frankrike, att med väpnad hand blanda sig i dess inre stridigheter, och retat en sjelfständig nations stolthet, derigenom att det ville föreskrifva den lagar? Endast ödet känner hemligheten i en sådan förmodan; en sak är otvifvelaktig, den nämligen, att conventionen i Pilitz har börjat det långvariga Europeiska kriget. Nu önskade Jacobinerna detta krig lika lifligt som emigranterna: ty bägge trodde, att endast en kris, hvilken som heldst, kunde medföra de hvälfningar, hvilka de behöfde för att triumfera.

I början af 1792, innan kriget förklarades, skref Tyska Kejsaren Leopold, en af de mest upplysta Furstar, hvaraf adertonde selet kan berömma sig, ett, att jag så må säga, förtroligt bref till den Lagstiftande Församlingen. Några deputerade af den Constituerande Församlingen, Barnave, Duport, hade författat det; och utkastet dertill skickades af Drottningen till Bryssel åt Grefve de Mercy-Argenteau, som länge varit Österrikisk ambassador i Paris. Leopold angrep i detta bref uttryckligen Jacobinernas parti, och erbjöd sig att understödja de constitutionella. Hvad han sade, var utan tvifvel ganska klokt; men man fann det icke passande, att Tysklands Kejsare blandade sig



så mycket i Frankrikes inre angelägenheter, och representanterna blefvo förbittrade emot de råd, en utländsk Furste ville gifva dem. Leopold hade regerat i Toscana med all foglighet, och man måste göra honom den rättvisan, att han alltid respecaterat den allmänna opinionen och tidhvarfvets upplysning. Således trodde han upprigtigt på det goda, hans råd kunde åstadkomma. Men i de politiska tvister, hvori mängden af nationen deltagar, är det endast händelsernas röst, som blir hörd; skälen verka ej annat än begäret att vederlägga dem.

Den Lagstiftande Församlingen, som såg kriget nära att utbrista, visste äfven, att Konungen ej serdeles kunde intressera sig för Fransmännens framgång, då de stridde för revolutionen. Hon misstrodde ministrarna, öfvertygad, att de icke upprigtigt ville drifva tillbaka de fiender, hvilkas hjälp de i hemlighet påkallade. Vid slutet af år 1791 anförtrodde man krigsdepartementet åt de Narbonne, som sedan har omkommit vid belägringen af Torgau. Han aysselsatte sig ganska nitiskt med alla nödvändiga förberedelser till rikets försvar. Han var af högt stånd, stort snille, hofman och filosof, och det som beherrskade hans själ, var den militäriska äran och den Franska tapperheten. Att i hvad omständighet som heldst sätta sig mot utländningar, ansåg han alltid för en medborgares och en adelsmans pligt. Hans embetsbröder sammansatte sig emot honom, och lyckades att utverka hans afsättande; de iakttago det ögonblick, då hans förtroende hos folket i Församlingen blif-

vit minskadt, för att befria sig från en man, hvilken skötte sitt kall såsom krigsminister med lika samvetsgrannhet som han skulle hafva visat vid hvarje annat tillfälle.

En afton, då de Narbonne gjorde Församlingen reda för några sitt departements angelägenheter, nyttjade han detta uttryck: "Jag vädjar häruti till de mest utmärkta medlemmar af denna Församling." Genast reste sig hela Berget på en gång från sina bänkar, och Merlin, Bazire, och Cbabot förklarade, att alla medlemmar voro lika utmärkta: talentens aristokratie uppbragte dem lika så mycket som bördens.

Dagen efter denna motgång, då de andra ministrarne icke mer fruktade de Narbannes välde öfver folkets parti, förmådde de Konungen att gifva honom afsked. Denna obetänksamma triumph varade ej länge. Republicanerna nödgade Konungen att antaga ministrar efter deras önskan, och dessa ministrar förmådde honom att betjena sig af den constitutionella propositionsrättigheten, för att sielf i Församlingen föreslå krig mot Österrike. Jag var närvarande vid denna session, då man tvingade Ludvig XVI till ett förfarande, som på så mångfalldigt sätt borde såra honom. Hans uppsyn röjde icke hvad han tänkte; men det var ej af falskhet, som han dolde sina känslor; en blandning af sjelfförsakelse och värdighet hämmade hos honom alla yttre tecken af hvad som föregick inom honom. Vid sitt inträde i Församlingen såg han till höger och venster, med det slags sväfvande nyfikenhet, som man vanligen finner hos

personer, hvilka af närsynthet förgäfves bemöda sig att urskilja föremålen. Han föreslog kriget med samma modification i rösten, hvarmed han skulle kunnat begära det ligkiltigaste beslut i världen. Presidenten svarade honom med den förnätna laconism, som var antagen i denna Församling, likasom stoltheten hos ett fritt folk bestod i att misshandla den Konung, det valt till sin lagbundna styresman.

Då Ludvig XVI och hans ministrar gått ut, voterade Församlingen för kriget med allmän förtjusning. Några medlemmar deltog i öfverläggningen; men talarestolen genljudade af hänryckta bifallsrop. Representanterna kastade sina hattar i luften, och denna dag, den första af den blodiga strid, som i tjugutre års tid sönderslöt Europa, denna dag uppväckte hos största delen icke den minsta oro. Likväl har ett stort antal af de representanter, som voterat för detta krig, på ett våldsamt sätt omkommit, och de som mest glädde sig afsade sin egen dödsdom, utan att sjelfva veta det.

## S J E T T E C A P I T L E T.

*Om de medel, som användes 1792 att införa  
en republicansk regering.*

**F**ransmännen äro föga böjda för inhemskt krig och hafva ingen skicklighet till sammangaddningar. De äro föga böjda för inhemskt krig, emedan majoriteten hos dem vanligen drager med sig de öfriga; det parti, som anses för det starkaste, blir snart allrådande, ty hela världen förenar sig dermed. De hafva ingen skicklighet till sammangaddningar, just derföre att de äro mycket fallna för revolutioner; de behöfva uppmuntras af hvarandra inbördes genom ömsesidigt meddelande af sina tankar; den djupa tystnad, den ensliga beslutsamhet, som fordras för sammangaddningar, ligger icke i deras karakter. De skulle nu kan hända bättre vara i stånd dertill, sedan de Italienska dragen blandat sig med deras naturliga lynne; men i Frankrikes historia finner man intet exempel af någon sammansvärjning; Henric III och Henric IV mördades bägge af fanatiska menniskor, utan medbrottslingar. Det är väl sant, att hofvet, under Carl IX, i tysthet förberedde Sanct Bartholomei-nattens blodbad; men det var en Italiensk Drottning, som meddelade sin list och sin förställningskonst åt dem hon nyttjade till verktyg. De medel, som användes att utföra revolutionen, voro icke bättre än de, som begagnas för att anlägga en sam-

mangaddning; i sjelfva verket är det lika straffvärdt, att begå ett brott på allmän plats, som att uppgöra det inom sitt cabinet; men trolösheten är i förra fallet minre.

Den Lagstiftande Församlingen störtade monarchien med sophismer. Dess beslut förvillade det sunnda förnuftet och förderfvade sedligheten hos nationen. Det fordrades ett slags politiskt skrymteri, ännu farligare än det religiösa, att stycke för stycke nedrifva thronen, under det man beständigt svor att vidmagthålla den. Den ena dagen anklagades ministrarne, den andra afsattes Konungens garde; åter en annan bevilljade man belöningar åt soldaterna af Chateauxvieux' regemente, hvilka upprest sig mot sina chefer; morden i Avignon funno försvarare inom Församlingen, med ett ord, en republicansk regerings införande i Frankrike må hafva syntts önskansvärd eller ej, kunde det likväl icke gifvas mer än en röst angående valet af medlen, att erhålla den; och ju mer man var vän af friheten, desto större förtrytelse måste det republicanska partiets förhållande uppväcka.

Hvad som i stora politiska kriser i synnerhet bör tagas i öfvervägande, är huruvida den revolution man önskar öfverensstämmer med tidens anda. Då man försöker att återföra gamla författningar, det är, då man vill, att menskliga förnuftet skall återfalla i sitt fordna mörker, upptänder man alla passioner hos folket. Men om man deremot söker att grundlägga en republicansk regering i ett land, hvilket förut hade alla brister och fel, som åtfölja oinskränkta monarchier; ser man sig satt i

nödvändighet att förtrycka för att befria, och att besläcka sig med brott i det samma man utropar en på dygd grundad regering. Ett säkert sätt att icke misstaga sig på pluralitetens villja i en nation, är att alltid gå lagliga vägar för att hinna det mål, man anser nyttigast. Så snart man aldrig tillåter sig något omoraliskt, gör man aldrig något våldsamt inbrott emot sakernas naturliga gång.

Fransmännens krig, som sedan blef så lysande, började med motgångar. Soldaterna mördade efter nederlaget vid Lille sin chef Theobald Dillon, hvars redlighet de ganska orättvist mistänkte. Denna första stöt gjorde misstroendet allmänt. Också förföljde den Lagstiftande Församlingen, med beständigt nya anklagelser, ministrarne alldeles som istadiga hästar, hvilka icke låta af sporrarna drifva sig från stället. En regerings, så väl som en nations, första pligt är utan tvifvel, att trygga sin sjelfständighet emot intrång af utländningar. Men kunde en så falsk belägenhet länge bestå? Och hade det icke varit bättre att öppna Frankrikes portar för Konungen, som ville resa derifrån, än att från morgon till qväll kränka den Kongliga magten eller snarare svagbeten, och behandla en Ludvig den Heliges ättling, fången på thronen, likasom en fogel, den man fäster vid toppen af ett träd, och på hvilken den ena efter den andra rigtar sina pilar?

Den Lagstiftande Församlingen, tröttad af sjelfva Ludvig XVI:s tålmod, fick det infallet, att för honom framlägga tvänne beslut, hvilka hans samvete och hans säkerhet icke tillåto honom att stad-

fästa. Genom det första dömde man till deportation hvar och en prest, som vägrat att aflägga ed, om han vore anklagad af tjugu activa medborgare, det vill säga, sådana som betalade utskyld; och genom det andra kallade man till Paris en legion soldater från Marseille, hvilka man visste hafva föresatt sig en sammansvärjning mot kronan. Imellertid hvilket beslut att på sådant sätt göra presterna till offer! Man satte en människas medborgliga tillvarelse på spel för beskyllningar, som drabbade hennes förmodade tänkesätt. Hvad har man att frukta af despotismen, om icke sådana beslut? I stället för tjugu activa medborgare, behöfver man blott antaga hofmän, som också äro activa på sitt sätt; och man har redan historien om alla hemliga arresterings-ordres, alla landsförvisningar, alla fångenskaper, hvilka man genom införandet af en fri regering vill hindra.

Konungens ädla hjerta förmådde honom att heldre blottställa sig för allt, än att bifalla prester-nas förvisning; han hade, då han betraktade sig som fånge, kunnat gifva sin stadfästelse åt denna lag och i hemlighet protestera deremot; men han ville icke gå in på att behandla religionen efter samma regler som politiken; och om han förstälde sig såsom Konung, handlade han uppriktigt såsom martyr.

Så snart Konungens veto blef bekant, fick man höra från alla sidor, att ett upplopp var å färde i förstäderna. Då folket blifvit egenmäktigt, retades det af minsta motstånd för sin villja. Man såg äfven vid detta tillfälle den fruktansvär-

da olägenheten af att sätta Konungamagten ensam mot en enda kammare. Då striden mellan dessa tvänne magter saknar en laglig medlare, är det upproret som åtager sig att afgöra den.

Tjugutusen människor af den lägsta klassen i samhället, väpnade med pikar och spjut, marcherade mot Tuillerierna utan att veta hvarföre; de voro färdige att begå de största brott, eller kunde hänföras till de vackraste gerningar, allt efter den olika riktning händelser och människor kunde gifva dem.

Dessa tjugutusen människor inträngde i Konungens palats; deras ansigten voro stämplade af denna moraliska och fysiska grofhet, som man ej utan vämjelse kan fördraga, ehuru stor människovän man än må vara. Om någon sann känsla hade lifvat dem, om de hade kommit att göra föreställningar mot lidna oförrätter, mot det böga sadespriset, mot pålagornas ökande, mot utskrifningar till krigstjenst, med ett ord, mot allt, hvarmed magten och rikedomerna kunna förtrycka uselheten, skulle de trasor, hvori de voro höljda, deras händer svartnade af arbete, kvinnornas förtidiga ålderdom, barnens vilda utseende, allt skulle hafva väckt medlidande. Men deras grusliga eder, blandade med skriande utrop, deras hotande åtbörder, deras mordgevär, gäfvö en förskräcklig anblick, som för alltid kunnat utplåna den aktning, man bör hysa för sitt eget slägte.

Hela Europa vet, huru Konungens syster Elisabeth ville hindra, att man icke skulle betaga dessa vilddjur deras villfarelse, då de ansågo henne för



Drottningen och hotade henne under detta namn. Drottningen sjelf borde vara känd för den ifver, med hvilken hon tryckte sina barn till sitt hjerta. Konungen visade denna dag alla de dygder, som tillhöra ett helgon. Det var nu mera icke tid att frälsa sig såsom hjelte; blodbadets rysliga tecken, den röda mössan var satt på hans, till offer bestämda hufvud; men ingenting kunde förödmjuka honom, emedan hela hans lif icke var annat än en beständig sielfförsakelse. Församlingen, som blygdes öfver dessa hjälptroppar, skickade några deputerade, för att frälsa den Kongliga familjen; och Vergniaud, kanske den största talare af alla, som i Frankrike låtit höra sig från talarestolen, skingrade pöbeln inom några ögonblick.

General la Fayette, uppbragt öfver det som i Paris tilldrog sig, lemnade sin armée, för att hos Församlingen begära upprättelse för den gruffiga dagen den 20 Juni 1792. Om Girondisterna då förenat sig med honom och hans vänner, hade man kan hända ännu kunnat hindra utländningars inträngande, och återgifva Konungen den magt han lagligen borde ega. Men i det ögonblick la Fayette slutade sitt tal med dessa ord, som så väl passade honom: "Sådana äro de föreställningar, som till Församlingens pröfning hemställas af en medborgare, hvilken man åtminstone icke skulle kunna frändöma kärlek till frihetens;" uppsteg genast Gaudet, Vergniaud's embetsbroder, i talarestolen, och betjente sig med skicklighet af det misstroende, som hvar och en representativ Församling bör hafva till en General, som blandar sig i de inre

ärendena. Likväl, då han återkallade minnet af Cromvell, som i sin armées namn föreskref lagar åt sitt lands representanter, visste man väl, att här icke funnos hvarken tyrann eller soldater, utan en redlig medborgare, som, ehuru i theorien vän af republiken, icke kunde fördraga brottet, under hvilken fana det ock påstod sig höra.

SJUNDE CAPITLET.

*Årsdagen den 14 Juli, firad år 1792.*

**F**rån alla delar af Frankrike kommo adresser, hvilka då voro upprigtiga, emedan det var farligt att underteckna dem, och de uttryckte de flesta medborgares allmänna önskan för constitutionens vidmagthållande. Ehuru ofullkomlig den var, hade man likväl en lagbunden monarchie, och detta hade alltid varit Frankrikes önskan; endast partigångarne eller soldaterna hafva kunnat bindra den att blifva gällande. Om anförarne för folkets parti kunnat tro, att nationen verkligen önskade en republicansk regering, hade de icke behöft vidtaga de orättvisaste utvägar, för att införa den. Man flyr icke till despotismen, när man har opinionen för sig; och, rättvisa himmel! hvilken despotism såg man då icke utgå från de lägsta klasser i samhället, likasom giftiga dunster utur ett pestartadt träsk! Marat, hvilken efterverlden kanske skall erinra sig, för att med en enda människas namn utmärka alla brott, som tillhörde han

tidhvarf, Marat betjente sig dagligen af sin journal, för att med de grusligaste straff hota den Kongliga familjen och dess försvarare. Aldrig har man sett menskliga talegåfvan så vanställd; vilddjurens rytande skulle kunna öfversättas på detta språk.

Paris var deladt i fyratioåtta sectioner, hvilka alla skickade sina fullmäktiga till Församlingen, för att såsom brott anklaga de obetydligaste handlingar. Fyratiofyra tusen municipaliteter innehöllo hvardera en Jacobiner-klub, hvilka alla hörde under den Parisiska, som åter sjelf berodde af förstädernas befallningar. Aldrig har en stad af sjuhundra tusen invånare blifvit så förändrad. Man hörde från alla sidor smädelsen rigtad mot Konungarnas palats; ingenting skyddade det utom ett slags vördnad, som ännu tjente till förmur omkring denna gamla borg; men denna förmur kunde störtas hvad ögonblick som heldst, och då var allt förloradt.

Man skref från departementerna, att de mest ursinniga människor skickades till Paris, för att föra den 14 Juli, och icke reste dit i annan afsigt än för att mörda Konungen och Drottningen. Mairén i Paris, Pethion, en kall svärmare, som dref till ytterlighet alla de nya idéerna, emedan han var mer i stånd att öfverdrifva än begripa dem; Pethion, med ett yttre utseende af enfallidighet, som man tog för ärlighet, gynnade alla upproar. Således var sjelfva styrelsen delaktig i resningen. Departementalförvaltningen entledigade Pethion från sin befattning i kraft af en artikel i constitutionen; Konungens ministrar stadfästade denna dom; men

Församlingen insatte honom åter i sitt embete, och hans magt tillvexte genom denna ögonblickliga ö-nåd. En folkledare kan ej önska sig något bättre än en skenbar förföljelse, åtföljd af en verklig triumf.

De soldater från Marseille, som voro skickade till Mars-fältet för att fira den 14 Juli, buro skriftligt på sina söndriga hattar: *Pethion eller döden!* De gingo framför ett slags upphöjning, hvar på den Kongliga familjen hade sin plats, och ropade: *Leve Pethion!* Ett ömkeligt namn, som icke en gång det onda han gjort kunnat frälsa från glömskan! Knappt hördes af några svaga röster: *Leve Konungen!* likasom det sista farväl, den sista bönen för hans välgång.

Drottningens uttrycksfulla uppsyn skall aldrig utplånas ur mitt minne; hennes ögon glänste i tårar. Hennes praktfulla klädnad, värdigheten i hennes åtbörder gjorde en stark contrast mot det sällskap, hvaraf hon var omgifven. Endast några nationalgarder skilde henne från pöbeln; den väpnade styrkan, som var samlad på Marsfältet, syntes snarare vara förenad till ett uppror än till en fest. Konungen begaf sig till fots från den paviljon, der han uppehöll sig, till det altare, som var upprest vid ändan af Marsfältet. Det var der han för andra gången skulle besvärja den constitution, hvars spillror voro färdige att förkrossa thronen. Några barn följde Konungen med bifallsrop; dessa barn visste ännu icke, med hvilka brott deras fäder innan kort skulle befläcka sig.

Det fordrades en Ludvig XVI:s karakter, denna karakter af martyr, som han aldrig förnekade, att på detta sätt utvärda, en dylik belägenhet.

Hans gång, det ostörda lugnet i hans uppsyn hade någonting eget; vid andra tillfällen hade man kunnat önska honom mera höghet, men i detta ögonblick var det nog, att i allt förblifva densamma för att synas stor. Jag följde på långt håll hans pudrade hufvud midt ibland dessa hufvuden med svart hår; hans dräkt, ännu broderad som fördom, stack utaf mot costumen hos det lägre folket, som på alla sidor trängde sig omkring honom. När han gick uppföre trappan till altaret, trodde man sig se det heliga offer, som frivilligt underkastade sig döden. Han steg åter ner, och gick å nyo genom lederna, som nu voro i oordning, för att sätta sig bredvid Drottningen och sina barn. Efter denna dag har folket icke mer sett honom förr än på schavotten.

#### Å T T O N D E   C A P I T L E T .

##### *Hertigens af Brunswig förklaring.*

**M**an har ofta sagt, att den stil, i hvilken Hertigens af Brunswig förklaring var skriven, varit en af hufvudorsakerna till Franska nationens allmänna resning mot de allierade år 1792. Jag tror det icke; de första articlarne af denna förklaring innehöllo, hvad de flesta skrifter af detta slag efter

revolutionen innefattat; det vill säga, att de utländska magterna icke skulle göra någon eröfring i Frankrike, att de icke skulle blanda sig i rikets inre angelägenheter. Dessa två löften, som sällan hållas, tillade man, det är sant, en hotelse att behandla som rebeller de nationalgarder, hvilka befunnos med vapnen i händerna, likasom det i något fall kunde vara brottsligt att försvara sitt land! Men om äfven förklaringen varit skrifven med mera varsamhet, skulle den likväl icke kunnat försvaga den allmänna andan i Frankrike. Man vet väl, att hvar och en väpnad styrka längtar efter seger, och söker ej annat än att minska de hinder den måste möta, för att vinna den. Också innehålla alla de proclamationer, som utländningar ställa till nationer, mot hvilka de strida, i hufvudsaken ingen ting annat än: gören oss ej motstånd; och de stolta nationernas svar måste blifva: vi göra eder motstånd.

Frihetens vänner voro i denna omständighet, såsom de alltid skola vara, af motsatt tanka med utländningarna; men de kunde icke dölja för sig, det de satt Konungen i en sådan belägenhet, att han måste önska de allierades hjelp. Hvilka utvägar kunde då vara öfriga för redliga patrioter?

La Fayette lät föreslå den Kongliga familjen att taga sin tillflykt till hans armée i Compiègne. Detta var den bästa och säkraste utvägen; men de personer, som egde Konungens och Drottningens förtroende, hatade la Fayette, lika som han varit den ursinnigaste Jacobin. Denna tidens aristokrater ville heldre våga allt, för att återfå det gamla

regeringssättet, än emottaga en kraftig hjälp, med villkor att upprigtigt erkänna revolutionens grundsatser, det vill säga det representativa regeringsättet. La Fayette's anbud blef således afslaget, och Konungen underkastade sig det farliga vägspelet att i Paris afbida de Tyska tropparnes ankomst.

Royalisterne, alltid benägne att öfverlemna sig åt hoppets blinda förtröstan, voro fullt och fast öfvertygade, det de Franska armeernas nederlag borde väcka en sådan fruktan hos folket i Paris, att det från denna stund skulle antaga sagtmodets och undergifvenhetens villiga lydnad. Det är en stor villfarelse hos människor, som med passion blanda sig i politiken, att de tillegna sina motståndare alla slags fel och nedrigheter. Man måste i vissa afseenden kunna värdera, dem man hatar och äfven dem man föraktar; ty ingen menniska och i synnerhet ingen mängd af människor har någonsin helt och hållet afsagt sig all mensklig känsla. Dessa ursinniga Jacobiner, för hvilka alla slags brott den tiden voro möjliga, hade likväl mycken energie, och det är med denna egenskap som de triumferat öfver så många utländska arméer.

N I O N D E C A P I T L E T.

*Revolutionen den 10 Augusti 1792.*

*Monarchiens störtande.*

Den allmänna opinionen visar sig alltid, äfven bland de partier, som förtrycka den. En enda revolution, den af år 1789, har blifvit tillvägabragt genom denna opinions magt; men efter denna tid har nästan ingen af de kriser, som i Frankrike inträffat, varit enlig med nationens önskan.

Fyra dagar före den 10 Augusti, ville man i Församlingen genomdrifva ett anklagasedecret mot la Fayette; och han frikallades af fyrahundra tjugufyra röster ibland sexhundra sjuttio. Denna pluralitets önskan var visserligen icke för den revolution, som bereddes. Man begärde Konungens afsättande; Församlingen afslog det; men minoriteten, som väckte denna fråga, tog sin tillflykt till folket för att vinna sin önskan.

De constitutionellas parti var icke dess mindre det talrikaste; och om å ena sidan adelsmännen icke rest ifrån Frankrike, och å den andra royalisterna, som omgäfvö Konungen, uppriktigt ingått i förlikning med frihetens vänner, hade man ännu kunnat frälsa Frankrike och thronen. Det är hvarken första eller sista gången, som vi i detta arbete varit och skola vara föranlätne att bevisa, det i Frankrike intet godt kan verkställas utan en uppriktig förening mellan royalisterna af förra regeringens och de constitutionella royalisterna. Men



detta ordet *upprigtig*, buru mycket innefattar det icke!

De constitutionella hade förgäfvets begärt tillstånd att ingå i Konungens palats, för att försvara honom. Hofmännens öfvervinnerliga fördomar hade utestängt dem derifrån. Imellertid, oaktadt det afslag de måste underkasta sig, ur stånd att förena sig med motpartiet, irrade de omkring slottet och blottställde sig att blifva nedhuggne, tröstande sig på detta sätt för det de ej fingo strida. Ibland dessa voro de Lally, Narbonne, la Tour-du-Pin Gouvernet, Castellane, Montmorenci, och ännu flera andra, hvilkas namn alltid åter visa sig vid alla hedrande tillfällen.

Före midnatten den 9 Augusti, började de fyratioåtta stormklockorna i alla hufvudstadens sectioner att låta höra sig, och under hela natten upphörde icke ett ögonblick detta enformiga, sorgliga och ilande ljud. Jag stod vid mitt fenster, med några af mina vänner, och för hvarje fjerdedels timme fingo vi nya underrättelser af de constitutionellas frivilliga patrouiller. Man sade oss, att förstädernas invånare närmade sig, anförde af bryggaren Santerre och Westermann, en militär, som sedan stridt mot Vendée. Ingen kunde förutse hvad följande dagen skulle hända, och ingen väntade sig då att öfverleva en dag. Icke dess minre hade man några ögonblick af hopp, under denna förskräckliga natt; man smickrade sig, jag vet icke hvarföre, kan hända endast för det man uttömt all fruktan.

Klockan sju fick man på en gång höra det rysliga dånet af förstädernas canoner; och de

Schweiziska garderna segrade i första anfallet. Folket flydde på gatorna, lika så mycket förskräckta, som de förut varit ursinniga. Man måste medgifva det, Konungen bade då bordt sätta sig i spetsen för tropparna och slå sina fiender. Drottningen var af denna tanke, och det behjertade råd, hon gaf sin gemål vid detta tillfälle, bedrar henne och skall bevara hennes minne hos efterverlden.

Flere batailloner af nationalgardet, ibland andra Filles-Saint-Thomas, brunno af nit och ifver; men då Konungen lemnade Tuillierierna, kunde han icke mer räkna på denna entusiasm, som utgör styrkan hos väpnade medborgare.

Många republicaner tro, att, om Ludvig XVI segrat den 10 Augusti, skulle utländningarne kommit till Paris och der återställt den gamla despotismen, som då blifvit ännu förhatligare genom sjelfva det medel, hvaraf den lånat sin styrka. Det är möjligt, att sakerna kommit till denna ytterlighet; men hvilken hade bragt dem derhän? Man kan alltid, under borgliga oroligheter, draga en politisk nytta af ett brott; men det är genom förtgående brott, man blir satt i denna rysliga nödvändighet.

Man sade mig snart, att alla mina vänner, som höllo vakt utanför slottet, blifvit gripna och nederhuggna. Jag reste ut på ögonblicket att vidare underrätta mig derom; kusken, som körde min vagn, blef anhållen på bryggan af några människor, som i tysthet gifvo honom tillkänna genom tecken, att mörd föröfvades på andra sidan. Efter två timmars frugtlösa bemödanden att komma öfver, fick jag

veta, att alla, som intresserade mig, ännu lefde, men att de fleste af dem blifvit nödsakade att dölja sig, för att undvika de proscriptioner, hvarmed de voro hotade. Då jag om aftonen till fots gick att söka dem i de mörka kojor, der de kunnat finna tillflykt, träffade jag väpnade män, som lågo framför portarna, insomnade i rus, och som till hälften vaknade, blott för att utropa de grufligaste eder. Flera kvinnor af pöbeln voro äfven i samma belägenhet, och deras utrop hade någonting ännu mer förhatligt. Så snart man märkte en patrouille, ämnad att upprätthålla ordningen, flydde allt hederligt folk, för att undvika den; ty hvad man kallade upprätthålla ordningen var att bidraga till mördarnes triumf och rödja för dem alla hinder ur vägen.

#### TIONDE CAPITLET.

##### *Serskilda Anekdoter.*

**M**an kan ej förmå sig att längre fortsätta sådana målningar. Den 10 Augusti syntes ännu hafva för afsigt att bemäktiga sig regeringen, för att använda alla dess utvägar mot utländningarnas infall. Men de mord, som inträffade tjugutvå dagar efter thronens störtande, voro ej annat än en utsväfning i grymma missgerningar. Man har påstått, att den förskräckelse, som utbredt sig i Paris och

he-

hela Frankrike, nödgat Fransmännen att söka sin tillflykt i lägret. Ett eget sätt att genom fruktan recruterera en armée. Men det vore en skymf mot nationen att sätta tro till ett sådant föregifvande. Jag skall i följande capitel söka bevisa, att det var oakadt brottet och alldeles icke genom dess grymma tillhjälp, som Fransmännen drifvit tillbaka de utländningar, som ville föreskrifva dem lagar.

Brottslingar efterträddes af andra ännu afskyvärdare. De sanna republicanerna bade icke mer någon magt en enda dag efter den 10 Augusti. Så snart thronen, som de anföllo, blifvit störtad, hade de nog att göra med sitt eget försvar; de hade visat allt för mycken estergifvenhet mot de rysliga verktyg, man nyttjat att införa en republikansk regering; men Jacobinerna voro ganska säkre att med sina brott slutligen afskräcka dem för deras egen afgud, och man kunde säga, att de öfverdådigaste brottslingar försökte Medusæ hufvud på alla partichefer, i afsigt att befria sig från dem, som icke kunde uthärda dess åsyn.

Inbildningen vänder sig med fasa ifrån en utförligare beskrifning på dessa rysliga mord; de gifva intet ämne för tanken. Jag skall därför inskränka mig till att berätta hvad jag sjelf sett vid denna tid; kan hända är detta det bästa sättet att derom gifva något begrepp.

Ifrån den 10 Augusti till den 2 September skedde nya arresteringar i hvarje ögonblick. Alla fångelser voro fulla. Alla folkets adresser, hvilka under tre år i förväg bebådadt hvad particheferne

hade beslutat, begärde, att förrädarne skulle straffas, och namnet förrädare sträckte sig till hela klasser så väl som till enskilda personer, till talenter äfven så väl som förmögenhet, till klädedrägt så väl som tänkesätt, med ett ord, till allt hvad lagarne skydda, och som man nu ville tillintetgöra.

Preussiska och Österrikiska tropparne hade redan gått öfver gränsen, och man upprepade från alla håll, att om utlänningarne närmade sig, skulle man mörda allt hederligt folk i Paris. Flere af mina vänner, de Narbonne, Montmorenci, Baumets, voro personligen hotade; och en hvar af dem höll sig undangömd hos någon borgare. Men man måste dagligen byta om vistelseort, emedan fruktan intog dem, som gäfvö en fristad. Man ville i början icke begagna mitt hus, emedan man fruktade, att det skulle väcka uppmärksamhet; men å en annan sida tyckte jag att det, såsom tillhörande en ambassadeur och ofvanför porten försedd med inskriften: *Sveriges hôtel*, borde respecteras, ehuru de Staël var frånvarande. Ändtligen var det icke mer tid att öfverlägga, då det ei fanns någon, som vågade mottaga de proscriberade. Tvänne derihland kommo till mig; jag gaf deraf förtroende blott åt en enda af mina tjenare, på hvilken jag kunde lita. Jag inneslöt mina vänner i den innersta kammaren och tillbragte sjelf natten i de rum, som lågo åt gatan, fruktande hvarje ögonblick de så kallade husvisiterna.

En morgon kom en af mina tjenare, som jag misstrodde, och sade mig, att man i hörnet af gatan, der jag bodde, hade uppsatt en kungörelse, in-

nehållande de Narbonnes efterlysning och anklagelse. Denne de Narbonne var en af de personer, som hade sin fristad hos mig. Jag trodde, att tjennaren ville skräma mig, för att intränga i min hemlighet; men han berättade mig saken helt enkelt. Kort derefter skedde den fruktansvärda husvisiten hos mig. De Narbonne, som var proscriberad, skulle hafva omkommit samma dag, om han blifvit upptäckt; och jag visste väl, att om efterspaningen skedde med noggrannhet, skulle han icke kunna komma undan, hvilka försigtighetsmått jag än vidtog. Det var således nödvändigt att till hvad pris som höldst hindra denna efterspaning, jag samlade mina krafter, och jag kände vid detta tillfälle, att man alltid kan beherrska sina sinneströrelser, huru häftiga de än må vara, när man vet, att derigenom en annans lif blottställes.

För att bemäktiga sig de bestämda offren, hade man till alla hus i Paris skickat commissarier af den lägsta klassen, och under det de gjorde sina påhelsningar, stodo två militärposter på vakt vid bägge ändarne af gatan, för att hindra, det ingen skulle komma undan. Jag började med att förskräcka dessa människor, så mycket jag kunde, för det våld mot folkrätten, som de skulle begå, om de visiterade en ambassadeurs hus; och som de icke serdeles väl kände geographien, öfvertygade jag dem, att Sverige vore en magt, som kunde hota dem med ett omedelbart anfall, emedan det var beläget på Frankrikes gränser. Tjugu år efter, hvem hade kunnat förmoda det? har detta blifvit sanning.

ty Lybeck och Svenska Pommern voro då under Fransmännens välde.

På människor af lägre klassen segrar man i första ögonblicket eller aldrig; det gifves icke några öfvergångar, hvarken i deras känslor eller begrepp. Jag märkte således, att mina föreställningar verkade på dem, och med döden i hjertat hade jag nog mod att skämta med dem, öfver det obilliga i deras misstankar. Ingenting är mer angenämt, för människor af denna klass, än skämtet; ty äfven under sitt häftigaste raseri mot adelsmännen, funno de nöje i att af dem behandlas som likar. Jag återförde dem således till porten, och tackade Gud för den utomordentliga styrka, han vid detta tillfälle förlånade mig; imellertid kunde icke denna belägenhet blifva långvarig; och den minsta olyckshändelse var tillräcklig att störta i förderfvat en proscriberad, som nyligen varit minister och derföre var allmänt känd.

Doctor Bollmann, en ädel och snillrik Hannoveran, som sedermera blottställt sig för att befria la Fayette utur Österrikes fångelser, blef under rättad om mitt bekymmer och, utan någon annan driffjäder, än blott det goda hjertats enthusiasm, erbjöd han mig, att gifva de Narbonne ett pass, som tillhörde en af hans vänner, och sedan beledsaga honom till England. Ingen ting var vågsammare än ett sådant företag; ty om en utländning, hvilken som heldst, hade blifvit ertappad, att under diktadt namn bortföra en proscriberad, hade han blifvit dömd till döden. Doctor Bollmans mod svek ej hvarken i god villja eller i verkställighet,

och fyra dagar efter hans afresa var de Narbonne i London.

Man hade bevilljat mig pass, för att resa till Schweiz; men det var så bedröfligt att ensam sätta sig i säkerhet, då man ännu måste lemna så många vänner i fara, att jag dröjde den ena dagen efter den andra, för att få veta, huru det gick med hvar och en af dem. Den 31 Augusti berättade man mig, att de Jaucourt, fullmäktig vid den Lagstiftande Församlingen, och de Lally-Tollendal bägge blifvit förda till abbotstiftet, och man visste redan, att till detta fängelse endast sådana skickades, som man ville öfverlemna åt mördarne. De Lally's lyckliga talent tjente honom, på ett besynnerligt sätt, till försvar. Han skref åt en af sina kamrater i fängelset ett försvarstal, som framlemnades till domstolen, innan blodbadet skulle verkställas; denna fånge frikändes, och en hvar visste, att det var de Lally's vältalighet, som han hade att tacka för sin befrielse. Condorcet beundrade hans lyckliga talent, och bemödade sig att frälsa honom; dessutom fann de Lally ett verksamt beskydd hos Engelska ambassadeuren, som vid denna tid ännu var i Paris\*). De Jaucourt hade icke samma stöd; jag lät visa mig listan på alla medlemmarne af magistraten i Paris, hvilka då voro de befallande i staden; jag

\*) Lady Southerland, för närvarande Marquisinna af Stafford, gift med dåvarande Engelska ambassadeuren i Paris, slösade under dessa grusliga tider de mest oegennyttiga omsorger för den Kongliga familjen.



kände dem blott af deras fasansfulla rykte, och sökte på vinst och förlust ett skäl att bestämma mitt val. I hast kom jag ihog, att Manuel, en af dem, sysselsatte sig något med literaturen, och hade nyligen utgifvit Mirabeau's bref, med ett företal, i hvilket, ehuru visserligen ganska uselt, man likväl märkte en god villja att visa sig qvick. Jag trodde, att smicker på något sätt skulle kunna bana väg för min ansökning; jag skref därför till Manuel, för att hos honom begära audience. Denna utsatte han till följande dagen klockan sju på morgonen; det var en något demokratisk timma; men jag underlät visst icke att infinna mig på klockslaget. Jag kom, innan han ännu stigit upp; jag väntade i hans cabinet; der såg jag hans eget porträtt, uppsatt öfver hans bureau; detta gaf mig anledning att hoppas, det han åtminstone skulle vara tillgänglig genom sin fåfänga. Han kom in, och jag måste göra honom den rättvisan, att det var genom goda skäl jag segrade på honom.

Jag målade för honom folkgunstens fruktansvärda skiften, hvarpå man kunde åberopa dagliga exempel. Efter sex månader, sade jag, har ni kan hända icke mer någon magt (innan sex månader hade han tillsatt lifvet på schavotten). Frälsade Lally och de Jaucourt; bered er en ljuf och tröstande hugkomst för den tid, då ordningen kan hända skall komma till er att proscriberas. Manuel var lättrörd, styrdes af sina passioner, men var äfven tillgänglig för ädlare rörelser; ty det var för det han försvarat Konungen, som han sedermera blef dömd till döden, Han skref till mig den för-

sta September, att Condorcet utverkat frihet för de Lally, och att han på min begäran nyligen försatt de Jaucourt i frihet. Lycklig att hafva frälst en så aktningvärd mans lif, beslöt jag att resa följande dagen; men jag åtog mig att utanför staden upptaga abboten de Montesquiou, som äfven var proscriberad, och, förklädd såsom betjent, föra honom med mig till Schweiz; för att lättare och säkrare verkställa detta, gaf jag åt en af hans folk ett pass, som tillhörde en af mina underhafvande, och vi öfverenskommo om stället, hvarest jag skulle träffa abboten de Montesquiou på landsvägen. Det var således icke möjligt att försumma detta möte, hvartill tid och ställe voro utsatta, utan att blottställa den, som väntade mig, och väcka misstankar hos de patrouiller, som ströko omkring på landsvägarna.

Om morgonen den 2 September kom tidningen, att Longwy och Verdun voro intagna. Man hörde å nyo från alla sidor denna fruktansvärda stormringning, hvars minne var så djupt inrotadt i min själ, efter den förfärliga natten den 10 Augusti. Man ville hindra mig från att resa; men kunde jag lemna i sticket en man, som då hade anförtrott sig åt mig? Jag hade pass ganska ordentligt, och jag ansåg för bäst att resa i en Berlinerwagn med sex hästar och betjenter i stort livrée. Jag trodde, att då man såg mig sälunda utrustad, skulle man icke draga i tvifvel min rättighet att resa, utan låta mig fara i fred. Detta var ganska illa uträknadt, ty vid sådana tillfällen bör man i synnerhet akta sig, att icke sätta folkets inbild-

ning i rörelse; och med den uslaste postchaise hade jag rest långt säkrare. Knappt hade jag hunnit fyra steg med min vagn, då, vid ljudet af kuskarnes piskslag, en svärm af gamla kärringar, liksom uppstigna ur hellvetet, kastar sig öfver mina hästar och ropar, att man bör arrestera mig, emedan jag bortförer nationens guld, emedan jag ämnar förena mig med nationens fiender, och tusende andra, Gud vet hvilka, ännu orimligare beskyllningar.

Dessa qvinnor samlade, inom ett ögonblick, en hop af pöbeln, som med vild uppsyn angrep mina postilloner, och befallde dem föra mig till sectionsförsamlingen i det quarter, der jag bodde (förstaden Saint-Germain). Då jag nedsteg ur vagnen, fick jag tillfälle att säga helt sagta åt abboten de Montesquiou's betjent, att han skulle gå bort och underrätta sin herre. Jag inträdde i denna Församling, hvars öfverläggningar hade utseende af ett för beständigt organiseradt uppror. Den, som kallades president, förklarade mig vara angifven att hafva velat bortföra proscriberade, och att man derföre skulle förhöra mitt folk. Han fann, att det fattades en, som var nämnd i mitt pass (det var den som jag hade bortskickat); och till följe af detta misstag, befallde han, att jag skulle föras af en gensd'armes till stadshötelet. Ingenting var mer förskräckligt än en sådan befallning; jag måste fara igenom halfva Paris, och ner till Grève-torget midt för statshötelet; men det var på sjelfva trappstegen till detta hôtel, som flera personer blefvo nedhuggna den 10 Augusti; intet fruntim-

mer hade ännu omkommit; men följande dagen mördades Prinsessan de Lamballe af folket, hvars raseri redan var kommet till den höjd, att allas ögon syntes kräfva blod.

Tre timmar var jag på vägen mellan förstaden Saint-Germain och stadshôtelet: man förde mig helt sagta genom en omätlig hop, af hvilken jag blef öfverfallen med dödshotelser: det var ej mig de ville förolämpa; de kände mig då knappt; men en stor vagn och galonerade kläder utmärkte i folkets ögon dem, som borde mördas. Emedan jag ännu icke visste, huru menniskan under revolutionerna blir omenskelig, adresserade jag mig två eller tre gånger till de gensd'armer, som gingo nära min vagn, för att bedja dem om hjälp, och de svarade mig med de mest spotska och hotande åtbörder. Jag var hafvande, och detta afväpnade dem icke; tvärtom voro de så mycket mer uppretade, som de kände sig mer brottsliga; den gensd'armes, som man satt i min vagn, var likväl icke lifvad af samma anda, som hans camrater; rörd af min belägenhet lofvade han att försvara mig, om det ock skulle kosta hans lif. Det farligaste ögonblicket borde inträffa, då jag kom på Grève-torget; men jag hade tid att bereda mig derpå i förväg, och de människofigurer, af hvilka jag var omgifven, hade någon ting så elakt i sin uppsyn och sina åtbörder, att jag vann styrka af sjelfva det förakt de väckte hos mig.

Jag steg ner utur vagnen midt ibland en myckenhet beväpnade, och framgick under ett hvalf af pikar. Då jag gick uppför trappan, likaledes

hvimlande af spjut, rigtade en menniska mot mig det gevär han hade i handen. Min gensd'armes afbåjde det med sabeln; om jag fallit i detta ögonblick, hade det varit förbi med mitt lif; ty det är pöbelns natur, att respectera den som ännu står upprätt; men när offret redan fallit, gör den oförsynt slut derpå.

Sålædes kom jag ändtligen till denna magistrat, der Robespierre presiderade; och jag andades, emedan jag undsluppit pöbeln; imellertid hvilken beskyddare, en Robespierre! Collot-d'Herbois och Billaud-Vareennes tjente honom såsom handsecretare, och denna sistnämnde hade låtit sitt skägg vexas i fjorton dagar, att så mycket säkrare sätta sig i skydd mot all misstanka för aristokratie. Salen var uppfylld med menniskor af lägre klassen; män, kvinnor och barn ropade af alla krafter: *levve nationen!* Emedan en upphöjning var gjord för magistratens ledamöter, kunde de, som befunno sig der, tala med hvarandra. Jag fick sätta mig der, och under det jag återhemtade mina sinnen, uppstod amtmannen de Virieu, envoyé från Parma, som blifvit arresterad på samma gång som jag, och förklarade, att han icke kände mig; att min sak, hvilken den heldst vore, icke hade någon gemenskap med hans, och att man ej borde förblanda oss; bristen på all ridderlig artighet hos den stackars mannen missbagade mig; och deraf väcktes ett så mycket lifvigare begär att hjälpa mig sjelf, emedan jag såg, att amtmannen de Virieu icke hade någon lust att bespara mig den omsorgen. Jag steg således upp, visade den rättighet

jag hade att resa såsom Svenska ambassadeurens fru, och framlade de pass man gifvit mig till följande af denna rättighet. I detta ögonblick inkom Manuel: ganska förvånad att se mig i en så bedröflig ställning, åtog han sig genast att ansvara för mig, till dess magistraten afgjort mitt öde, lät mig lemna denna förskräckliga plats, och inneslöt mig i sitt cabinet tillika med min kammarjungfru.

Vi tillbragte der sex timmar att vänta på honom, försmäktande af hunger, törst och fruktan. Fönstret i Manuels rum var beläget mot Grève-torget, och vi sågo mördarne, under grusliga utrop, återkomma från fångelserna, med bara och blodiga armar.

Min vagn stod lastad qvar midt på torget, och folket rustade sig att plundra den, då jag såg en stor man, klädd i nationalgardets uniform, som uppsteg på vagnsätet och afhöll pöbeln att borttaga det minsta. Han tillbragte två timmar att försvara mitt bagage, och jag kunde icke begripa, huru en sak af så liten vikt kunde sysselsätta honom i så fruktansvärda omständigheter. Om aftonen inträdde denne man, med Manuel, i kammaren, der jag var innesluten. Det var bryggaren Santerré, som sedan gjort sig känd för så mycken grymhet; i förstaden Saint-Antoine, der han bodde, hade han flera gånger varit vittne till, och utdelare af de spannmålsförråder, som min far skickat dit under hungersnöden, och hvarför han ännu bibehöll någon erkänsla. Dessutom ville han icke gå att hjälpa fångarna, hvilket han i ögenskap af commendant hade bordt göra, och

derföre sökte han en undflykt i att vakta mina saker. Han ville skryta deraf; men jag kunde icke afhålla mig från att påminna honom, hvad han i ett sådant ögonblick bordt göra. Så snart Manuel såg mig åter, utropade han med mycken rörelse: ack! hvad jag är glad, att jag i går kunde sätta edra bägge vänner i frihet! I sjelfva verket kände han en bitter smärta af de mord, som nyligen voro begångna, men han hade icke mer magt att hindra dem. Afgrunden öppnade sig strax efter hvar och en, som vann något anseende; och så snart han tog ett steg tillbaka, störtade han deruti.

Manuel återförde mig hem om natten i sin egen vagn; om dagen kunde han ej ledsaga mig utan fruktan att förlora folkets gunst. Lyktorna voro icke upptända på gatorna; men många människor träffades med facklor, hvilkas ljus förorsakade mer förskräckelse än sjelfva mörkret. Ofta anhöll man Manuel, för att fråga, hvilken han var, men när han svarade: *magistratens ombudsman* (*procureur de la commune*); helsades denna revolutionära värdighet med aktning.

Då jag kommit hem, sade Manuel, att man skulle gifva mig ett nyss pass, men att det icke kunde tillåtas mig att medtaga flera personer än min kammarijungfru. En gend'armes skulle ledsaga mig till gränsen. Följande dagen kom Tallien till mig, den samme, som tjugu månader efter, den 9 Thermidor, befriade Frankrike från Robespierre, ålaggd af magistraten att följa mig till ändan af staden. I hvarje ögonblick hörde man underrättelser

om nya mord. Flera personer, som då voro i ganska stor fara, befunno sig i min kammare; jag bad Tallien, att han icke skulle nämna dem; han förband sig dertill och höll sitt löfte. Jag steg i vagnen med honom, och vi skildes åt, utan att vi kunnat meddela hvarandra våra tankar; omständigheterna gjorde, att orden stelnade på läpparna.

I grannskapet af Paris mötte jag ännu några svårigheter, hvilka jag lyckligen undkom; men på längre afstånd från hufvudstaden syntes stormens böljor sagta sig, och i Jurabergen fanns ingen ting, som påminde om den förfärliga gäsning, för hvilken Paris var skådeplatsen. Imellertid hörde man sägas öfver allt bland Fransmännen, att de ville fördrifva utlänningarna. Jag tillstår, det jag i detta ögonblick icke såg andra utlänningar än mördarne, under hvilkas dolkar jag hade lemnat mina vänner, den Kongliga familjen och allt hederligt folk i Frankrike.

#### ELFTE CAPITLET.

*Utlänningarne drifna från Frankrike 1792.*

Fångarne i Orleans hade undergått samma öde som fångarna i Paris, presterna hade blifvit nedhuggna vid altaren, den Kongliga familjen var fången i Tempeltornet; la Fayette, trogen nationens beständiga önskan, den constitutionella monarchien, hade lemnat sin armée, heldre än han ville afläg-



ga en ed, stridande mot den, han nyligen svurit Konungen. Ett Nationalconvent var sammankalladt, och republiken utropades i närvaro af de segrande Konungar, hvilkas arméer stodo blott fyratio mil från Paris. Imellertid voro de flesta Franska officerare utflyttade; hvad som var öfvertroget af tropparna, hade aldrig varit med i krig, och förvaltningen var i en grym belägenhet. Det var något stort, ett sådant beslut taget midt under de största faror; det upplifvade snart i allas hjertan det intresse man hade för Franska nationen; och om de segrande krigarne, återkomna hem, hade slagit revolutionisterna, hade Frankrikes sak ännu en gång varit vunnin.

I detta första fälttåg år 1792, visade general Dumourier en talent, som aldrig kan förgätas. Han visste att med skicklighet använda den militäriska styrka, som, grundad af fosterlandskarleken, sedan har stått till tjenst åt ärelystnaden. Midt ibland de rysligheter, af hvilka denna epoch var besläktad, hade den allmänna andan år 1792 något verkligt beundransvärdt. Medborgarne, förvandlade till soldater, uppoffrade sig för sitt land, och egenlyttiga uträkningar, begär efter penningar och magt, hade ännu ingen del i de Franska arméernas bemödanden. Också väcktes i Europa ett slags vördnad af det oväntade motstånd, det mötte. Men snart derefter bemäktigade sig brottets raseri det rådande partiet; och sedan hafva alla slags laster utträngt alla slags missgerningar: en bedröflig stegring i afseende på menskliga släktets förbättring.

TOLFFTE CAPITLET.

*Ludvig XVI:s process.*

Hvilket ämne! Det har redan så många gånger varit afhandladt, att jag här endast kan tillåta mig att framställa några få anmärkningar rörande särskilda omständigheter.

I October månad 1792, innan den förskräckliga processen mot Konungen var börjad, innan Ludvig XVI hade utnämnt sina försvarare, erbjöd sig Necker att antaga denna ädla, men farliga befattning. Han utgaf en skrift, som efterverlden skall anse såsom det sannfärdigaste och mest oegennyttiga vittnesbörd, man kan gifva till förmon för en dygdig monarch, som är kastad i bajor. \*) De Malesherbes valdes af Konungen till advocat inför Nationalconventet. Denna beundransvärda mannens och hans familjs rysliga död bortskymmer all annan hugkomst; men de djupa tankarne och den rena vältaligheten, i det som Necker skref till Konungens försvar, bära göra det till ett historiskt document.

Man kunde ej neka, att Ludvig XVI, efter sin återkomst från Varennes, hade ansett sig såsom fånge, och i följe deraf ingenting gjort för att befordra grundläggningen af en constitution, hvilken

\*) Man gjorde beslag på Neckers egendom i Frankrike, samma dag som hans skrift till Ludvig XVI:s försvar blef bekant.

de upprigtigaste bemödanden kanske icke skulle kunnat vidmagthålla. Men Necker, som alltid trodde på sanningens egen styrka, med hvilken grannlagenhet framställer han den icke vid detta tillfälle!

”Uppmärksamma, rättvisa människor skola beundra det tålmod och den sagtmodighet, Konungen visat, då allt förändrades omkring honom, då han beständigt var blottställd för alla slags förolämpningar; men om han hade begått fel, om han i några afseenden misskänt sina nya förbindelser; vore det icke den nya regeringsformen, som man derföre borde anklaga? Vore det icke denna constitution, der en monarch var ingenting, om ej till blotta skenet; der sjelfva Konungavärdigheten befann sig utan plats; der chefen för den verkställande magten icke kunde urskilja hvarken hvad han var, eller hvad han borde vara; der han var bedragen af sjelfva orden eller af de olika meningar, man kunde gifva dem; der han var Konung utan magt; der han satt på thronen utan att ega någon aktning; der han syntes i besittning af rättigheten att befalla, utan att ega medlen att göra sig åttlydd; der han var efter band, och efter en enda rådslående Församlingens fria behag, än en blott embetsman i staten, än åter nationens ärflika representant? Huru kunde man fordra af en monarch, på en gång bunden af ett så mörkt, så vidunderligt, och slutligen af sjelfva nationens representanter förkastadt, politiskt system, huru kunde man fordra af honom, att han ensam skulle följa bestämda grund-

grundsatser, midt under begreppens oupphörliga omvexlingar? Och vore det icke den högsta orättvisa, att döma en monarch efter alla hans förslag<sup>er</sup>, alla hans tankar under förloppet af en så utomordentlig revolution, hvarigenom man förutsätter, att han bordt vara i fullkomlig öfverensstämmelse, ej blott med de saker som voro redan bekanta, utan äfven med alla dem, om hvilka man förgäfvat skulle bemödat sig att i förväg göra sig ett riktigt begrepp."

Necker genomgår sedan i sin försvarsskrift välgeringarne af Ludvig XVI:s regering före revolutionen: lifegenskapens kvarlevor afskaffade, de pinliga förhören förbjudna, dagsverkskyldigheten upphäfvden, provincialcomitéerna inrättade, GeneralStaterna sammankallade. "Är det icke Ludvig XVI, säger han, som oupphörligt sysselsatt med fångelsernas och hospitalernas förbättrande, sträckt en öm faders och en medlidsam väns omsorg till e-ländets fristad och olyckans eller villfarelsens sista härbärgen. Är det icke han, som, utom Ludvig den Helige, kanske ensam bland alla Frankrikes regenter, har gifvit det sällsynta efterdömet af renhet i seder? Skall man icke medgifva honom äfven den stora förtjensten att hafva varit religiös utan vidskepelse, och samvetsgrann utan intolerance? Och är det icke af honom, som en del af Frankrikes invånare (protestanterna), förföljda under så många regeringar, hafva erbållit icke blott ett lagligt beskydd, utan äfven medborgliga rättigheter, hvarigenom de blifvit delaktige af

samhällsordningens alla fördelar? Dessa välger-  
ningar höra till den förflutna tiden; men erkänslans  
dygd, eger den någon tillämpning på andra tider;  
andra perioder af vår lefnad?"

Man förvånas ännu mer öfver bristen på akt-  
ning för Ludvig XVI, under förloppet af hans  
process, än öfver sjelfva hans dödsdom. Då Con-  
ventets president sade till sin Konung: "Ludvig,  
ni kan sätta Er!" Känner man till och med en  
större harm, än då man ser densamma anklaga hon-  
om för missgerningar, som han aldrig begått.  
Man måste vara uppkommen ur dräggen i sam-  
hället, för att icke vörda fordna minnen, i synner-  
het när de helgas af olyckan; och pöbelaktighe-  
ten, förenad med brott, ingifver lika så mycket för-  
akt som afsky. Ingen man af verkligt öfverlägsna  
egenskaper har visat sig bland dem, som förledde  
Conventet att afkunna Konungens dödsdom. Folk-  
upprorets flod steg och föll vid vissa ord, vid vissa  
phraser, utan att en så stor talare som Vergniaud  
med sin lyckliga talent kunde hafva någon ver-  
kan på sinnena. Det är sant, att största delen af  
de ledamöter, som i Conventet försvarade Konun-  
gen, gjorde ett afskyvärdt val af terrain. De bör-  
jade med att förklara honom brottslig; en af dem,  
ibland andra, sade inför domstolen, att *Ludvig XVI*  
*var en förrädare, men nationen borde förlåta hon-*  
*om, och de kallade detta en taktik för folksam-*  
*lingar!* De påstodo, att man måste skona den rå-  
dande opinionen, för att kunna leda den, då det  
blefve tid dertill. Huru skulle de med denna fe-  
ga försigtighet kunnat kämpa mot sina fiender, som

Med hela sin styrka kastade sig på offret? I Frankrike capitulerar man alltid med majoriteten, äfven då man vill besegra den; och denna ömkliga krigslist minskar säkert utvägarna i stället att öka dem. Minoritetens magt kan endast äga bestånd genom en kraftfull öfvertygelse. Hvad kunna de, som äro svaga till antalet, uträtta; om de äfven äro svaga i sina tänkesätt?

Sedan Saint-Just förgäfvos sökt läggilltiga skäl mot Konungen, slutar han med att utropa: "Ingen kan regera obrottsligt!" och ingenting bevisade tydligare nödvändigheten af majestätets helgd än denna grundsats; ty det gifves ingen monarch, som icke på hvad sätt som heldst kunde anklagas, om man icke omgaf honom med ett constitutionelt bröstvärn. Det som skyddade Ludvig XVI:s thron, borde vara mera heligt än något annat, emedan det icke som på andra ställen var i tysthet förutsatt, utan högtidligen garanteradt.

Girondisterna ville frälsa Konungen och begärde i denna afsigt, att man skulle vädja till folket. Men äfven då de begärde detta vad, underlät de icke att lemna Jacobinerna öppet hugg på sig, i det de beständigt upprepade, att Konungen förtjent döden. Detta var att strax afstå från alla anspråk på framgången af sin sak. Ludvig XVI, säger Biroteau, är redan dömd i mitt hjerta; men jag vill vädja till folket, att det må döma honom. Girondisterna hade skäl att fördra en rättmätig domstol, om det kunde gifvas någon sådan i denna sak; men huru mycket mer skulle de icke uträttat, om de fördrat den till förmon för en oskyldig; i stället att påkalla den för en,

som de påstodo vara brottslig? Fransmännen, man skulle ej nog ofta kunna upprepa det, hafva ännu icke på den civila banan lärt att vara fogliga, då de ega styrka, och dristiga, när de äro svaga; de borde förvandla alla sina militäriska dygder till politiska; ärendena skulle då skötas bättre.

Hvad man har största svårigheten att begripa, i denna Nationalconventets rysliga undersökning, är det öfverflöd af ord, som en hvar slösade i sådana omständigheter. Man skulle framför allt hafva väntat sig att hos dem, som önskade Konungens död, finna ett ursinnigt raseri; men att visa qvickhet, att hopsmida phraser: hvilken hårdnackad fåfånga, vid ett dylikt upptråde!

Thomas Payne var den häftigaste af de Americanska demokraterna; men, emedan det likväl icke fanns hvarken egennyttan eller skrymteri i hans politiska ytterligheter, var han, vid frågan om Ludvig XVI:s dom, den enda som gaf det råd, hvilket ännu kunnat hedra Frankrike, om det blifvit antaget; det var att erbjuda Konungen en fristad i America. Americanerne äro erkännsamme mot honom, sade Payne, emedan han bidragit till deras sjelfständighet. Detta beslut, om det blott betraktas från den republicanska synpunten, var det enda, som i Frankrike då kunde försvaga intresset för Konungavärdigheten. Ludvig XVI hade icke de egenskaper, som fordras för att med väpnad hand återtaga en krona, och en belägenhet, som icke väckt medlidande, skulle icke retat någon att uppoffra sig för honom. Den död man ådömde den redligaste man i Frankrike, och på samma gång den minst fruktansvärda,

den som, att jag så må säga, aldrig befattat sig med sitt eget öde, kunde ej vara annat än en fansansfull hyllning, som ännu gafs åt hans fordna storhet. Mera enligt med republicanska tänkesätt hade ett beslut varit, som ådagalaggt minre fruktan och mer rättvisa.

Ludvig XVI vägrade icke, såsom Carl I, att erkänna den domstol, inför hvilken han blef anklagad, och han besvarade med oförändrad mildhet alla frågor, som gjordes honom. Då presidenten frågade honom, hvarföre han den 10 Augusti hade samlat troppar omkring slottet, svarade han: *Slottet var hotadt, alla constituerade magter hafva sett det; och som jag sjelf var en constituernd magt, var det min pligt att försvara mig.* Hvilket blygsamt och kallsinnigt sätt, att tala om sig sjelf, och genom hvilken lysande värtalighet hade man mera djupt kunnat röra sina åhörare!

De Malesherbes, Konungens fordna minister, uppträdde såsom hans försvarare. Han var en af de tre statsmän, han, Thurgot, och Necker, hvilka tillstyrkt Ludvig XVI att frivilligt antaga frihetens grundsatser. Han blef tvungen, äfven som de andra bägge, att afstå från sitt embete, emedan parlamenterna voro fiender till hans tänkesätt; och nu, oaktadt sin höga ålder, inställde han sig åter att inför folket försvara Konungens sak, liksom han förut försvarat folkets inför Konungen; men hans nya herre var obeveklig.

Garat, som då var justitie-minister, och som, i en för honom lyckligare tid, varit en af Frankrikes bästa författare; Garat, säger jag, har i sina önskilda memoirer gifvit tillkänna, att då han af



sitt olyckliga embete såg sig tvungen att öfver Konungen fälla det utslag, som dömde honom till döden, visade Konungen det mest beundransvärda sinneslugn, under det han afhörde det; blott en enda gång gaf han genom en åtbörd tillkänna sitt förakt och sin harm; det var vid den artikel, som anklagade honom, att hafva velat utgiuta Franska folkets blod. Hans samvete bragtes till uppror, då alla hans öfriga känslor voro tillbakahållna. Samma morgon, som han skulle afrättas, sade han till en af sina tjenare: *Ni skall gå till Drottningen; sedan återtog han sina ord och sade; Ni skall gå till min hustru.* Han underkastade sig i sjelfva detta ögonblick äfven försakelsen af sin rang, hvilken hans mördare fräntagit honom. Utan tvifvel trodde han, att ödet i all ting verkställer Försynens beslut öfver sina skapade varelser.

Konungens testamente ådagalägger hela hans karakter. Den mest rörande enkelhet är deri rådande; hvarje ord är en dygd, och man ser der all den upplysning, ett oförderfvadt förstånd, inom vissa inskränkingar, och en oändlig godhet kunna ingifva. Ludvig XVI:s dödsdom har så upprört allas hjertan, att revolutionen deraf i flera år varit likasom förbannad.

## TRETTONDE CAPITLET.

*Carl I och Ludvig XVI.*

Många hafva tillskrifvit Ludvig XVI:s svaga karakter alla Frankrikes olyckor, och man har beständigt upprepat, att hans eftergifvenhet för frihetens grundsatser varit en af revolutionens väsendtligaste orsaker. Jag anser det derföre ej utan vikt, att visa dem, som äro öfvertygade, det vid denna tid i Frankrike den eller den mannen varit tillräcklig att förekomma allt, det eller det beslutet, att hämma allt; jag anser det ej utan vikt, säger jag, att visa dem, det Carl I:s uppförande i alla afseenden varit motsatt mot Ludvig XVI:s, och att icke dess minre två stridiga systemer hafva medfört samma olyckliga utgång; så oemotståndlig är revolutionernas styrka, då de grunda sig på den allmänna opinionen!

Jacob I, Carl I:s far, sade, att man kunde bedöma Konungarnas uppförande, emedan man tillät sig att granska Försynens beslut; men att deras magt lika så litet kunde dragas i tvifvelsmål som Guds egen. Carl I hade blifvit uppfostrad i dessa grundsatser, och allt eftergifvande af den Kongliga magten ansåg han för ett lika så förkastligt som opolitiskt steg. Ludvig XVI var, ett hundra femtio år sednare, bildad efter sitt tidvarf; läran om en blind lydnad, som i Carl I:s tid ännu var bibehållen i England, försvarades icke mer 1789, ej en gång af Franska presterskapet. Engelska para-

lamentet hade varit till i alla tider, och ehuru det icke var oåterkalleligen afgjort, att dess samtycke nödvändigt fordrades för utlagors påläggande, var det likväl vanligt att begära det. Men som det bevilljade uskylder för flera år, var icke Konungen af England, såsom nu, förbunden att sammankalla det årligen, och ganska ofta förlängde man utlagorna, utan att deras förnyande af folkets representanter blifvit beslutadt. Icke dess mindre protesterade alltid parlamentet mot detta missbruk, underhusets tvist med Carl I började i detta ämne. Man förebrådde honom tvänne pålagor, som han upptog utan nationens samtycke. Uppretad af denna förebråelse, befallde han, enligt den rättighet han genom constitutionen egde, att parlamentet skulle upplösas; och han dröjde tolf år utan att sammankalla något nytt; ett afbrott, som i Engelska historien nästan var utan exempel. Ludvig XVI:s tvist föranleddes, på samma sätt som Carl I:s, af oredor i finanserna, och det är alltid sådana oredor, som sätta Konungarna i beroende af folken: men Ludvig XVI sammankallade GeneralStaterna, hvilka, efter nära tvänne århundraden, voro nästan glömda i Frankrike.

Ludvig XIV hade fräntagit Parisiska parlamentet till och med dess rättighet att göra föreställningar, den enda politiska förmonsrätt, som var lämnad åt denna corps, då den inregistrerade påbud angående utomordentliga pålagor. Henric VIII i England bade låtit sina förordningar gälla såsom lagar. Således kunde både Carl I och Ludvig XVI anse sig såsom arfvingar till en magt utan

gränser, men likväl med den skiload, att Engelska folket alltid med skäl stödde sig på det förflutna, för att återfordra sina rättigheter, då deremot Fransmännen begärde en ny sak, emedan GeneralStaternas sammankallande icke var genom någon lag föreskrifven. Ludvig XVI var, enligt Frankrikes constitution eller icke-constitution, ej förbunden att sammankalla GeneralStaterna; Carl I bröt emot erkända rättigheter, i det han dröjde tolf år utan att sammankalla Engelska parlamentet.

På den tid af tolf år, som Engelska parlamentets sammankomster under Carl I voro afbrutna, utöfvade stjernkammaren, den utomordentliga domstol som verkställde Konungens beslut, all strängbet man kunde uppänka. Prynne blef dömd att mista öronen, för det han, enligt puritanernas lära, skrivit mot theatrarna och den andeliga hierarchien. Allison och Robins undergingo samma straff, derföre att de bekände sig till ett tänkesätt, stridande mot Archebiskopens af York. Lilburne blef ställd på skampålen, omenskligt slagen med spön, och till på köpet bunden med kasse i munnen, för det hans behjertade klagomål hade gjort intryck på folket. Williams, en biskop, straffades på samma sätt. De som vägrade att betala de taxor, hvilka blott genom Konungens förordningar voro påbudna, dömdes till de grymmaste straff; böter, tillräcklige att utblotta dem, som blefvo dömda dertill, utfordrades af samma stjernkammare vid många olika tillfällen; men i allmänhet var det mot tryckfriheten, som de grymmaste våldsamheter utöfvades. Ludvig XVI begagnade nästan al-

drig det egenmäktiga medlet att genom hemliga ordres landsförvisa eller arresteras; man kan ej förebrå honom någon tyrannisk handling; och, långt ifrån att hindra tryckfriheten, var det Archebiskopen af Sens, Konungens förste minister, som i hans namn uppmanade alla författare, att gifva tillkänna sina tankar, rörande GeneralStaternas inrättning och sammankallande.

Den protestantiska religionen var antagen i England; men emedan Engelska kyrkan erkänner Konungen för sin högsta styresman, hade Carl I visserligen mycket mer inflytande på sin kyrka, än Konungen af Frankrike på sin. Engelska presterskapet, som styrdes af Laud, var, ehuru protestantiskt, i alla afseenden sjelfständigare och strängare än det Franska: ty den philosophiska andan hade inträngt hos några bland gallicanska kyrkans styresmän, och Laud var visserligen mer orthodox än cardinalen de Rohan, den första bland biskoparne i Frankrike. De andeligas myndighet och hierarchien vidmagthöllos af Carl I med yttersta stränghet. Största delen af de grymma utslag, som man kan förebrå stjernkammaren, hade till föremål att sätta Engelska presterskapet i aktning. Det Franska försvarade sig föga och blef icke försvaradt; bägge blefvo på lika sätt förtryckta genom revolutionen.

Den Engelska adeln tog icke sin tillflykt till den dåliga utvägen att lemna sitt fädernesland, icke till den ännu dåligare att inkalla fremmande troppar; den omgaf thronen beständigt, och stridde i Konungeas armée under det borgliga kriget.

De philosophiska grundsatser, som i Frankrike voro på modet vid revolutionens början, äggade ett stort antal adelsmän att sjelfva vända sina privilegier till åtlöje. Det sjuttonde seclets anda hade icke gifvit Engelska adeln någon anledning att tvifla på sina egna rättigheter. Stjernkammaren straffade med yttersta stränghet de personer, som tillätit sig att skämta öfver några lorder. Skämtet är aldrig förbjudet hos Fransmännen. De Engelska adelsmännen voro sträfva och allvarsamma, då deremot de Franska äro lättsinniga och gycklande; likväl blefvo bägge på lika sätt beröfvade sina privilegier, och ehuru allt varit skiljaktigt i deras sätt att förvara sig, har likväl allt varit liki deras nederlag. Man har ofta sagt, att det stora inflytande, som Paris hade på det öfriga Frankrike, var en af orsakerna till revolutionen. London har aldrig utöfvat samma öfvervälde öfver England, emedan de stora Engelska herrarne lefva i provincerna mycket mer än de Franska. Ändtligen har man påstått, att Ludvig XVI:s förste minister, Necker, hade republicanska tänkesätt, och att en sådan man som cardinalen Richelieu skulle kunnat förekomma revolutionen. Grefve Strafford, Carl I:s minister och gunstling, var af en fast och äfven despotisk karakter; han hade framför cardinalen Richelieu den fördelen att vara en stor och tapper krigsman, hvilket alltid gifver mera behag åt den önskränkta magteus utöfning. Necker egde folkets kärlek i högre grad än någon haft i Frankrike; Grefve Strafford hade alltid att strida mot folkets förbittring, och likväl hafva hänge

blifvit störtade genom revolutionen och uppoffrade af sina herrar: den förra, emedan underhuset anklagade honom; den sednare, emedan hofmännen yrkade hans afsättande.

Slutligen (detta är den märkvärdigaste skilnaden) har man aldrig upphört att anklaga Ludvig XVI, för det han icke satte sig till häst, icke afslog våld med våld, utan fruktade inhemskt krig mer än allt annat. Carl I har börjat det, utan tvifvel med ganska påtagliga skäl, men, kort sagt, han har börjat det. Han lemnade London, begaf sig till landsorten och satte sig i spetsen för en armée, som i det aldryttersta försvarade Konungamagten. Carl I ville icke erkänna rättmätigheten af den domstol, som fällde utslaget öfver honom; Ludvig XVI gjorde icke en enda invändning mot sina domares behörighet. Carl I var oändligt öfver Ludvig XVI genom sitt snille, sitt utseende och sina militäriska talenter; allt är olika hos dessa bägge monarcher, undantagande deras olycka.

Det var likväl i deras tänkesätt ett förhållande, som ensamt kan förklara likheten i deras öden; det var, att Carl I af innersta hjerta älskade katholicismen, hvilken af den i England rådande opinionen var bannlyst, och att Ludvig XVI äfven önskade upprätthålla de gamla politiska författningarna i Frankrike. Detta förhållande har förorsakat bägges undergång. Hela regeringskonsten består nu för tiden blott i att leda opinionen eller att i rättan tid gifva efter för den.

## FJORTONDE CAPITLET.

*Kriget mellan Frankrike och England. Pitt och Fox.*

U nder flera århundraden har en beständig täflan mellan Frankrike och England förorsakat bägge dessa länders olycka. De hafva stridt om öfverväldet; men den strid, som uppkom genom revolutionen, kan icke betraktas från denna synpunct. Om det under tjugu tre års förlopp fannits tillfällen, då England skulle kunnat underhandla med Frankrike, måste man äfven tillstå, att det under denna tid haft vigtiga skäl att fortsätta kriget och ännu of-tare att försvara sig. Den första fiendskapen, som utbröt 1793, var grundad på de riktigaste skäl. Om Conventet, då det gjorde sig skyldigt till Ludvig XVI:s mord, icke hade bekänt och utspridt grund-satser, förstörande all samhällsordning, om det icke anfallit Belgien och Holland, skulle kanske Engelmännen icke tagit mera del i Ludvig XVI:s död, än Ludvig XIV i Carl I:s. Men i det ögonblick ministären återskickade Franska ambasadeuren, önskade Engelska nationen krig ännu lifligare än sjelfva regeringen.

Jag tror mig i de föregående capitlen tillräckligt hafva förklarat, att år 1791, under den Constituerande Församlingen, och äfven 1792, under den Lagstiftande, de utländska magterna icke bordt förena sig genom conventionen i Pilnitz. Således, om Engelska cabinettet blandat sig i denna vigtiga politiska underhandling, har det alltför tidigt inlåtit sig i Frankrikes inre angelägenheter, och Europa



har befunnit sig illa deraf, emedan det på detta sätt gifvit Fransmännen omätliga stridskrafter. Men i det ögonblick England formligen förklarade krig mot Frankrike 1793, voro Jacobinerna helt och hållet allrådande, och icke blott deras infall i Holland, utan äfven deras brott, och de grundsätser, hvilka de utspridde, gjorde det till en pligt att afbryta all gemenskap med dem. Englands ihärdighet har under denna tid frälsat det från oroligheter, som hotade dess inre lugn vid flottans uppror och gäsningen bland de lägre folkklasserna; derjemte har det upprätthållit de redligas hopp, visande dem ett ställe på denna jord, der friheten och moralen äro förenade med en stor magt. Om man sett Engelska nationen skicka ambassadeurer till mördarne, skulle den beundransvärda ön hafva förlorat sin sanna styrka, det förtroende den ingifver.

Af detta sätt att se saken, bör man ej draga den slutsats, att oppositionen, som önskade fred, och Fox, som genom sina förvånande egenskaper ensam utgjorde ett helt parti, icke hyste ganska aktningvärda tänkesätt. Fox beklagade sig, och det med skäl, att man alltid förblandade frihetens vänner med dem, som befläckat denna frihet, och han fruktade, att följderna af ett så misslyckadt försök skulle försvaga frihetskänslan, lifsprincipen i Englands statsförfattning. I sjelfva verket, om reformationen hade misslyckats, för trehundra år tillbaka, hvad skulle Europa hafva blifvit? Och i hvad tillstånd vore Frankrike nu, om man fräntog det allt hvad det vunnit genom sin politiska re-

form? Pitt gjorde på denna tid England stora tjenester, i det han med kraftfull arm förde statsrodret. Men han var alltför mycket böjd att försvara magten, oaktadt den fullkomliga enkelheten i hans lefnadsätt och vanor; emedan han blef minister ganska ung, hade han icke haft tid att lefva såsom privat man, och på detta sätt erfara magtens verkan på dem, som deraf bero. Hans hjerta klappade icke för den svaga, och de politiska konstgrepp, som man kommit öfverens att kalla machiavellism, ingåfvo honom icke allt det förakt, man bordt vänta af ett sådant snille som han. Hans beundransvärda vältalighet hade likväl gifvit honom smak för debatterna i en representativ statsförfattning; hans talenter gjorde honom äfven böjd för friheten; ty hans ärelystnad var att öfvertyga, då deremot medelmättiga hufvuden endast eftersträfva att befalla. Den sarkastiska tonen i hans tal var serdeles väl afpassad efter de omständigheter, i hvilka han befann sig; då hela aristokratien i tänkesätt och grundsatser triumferade vid åsynen af folkets öfverdåd, passade Pitts eftertryckliga ironie en patricier, som sätter sina motståndare i den förhatliga dagern af gudlöshet och sedeförderf.

Endast Fox's tydlighet, upprigtighet och värma kunde undgå hans skarpa vapen. Fox hade ingen hemlighet i politiken, emedan han ansåg offentligheten för ännu mer nödvändig i nationernas angelägenheter än i hvart och ett annat förhållande. Äfven då man icke var af samma tanke som han, älskade man honom mer än hans motståndare,

och, ehuru bevisens styrka förnämligast utgjorde karakteren af hans värtalighet, fann man så mycken lifsfullhet i djupet af hans slutledningar, att man deraf kände sig bevekt. Hans karakter bar stämpeln af den Engelska värdigheten, äfven så väl som hans motståndares; men han hade en naturlig öppenhet, som icke kunde lida något genom umgänget med människor, emedan snillets medfödda välvillia icke kan utplånas.

Det är ej af nöden, att döma mellan dessa tvänne stora män, och ingen skulle våga tro sig skicklig att fälla en sådan dom. Men den hellsamma tanke, man bör hemta af de sublimes undersökningar, för hvilka Engelska parlamentet varit skådeplatsen, är den, att det ministeriella partiet alltid haft rätt, då det stridt mot Jacobinismen och den militäriska despotismen, men alltid orätt och ganska orätt, då det uppbått sig till fiende mot de liberala grundsatserna i Frankrike. Oppositionens ledamöter deremot hafva misskänt det ädla kall man tillegnat dem, då de försvarat människor, hvilkas brott förderfvade mensklighetens sak, och denna samma opposition har gjort sig väl förtjent af efterverlden, då den försvarat den ädla cohorten af frihetens sanna vänner, som nu i tjugufem år blottställt sig för hat af bägge partierna i Frankrike, och som ega hela sin styrka af ett enda stort förbund — sanningens. En händelse kan gifva begrepp om den väsendtliga skilnaden mellan Torys och Whigs, mellan de ministeriella och oppositionen, i det som rörde Frankrikes

angelägenheter. Det lyckas partiandan att vanställa de äldste handlingar, så länge deras upphofsmän ännu lefva; men det är lika så säkert, att forntiden icke kan framvisa något förträffligare än general la Fayette's, hans hustrus och döttrars uppfo- rande, i Olmütz's fängelse. \*) Generalen var in- sperrad i detta fängelse, å ena sidan för det han lemnat Frankrike, sedan Konungen blifvit arresterad, å den andra, emedan han afsagt sig all för- bindelse med de regeringar, som förde krig mot hans fädernesland; och den beundransvärda fru la Fayette, knappt utsluppen utur Robespierres fängelser, förlorade icke en enda dag, innan hon lät innesluta sig med sin man, och blottstälde sig för alla de lidanden, som förkortat hennes lif. Så mycken ståndaktighet hos en man, som så länge varit trogen en och samma sak, så mycken äkta och barnslig kärlek hos hans familj, borde intres- sera det land, som dessa dygder kallat sin foster- bygd.

\*) De mest utförliga underrättelser i detta afseende fin- ner man i Emmanuel de Toulangeons förträffliga verk, kalladt: *Histoire de France depuis 1789*. (Frankri- kes Historia från år 1789) Det är af vigt för ut- ländningar, att man gör dem bekanta med sannfärdiga skrifter öfver revolutionen; ty aldrig har man i nå- got ämne utgifvit ett så stort antal böcker och bro- churer, der lögnen vridit sig på så mångfaldiga sätt, för att ersätta det verkliga snillet, och tillfreds- ställa fåfången i alla dess mångfaldiga skepnader.

General Fitz-Patrick begärde derföre, att Engelska ministären skulle underhandla med sina bundsförvandter, för att utverka la Fayette's frihet. Fox talade för denna sak, och likväl hörde Engelska parlamentet detta förträffliga tal, hvaraf vi snart skole anföra slutet, utan att representanterne för ett fritt land enhälligt uppstodo att understödja detta förslag af en talare, som vid detta tillfälle ej bordt anses för annat än deras tolk.

Ministratne satte sig emot general Fitz-Paricks motion, sägande, såsom vanligt, att general la Fayette's fångenskap angick blott magterna på fasta landet, och att England icke kunde blanda sig deruti, utan att bryta mot den allmänna grundsats, som förbjöd det att inblanda sig i fremmande länders inre styrelse. Fox vederlade på ett beundransvärdt sätt detta, med en sådan tillämpning, vrångvisa svar. Secreteraren för krigsärendena Windham satte sig upp mot det beröm, som Fox hade gifvit general la Fayette, och det var vid detta tillfälle som Fox svarade honom sålunda.

"Secreteraren för krigsärendena har talat, och hans grundsatser stå nu i den klaraste dag. Man bör aldrig förgäta dem, som börja en revolution, och det alldeles ovillkorligt utan afseende, hvarken på personer eller omständigheter. Huru förderfvad, huru intolerant, huru tryckande, huru fiende till sällhetens och mensklighetens rättigheter en regering än må vara; huru dygdig, huru foglig, huru patriotisk, huru menskelig reformatorn än må vara, bör dock den, som börjar den rättvisaste reform, uppoffras åt den oförsonligaste hämnd. Om efter honom

komma ovärdiga människor, som genom sitt öfverdåd förderfva frihetens sak, kunna dessa ursäktas. Hela hatet för en brottslig revolution bör drabba den, som börjat en rättvis. Den hedervärda Secreteraren för krigsärendena förlåter således Cromwell af allt sitt hjerta, emedan Cromwell blott var den andra, emedan han funnit saken förberedd och icke gjort annat än ledt omständigheterna till sin fördel; men våra stora, våra lysande förfäder, Pym, Hampden, lord Falkland, grefven af Bedford, alla dessa personer, hvilka vi äro vane att tillerkänna en nästan gudomlig heder, för det goda de gjort människoslägtet och sitt fädernesland, för de olyckor, från hvilka de befriat oss, för det mod, den klokhet, den ädla mensklighet och oegennyttas hvarmed de fullföljt sina planer: se der de människor, hvilka, enligt den i dag bekända läran, böra offras åt en evig förbannelse.”

”Ända hittills hafva vi funnit Humé nog sträng, då han säger, att Hampden dött i ett för hans ära gynnande ögonblick, emedan, om han lefvat några månader längre, han sannolikt skulle hafva röjt den förborgade elden af sin häftiga ärelystnad. Men Humé skall nu synas oss ganska mild, i jemförelse med den hedervärda Secreteraren för krigsärendena. Enligt dennes tanka hafva de, som genom sina brott kränkt frihetens lysande sak, varit dygdiga i jemförelse med dem, som endast ville befria sitt land från missbrukens tryckande bördä, förderfvets plågoris och tyranniets ok. Cromwell, Harrison, Bradshaw, den förklädde exsecutor, för hvilken den olycklige Carls I:s hufvud haf

fallit: se der föremålen för den hedervärda Secreterarens ömma medlidande och upplysta öfverseende. Hampden, Bedford och Falkland, som stupade under det de stridde för sin Konung, se der de brottsliga, för hvilka han ännu icke finner nog hat i sitt hjerta, icke nog straff på jorden. Den hedervärde Secreteraren för krigsärendena har uttryckligen sagt oss: att, i sin Konungs ögon, och i dess allrådande ministrars, är Collot-d'Herbois ganska långt ifrån att förtjena så mycket hat, så mycken hämnd som la Fayette. Sedan jag i början förvånades öfver denna tanke, börjar jag nu begripa den. I sielfva verket är Collot-d'Herbois en vanryktad menniska, ett vidunder; la Fayette är en stor karakter, en redlig man. Collot-d'Herbois befläcker friheten, han gör den förbatlig genom alla de brott, hvilka han vågar pryda med sitt namn; la Fayette hedrar den, gör den älskad genom alla de dygder, af hvilka han visar den vara omgifven; genom det ädla i sina grundsatser, genom den outplånliga renheten i sina handlingar, genom klokheten och styrkan i sitt förstånd, genom sitt hjertas oegennyttia och ädelmod. Ja, jag erkänner det, efter de nya grundsatserna, är det la Fayette, som är farlig, det är han, som bör hatas; och den *fattiga* Collot-d'Herbois har rättighet till denna så ömma ton, med hvilken man har anhållit om parlamentets deltagande för honom. Ja, jag gör rättvisa åt den hedervärda Secreterarens öppen hjertighet: han har icke förställt sig, jag är öfvertygad derom: tonen i hans röst har ej varit annat än ett uttryck af hans hjerta, hvarje gång

han anropat medlidande för den fattiga Collot-d'Herbois, eller från alla vinklar af jorden framkallat hatet, hämnden och tyranniet, för att utrota la Fayette, hans hustru och barn, hans camrater och tjenare."

"Men jag som tänker annorlunda, jag som ännu är hvad jag alltid varit, jag som skall lefva och dö en vän af ordningen, men äfven af friheten, en fiende till anarchien, men äfven till trälldomen, jag har icke trott det vara mig tillätet att iakttaga tystnad efter en sådan skymf, efter sådana smädelser, inom kretsen af ett Engelskt parlament framkastade mot oskulden och sanningen, mot menskliga slägtets rättigheter och lycka, mot vår ärofulla revolutions grundsatser; ändtligen mot det heliga minnet af våra lysande förfäder, af dessa män, hvilkas vishet, dygder och välgerningar skola vördas och välsignas af Engelska folket ända till den sednaste efterverld."

Oaktadt det ojemförligt vackra i dessa ord, var den förskräckelse, som hos Engelsmännen uppväcktes af fruktan för samhällsordningens störtande, så stor, att sjelfva ordet frihet icke mer klingade i deras öron. Af alla uppoffringar, man såsom statsman kan göra för sitt samvete, gifvas inga större än de som Fox ålaggt sig under Franska revolutionen. Det är ingenting att uthärda förföljelser under en egenmäktig regering; men att se sig öfvergifven af den allmänna opinionen i ett fritt land; men att blifva förskjutet af sina gamla vänner, då ibland dessa vänner fanns en sådan man som Burke; men att finna sig i sjelfva fol-



kets sak vara i mistning af folkets tillgifvenhet, detta är en smärta, för hvilken Fox lika så mycket förtjenar att beklagas som att beundras. Man har sett honom midt i sjelfva underhuset utgiuta tårar, när han nämnde denna förträffliga Burke, som då blifvit så våldsam i sina nya passioner. Han närmande sig till honom, emedan han visste, att hans hjerta var krossadt genom hans sons död, ty aldrig kan vänskapen hos en sådan karakter som Fox lida något af politiska tänkesätt.

I alla fall kunde det vara fördelaktigt för England, att Pitt var statens embetsman i den farligaste kris, hvarj detta land någonsin befunnit sig; men det var det icke minre, att ett så vidt omfattande snille som Fox, oaktadt alla hinder af sakens dåvarande ställning, vidmagthöll grundsatserna och visste att midt under eldsvådan rädda husgudarna åt frihetens vänner. Det är icke för att tillfredsställa bägge partierna, som jag på detta sätt berömmar dem bägge, ehuru de försvarat ganska stridiga meningar. Motsatsen skulle kunna hända böra inträffa i Frankrike, de åtskilliga partierna äro der nästan alltid lika tadelvärda; men i ett fritt land kunna ministèrens anhängare och ledamöterna af oppositionen bägge hafva rätt på sitt sätt, och de göra ofta godt hvar och en för sin tid; endast det är af vigt, att man icke, sedan faran är förbi, förlänger den magt, som genom striden blifvit förvärfvad.

FEMTONDE CAPITLET.

*Om den politiska Fanatismen.*

Alla de händelser, som vi litivtills anført, äro blott vanliga historiska facta, hvarpå man annorstädes äfven har exempel. Men en afgrund skall nu öppna sig under våra fötter; vi veta icke, hvilken väg vi skola följa i ett sådant svalg, och tanken störtar sig med förskräckelse från olyckor till olyckor, ända till dess allt hopp, all tröst försvunnit. Vi skola, så hastigt som möjligt är, gå förbi denna vilda kris, i hvilken ingen menniska bör fästa vår uppmärksamhet, ingen omständighet skulle kunna väcka deltagande; allt är lika, i all sin utomordentlighet, allt är enformigt, i all sin ryslighet; och man skulle nästan blygas för sig sjelf, om man kunde betrakta dessa grofva vildheter på nog nära håll, för att omständligt beskrifva dem. Låtom oss endast granska hvad som låg till grund för alla dessa vidunderliga phenomener, den politiska fanatismen.

De verldsliga passionerna hafva alltid tagit den religiösa fanatismens parti, och deremot, å andra sidan, underhåller ofta en verklig tro på några abstracta idéer den politiska fanatismen; blandningen finnes öfver allt: men det är i dess förhållande som det goda och onda består. Samhällsordningen är i sig sjelf en underlig byggnad: man kan imellertid icke begripa den annorlunda än den är; men de medgifvanden, hvartill man måste låta beqväma sig, om den skall ega bestånd, plåga ädla

hertan genom medlidande, tillfredsställa fåfången hos några, och framkalla förtrytelse och begår hos mängden. Det är denna sakernas ställning, mer eller mindre skarpt framträdande, mer eller mindre mildrad af sederna och upplysningen, som man bör tillskrifva den politiska fanatism, hvartill vi varit vittnen i Frankrike. Ett slags raseri bemäktigade sig de fattiga i de rikas närvaro, och emedan de adliga hederstecknen ökade den afund, som förnögenheten alltid uppväcker, trotsade folket på sitt öfverlägsna antal, och allt som utgör minoritetens magt eller glans föreföll det icke annorlunda än som en olaglig inkräkning. Från till detta tänkesätt hafva funnits i alla tider; men man har icke känt menskliga samhället skakas i sina egna grundvalar, förr än under skräckregeringen i Frankrike. Man bör ej förundra sig, att detta afskyvärda plågoris lemnat efter sig djupa spår i karaktererna och tänkesätten, och den enda reflexion, man kan tillåta sig, och som jag hoppas i de följande capitlen af detta arbete skall bekräftas, är att medel mot folkets passioner icke böra sökas i despotismen, utan i lagarnas välde.

Den religiösa fanatismen erbjuder en obestämd framtid, som upphöjer alla inbildningens förhoppningar; men njutningarne i detta lifvet äro äfven utan gränser, för dem som aldrig smakat deraf. La Montagne's Vieux förmådde sina undersåter att störta sig i dödens armar, genom det han lofvade dem alla slags bekvämligheter i detta lifvet, och man ser ofta människor våga sig i dödén, för att kunna lefva bättre. Å andra sidan upplåses fåfången, då den försvarar de företräden den eger;

den synes mindre brottslig än de anfallande; emedan ett begrepp om egande rätt äfven fäster sig vid det orättmätiga, då det varat en längre tid. De tvänne elementerna, af den religiösa fanatismen och den politiska, bibehålla sig imellertid beständigt: herrsklystnaden hos dem, som äro på höjden af lyckans hjul, och ifvern att vända om detta hjul hos dem, som äro nedanföre. Sådan är grundprincipen för alla våldsambheter; förevändningarne ombytta, den verkliga orsaken förblifver densamma, och den ömsesidiga förbittringen tager aldrig slut. Tvisterna mellan partricierna och plebejerna, kriget mot slafvarna, mot bönderna, och det som ännu fortsättes mellan adelsmännen och borgrarne, alla hafva på lika sätt haft sin upprinnelse i svårigheten att vidmagthålla menskliga samhällsföreningen, utan oordning och utan orättvisa. Menniskorna skulle nu för tiden kunna existera, hvarken åtskilda eller förenade, om icke vördnaden för lagarna rådde på deras böielser och tänkesätt: alla brott skulle födas af sjelfva denna samhällsförening, hvars ändamål är att förekomma dem. De representativa regeringarnes abstracta magt retar icke människornas högmot på något sätt, och det är genom denna författning, som furiernas facklor böra utsläckas. De hafva blifvit upptända i ett land, der allt var egenkärlek, och den retade egenkärleken hos folket liknar alldeles icke de flyktiga schatteringar deraf, som förmärkas hos hyfsade människor; den är hos folket ett behof att mörda. Blodbad, icke mindre grymma än skräckregeringens, hafva blifvit begångna i religionens namn; människoslägtet har under flera århundraden

användt sina krafter på de frugtlösa försöken, att tvinga alla människor till antagande af samma trosbekännelse. Ett sådant mål kunde icke uppnås, och den enklaste idé, tolerancen, sådan som den blifvit yrkad af Wilhelm Penn, har för alltid från Norra America bannlyst den fanatism, för hvilken det Södra varit en ryslig skådeplats. Det förhåller sig på samma sätt med den politiska fanatismen; endast friheten kan stilla den. Efter en viss tid skola några sanningar icke mer bestridas, och man skall tala om de gamla författningarne, likasom om de gamla systemerna i naturläran, hvilka genom tydliga rön helt och hållet blifvit utträngda.

Emedan de åtskilliga samhällsklasserne i Frankrike nästan icke haft någon gemenskap med hvarandra, var deras ömsesidiga motvillja så mycket starkare. Ingen människa, icke en gång den brottligaste, kan man afsky till den grad, när man känner henne, som när man blott föreställer sig densamma. Högmodet lade stötestenar öfver allt, men satte ingenstädes gränсор. I intet land hafva adelsmännen varit så fremmande för den öfriga nationen; de vidrörde ej den andra klassen, om icke för att stöta den tillbaka. På andra ställen finnes en viss naturlig godhet, vissa allmänna vanor, hvilka mer förblanda människorna med hvarandra, ehuru de äro genom lagen åtskilda; men den Franska adelns belevnhet ökade ännu mer den afund den ådragit sig. Det var lika så svårt att härma deras seder, som att erhålla deras företrädesrättigheter. Samma upptråde förayades från led till led; retligheten

hos en högst liflig nation väckte afunden hos en hvar mot dess granne, mot dess förman, mot dess herre; och alla individuer, icke nöjda med att befalla, förödmjukade den ena den andra. Det är genom det man mångfaldigar politiska förhållanden mellan de olika stånden, genom det man gifver dem utvägar att ömsesidigt tjena hvarandra, som man i hjertat kan ställa den rysligaste bland alla passioner, de dödligas hat mot sina likar, den ömsesidiga ovilljan mellan varelser, hvilkas lemnin- gar skola hvila under samma jord, och uppvakna vid samma tid på den yttersta dagen.

SEXTONDE CAPITLET.

*Om den styrelse man kallat Skräckregeringen.*

Man vet icke, huru man skall närma sig till de fjorton månader, som följt på Girondisternas prescription den 31 Maj 1793. Man tycker sig lika- som Dante från krets till krets nedstiga allt djupare i hellvetet. Efter raseriet mot adelsmännen och presterna, ser man förbittringen väpna sig mot egendomsherrarna, sedan mot talenterna, och slutligen mot sjelfva skönheten, med ett ord, mot allt, som ännu var öfrigt af stort och ädelt i men- niskonaturen. Händelserna råka i en fullkomlig förvirring, och man fruktar, att man ej kan inlåta sig i en sådan historia, utan att inbildningskraften behåller outplånliga spår af blod derefter. Man

är således tvungen att på ett filosofiskt sätt betrakta de händelser, på hvilka man skulle uttömma all förtrytelsens våltalighet, utan att någon sin kunna tillfredsställa den inre känsla, som af dem uppväckes.

Då man befriar folket från alla tyglar, har man utan tvivel satt det i stånd att begå alla missgerningar; men hvaraf kommer det, att folket var så förderfvadt? Det regeringssätt, man framställer oss såsom ett föremål för saknaden, hade haft tid att bilda den nation, som visat sig så brottelig. Presterna, hvilkas undervisning, efterdöme och rikedomar, säger man, kunnat uträtta så mycket godt, hafva uppfostrat den generation, som sedan brutit ut mot dem. Den klass, som uppreste sig 1789, borde varit van vid dessa feodal-adelns privilegier, efter hvad man ännu försäkrar oss, så enkanerligen angenäma för dem, hvilka skola bära tyngden deraf. Hvaraf kommer det derföre, att så många laster slagit rötter under de gamla författningarne? Må man ej påstå, att andra samtida nationer skulle visat sig lika förderfvade, om en revolution hos dem inträffat. Frankrikes inflytande har förorsakat uppresningar i Holland och Schweiz; men ingenting har der visat sig, som liknat Jacobinismen. Under de fyratio år af Engelska historien, hvilka man i så många hänseenden kan jemföra med Frankrikes, gifves det ingen period, som kan förliknas med skräckregeringens fjorton månader. Hvad slutsats bör man draga deraf? Att intet folk i hundra års tid varit så olyckligt, som Franska folket. Om Negrerna på Sanct Do-

ningo begått ännu mycket större grymbeter, kommer detta deraf, att de varit ännu mer förtryckta.

Af dessa reflexioner följer visserligen icke, att brotten förtjena mindre hat; men efter mer än tjugu års tid måste man med de samtidas lifliga harm förena den upplysta granskning, som bör tjena till ledtråd för kommande tider.

De religiösa tvisterna hafva föranledt revolutionen i England: kärleken till jemlikhet, Frankrikes underjordiska vulcan, verkade äfven på puritanernas sect; men Engelsmännen voro då verkligen religiösa, och religiösa protestanter, hvarigenom man blir på en gång både strängare och fogligare. Ehuru England, genom Carl I:s mord och Cromwells despotiska regering, besläckat sig på samma sätt som Frankrike, är likväl Jacobinernas regering en grym egenhet, som Frankrike ensamt i häfderna får vidkännas. Imellertid har man icke som tänkare gifvit akt på de borgliga oroligheterna, om man ej funnit, att verkan och motverkan äro lika; oppresningarnes raseri (kunna) tjena

*Kan.*

till måttstock för statsförfattningarnes felaktigheter; och det är icke den styrelseform, man vill hafva, utan den man länge haft, som bör bära skulden för en nations moraliska tillstånd. Man säger nu för tiden, att Fransmännen blifvit förderfvade genom revolutionen. Hvarifrån kommo då de oordentliga böjelser, som så våldsamt utvecklade sig under de första åren af revolutionen, om icke från hundra års vidskepelse och egenmäktig regering?

Man skulle tro, att inga revolutioner mer kunde ega rum i Frankrike efter år 1793, då



man hade störtat allt, thronen, adeln, prästerskåpet, och att arméernas framgång borde gifva något hopp om fred med Europa. Men det är just, när faran är förbi, som folktyranniet organiserar sig: de mest elaka människor låtastyra sig, så länge det gifves några hinder, någon fruktan; när de triumpherat, utbryta deras hittills tvingade passioner utan hejd.

Girondisterna gjorde fåfänga försök, att efter Konungens död sätta lagar i verksamhet, hurudana som heldst; men de kunde icke förmå folket att antaga någon samfundsinrättning. Grymhetens vildhet afslog allt. Héroult de Séchelles föreslog en i de minsta omständigheter fullkomligt demokratisk regeringsform; Församlingen antog den, men beslöt, att den skulle uppskjutas till freden. Det Jacobinska partiet ville utöfva sitt despotiska välde, och man har ganska orätt karakteriserat deras regering såsom anarchisk. Aldrig har en kraftfullare myndighet regerat öfver Frankrike, men den var en magt af vidunderligt slag; härledande sig från folkets fanatism, ingaf den förskräckelse äfven hos dem, som regerade i dess namn; ty de fruktade alltid att i sin ordning blifva proscriberade af människor, som i djerfheten att förfölja kunde gå ännu längre än de. Marat var den enda, som på den tiden lefde utan fruktan, ty hans figur var så låg, hans känslor så ursinniga, hans tänkesätt så blodtörstiga, att han var säker, det ingen kunde längre än han fördjupa sig i missgerningarnas afgrund. Sjelfva Robespierre kunde icke hinna till denna infernaliskska trygghet.

De sista människor, som på denna tid ännu kunna vara värdige att intaga ett rum i historien, äro Girondisterna. Utan tvifvel kände de af innersta hjerta en liflig ånger öfver de utvägar, de hade valt till thronens störtande; och då dessa samma utvägar blefvo använda mot dem sjelfva, då de igenkände sina egna vapen i de blessurer de fingo, borde de utan tvifvel fästa någon uppmärksamhet på denna revolutionernas hastiga rättvisa, som tränger tillsammans flere århundradens händelser inom några ögonblick.

Girondisterna stridde hvarje dag och hvarje timma med en oförskräckt ihärdighet emot tal, skarpa som dolkar, och i hvarje uttryck hysande döden. De mördande snaror, i hvilka de proscriberade från alla sidor invecklades, beröfvade dem icke i något afseende den beundransvärda lätthet att sinna sig, hvarförutan alla en talares talenter blifva frugtlösa.

Då Condorcet blifvit förklarad fogelfri, skref han om menskliga förståndets fullkomnande en bok, som visserligen innehåller villfarelser, men hvars hela system likväl är en ingifvelse af hoppet om människornas framtida sällhet; och detta hopp närde han under bödelns bila, i sjelfva det ögonblick, då hans egen lycka var utan all hjelp förlorad. Tjugutvå republicanska deputerade blefvo dragna för revolutionsdomstolen, och deras mod svek ej ett enda ögonblick. När dödsdomen afkunnades dem, föll en af dem, Valazé, från stolen, på hvilken han satt; en annan deputerad, som äfven var dömd till döden, satt jemte honom och, emedan han trodde, att hans medbroder var rädd, upp-

lyftade han honom häftigt och med förebräelser; han upplyftade honom död. Valazé hade ränt en dolk i sitt hjerta och det med så säker hand, att han icke andades en secund efter detta styng. Sådan är imellertid partiandans oböjlighet, att dessa människor, hvilka försvarade allt hederligt folk, som fanns i Frankrike, icke kunde smickra sig att genom sina bemödanden vinna något deltagande. De kämpade, dukade under, omkommo, utan att ryktet, framtidens förelöpare, kunde lofva dem någon ersättning. Sjelfva de constitutionella rojalisterna voro nog oförståndige att önska terrorister-  
nas triumph, för att derigenom få någon hämnd på republicanerna. De visste alltför väl, att dessa terrorister proscriberade dem; men det uppretade högmodet segrade på allt; i det de på detta sätt öfverlemnade sig åt sin harm, glömde de den regel för sitt uppförande, hvarifrån man i politiken aldrig bör afvika, nämligen: att alltid förena sig med det minst elaka partiet bland sina motståndare, äfven då detta parti ännu är långt ifrån ens eget sätt att se.

Bristen på lifsmedel, öfverflöd på assignater, och den enthusiasm, som af kriget uppväcktes, voro de tre stora driffjädrar, af hvilka det allmänna välfärdsutskottet betjente sig för att upplifva och beherrska mängden i allmänhet. Det förskräckte eller betalade den, eller lät den marchera till gränssorna, allt efter som det bäst passade sig att begagna den. En af representanterna i Conventet sade: "Man måste fortsätta kriget, på det frihetens

convulsioner må blifva så mycket starkare". Man kan ei veta, om dessa tolf ledamöter af det allmänna välfärdsutkottet hade i sina hufvuden något begrepp om en regering. Om man undantager ledningen af kriget, utgjorde ärendenas handhafvande icke annat än en blandning af grofhet och vildhet, hvari man icke kan upptäcka någon plan, utom den att med den ena hälften af nationen låta mörda den andra. Ty det var så lätt att af Jacobinerna blifva ansedd såsom hörande till de proscriberade aristokraternas parti, att hälften af Frankrikes invånarne var underkastad en misstanka, tillräcklig att ådraga dem döden.

Mordet på Drottningen och Prinsessan Elisabeth förorsakade kan hända ännu mer förvåning och fasa än det våld som begicks mot Konungens person; ty man skulle icke kunna tänka sig något annat ändamål med dessa fasansfulla brott än sjelfva den förskräckelse de uppväckte. Dödsdomen öfver de Malesherbes, Bailly, Condorcet, Lavoisier, uttog tionden af Frankrikes ära; åttio människor blefvo offrade hvarje dag, likasom man velat droppvis förnya Sanct Bartholomeinattens blodbad. En stor svårighet mötte denna regering, om man så kan kalla den, nämligen att man på en gång behöfde betjena sig af alla civiliseringens utvägar, att utföra kriget, och af det vilda tillståndets tygellösa våldsamt, för att uppväcka passionerna, folket, och äfven borgrarne hade icke blifvit träffade af de högre klassernas olyckor; invånarne i Paris spatserade på gatorna, likasom Turkarne ur-

der pestens härjande, med den enda skilnad, att människor af ringa stånd temligen lätt kunde skydda sig för faran. Midt under denna tid af beständiga executioner besöktes theatrarne såsom vanligt; man utgaf romaner, kallade: *Ny känslsam resa, den farliga vänskapen, Ursule och Sophie*; med ett ord, allt det osmakliga, det lättsinniga i människornas lefnad visade sig vid sidan af dess mest dystra grymheter.

Vi hafva icke sökt dölja hvad som icke står i en människas magt att utplåna ur sitt minne; men för att kunna andas friare, skynda vi att i det följande capitlet erinra om de dygder, hvilka icke upphört att hedra Frankrike äfven under den fasansfullaste perioden af dess historia.

#### SJUTTONDE CAPITLET.

*Om Franska arméen under skräckregeringen;  
Federalisterna och Vendée.*

**F**ranska arméens uppförande under skräckregeringen var verkligen patriotiskt. Man har ej haft exempel på, att någon general brutit den ed, han svurit sitt fädernesland; de drefvo utlänningarna tillbaka, under det de sjelfva voro hotade att omkomma på schavotten, vid den minsta miss-tänka, som kunde uppväckas mot deras uppförande. Soldaterna tillhörde icke den eller den chefen; de tillhörde Frankrike. Det fanns ej mer nå-

got fäderneslandutom i arméerna; men der var det åtminstone ännu i sin helgd, och dess triumpherande fanor tjente, att jag så må säga, till slöja öfver de brott, som begingos i landet. Utländningarne voro tvungne att respectera den förskansning af svärd, man satte mot deras infall; och ehuru de trängde sig fram ända till trettio mil nära Paris, tillät dem likväl icke en nationalkänsla, som ännu var i sin fulla kraft, att komma längre. På flottan visade sig samma entusiasm; besättningen på ett krigsskepp, kalladt *Hämnaren*, som blef skjutet i sank af Engelsmännen, utropade under det skeppet nersjönk i hafvet, likasom med en mun: *lefve republiken!* och begrafningssången tycktes ännu genljuda ur hafvets djup.

Franska arméen hade ännu icke lärt att plundra, och deras generaler marcherade stundom likasom de simplaste soldater i spetsen för sina troppar, emedan dem fattades penningar att köpa sig hästar, som de skulle behöft. Dugommier, general en chef för arméen i Pyreneerna, gick, eburu vid sextio års ålder, till fots från Paris, att sätta sig i spetsen för sina troppar på Spaniens gränсор. De menniskor, hvilka vapnens ära sedan gjort så namnkunniga, utmärkte sig äfven genom sin oegennyttia. Utan att blygas, buro de kläder, som voro utnötta genom kriget, och tusende gånger mera hedrande än de broderier och prydnader af alla slag, hvarmed man sedan sett dem utstofferade.

De hederliga republicanerna gjorde i förening med rojalisterna ett behjertadt motstånd emot de

•onventsregeringar, som organiserat sig i Lyon, Toulon och några andra departementer. Detta parti fick namn af Federalister; men imellertid tror jag icke, att Girondisterna eller deras anhängare någonsin kommit på den tanken, att i Frankrike införa ett federativt regeringssätt. Ingenting skulle vara minre öfverensstämmande med karakteren hos nationen, som älskar glans och verksamhet; det fordras för bägge dessa en stad, som är medelpunkten för landets snillen och rikedomar. Man kan hafva skäl att beklaga sig öfver sedefördrivet, i en hutvudstad och gemenligen i alla stora samlingar af människor: sådan är människoslägtets beskaffenhet; men i Frankrike skulle man knappt kunna återföra människorna till dygd, om icke genom upplysningen samt genom behofvet af allmänhetens aktning och förtroende. Kärleken till ära eller anseende i dess serskilda grader är den enda, som kan efter hand höja människorna från egoism till samvetsgrannhet. Dessutom skulle det politiska och militäriska tillståndet i de stora monarchier, som omgifva Frankrike, blottställa dess sjelfständighet, om man försvagade dess föreningskraft. Girondisterna hafva icke tänkt derpå; men som de hade många anhängare i provincerna, der man började förvärfva sig någon kunskap i politiska angelägenheter, genom den enkla verkan af en nationalrepresentation, är det i provincerna som oppositionen mot de upprorska tyrannerna i Paris visat sig.

Det är också vid denna tid som Vendée-kriget tog sin början, och ingenting gör mera heder åt

det rojalistiska partiet än de försök till borgligt krig, som det då gjorde. Folket i dessa departementer visste att motstå conventet och dess efterträdare i nära sex års tid, anfördt af adelsmän, som hade sina förnämsta hjelpemedel i sitt eget hjerta. Republicanerna, äfven så väl som rojalisterna, hyste en djup vördnad för dessa medborgliga krigare. Lescure, La Roche-Jacquelin, Charette, m. fl., hvilka heldst deras tänkesätt må hafva varit, uppfyllde en pligt, hvartill alla Fransmän på denna tid kunde anse sig lika mycket förbundna. Det land, som var skådeplats för Vendée-kriget, är afskuret genom häckar, ämnade att omgärda landtegendomarna. Dessa fredliga häckar tjente till bröstvärn för bönderna, som nu blifvit soldater; de uthärdade man mot man den farligaste, den vågsammaste strid. Invånarne i dessa tracter hade en ganska stor vördnad för presterna, hvilkas inflytande då var af mycken nytta. Men i en stat, der friheten en längre tid varit rådande, skulle den allmänna andan icke behöfva väckas af något annat än de politiska författningarna. Det är väl sant, att invånarne i Vendée under sina motgångar begärt någon hjelp af England; men det var likväl endast hjälptroppar, och icke beherrskare, som de mottogo: ty deras egna stridskrafter voro mycket öfverlägsna dem, som de lånade af utlänningarna. De hafva således alldeles icke på något sätt blottställt sitt fäderneslands sjelfständighet. Också äro cheferna i Vendée högaktade af sjelfva sitt motparti; de förklara sig öfver revolutionen med mera förstånd än emigranterna på andra sidan



Rhenströmmen. Emedan invånarne i Vendée stridt, att jag så må säga, tropp mot tropp med Fransmännen, kunna de icke så lätt låta inbilla sig, att deras motståndare icke varit annat än en handfull rebeller, hvilka en bataillon kunnat tvinga att återgå till sin pligt; och emedan de sjelfve tagit sin tillflykt till opinionens magt, veta de, hvad den vill säga, och erkänna nödvändigheten att underhandla med densamma.

Ännu återstår ett problem att upplösa: nämligen, huru det var möjligt att 1793 och 1794 årens regering kunnat triumphera öfver så många fiender. Coalitionen mellan Österrike, Preussen, Spanien, England, det borgliga kriget i det inre af landet, det hat som conventet ådrog sig af alla ständspersoner, som ännu funnos utom fångelserna, ingenting har kunnat minska det motstånd, hvaremot utländningarna sett sina bemödanden tillintetgöras. Detta underverk kan icke förklaras af annat än nationens oinskränkta tillgifvenhet för sin egen sak. En million människor väpnade sig, för att tillbakadrifva den allierade styrkan; folket var upptändt af ett raseri, lika olyckligt inom landet, som öfvervinnerligt utom det samma. Dessutom, det konstlade men outtömliga förrådet af pappersmynt, det låga priset på lifsmedel, egendomsberzarnas förödmjukelse, som deraf sågo sig tvungne att i det yttre döma sig till fattigdom, allt bidrog att hos människor af den arbetande klassen ingifva den tanken, att oket af olikheten i förmögenhet ändtligen skulle upphöra att trycka dem; och detta dåraktiga hopp fördubblade de krafter

naturen gifvit dem; och samhällsordningen, hvars hemlighet består i den stora hopens tålmod, syntes på en gång hotad. Men den militäriska andan, som då icke hade något annat föremål än fäderneslandets försvar, återgaf lugnet åt Frankrike, betäckande det med sin sköld. Denna anda följde sin ädla riktning, ända till den tid då en enda man, såsom vi framdeles skola se, vände mot sjelfva friheten de legioner, som uppstigit ur jorden att försvara henne.

ADERTONDE CAPITLET.

*Det tillstånd, hvori frihetens vänner befunno sig utom Frankrike, under Skräckregeringen.*

Det är svårt att afgifva en berättelse om dessa rysliga tider, utan att lifligt påminna sig sina egna känslor, och jag vet icke, hvarföre man skulle motstå denna naturliga böjelse. Ty det bästa sätt att framställa så utomordentliga händelser är ändock att visa, i hvilket tillstånd de försatte individuerna, midt under den allmänna stormen.

Under skräckregeringen var ej utflyttningen mer något politiskt steg. Man räddade sig ur Frankrike, för att undgå schavotten; och man kunde icke stadna der, utan att blottsälla sig för lifsfara, då man ville undvika sitt fall. Frihetens vänner voro, mer än sjelfva aristokraterna, ett föremål för Jacobinernas hat, emedan de på nära håll

hade stridt med hvarandra, och Jacobinerna fruktade för de constitutionella, hvilka de trodde ega ett ännu nog starkt inflytande på nationens tänkesätt.

Dessa frihetens vänner befunno sig således nästan utan tillflykt på jorden. De rent rojalistiska afveko icke från sina grundsatser, då de i förening med de utländska armeerna stridde mot sitt fädernesland; men de constitutionella kunde icke gå in på ett sådant beslut; de voro proscriberade i Frankrike och illa ansedde af de gamla regeringarne i Europa, hvilka knappt kände dem af något annat än de underrättelser de fått af Franska aristokraterna, som voro deras hätskaste fiender.

Jag dolde hos mig i Watlandet några frihetens vänner, aktningsvärda i alla afseenden, både genom deras rang och deras dygder; och som man icke af de dåvarande autoriteterna i Schweiz kunde utverka en formlig tillåtelse, som gaf säkerhet åt deras vistelse, buro de Svenska namn, hvilka Staël gaf dem, för att ega rättighet att skydda dem. Schavotterna voro uppresta för dem på gränsen af deras fädernesland, och förföljelser af alla slag väntade dem på den fremmande jorden. Så hafva munkarne af de la Trappe-orden sett sig qvarhålla på en ö midt i en flod, som skiller Preussen från Ryssland: hvardera af de bägge länderna skickade dem från sig, likasom de varit smittade af pesten, och likväl kunde man icke förebrå dem annat, än att de varit trogna sina ordenslöften.

En serskild händelse kan bidraga att måla denna epoch af år 1793, då farorna mångfalldigades vid hvarje steg. En ung Fransk adelsman, Achille du Chayla, systerson till grefve de Jaucourt, ville resa från Frankrike med ett Schweiziskt pass, som vi hade skickat, för att frälsa honom under ett falskt namn, emedan vi ansågo det ganska löffligt att bedraga tyranniet. I Moret, en gränstad, belägen vid foten af Jura berget, misstänkte man du Chayla att icke vara den, som hans pass utmärkte, och man arresterade honom med den förklaring, att han skulle hållas fången, till dess commandanten i Nyon intygade, att han var Schweizare. De Jaucourt vistades då hos mig, under ett af dessa Svenska namn, hvartill vi voro uppfinnare. Vid tidningen om hans systersons arrestering föll han i den yttersta förtviflan; ty denna yngling, som då efterspanades, som hade falskt pass, och derjemte var son till en af cheferna för Condé's armee, skulle hafva blifvit arquebuserad på ögonblicket, om man kunnat ana hans verkliga namn. Det återstod ej mer än ett att hoppas; detta var att af Reverdil, commandanten i Nyon, utverka, det han ville återfordra du Chayla, såsom verkligen född i Watlandet.

Jag gick till Reverdil, för att utbedja mig denna ynnest af honom; han var en gammal vän till mina föräldrar samt en af de mest upplysta och ansedda män i det Franska Schweiz \*). Han nekade

\*) Reverdil hade blifvit vald att hafva uppsigt öfver nu varande Konungens i Danmark uppfostran. Un-

mig i början på ganska aktningsvärda skäl; han gjorde sig en samvetssak af att för hvad anledning som heldst någonsin afvika från sanningen, och dessutom fruktade han såsom embetsman att förfördela sitt land genom ett falskt föregifvande. *Blef* "Om sanningen (blef) upptäckt, sade han, hafva vi icke mer rättighet att återfordra våra egna landsmän, som i Frankrike kunna blifva arresterade, och jag blottställer således deras intresse, som blifvit mig anförtrodda, för att frälsa en man, hvilken jag ingen ting är skyldig." Detta skäl var i visat afseende ganska gilltigt; men det fromma bedrägeri, som jag begärde, var det enda, som kunde rädda en människa, öfver hvars hufvud mordbilan sväfvade. Jag dröjde två timmar hos Reverdil, sökande att segra på hans samvetsgränhet genom hans medlidande; han gjorde länge motstånd, men när jag flera gånger upprepat för honom; "Om ni säger nei, blir den enda sonen, en ostrafflig man mördad inom tjugufyra timmar, och edert blotta ord dödar honom;" råde mitt hjertas rörelse eller snarare hans eget på alla andra betänkligheter, och den unge du Chayla blef återfordrad. Det var första gången jag råkade i en belägenhet, hvari två pligter med lika styrka stridde mot hvarandra; men jag tänker ännu, som jag tänkte för tjuu år sedan, att för den öfverhängande

det sitt vistande i Norden har han skrivit ganska intressanta memoirer öfver de händelser, hvartill han sjelf varit vittne. Dessa memoirer hafva ännu icke blifvit utgifna.

faran alla betänkligheter borde vika i afseende på de ovissa farorna i framtiden. Det gifves ej under vårt korta vistande här på jorden ett viktigare ögonblick än det, då man kan frälsa en oskyldig människas lif, och jag vet icke, huru man skulle kunna motstå denna frestelse, om man också förutsätter, att den i en sådan händelse kunde få namn deraf.

Men, ack! jag var icke alltid så lycklig i mitte förhållande till mina vänner. Några få månader derefter måste jag förkunna en man, som hade det ämaste hjerta för vänskap och följaktligen äfven för djupa smärtor, jag måste förkunna Matthieu de Montmorenci den dödsdom, som var fälld öfver hans unga bror, abboten de Montmorenci, hvars enda brott var det lysande namn han ärfte af sina förfäder. På denna tid voro äfven de Montmorenci's fru, hans mor och gumor hotade att på lika sätt omkomma; ännu några dagar, och alla fångarne hade, i denna bistra tid, varit skickade till schavotten. En reflexion, som gjorde det mesta intryck på oss under våra långa promenader vid Geneversjöns atränder, var contrasten mellan den beundransvärda natur, hvaraf vi voro omgifna: solens lysande glans vid slutet af Juni, och förtviflan hos människan, hos denna jordens herre, som gerna önskat, att hon iklädt sig dess eget sorgdok. En fullkomlig nedslagenhet hade tagit öfverhand hos oss; ju yngre vi voro, desto minre hade vi lärt att försaka, ty i unga åren framför allt gör man sig hopp om sällhet; man tror sig berättigad dertill, och man sätter sig upp

mot den föreställningen, att icke erhålla den. Det var likväl i dessa samma ögonblick, då vi förgäfvets betraktade himmelen och blommorna, då vi förebrådde dem, att de spridde ljus och vällukt i närvaro af så många missgerningar, det var likväl då som befrielsen bereddes. En dag, hvars nya namn hanske döljer dess datum för utländningar, den 9 Thermidor uppväckte i Fransmännens hjertan en rörelse af obeskriflig glädje. Den svaga menckliga naturen hade aldrig kunnat känna en så liflig njutning, om icke samma ögonblick befriat henne från den pinsammaste smärta.

#### NITTONDE CAPITLET.

##### *Robespierre's fall, och förändring af system i regeringen.*

**D**e män och qvinnor, som man förde till schavotten, visade prof af en orubblig ståndaktighet; fängelserna erbjodo exempel på handlingar af den ädlaste sjelfförsakelse; man såg fäder uppoffra sig för sina söner, hustrur för sina män; men ståndspersonernas parti, äfven som Konungen sjelf, visade sig icke mäktigt andra än enskilda dygder. I ett land, der ingen frihet är, finner man i allmänhet icke någon energie hos andra än partigångarne; men i England deremot göra lagens stöd och känslan af rättvisa de högre klassernas motstånd

alldeles lika så kraftigt, som pöbelns anfall skulle kunna vara. Om ingen söndring hade uppkommit mellan sjelfva conventets deputerade, kan man ej veta, huru länge det allmänna välfärdsutskottets vilda regering skulle varat.

Detta utskott var alldeles icke sammansatt af människor med öfverlägsna egenskaper; förskräckelsens machine, hvars fjädrar voro uppdragne af händelserna, utöfvade ensam sin oemotståndliga magt. Regeringen liknade det grufliga instrument, hvar med dödsdomarna verkställdes; man såg der yxan, snarare än den hand, som satte henne i rörelse. En enda fråga var tillräcklig, för att störta dessa människors magt; den var: huru många äro de? Men man mätte deras styrka efter grymheten i deras brott, och ingen vågade anfälla dem. Dessa tolf medlemmar af det allmänna välfärdsutskottet mistrodde hvarandra, äfven som conventet mistrodde dem, och de mistrodde conventet; som armeen, folket och revolutionisterna fruktade hvarandra inbördes. Intet namn skall bevaras efter denna period, undantagande Robespierres. Imidlertid var han hvarken skickligare eller värtaligare än de andra; men hans politiska fanatism hade en karakter af lugn och af stränghet, som gjorde honom fruktad af alla hans medbröder.

En gång har jag varit i samtal med honom, hemma hos min far 1789, då man endast kände honom som advocat från Artois och högst öfverdrifven i sina demokratiska grundsatser. Hans anletsdrag voro oädla, hans hy var blek, hans ådror af en grönaktig färg; han försvarade de mest orimli-



ga satser med en köld, som hade utseende af öfvertygelse; och jag tror nog, att han i början af revolutionen på god tro hade antagit vissa idéer, angående jemlikheten i förmögenhet äfven som i rang; idéer, som han kommit öfver under sin läsning, och med hvilka hans afundsfulla och elaka karakter icke utan nöje väpnade sig. Men han blef ärelysten, så snart han besegrat sin demagogiska medtäflare Danton, pöbelns Mirabeau. Denna sista egde mera snille än Robespierre, och var mer tillgänglig för medlidande; men man misstänkte honom ej utan skäl att kunna bestickas med penningar; och denna svaghet slutar alltid med att förstöra demagogerna; ty folket kan icke tåla dem, som rikta sig: det är ett slags stränghet, hvarifrån ingen skulle kunna förmå det att afstå.

Danton var partigångare, Robespierre skrymtare; Danton eftersträfvade nöjet, Robespierre endast magten; han skickade till schavotten en del såsom contrarevolutionister, andra såsom ultrarevolutionister. Det var något mysteriöst i hans sätt att vara, hvilket gjorde, att en okänd fruktan sväfvade öfver den synbara skräckregering, som styrelsen utöfvade. Aldrig antog han de medel att behaga folket, hvilka då voro allmänt gällande: han var icke illa klädd; tvärtom var han den enda som lät pudra sitt hår, han klädde sig med sorgfällighet, och hans uppsyn visade ej något förtroligt. Utan tvifvel var det herrsklystnaden, som förmådde honom att utmärka sig framför de andra i sjelfva det ögonblick, då man i allt ville hafva jemlikhet. Man märker äfven spår af en hemlig plan i de örediga

tål, som han höll inför conventet, och som i vissa afseenden återkallade minnet af Cromwells. Imidlertid kan näppeligen någon annan än en militärisk chef blifva dictator. Men då hade den civila magten mycket mer inflytande än den militäriska; den republicanska andan misstrodde gerna alla segrande generaler; sjelfva soldaterna öfvergäfvade sina chefer, så snart man fattat det minsta misstroende till deras redlighet. De politiska dogmerna, om detta namn kan passa åt sådana förvillelser, voro då herrskande, och icke människorna. Man sträftrade till någonting abstract i regeringen, på det alla människor skulle anses hafva del deruti. Robespierre hade förvärfvat sig anseende af en hög demokratisk dygd; man trodde honom icke i stånd att hysa några personliga afsigter; och så snart han derföre blef misstänkt, var hans magt förbi.

Det mest oanständiga religionsföräkt var den häfstång, hvarmed samhällsordningen kullstörtades. Det var på visst sätt consequent att grunda brottet på gudlöshet; det var en hyllning, som man gaf åt den innerliga föreningen mellan moralen och det religiösa tänkesättet. Robespierre fick ett infall att låta fira det Högsta Väsandets fest, smickrande sig utan tvifvel att kunna stödja sitt politiska öfvervalde på en religion, som var ordnad efter hans eget sätt; likasom de, hvilka velat sätta sig i besittning af högsta magten, ofta hafva gjort. Men, vid processionen till denna gudlösa fest, ville han gå främst, för att tillvälla sig företrädet framför sina medbröder, och från denna stund var han förlorad. Ögonblickets rådande anda och

mannens personliga utvägar passade alldeles icke till ett sådant företag. Dessutom visste man, att han icke kände något annat sätt att slippa ifrån sina medtäflare, än att låta dem omkomma genom revolutionsdomstolen, som gaf mordet ett sken af laglighet. Robespierre's embetsbröder, icke minre afsyvärda än han, Collot-d'Herbois, Billaud-Varennes, anföllo honom för att frälsa sig sjelfva: det var ej fasan för brottet, som ingaf dem detta beslut; de tänkte att mörda en människa, men icke att ändra regeringssätt.

Så förhöll det sig icke med Tallien, som var hjälten den 9 Thermidor, eller Barras, som den dagen commenderade den väpnade styrkan, eller flere andra conventets ledamöter, som med dem förenade sig mot Robespierre. Då de störtade honom, ville de med samma slag krossa skräckregeringens spira. Man såg således denna man, som under mer än ett års tid undertecknat ett oerhördt antal dödsdomar, liggande i sitt blod på samma bord, der han satt sitt namn under dessa olycksfulla utslag. Hans käk var krossad af ett pistolskott, han kunde icke en gång tala till sitt försvar: han som talat så mycket för att proscribera! Skulle man icke kunna säga, att himlens rättvisa i sina straff nedlåter sig att verka på människornas inbildning genom alla de omständigheter, som mest kunna göra intryck på den samma.

## TUGONDE CAPITLET.

*Om den sinnesförfattning, som var rådande i det  
ögonblick Directorial-republiken in-  
fördes i Frankrike.*

Skräckregeringen bör endast tillskrifvas tyranniets grundsatser; man återfinner dessa helt och hållet deri. De demokratiska former, som antogos af denna regering, voro icke annat än ett slags ceremoniel, som passade dessa vilda despoter; men det allmänna välfärdsutskottets medlemmar bekände sig från sjelfva talarestolen till machiavellismens codex, det vill säga till magtens grundläggande på människornas förnedring; de drogo endast försorg om att öfversätta dessa gamla grundsatser på ett nytt språk. Tryckfriheten var för dem mycket förhatligare än för de gamla feodalregeringarna eller för de theokratiska; de gäfvos ingen garantie åt de anklagade, hvarken genom lagar eller domare. Det egenmäktiga utan gränser utgjorde deras lära; till förevändning för alla sina våldsamheter behöfde de ingen ting vidare än det namn de antagit för sin regering: *den allmänna välfärden*; ett bedröfligt uttryck, som innebär moralens uppoffring för det man kommit öfverens att kalla statens intresse, det vill säga, för passionerna hos dem som regera!

Ifrån Robespierres fall till införandet af en republicansk regering, under form af ett directo-

rium, hafva ungefär femton månader förflutit, och denna tid kan man anse såsom den verkliga anarchiens period i Frankrike. Ingenting liknar skräckregeringen så litet som denna tid, ehuru många brott äfven då blefvo begångna. Man hade icke afstått från det olycksfulla arfvet af Robespierre's lagar; men tryckfriheten började åter vakna och sanningen med henne. Den allmänna önskan var att grundlägga kloka och fria författningar, och befria sig från de menniskor, som varit styrande under mordlystnadens regering. I alla fall var ingenting så svårt, som att tillfredsställa denna dubbla önskan; ty conventet hade ännu magten i sina händer, och många frihetens vänner fruktade, att en contrarevolution skulle inträffa, om man tog magten från dem, hvilkas lif var i fara genom det gamla regeringssättets återinförande. Imellertid är det en usel garantie, som man har af de missgärningar, hvilka man i frihetens namn begått; deraf följer väl, att man fruktar de menniskors uppkomst, hvilka man förorsakat lidanden; men man är alltid färdig att för sin säkerhet uppoffra sina grundsatser, så snart tillfälle yppar sig dertill.

Det var således en stor olycka för Frankrike, att nödgas återlemna republiken i händerna på conventets ledamöter. Någre af dem voro begäfvade med en utmärkt skicklighet; men de, som hade haft del i styrelsen under skräckregeringen, måste derunder nödvändigt hafva ådragit sig vanor, på en gång trälaktiga och tyranniska. Det är ur denna schola som Bonaparte tagit flera personer, hvilka sedan grundat hans välde; som de framför allt

sökte skydd, kunde de icke trygga sig vid något annat än despotismen.

Pluraliteten i conventet ville straffa några de mest grymma deputerade, af hvilka det blifvit förtryckt; men det uppsatte listan på de brottsliga med darrande hand, alltid fruktande, att det sjelf kunde anklagas efter de lagar, som tjent till ursäkt eller förevändning för alla brott. Det rojalistiska partiet skickade agenter utomlands, och fann anhängare inom landet genom sjelfva det hat, som fortfarandet af conventets magt uppväckte. Men fruktan att förlora alla fördelarne af revolutionen förenade icke dess minre folket och soldaterna med den då varande regeringen. Armeen stridde alltid mot utländningarna med samma eftertryck, och hade genom sina hjeltebragder redan vunnit en för Frankrike vigtig fred, den som slöts med Preussen genom tractaten i Basel. Äfven folket, man måste tillstå det, utbärdade oerhörda olyckor med en förvånande ständaktighet; hungersnöden å ena sidan, och pappersmyntets nedsatta värde å den andra, bragte den lägsta klassen i det ömkansvärdaste tillstånd. Om Konungarne i Frankrike låtit sina undersåter undergå hälften af dessa lidanden, skulle upprorslägan tändt sig från alla sidor. Men nationen trodde, att den uppoffrade sig för fäderneslandet, och ingen ting liknar det mod, en sådan öfvertygelse ingifver.

Sedan Sverige erkänt Franska republiken, residerade Staël i Paris såsom minister. Jag tillbragte der några månader 1795, och sällskapslifvet i Paris var då någonting rätt vidunderligt. Hvar

och en af oss sökte att utverka återkallelse för några emigranter bland sina vänner. Jag erhöi på denna tid flera återkallelser. Det var i följe deraf som representanten Legendre, en man nästan af lägsta klassen, anklagade mig inför conventet. Fruntimrens och de bättre sällskapernas inflytande, det som man i allmänhet kallade *de gyllene salarna*, syntes ganska fruktansvärdt för dem, som der icke hade tillträde, och hvilkas embetsbröder man förledde genom det man bjöd dem dit. På decad-dagarna, ty söndagarne funnos icke mer, såg man alla elementerne af gamla och nya regeringsättet förenade i eftermiddagssällskaperna, men icke förlikta. De förfinade sederna hos bättre uppfostrade personer stucko fram genom den simpla dräkt de ännu bibehöllo, lika som under skräckregeringens period. De menniskor, som affallit från Jacobinernas parti, ingingo för första gången i stora verdens sällskaper, och deras egenkärlek var ännu mer misstänksam mot allt som hörde till goda tonen, hvilken de likväl ville härma, än mot något annat föremål. Fruntimmer som under förra regeringen varit i anseende omgäfvade dem, för att utverka åt sina bröder, sina söner eller sina män tillstånd att återkomma, och det intagande smicker, hvaraf de visste betjena sig, gjorde intryck på dessa obildade menniskor, och förberedde de vildaste partigångare till hvad vi sedan hafva sett, det vill säga, till att åter upprätta ett hof, att återtaga alla dess missbruk, men att likväl med all omsorg lämpa dem efter sina egna fördelar.

Försvarstalen för dem, som tagit del i skräckregeringen, utgjorde i sanning den mest otroliga schola för sophisteriet, man någonsin kunnat bivista. Några sade, att de hade varit tvungna till allt hvad de gjort, oaktadt man skulle kunnat åberopa mot dem tusende frivilligt slafviska eller blodtörstiga handlingar. Andra påstodo, att de uppoffrat sig för det allmännas väl, eburu man visste, att de aldrig tänkt på annat än att skydda sig för faran; alla sköto skulden till det onda på några vissa och, hvad som är besynnerligt i ett genom sina militäriska hjeltebragder odödligt land, flere af de politiska cheferna uppgåfvo rätt och elätt fruktan såsom en tillräcklig ursäkt för sitt uppförande.

En mycket bekant conventsledamot berättade mig en dag, bland annat, att i det ögonblick revolutionsdomstolen blifvit beslutad, hade han förutsett alla de olyckor, som deraf uppkommit; "och likväl, tillade han, blef den i församlingen enhälligt antagen." Nu var han sjelf närvarande vid denna session, och voterade för det han ansåg såsom en juridisk mordinrättning; men det föll honom alldeles icke in, då han berättade mig denna händelse, att man kunde vänta sig få höra, det han gjort motstånd. En sådan låghetens naivitet förutsätter okunnighet till och med om möjligheten af dygd.

De Jacobiner, som personligen deltagit i skräckregeringens brott, sådana som Lebon, Carrier, m. fl. voro nästan alla utmärkte af samma slags physionomie. Man såg dem uppläsa sina tal med en



blek och skarp uppsyn, gående från den ena sidan till den andra i conventets talarestol, liksom ett vildjur i sin bur; suto de, så kastade de sig fram och tillbaka, utan att uppstiga eller byta om plats, med ett slags stationär rörelse, som blott syntes förråda omöjligheten att vara stilla.

Midt ibland dessa förderfvade elementer fanns ett parti republicaner, lemningar af Girondisterna, förföljda tillika med dem, utgångna från de fängelser eller hålor, som tjent dem till skydd mot döden. Detta parti var aktningvärdt i många afseenden, men det var ännu icke botadt för demokratiska systemer; och tillika hade det en misstänksamhet, som gjorde, att det öfverallt trodde sig finna anhängare af det gamla regeringsättet. Louvet, en af dessa Girondister, som undsluppit proscriptionen, författare till en Roman, *Faublas*, som utländningar ofta taga för en målning af de Franska sederna, var i själ och hjerta republican. Han anförtrodde sig icke åt någon; i sina politiska tänkesätt hyste han samma villfarelse som gjort Jean Jacques Rousseau's lefnad så olycklig; och flera människor af samma tänkesätt liknade honom i detta afseende. Men de Franska republicanernas och Jacobinernas misstankar härledde sig först deraf, att de icke kunde göra sina öfverdrifna grundsatser gällande, och för det andra af ett visst hat mot adelsmännen, som icke var fritt från elaka motiver. Man hade skäl att i Frankrike icke önska sig adeln sådan som den fordom varit; men ovilljan mot de förnäma är ej annat än en lägre känsla, hvilken man bör kunna beherrska, för att

organisera Frankrike på ett varaktigt sätt. Imel-  
lertid såg man år 1795 en plan föreslås till en re-  
publicansk constitution, som var vida förnuftigare  
och bättre sammansatt än den monarchie, som af  
den Constituerande Församlingen beslöts år 1791.  
Boissy-d'Anglas, Daunou och Lanjuinais, namn som  
man alltid återfinner, så snart en stråle af frihet  
lyser öfver Frankrike, voro ledamöter i consti-  
tutionsutskottet. Man vågade föreslå två kamrar,  
under namn af de gamlas råd och de femhundra-  
des; egendomsvillkor, för att kunna väljas; två gra-  
der af val, hvilket i sig sjelf icke är någon god  
inrättning, men som sakernas ställning då gjorde  
nödvändig för att åter uppbjelpa valen; ändtligen  
ett directorium bestående af fem personer. Denna  
verkställande magt hade ännu icke det anseende,  
som fordrades för att bibehålla ordningen; det fat-  
tades densamma flera outhärliga företrädesrättig-  
heter, och hvilkas brist medförde, såsom man i  
det följande skall se, förstörande skakningar.

Försöket att införa en republicansk regering  
var ett stort företag; i alla fall, om det skulle lyc-  
kas, hade man kan hända bordt uppoffra Paris för  
Frankrike och antaga federativa former, hvilket,  
såsom vi redan nämnt, icke öfverensstämmer hvar-  
ken med nationens karakter eller med dess va-  
nor. Å en annan sida synes enheten i det repu-  
blicanska regeringsättet omöjlig, och i ett stort  
land stridande mot sjelfva sakernas natur. Men  
för öfrigt har försöket i synnerhet misslyckats genom  
det slags menniskor, som uteslutande intogo de  
första platserna. Det parti, de tillhört under skräck-

regeringen, gjorde dem förhatliga hos nationen; på det sättet kastade man alltför många ormar i Hercules' vagga.

Conventet, undervist af den Constituerande Församlingens exempel, hvars verk hade blifvit kullkastadt, emedan hon alltför snart lemnade det åt sina efterträdare, utgaf decreterna af den 5 och 23 Fructidor, hvarigenom två tredjedelar af dåvarande deputerade blefvo bibehållna på sina platser; men imellertid kom man öfverens, att den ena af dessa förblifvande tredjedelar skulle förnyas efter aderton månader och den andra ett år sednare. Detta beslut gjorde ett förskräckligt uppseende och bröt helt och hållet den tractat, som i tysthet var undertecknad mellan conventet och folk af stånd; man ville förlåta conventets ledamöter, med villkor, att de afstodo från sin magt; men det var naturligt, att de ville bibehålla den åtminstone såsom skyddsvärn för sig sjelfva. Parisboerna voro nästan för mycket våldsamma vid detta tillfälle, och kan hända förbittrade dem det allmänna begäret att taga plats i regeringen, en passion som då började uppröra sinnena. Man visste likväl, att ganska aktningvärda män voro utnämnde såsom blifvande directörer; conventets ledamöter ville hedra sig med goda val, och kan hända var det klokt att afbida den bestämda tiden, för att på lagligt sätt och efter hand afägsna de öfriga deputerade; men rojalister blandade sig i det parti, som endast ville tillägna sig republikens embeten; och, såsom det alltid händt under tjugufem års tid, från det ögonblick revolutionens sak syntes förrädd, hade dess för-

svarare på sin sida folket och arméen, förstäder-  
na och soldaterna. Det var då, som man såg mellan  
folkets och armeens styrka ett förbund upprättas,  
hvilket snart gjorde denna sednare till herre öfver  
det förra. De Franska krigarne, så beundrans-  
värda genom det motstånd de gjort de alliera-  
de magterna, hafva hemma upphäft sig, att jag så  
må säga, till frihetens janitscharer; och då de  
blandat sig i Frankrikes inre angelägenheter, hafva  
de gjort de civila magterna beroende af sig och  
åtagit sig att utföra de serskilda revolutioner,  
hvertill vi varit vittnen.

Sectionerna i Paris voro kan hända å sin sida  
icke fria från partianda, ty orsaken till deras upp-  
ror var icke något tvingande allmänt intresse, e-  
medan man blott behöfde vänta aderton månader,  
för att icke mer finna någon constitutionell på sin  
post. Otåligheten gjorde deras fall; de angrepo  
conventets armee den 13 Vendémiaire, och utgån-  
gen var icke tvifvelaktig. General Bonaparte com-  
menderade denna armee; hans namn visade sig för-  
sta gången i verdens annaler den 13 Vendémiaire  
(4 October) 1795. Han hade redan, ehuru utan att  
vara nämnd, bidragit till Toulons återtagande 1793,  
då denna stad uppreste sig mot conventet. Det  
parti, som störtade Robespierre, hade afsatt hon-  
om efter den 9 Thermidor; och emedan han då icke  
egde någon förmögenhet, framlade han för rege-  
ringens comitéer en ansökning att få resa till  
Constantinopel och undervisa Turkarna i krigskon-  
sten. Det var på detta sätt som Cromwell strax i  
början af Engelska revolutionen ville resa till A-

merica. Barras, sedermera en af directörerna, intresserade sig för Bonaparte och framställde honom för conventets comitéer såsom en man, åt hvilken de borde öfverlemna sitt försvar. Man påstår, att General Bonaparte sagt, det han skulle hafva tagit sectionernas parti, om de erbjudit honom befälet öfver sina batailloner. Jag anser denna anekdot för tvifvelaktig, icke för det att Bonaparte under någon period af revolutionen uteslutande varit tillgifven någon viss opinion, men emedan han alltid egt för säker aning om styrkan, för att gå på den sidan, som då nödvändigt måste vara den svagaste.

Dagen efter den 13 Vendémiaire fruktade man i Paris ganska mycket, att skräckregeringen skulle åter förnyas. I sjelfva verket kunde de samma conventsledamöterna, som sökt att behaga, så länge de trodde sig försonade med de högre stånden, begå de största ytterligheter, då de sågo, det alla bemödanden, att utplåna minnet af sitt fordna uppförande, voro frugtlösa; men revolutionens stormar började redan sagta sig, och Jacobinismen kunde ej mer återkomma för någon längre tid. Imellertid blef det en följd af striden den 13 Vendémiaire, att conventet föresatte sig att utnämna fem directörer, hvilka voterat för Konungens död; och emedan nationen på intet sätt gillade denna Konungamördande aristokratie, gjorde den icke ett med sin öfverhet. En icke minre ledsam följd af den 13 Vendémiaire var det beslut af den 2 Brumaire, hvarigenom man från alla embeten uteslöt emigranternas släktingar och alla som i sectionerna

voterat för frihetsmördande (*liberticides*) förslager.

Detta var uttrycket för dagen, ty i Frankrike uppgör man vid hvarje revolution ett nytt talesätt, som står till tjänst åt alla människor, så att hvar och en har snille eller känsla i beredskap, om tilläfventyrs naturen nekat honom det ena och det andra.

Det beslut som den 2 Brumaire blef vidtaget, hvarigenom vissa personer uteslötos från allmänna embeten, tillskapade i samhället en klass af proscriberade, som visserligen icke är bättre än en klass af privilegierade, och äfven så stridande mot jemlikhet inför lagen. Directorium hade magt att efter behag landsförvisa, fängsla eller deportera personer, angifna såsom gamla regeringssättets anhängare, samt adelsmännen och presterna, hvilka man vägrade all del i constitutionens välgärningar, då man underkastade dem en egenmäktig behandling. En amnestie åtföljer vanligen införandet af hvarje ny regering; men det var tvärtom en allmän proscription, hvarigenom directorium utmärkte början af sin. Af hvilka faror hotades icke denna regering, på en gång af de constitutionella företrädesrättigheter den saknade, och af den revolutionära magt man hade slösat på densamma!

TJUGONDEFÖRSTA CAPITLET.

*Om de tjugu månader, under hvilka Frankrike varit republik, ifrån November månad 1795 till den 18 Fructidor (4 September) 1797.*

**M**an måste göra rättvisa åt directörerna, och ännu mer åt fria författningars magt, under hvad form de än må vara antagna. De första tjugu månaderna, som följde på republicanska regeringssätets införande, framställa en period af serdeles märkvärdig förvaltning. Fem personer, Carnot, Rewbell, Barras, Laréveillère, Letourneur, valde af vreden och till största delen saknande öfverlägsna egenskaper, kommo till väldet i de mest vidriga omständigheter. De inträdde i Luxembourgiska palatset, som var ämnadt åt dem, utan att der finna ett skrifbord; och staten var icke i bättre ordning än palatset. Pappersmyntet var nedsatt nästan till en tusendedel af sitt nominala värde; det fanns icke hundra tusen francs silfvermynt i den allmänna skattkammaren; lifsmedlen voro ännu så dyra, att man med möda kunde tygla folkets missnöje deröfver; upproret i Vendée fortfor ännu alltid; af de borgliga oroligheterna hade röfwareband uppkommit, kända under namn af chauffeurs (blåsbältdragare, smedjedrängar), hvilka på landsbygden föröfvade grusliga brott; ändtligen voro nästan alla Frankrikes armeer i fullkomlig oreda.

Directorium återställde Frankrike utur denna beklagansvärda belägenhet inom sex månader. Silfverpenningar utträngde pappersmyntet utan våldsamma skakningar; de gamla egendoms herrarne lefde i fred, jemte innehafvarne af nationalgodsens vägarne och landsbygden blefvo åter fullkomligt säkra; armeerna voro blott alltför mycket segerrika; tryckfriheten upplifvades åter; valen följde sin lagliga gång, och man hade kunnat säga, att Frankrike varit fritt, om de två klasserna, adeln och presterskapet, hade njutit samma skydd som andra medborgare. Men frihetens höga fullkomlighet består deri, att den icke kan göra något till hälften. Om ni vill förfölja en enda man i samhället, skall rättvisan aldrig gälla för alla; med ännu mera skäl, då hundra tusen personer befinna sig förskjutna utom lagarnas skyddande krets. De revolutionära författningarne hafva således förderfvat constitutionen, från det ögonblick directorium insattes: den sednare hälften af denna regering, som inalles varat i fyra år, har i alla hänseenden varit så ömklig, att det onda lätt kunnat tillskrifvas sjelfva författningarna. Men imellertid skall den oväldiga historien framställa i tvänne ganska olika paralleler republiken före den 18 Fructidor och efter denna tid; om nämligen detta namn ännu kan med någon rättvisa tillämpas på de oroliga magter, som störtade den ena den andra, och aldrig upphörde att förtrycka mängden, som alltid måste vidkännas följderna af deras fall.

Under directorialregeringens första period angrepo de bägge ytterst motsatta partierna, Jaco-



binerna och rojalisterna, directorium hvar på sitt sätt i journalerna, utan att regeringen satte sig deremot, och utan att den deraf stördes. Sällskapslefnaden i Paris var så mycket mer fri, som den regerande klassen icke deltog deruti. Denna sön- dring hade och borde utan tvifvel i längden hafva många olägenheter; men just derföre, att regerin- gen icke var på modet, upprördes icke då allas sinnen, såsom sedermera inträffat, af det tygellö- sa begäret att tränga sig till embeten, och man hade andra föremål för intresse och verksamhet. En sak, som i synnerhet förtjenar anmärkas under di- rectorium, är de förhållanden, hvori den civila mag- ten stod till arméén. Man har ofta påstått, att friheten, sådan som den är i England, icke är möj- lig i någon stat på fasta landet, emedan de regu- liera tropparne nödvändigt måste bero af statens styresman. Jag skall på ett annat ställe möta den- na farhåga för frihetens varaktighet, en farhåga, som alltid yttras af frihetens fiender, af just dem, som icke villja tillåta något allvarligt försök der- till. Men man skulle aldrig kunna nog förvånas öfver det sätt, hvarpå armeerna handhafdes af directorium ända till det ögonblick, då det, af fruk- tan för den fordna Konungamagtens åter upprät- tande, olyckligtvis sjelft förde dem in i statens in- re hvälfningar.

Europas bästa generaler lydde fem directö- rer, af hvilka tre icke voro annat än jurister. Kär- leken till fäderneslandet och till friheten var än- nu nog mächtig öfver sjelfva soldaterna, att de re- specterade lagen mer än sin general, om denna

general ville sätta sig deröfver. I alla fall har krigets obestämda förlängande nödvändigt laggt ett stort hinder i vägen för upprättandet af ett fritt regeringssätt i Frankrike; ty å ena sidan började eröfringslystnaden blifva rådande i arméen, och å den andra gjorde redan de recruteringsstadgar lagstiftarne utgåfvo, dessa stadgar, genom hvilka man bragt fasta landet i trældom, ett olyckligt ingrepp i vördnaden för de borgliga författningarna. Man kan ej annat än harnas, att de magter, som vid denna tid ännu voro i krig med Frankrike, det vill säga Österrike och England, icke biträdde freden. Preussen, Venedig, Toscana, Spanien och Sverige, hade redan år 1795 underhandlat med en mycket minre stadgad regering än directorium var; och kan hända skulle icke eröfringslystnaden, som gjort så mycket ondt åt nationerna på fasta landet, äfvensom åt Fransmännen sjelfva, hafva utvecklat sig, om kriget upphört före general Bonapartes eröfringar uti Italien. Det var ännu tid att rigta Fransmännens verksamhet på politiska intressen och på handeln. Man hade ända till den tiden ansett kriget blott såsom medel att trygga nationens sjelfständighet; arméen trodde sig icke hafva någon annan bestämmelse än att upprätthålla revolutionen; militären var icke ett serskildt stånd i staten; med ett ord, det fanns i Frankrike ännu någon oegennyttig enthusiasm, hvarpå man kunde räkna vid frågan om statens väl.

Ifrån 1793 till början af år 1795 skulle England och dess bundsförvandter vanhedrat sig; om de ingått i någon underhandling med Frankrike; hvad

skulle man hafva sagt om en fri nations höga ambasadeurer, om de återkommit till London, sedan de blifvit omfamnade af en Marat, en Robespierre? Men så snart en gång afsigten att införa en ordentlig regering visade sig, borde man icke försumma något för att afbryta Fransmännens krigiska uppfostran.

År 1797, aderton månader sedan directorium insattes, skickade England sändebud till Lille, för att underhandla om fred; men armeens framgång uti Italien hade ingifvit förmätenhet hos republikens styresmän; directörerna voro redan gamla i sin magt och trodde sig säkra. Alla börjande regeringar önska fred: man bör veta att med skicklighet betjena sig af denna omständighet; i politiken så väl som i krig gifvas vissa ögonblick, som man måste skynda att begagna. Men i England hade opinionen blifvit hänförd af Burke, som förvärfvat sig ett stort välde öfver sina landsmän, genom det han så väl förutsagt revolutionens olyckor. Vid underhandlingen i Lille skref han bref *öfver den Konungamördande freden*, hvilka å nyo uppväckte det allmänna hatet mot Fransmännen. Imellertid hade Pitt sjelf gifvit något beröm åt 1795 års constitution; och dessutom, om det politiska system Frankrike antagit, hvilket det och heldst varit, upphörde att vara farligt för andra länders säkerhet, hvad kunde man mer begära?

Emigranternas passioner, hvartill Engelska ministären alltid för mycket öfverlemnadt sig, hafva ofta förledt den till misstag i bedömandet af Frankrikes

rikes angelägenheter. Den trodde sig göra en stor diversion, då den flyttade rojalisterna till Quiberon, och åstadkom ej annat än ett blodigt uppträde, hvars rysligheter Engelska escadren, oaktadt de mest oförskräckta bemödanden, icke kunde mildra. De olyckliga Franska adelsmännen, som förgäfvos smickrat sig att i Bretagne finna ett stort parti färdigt att resa sig till deras försvar, blefvo i ett ögonblick öfvergifna. Generalen Lemoine, som commenderade Franska arméen, har med beundran omtalat för mig Engelska sjömännens förnyade försök att närma sig till kusten och upptaga i sina slupar emigranterna, som på alla sidor voro omringade och flydde simmande för att uppnå de Engelska skeppen. Men de Engelska ministrarne, och Pitt i spetsen för dem, som alltid ville, att det rent rojalistiska partiet i Frankrike skulle triumfera, rådfrågade icke opinionen i landet; och af detta misstag hafva alla de hinder uppkommit, som de under en lång tid mött i sina politiska planer. Engelska ministären borde mer än någon annan regering i Europa begripa historien om Franska revolutionen, så mycket lik den Engelska; men man skulle kunna säga, att denna ministère för sjelfva likheten skull ville visa sig så mycket mer kände dertill.

TJUGONDEANDRA CAPITLET.

*Tvänne besynnerliga förutsägelser, utdragna utur  
Revolutionens Historia af Necker.*

**N**ecker har aldrig utgifvit en politisk afhandling, utan att trotsa någon fara, antingen för sin egen- dom eller för sin person. Den sakernas ställning, under hvilken han utgaf sin historia om revolutionen, kunde blottställa honom för så många olyckliga händelser, att jag gjorde alla möjliga försök att hindra honom derifrån. Han var antecknad på listan öfver emigranterna, det vill säga, underkastad dödsstraff efter Franskalagarna, och redan utbredde sig från alla sidor det ryktet, att directorium ämnade göra ett anfall på Schweiz. Icke dess mindre utgaf han mot slutet af år 1796 ett verk öfver revolutionen, i fyra volumer, hvaruti han kungjorde de djerfvaste sanningar. Han iakttog deruti ingen annan försigtighet än den, att sätta sig på samma afstånd med efterverlden för att bedöma personer och händelser. Till denna historia, full af värma, af bitande skämt och af förnuftiga skäl, bifogade han en utveckling af de förnämsta bland Europas fria statsförfattningar, och man skulle i sanning förlora allt mod att skrifva, då man läst denna bok, der alla ämnen äro så grundligt utredda, om man icke visste, att aderton år mer och ett individuelt sätt att tänka ännu kunna tillägga några ideer till samma system.

Tvänne ganska utomordentliga förutsägelser förtjena att anmärkas i detta arbete; den ena förkun-

när striden mellan directorium och den representativa corpsen, den strid, som inträffade någon tid derefter, och som uppkom, alldeles så som Necker förutsagt, af de constitutionella företrädesrättigheter, som fattades den verkställande magten.

”Den väsendtliga författningen, säger han, i den republicanska constitution, som Frankrike fick 1795, den hufvudsakligaste författningen, och som kan sätta den allmänna ordningen eller friheten i fara, är den fullkomliga och ovillkorliga söndringen mellan bägge de förnämsta magterna, den som stiftar lagar, samt den som styrer och vakar öfver deras verkställande. Man hade förenat, förblandat alla magterna uti nationalconventets vidunderliga organisation, och genom en annan ytterlighet, likväl utan tvifvel mindre farlig, har man icke velat bibehålla mellan dem någon af de föreningspuncter, som statens väl fordrar. Man satte sig då på en gång åter i besittning af de skrifna grundsatserna, och, i förlitande på några få politiska lärare, trodde man sig icke kunna uppföra en nog stark skiljemur mellan den verkställande magten och den lagstiftande. Påminnom oss först, att de lärdomar, som dragas af exemplet, gifva oss ett helt annat resultat. Man känner ingen republik, i hvilken de två nyssnämnda magterna icke till en viss grad äro blandade med hvarandra; och forntidens äfven som den nyare tidens historia framställer för oss samma sanna. Någon gång är det en senat, hvilken såsom innehafvare af den verkställande magten föreslår lagar åt en större rådsförsamling eller åt hela mängden af medborgarne; och en annan gång åter utöfvar

samma senat i motsatt mening sin rätt till förening med den lagstiftande magten genom det den upphäver eller granskar hvad mängden beslutat. Englands fria regeringssätt hvilar på samma grunder, och monarken deltagar der i lagstiftningen genom sin stadfästelse och genom sina ministrars rättighet att öfvervara parlamentets rådplägingar i de bägge kamrarna. Också har America gifvit en mildrad rättighet till afslag åt congressens president, åt denna statens chef, som det beklädt med den verkställande magten; och på samma gång har det insatt såsom utgörande en del af denna myndighet den ena af lagstiftande corpsens tvänne afdelningar."

"Frankrikes republicanska constitution är det första exemplet af, eller snarare det första försöket till en ovillkorlig söndring mellan bägge de högsta magterna."

"Den verkställande magten skall alltid handla ensam, och utan att stå under någon beständig uppsigt af den lagstiftande, men deremot skall intet samtycke af den verkställande magten vara nödvändigt för att göra lagarna fullkomligt gällande. Med ett ord de bägge magterna skola icke hafva något annat politiskt samband än tillstyrkande betänkanden, och icke meddela sig åt hvarandra annorlunda än genom ordentliga eller utomordentliga sändebud."

"Måste icke en så ny organisation medföra olägenheter, måste den icke någon gång i framtiden blottställas för stora faror?"

"I sjelfva verket låtom oss förutsätta, att valet af de fem directörerna, antingen helt och hållet, eller blott till en del, faller på människor af en svag och vacklande karakter, hvad anseende skola de kunna bibehålla, då de synas alldeles skilda från den lagstiftande corpsen och likasom blott lydande machiner?"

"Men om deremot de fem valda directörerna befunnos vara kraftfulla, djerfva och tilltagsna människor, samt fullkomligt eniga sinsimellan, skulle den stunden inträffa, då man kanske ångrade, att man lemnat dessa verkställande magtens chefer åt sig sjelfva, eller önskade, det constitutionen satt dem i nödvändighet att handla under tillsyn af en del utaf den lagstiftande corpsen och i samråd med densamma. Den tid skulle komma, då man kan hända ångrade, att man genom sjelfva constitutionen lemnat ett fritt fält åt deras ärelystnads första ingifvelser, och åt de första försöken af deras despotism."

Dessa djerfva och tilltagsna directörer hafva kommit; och som det icke var dem tillåtet att upplösa den lagstiftande församlingen, hafva de betjent sig af grenadiererna i stället för den lagliga rättighet, som constitutionen bordt gifva dem. Intet förebud till denna kris syntes ännu, då Necker förutsade den; men hvad som är ännu mer förvånande, är, att han kunnat förutse det militäriska tyrannie, som skulle blifva följderna af sjelfva denna kris, hvilken han år 1796 förkunnade.



I en annan del af sitt verk har Necker med mycken värtalighet utvecklat förnuftets slutledningar, och på detta sätt populariserat politiken. Han föreställer Ludvig den Helige vändande sig till Franska nationen med ett tal, som verkligen är beundransvärdt: man måste läsa det i sitt sammanhang, ty der är behag och tanke i hvart enda ord. I allmänhet är hufvudändamålet med denna dikt, att framställa en furste, som under sin lysande lefnad visat sig mächtig en hjältemodig uppoffring, förklarande den nation, som fordom varit hans förfäder undergifven, att han icke ville genom inbördes krig störa de hemödanden, som den nu gör för att erhålla, till och med en republicansk, frihet, men att i det ögonblick, då omständigheterna skulle bedraga dess hopp och lemna den åt despotismen, skulle han komma till hjälp åt sina fordna undersåter, om de ville befria sig från tyrannens förtryck.

Hvilken, i framtiden och i kedjan af orsaker och verkningar inträngande blick fordrades det icke, för att skriva en sådan prophetia under directorium, för tjugu år sedan!

#### TJUGONDETRÄDJE CAPITLET.

##### *Om arméen uti Italien.*

**D**e tvänne republikens stora armeer vid Rhen och uti Italien voro nästan alltid segrande ända till tractaten i Campo-Formio, som för några ögonblick

slutade det långvariga kriget på fasta landet. Rhenska arméen, för hvilken general Moreau stod i spetsen, hade bibehållit hela den republicanska enkelheten; arméen uti Italien, som commenderades af general Bonaparte, bländade med sina eröfringar; men den aflägsnade sig med hvar dag mer från den patriotiska anda, som ända till den tiden varit rådande i de Franska armeerna. Egennyttan utträngde fosterlandskärleken, och tillgifvenheten för en enda människa rädde på frihetens enthusiasm; också började snart den Italienska armeens generaler att rikta sig, hvilket äfven så mycket förminskade deras tillgifvenhet för de stränga grundsatser, utan hvilka intet fritt samhälle skulle kunna ega bestånd.

General Bernadotte, hvilken jag framdeles får tillfälle att omtala, kom i spetsen för en del af Rhen-arméen, att förena sig med arméen uti Italien. Det var ett slags contrast mellan den ädla fattigdomen hos den förra och den ojemna rikedom hos den sednare; de liknade hvarandra endast i hjeltomod. Armeen uti Italien var Bonapartes; den Rhenska arméen var Franska republikens. I alla fall var ingen ting så lysande som den hastiga eröfringen af Italien. Den önskan, som upplysta Italienare hyst i alla tider, att förenas till en enda stat, och att hafva nog nationel styrka, för att icke mer hvarken hoppas eller frukta något af utländningar, bidrog utan tvifvel ganska mycket att gynna general Bonapartes framsteg.

Det är med utropet: *lefve Italien!* som han passerat bryggan vid Lodi, och det är hoppet om obe-

roende, som han hade att tacka för Italienarnes välvilliga bemötande. Men de segrar, som underlade Frankrikes värde länder, belägna utom dess naturliga gränser, långt ifrån att gynna dess frihet, blottställde det för faran af en militärisk regering.

I Paris talade man redan mycket om general Bonaparte; hans snilles öfverlägsenhet i politiska ärenden, förenad med glansen af hans talenter såsom general, gaf hans namn ett anseende, som aldrig någon individu har haft sedan revolutionens början. Men, eburu han i sina proclamationer alltid talade om republiken, funno uppmärksamma människor, att den var i hans ögon ett medel och icke ett ändamål. Det var på detta sätt han alltid betraktade både saker och människor. Ryktet utspriddes, att han ville göra sig till Konung i Lombardiet. Jag mötte en dag general Augereau, som kom från Italien, och som man återopade, jag tror den tiden med skäl, såsom en nitisk republican. Jag frågade honom, om det var sant, att general Bonaparte tänkte göra sig till Konung. "Visst icke, svarade han, han är en ung man, för väl uppfostrad att tänka på sådant." Detta besynnerliga svar var fullkomligt öfverensstämmande med tidens begrepp. De som af upprigtigt hjerta voro republicaner, skulle hafva ansett som en förnedring för en man, så utmärkt han än var, att villja nyttja revolutionen till sin personliga fördel. Hvarföre har icke detta tänkesätt haft mer styrka och varaktighet bland Fransmännen!

Bonaparte stannade på sin marche mot Rom, då han undertecknade freden i Tolentino, och det

var då, som han utverkade afträdan af dessa konstens stolta minnesvårdar, som man en lång tid sett förenade uti Museum i Paris. Den rätta platsen för dessa mästerverk var utan tvifvel Italien, och inbildningen saknade dem der; men af alla lysande fångar var det på dessa, som Frammännen hade skäl att sätta det största värdet.

General Bonaparte skref till Directorium, att han gjort dessa monumenter till ett af villkoren för freden med Påfven. Jag har i synnerhet, säger han, gjort påstådande rörande busterna af Junius och Marcus Brutus, som skola blifva de första jag skickar till Paris. General Bonaparte, som sedermera låtit borttaga dessa buster utur den lagstiftande corpsens sal, hade kunnat bespara dem besväret att göra den långa resan.

#### TJUGONDEFJERDE CAPITLET.

*Om införandet af den militäriska styrelsen i Frankrike genom händelserna den 18 Fructidor.*

Ingen epoch af revolutionen har varit mer olycksbådande än den som genom den militäriska styrelsen utträngde det rättvist grundade hoppet om ett representativt regeringssätt. Jag gör likväl ingrepp i händelsernas ordning; ty en militärisk befälhafvares regering blef icke ännu proclamerad, i det ögonblick directorium skickade grenadierer

till de två kamrarna; men denna tyranniska handling, som verkställdes genom soldaterna, öppnade blott vägen till den revolution, som två år derefter af Bonaparte sjelf verkställdes, och det syntes då ganska naturligt, att en militärisk chef skulle anse för godt ett handlingssätt, som statens embetsmän sjelfva tillåtit sig.

Imellertid hade directörerna icke den minsta aning om de oundvikliga följderna af det beslut de togo. Deras belägenhet var äfventyrlig; de hade, såsom jag sökt visa, för mycket tillfälle att handla egenmäktigt och för liten laglig magt. Man hade gifvit dem alla utvägar att förfölja, hvarigenom de kunde ådraga sig hat, men ingen af de constitutionella rättigheter, med hvilka de kunnat försvara sig. I det ögonblick den andra tredjedelen af kamrarna förnyades genom valet, 1797, blef den allmänna andan för andra gången otålig att från angelägenheterna aflägsna conventets ledamöter; men också i stället för att afbida ett år, under hvilket större delen af directorium, borde ombytas, och den sista tredjedelen af kamrarna förnyas, uppväckte för andra gången den Franska lifligheten, hos regeringens fiender, begäret att utan uppskof störta den. Oppositionen mot directorium bestod i början icke af rena rojalister; men de inblandade sig deruti efter hand. Eljest sluta människorna alltid under borgliga oroligheter med att antaga de tänkesätt, för hvilka de beskyllas, och det parti, som angrep directorium, hade man således med all magt drifvit att företaga en contra-revolution.

Man såg från alla håll en odräglig reactionsanda sätta sig i verksamhet; i Lyon, i Marseille mördade man människor, som visserligen voro ganska brottsliga; men man mördade dem. Journalerna utropade dagligen hämnden, väpnande sig med smädelse och, utan förbehållsamhet, hotande med en contrarevolution. Det fanns inom de bägge rådskamrarna äfven som utom dem ett parti, som ganska bestämdt föresatt sig att återföra det gamla regeringsättet, och general Pichegru var ett af dess förnämsta verktyg.

Directorium hade, så vidt det betraktas som försvarare af sin egen politiska tillvarelse, ganska viktiga skäl att sätta sig till motvärn; men huru kunde detta låta sig göra? Bristerna i constitutionen, som Necker så väl hade utmärkt, gjorde det ganska svårt för regeringen, att på lagligt sätt motstå rådskamrarnes anfall. De gamlas var böjd att försvara directörerna, endast emedan den, ehuru ganska ofullkomligt, föreställde en pairkammare; men som de fullmäktige af detta råd icke voro utnämnda för lifstid, fruktade de att förlora sitt förtroende hos allmänheten, genom det de försvarade en öfverhet, som allmänna opinionen förkastade. Om regeringen haft rättighet att upplösa femhundra rådet, skulle blotta hotelsen, att begagna denna rättighet, varit tillräcklig att nedtysta dem. Ändtligen, om den verkställande magten hade kunnat sätta, äfven blott ett uppskjutande veto mot rådskamrarnas beslut, skulle den hafva åtnöit sig att bruka de medel, som lagen gifvit den att upprätthålla sitt anseende. Men denna samma öfver-

het, hvars magt var så inskränkt, egde en betydlig styrka såsom revolutionsparti, och den var icke nog samvetsgrann, för att låta slå sig efter den constitutionella fäktkonstens regler, så länge den blott behöfde fly till styrkan, för att befria sig från sina motståndare. Man såg vid detta tillfälle, hvad man alltid skall se, några individuers personliga intresse kullkasta lagarnas skyddsmurar, så snart dessa icke äro så inrättade, att de stå af sig sjelfva.

Tyänne directörer, Barthélemy och Carnot, voro af de representativa rådskamrarnes parti. Visserligen kunde man icke misstänka Carnot att önska den gamla regeringens återinförande; men han ville icke, hvilket länder honom till heder, använda olagliga medel, för att afslå den lagstiftande magtens anfall. Pluraliteten i directorium, Rewbell, Barras och la Réveillère voro någon tid villrådiga om de tvänne hjälpmedel, hvilka de lika lätt kunde begagna, Jacobinernas parti och armeen. De fruktade med skäl det förra; Terroristerna voro ännu ett fruktansvärdt vapen, och den som betjente sig deraf, kunde lätt blifva slagen af det samma. Directörerna trodde det således vara bättre att låta adresser komma från armeerna, och att anhålla hos general Bonaparte, som då af alla en chef commenderande generaler med mesta styrka förklarade sig mot rådskamrarna, att han skulle skicka en af sina brigadgeneraler till Paris för att stå till tjänst åt directorium. Bonaparte valde general Augereau; en man, ganska bestämd i sitt handlingssätt, och föga fallen för öfverläggningar;

hvilket gjorde honom till ett förträffligt verktyg åt despotismen, blott denna despotism kallade sig revolution.

Genom en besynnerlig contrast påkallade det rojalistiska partiet i bägge rådslamrarna de republicanska grundsatzerna, tryckfriheten, friheten i omröstningar, med ett ord allt slags frihet, och i synnerhet den att störta directorium. Folkets parti deremot stödde sig alltid på omständigheterna och försvarade de revolutionära mått och steg, som för ögonblicket tjente regeringen till säkerhet. Republicanerna sågo sig tvungne att afstå från sina egna grundsatser, emedan man vände dem mot dem sjelfva, och rojalisterna lånade republicanernas vapen, för att angripa republiken. Detta besynnerliga ombyte af vapen under sjelfva striden har visat sig vid andra tillfällen. Alla minoriteter påkalla rättvisan, och rättvisan är ej annat än friheten. Man kan ej bedöma ett parti annorlunda än af den lära det bekänner, då det är det starkaste.

När directorium fattade det olyckliga beslutet att skicka grenadierer, för att gripa lagstiftarne på deras bänkar, hade det likväl nu mer icke en gång behof af det onda, som det beslöt att göra. Förändringen i ministèren och armeernas adresser voro tillräckliga, för att tygla det rojalistiska partiet, och directorium bredde sin egen undergång, då det ville drifva sin triumph för långt. Ty det var så stridande mot andan af en republik, att använda krigsmagten mot folkets representanter, att man på detta sätt skulle döda, just då man ville frälsa henne. Aftonea



före den olyckliga dagen, visste hvar och en, att ett viktigt steg skulle tagas; ty i Frankrike göras alltid sammangaddningar på allmän plats, eller rätstare sagdt, man gör inga sammangaddningar, man eggjar den ene den andra, och den som kan höra hvad man säger, skall alltid veta förut hvad man ämnar göra.

Om aftonen före general Augereau's inträde i rådslammarna var förskräckelsen sådan, att största delen af de personer, som voro kända i det allmänna, lemnade sina hus af fruktan att der blifva arresterade. En af mina vänner gaf mig en fristad i en liten kammare, hvarifrån jag hade utsigt åt Ludvig XVI:s brygga. Jag tillbragte der natten med att betrakta förberedelserna till det rysliga uppträde, som inom få timmar skulle inträffa; man såg ej på gatorna annat än soldater; alla stadens borgare hade instängt sig i sina rum. Canonerna, som man framförde omkring palatset, der den lagstiftande corpsen hade sina sessioner, rullade öfver stengatorna, men utom detta buller var allt tyst. Man märkte ingenstädes någon fiendtlig samling, och man visste icke, mot hvilken alla dessa tillrustningar voro rigtade. Friheten var den enda magt, som besegrades i denna olyckliga strid; man skulle kunnat säga, att man såg henne fly, som skuggan för den dag, som skulle låna sitt ljus åt dess banemän.

Om morgonen fick man veta, att general Augereau hade fört sina bataillonier till femhundredrarådet, och att han der lätit arresteras flere af representanterna, som voro församlade i en comité;

för hvilken general Pichegru då presiderade. Man förväns öfver den sidovördnad, soldaterna visade en general, som ofta fört dem till seger; men det hade kommit derhän, att han var ansedd som en contrarevolutionist, och detta namn utöfvar i Frankrike ett slags magisk allmagt, när opinionen är fri. Dessutom hade general Pichegru ingen ting, som kunde verka på inbildningen; han var en ganska hederlig man, men saknade allt uttryck, så väl i sin uppsyn som i sina ord; minnet af hans segrar fästade sig icke vid honom, emedan ingenting i hans sätt att vara förkunnade dem. Man har ofta utspridt det ryktet, att han i krig varit ledd af en annans råd; jag vet ej, huru dermed förhöll sig; men man kunde tro det, emedan hans blick och hans samtal voro så matta, att de ej gifvo något begrepp om hans skicklighet att vara hufvudman i något företag. Icke dess minre hafva hans mod och hans politiska ståndaktighet sedermera, äfven så mycket som hans olycka, förvärfvat honom människors deltagande.

Några medlemmar af de gamlas råd, hvilkas hufvudmän voro den oförskräckte, ädle, åldrige Dupont de Nemours och den aktningssvärde Barbé-Marbois, begåfvo sig till fots till *(sina)* sessionsrum, och, sedan de öfvertygat sig, att dess dörr var tillsluten för dem, återgingo de äfven midt ibland de i rad uppställda soldaterna, utan att folket, som såg dem, märkte, att det var fråga om sina representanter, som förtrycktes af den väpnade styrkan. Frukten för en contrarevolution hade olyckligtvis förvillat den allmänna andan: man vis-

*Sitt*

ste icke, hvarest man skulle träffa frihetens sak, ibland dem, som vanhedrade den, eller dem, som man anklagade för att hota den. Man fördömde de aktningvärdaste menniskor, Barbé-Marbois, Tronçon-Ducoudray, Camille Jordan, m. fl. att deporteras på andra sidan hafvet. Grymma mått och steg blefvo viktagna efter detta första våld mot all rättvisa. Statsskulden blef nedsatt till en tredjedel, och man kallade denna operation att göra den rörlig (*mobiliser*); så skickliga äro Fransmännen att för de hårdaste handlingar finna ord, som synas milda. Presterna och adelsmännen blefvo å nyo med en barbarisk grymhet proscriberade. Man afskaffade tryckfriheten, emedan den icke kan stå tillsammans med en egenmäktig regering. Infallet i Schweiz, det dåraktiga förslaget till en landstigning på England, aflägsnade allt hopp om fred med Europa. Man besvor den revolutionära andan, den visade sig åter, men utan den entusiasm, som fordom lifvat den; och emedan den civila magten icke stödde sig på rättvisan, ädelmodet, med ett ord, icke på någon af de stora egenskaper, som böra utmärka den, omfattade den patriotiska ifvern krigsäran, som, åtminstone på denna tid, kunde tillfredsställa inbildningen.

## TJUGONDEFEMTE CAPITLET.

*Serskilda Anekdoter.*

Det är motbudande att tala om sig sjelf, i synnerhet på entid, då de viktigaste berättelser odeladt påkalla läsarens uppmärksamhet. Likväl kan jag icke afhålla mig från att vederlägga en beskyllning, som sårar mig. Journalerna, som år 1797 voro ålaggade att smäda alla frihetens vänner, hafva påstått, att jag af tillgifvenhet för det republicanska regeringssättet gillade hvad som föregick den 18 Fructidor. Om jag blifvit rådfrågad, hade jag visserligen icke tillstyrkt att göra Frankrike till en republik, men då det en gång så var, trodde jag icke, att den borde störtas. Det republicanska regeringssättet, betraktadt i och för sig sjelft, utan tillämpning till en stor stat, förtjenar den aktning, som det i alla tider ingifvit; och deremot bör revolutionen af den 18 Fructidor alltid uppväcka fasa både genom de tyranniska grundsatser, från hvilka den utgick, och de grusliga följder, som deraf nödvändigt måste härflyta. Ibland de personer, af hvilka directorium var sammansatt, kände jag ingen mer än Barras; och långt ifrån att jag hade den minsta credit hos de andra, ehuru väl de icke kunde vara okunnige om huru mycket jag älskade friheten, voro de så förbittrade öfver min tillgifvenhet för de proscriberade, att de gäfvö befallning på gränsen af Schweiz i Versoix,

nära Coppet, det jag skulle gripas och föras till fängelset i Paris för mina bemödanden, sade de, att utverka tillstånd för emigranterna att komma tillbaka. Barras försvarade mig med värma och ädelmod; och det var han, som för mig utverkade tillstånd att återvända till Frankrike någon tid derefter. Den erkänsla, jag var honom skyldig, underhöll sällskapsförbindelser mellan honom och mig.

Talleyrand var återkommen från America ett år före den 18 Fructidor. De högre stånden i allmänhet önskade fred med Europa, som då var villigt att inlåta sig i underhandling. Nu syntes Talleyrand böra vara, hvad man sedan alltid funnit, en ganska skicklig underhandlare. Frihetens vänner önskade, att directorium skulle befästa sig med constitutionella mått och steg, och att det för detta ändamål skulle välja sådana ministrar, som voro i stånd att hålla regeringen vid magt. Talleyrand syntes då vara det bästa val, man kunde göra för utrikes ärendenas departement, emedan han afven ville åtaga sig det. Jag gjorde honom i detta afseende ett verksamt biträde, då jag genom en af mina vänner lät presentera honom för Barras, och med eftertryck recommenderade honom. Talleyrand behöfde hjälp för att komma till magt; men han kunde ganska väl umbära andra, för att bibehålla den. Hans utnämmande är den enda del, jag kan hafva haft i den kris, som föregick den 18 Fructidor; och jag trodde mig på detta sätt förekomma den; ty man kunde hoppas, att Talleyrands snille skulle tillvägabrinda en förlikning mel-

han bägge partierna. Från den tiden har jag icke haft den minsta del i hans politiska banas olika skiften.

Efter den 18 Fructidor utbredde sig proscriptionen åt alla sidor; och denna nation, som redan under skräckregeringen förlorat sina aktningstvåradaste män, såg sig nu beröfvad dem, som hittills varit öfriga. Man var i begrepp att proscribera Dupont de Nemours, den ridderligaste frihetskämpen, som funnits i Frankrike, men som icke kunde igenkänna någon frihet i folkrepresentanternas skingrande genom den beväpnade styrkan. Jag blef underrättad om den fara, i hvilken han var, och skickade bud att uppsöka poeten Chenier, som två år förut hade på min begäran uppläst det tal, hvilket Talleyrand hade att tacka för sin återkallelse. Chenier var, oaktadt allt hvad man kunde förberå hans lefnad, tillgänglig för ömhetens rörelser, emedan han hade talent, och dramatisk talent. Han blef rörd vid målningen af Dupont de Nemours och hans familjs belägenhet samt skyndade till domstolen, der han lyckades att frälsa honom, genom det han uppgaf honom vara en gubbe af åttio år, ehuru han knappt var sextio. Denna utväg misshagade den älskvärda Dupont de Nemours, som genom sin kraftfulla själ alltid hade stora rättigheter att kallas ung.

Chenier var på en gång häftig och lätskräm; full af fördomar, ehuru enthusiastisk älskare af filosofien, otillgänglig för skäl, när man ville bestrida hans fördomar, hvilka han vördade såsom sina husgudar. Han spatserade med stora

steg i kammaren, svarade utan att hafva hört, blefnade, darrade af vrede, då ett ord, som misshagade honom, stötte hans öra helt isoleradt, emedan han icke hade tålmod att afhöra det öfriga af meningen. Det var likväl en man af stort snille och en liflig inbildningskraft, men så beherrskad af sin egenkärlek, att han förvånades öfver sig sjelf, i stället att sträfva till en högre fullkomlighet.

Hvarje dag ökades förskräckelsen hos menniskor af stånd. Några ord af en general, som offentligen anklagade mig för medlidande mot de sammansvurna, nögdade mig att lemna Paris och draga mig undan på landsbygden; ty i politiska kriser kallas medlidandet förräderi. Jag begaf mig derföre till en af mina vänner, der jag genom en besynnerlig händelse träffade en af de mest lysande och käckta rojalisterna från Vendée, Prinsen de la Trémouille, som hade kommit i bopp att vända omständigheterna till sin saks fördel, och på hvars hufvud man hade utsatt pris. Jag ville lemna honom en fristad, som han behöfde bättre än jag; men han undanbad sig den, emedan han föresatt sig att lemna Frankrike, sedan allt hopp om en contrarevolution då var förloradt. Vi förvånades med skäl öfver, att samma stormvind angripit oss bägge, ehuru vår fordna belägenhet varit ganska olika.

Jag återkom till Paris; alla dagar darrade man för några nya offer, som blefvo inbegripna i den allmänna förföljelse, emigranterna och presterna undergingo. Marquisen d'Ambert, som före revo-

lutionen hade varit general Bernadottes öfverste, blef gripen och öfverlemnad till en militärisk comité; en förfärlig domstol, hvars tillvarelse, utom armeen, var tillräcklig att bevisa tyranniets. General Bernadotte gick till directorium och begärde, såsom den enda belöningen för alla de tjenester han gjort, att hans öfverste måtte benådas; directorerna voro obevekliga: de gäfvu namn af rättvisa åt en lika fördelning af olyckan.

Två dagar efter d'Amberts dödsdom, klockan tio på förmiddagen, såg jag brodern till de Norvins, de Monbreton, som jag i Schweiz hade känt såsom emigrant, inträda i min kammare. Han sade mig ganska rörd, att hans bror blifvit arresterad, och att militär-comitéen hade sammanträdt, för att döma honom till döden; han frågade mig, om jag kunde finna något medel, hvilket som heldat, att frälsa honom. Huru kunde man smickra sig att vinna något af directorium, när general Bernadottes böner varit frugtlösa, och huru kunde man förmå sig att afstå från alla försök, då det gällde en man, som man kände, och som skulle blifva arquebuserad inom tvänne timmar, om ingen kom honom till hjälp? Jag påminde mig i hast, att jag hos Barras sett en general Lemoine, den som jag återopat i anledning af företaget på Quiberon, och att han tyckts gerna tala med mig. Denne general förde befälet öfver Parisiska divisionen, och hade rättighet att uppskiuta de domar, som voro fällda af militär-comitéen i denna stad. Jag tackade Gud för detta infall, och reste i samma ögonblick, med brodern till den olyckliga Norvins;



vi gingo bägge in i kammaren hos generalen, som blef ganska förvånad att se mig. Han började att göra mig ursäkter för sin morgonklädsel och sitt rum; kort sagdt, jag kunde ej hindra honom från att beständigt återkomma till sin artighet, eburu jag bad honom att icke uppoffra ett ögonblick derföre, emedan detta ögonblick kunde vara oersättligt. Jag skyndade mig att säga honom ändamålet med min ankomst, och i början nekade han rent af. Mitt hjerta klappade vid åsynen af denna bror, som kunde tänka, det jag icke skulle finna ord, tjenlige att utverka hvad jag begärde. Jag började åter mina böner, sedan jag återhemtat mig för att samla hela min styrka; jag fruktade att säga för mycket eller för litet; att förlora den olyckliga stund, efter hvilken allt vore förbi, eller att försumma ett skäl, som kunde träffa målet. Jag betraktade vexelvis pendeluret och generalen, för att se hvilkendera af de bägge magterna, hans hjerta eller tiden, svarare skulle nalkas målet. Två gånger tog generalen pennan för att under-teckna dilationen, och två gånger blef han tillbaka-hållen af fruktan att blottställa sig för ledsamheter; slutligen kunde han icke motstå oss, och tacksägelse vare honom ännu gifven derföre. Han gaf skyddsbrefvet, och de Monbreton skyndade till domstolen, der han fick veta, att hans broder redan bekänt allt; men sessionen afbröts genom det gifna uppskofvet, och den oskyldige fick behålla lifvet.

Det är en pligt för oss fruntimmer, att alltid hjälpa de personer, som äro anklagade för sina po-

litiska tänkesätt, hvilka de heldst kunna vara; ty hvad äro tänkesätten i partiernas tider? Kunna vi vara försäkrade, att de eller de händelserna, den eller den belägenheten, icke hade helt och hållet förändrat vårt sätt att se? Och om man undantager några oföränderliga grundsatser, hvilken vet, huru ödet skulle hafva verkat på oss?

TJUGONDESJETTE CAPITLET.

*Tractaten i CampoFormio 1797, General Bonapartes ankomst till Paris.*

**D**irectorium var ej benäget för freden, icke därför att det ville utsträcka Frankrikes gränсор öfver Rhen och Alperna, men emedan det ansåg kriget nyttigt för fortplantningen af det republianska systemet. Dess plan var att omgifva Frankrike med en kedja af republiker, sådana som Holland, Schweiz, Piemont, Lombardiet, Genua. Öfver allt inrättade det ett directorium, tvänne rådsförsamlingar af deputerade, med ett ord en constitution, som i allt liknade den Franska. Det är ett af de stora felen hos Fransmännen, en följd af deras umgängesvanor, att de alltid härma hvarandra, och villja blifva efterhärmade. De anse de naturliga olikheterna i tänkesätt hos hvar och en person, eller till och med hos hvarje nation, såsom en böjelse till fiendtlighet mot dem.

General Bonaparte hade visserligen en mindre allvarlig och uppriktig kärlek till de republicanska ideerna än directorium; men han var äfven mycket klokare i att bedöma omständigheterna. Han förutsåg, att freden skulle behaga Franska folket, emedan passionerna började lägga sig, och man redan var trött af uppoffringar; i följe deraf undertecknade han tractaten med Österrike i Campo Formio. Men denna tractat innehöll republiken Venedigs afträdande, och man kan ännu icke begripa, huru han kunde förmå detta directorium, som likväl var i vissa afseenden republicanskt, till den största förgripelse man kunnat begå mot sina egna grundsatser. Ifrån detta steg, lika så egenmäktigt som Pohlens delning, har det icke mer hos Frankrikes regering funnits någon politisk lära, som blifvit hållen i helgd, och en enda människas herrevälde har vidtagit, der grundsatserna upphörde.

General Bonaparte utmärkte sig genom sin karakter och sitt snille lika mycket som genom sina segrar, och Fransmänneus inbildning började att göra honom till föremål för sina lifligaste förhoppningar. Man åberopade hans proclamationer till den Cisalpinska och den Liguriska republiken. I den ena anmärkte man detta uttryck: *J voren söndrade och böjda under tyranniet; J voren icke i stånd att eröfra friheten.* I den andra: *De sanna triumvherna, de enda som icke åtföljas af några förebråelser, äro de som man vinner öfver okunnigheten.* I hans stil rådde en ton af moderation och ädelhet, som gjorde en stark contrast mot den revolutionära sträfheten hos Frankrikes civila sty-

resmän. Krigaren talade då såsom statsman, då deremot de civila embetsmännen uttryckte sig med en krigares häftighet. General Bonaparte hade icke i sin armee satt lagarne mot emigranterna i verkställighet. Man sade, att han ganska mycket älskade sin hustru, hvars karakter var full af mildhet; man försäkrade, att han hade känsla för Ossians skönheter; man fann ett nöje uti att tilltro honom alla de ädla egenskaper, som gifva en högre glans åt utomordentliga själsförmögenheter. Man var dessutom så ledsen vid de förtryckare, som lånade frihetens namn, och de förtryckta, som klagade öfver det egenmäktiga, att den allmänna beundran icke visste, hvar den skulle finna sitt föremål, och general Bonaparte syntes hos sig förena allt hvad som borde fängsla den.

Det var åtminstone med denna känsla, som jag första gången såg honom i Paris. Jag fann icke ord, för att svara honom, då han kom att säga mig, det han sökt min far i Coppet, och att han var ledsen öfver det han varit i Schweiz utan att se honom. Men, då jag litet återhemtat mig från förvirringen af min beundran, uppväcktes hos mig i dess ställe en ganska tydlig känsla af fruktan. Bonaparte hade då alldeles ingen magt; man trodde honom äfven nog mycket i fara för directörernas dystra misstankar; således var den fruktan han ingaf endast förorsakad af den besynnerliga verkan, hans person gjorde på nästan alla, som nalkades honom. Jag hade sett ganska aktningvärda människor, jag hade äfven sett grymma. I det intryck, Bonaparte gjorde på mig, var ingen ting, som kunde påmin-

na mig hvarken de förra eller de sednare. Jag märkte nog snart, vid de åtskilliga tillfällen jag hade att träffa honom under hans vistande i Paris, att hans karakter icke kunde bestämmas med de ord, vi vanligen nyttja; han var hvarken god eller häftig, eller mild, eller grym, på det sätt som andra personer, vi lärt känna. En sådan varelse, då han icke hade sin like, kunde hvarken sjelf känna någon sympathie eller uppväcka någon hos andra: han var mer eller minre än en menniska. Hans kroppsställning, hans snille, hans språk bära stämpel af en fremmande natur; en ny fördel, att kufva Fransmännen, såsom vi på ett annat ställe anmärkt.

Långt ifrån att blifva lugnare, genom det jag såg Bonaparte flera gånger, blef jag tvärtom alltid mera rädd. Jag kände oredigt, att ingen hjertatsrörelse kunde verka på honom. Han anser en mensklig varelse såsom ett factum eller ett ting, men icke såsom en like. Han hatar lika litet som han älskar; det gifves ingen mer till än han för honom; alla andra skapade varelser äro zifferor. Kraften af hans villja består i den orubbliga beräkningen af hans egennyttja. Det är en skicklig schackspelare, för hvilken människolägtet utgör det motparti, han föresätter sig att göra schack och matt. Hans framgång beror lika mycket af de egenskaper han saknar, som af de talenter han eger. Hvarken medlidande eller vänskap, eller religion, eller tillgifvenhet för några vissa grundsatser, skulle kunna förmå honom att afvika från det mål, han föresatt sig. Han är för sitt intresse hvad den

⊕ Detta porträtt af Napoleon är sant och mestertligt tecknat.

rättvis bör vara för dygden: om hans ändamål vore godt, vore hans ihärdighet berömlig.

Hvar gång jag hörde honom tala, förvånades jag af hans öfverlägsenhet; deri fanns dock ingen ting, som liknade den hos upplysta människor, bildade af studierna eller sällskapslifvet, hvarpå man finner exempel i England och Frankrike. Men hans tal röjde en skarpsinnig känning af omständigheterna, lik den jägaren har af sitt rof. Någon gång berättade han på ett ganska intressant sätt de politiska och militäriska händelserna af sin lefnad; i de berättelser, som kunde medgifva någon munterhet, hade han äfven litet af Italienarnes inbildningskraft. Imellertid kunde ingen ting besegra min öfvervinnerliga motvillja för det jag märkte hos honom. Jag fann i hans hjerterta ett kallt och skarpt svärd, som kylde till is, då det sårade; jag fann i hans förstånd en djup ironie, hvilken ingen ting stort eller skönt, icke en gång hans egen ära, kunde uedkomma; ty han föraktade den nation, hvars bifall han sträfvade att vinna, och ingen gnista af entusiasm blandade sig i hans behof att förvåna människoslägtet.

Det var från Bonapartes återkomst till hans expedition på Aegypten, det vill säga mot slutet af år 1797, som jag flera gånger såg honom i Paris, och aldrig kunde jag öfvervinna den svårighet jag hade att andas i hans närvaro. Jag satt till bords en dag mellan honom och abboten Sieyès; en besynnerlig belägenhet, om jag kunnat förutse det tillkommande! Jag granskade Bonapartes utseende med uppmärksamhet; men hvar gång han

hos mig märkte forskände blickar, hade han den konsten att beröfva sina ögon allt uttryck, likasom hade de blifvit förvandlade till marmor. Hans anletsdrag voro då orörliga, med undantag af ett sväfvande löje på hans läppar, hvilket han vid hvarje tillfälle visste antaga, att förvilla hvar och en, som sökte finna de yttre tecknen till hans tankar.

Abboten Sieyes talade under måltiden okonstladt och med lätthet, såsom det passar en man af hans kraftfulla snille. Han yttrade sig om min far med en upprigtig högaktning. *Han är den enda, sade han, som någonsin förenat, med en poets inbildningskraft, den fullkomligaste noggrannhet i en stor financeministers uträkningar.* Detta loford behagade mig, emedan det var karakteristiskt. General Bonaparte, som hörde honom, sade mig äfven några artigheter om min far och mig sjelf, men såsom en man, hvilken föga bekymrar sig om människor, hvilka ej kunna vara honom till någon nytta.

Hans då magra och bleka utseende var temligen behagligt; sedan har han blifvit fet, och detta pryder honom ganska illa; ty man måste tro en sådan människa plågad af sin karakter, för att någorlunda kunna tåla, det denna karakter tillskyndar andra så mycket lidande. Som hans vext är liten, och likväl öfra delen af kroppen ganska lång, ser han mycket bättre ut till häst än till fots; i allt är det kriget och blott kriget, som passar honom. Hans sätt att vara, i sällskaper, är tvunget, men utan försagdhet; han har något som stöter på förakt, när han vill tvinga sig, och på den lägre

hopens ton, när han nyttjar sin frihet; föraktet passar honom bättre, också gör han sig intet samvete deraf.

Af naturlig kallelse till furstligt stånd, framställde han frågor utan betydelse, åt alla, som man presenterade för honom. Är ni gift? frågade han en af gästerna. Huru många barn har ni? sade han till den andra. Huru länge är det, sedan ni kom? När ärnar ni resa? Och andra dylika frågor, som röja öfverlägsenhet hos den, som framställer dem, öfver den som låter fråga sig. Det roade honom redan, att kunna sätta folk i förlägenhet, genom det han sade dem obehagliga saker: en konst, som han sedan gjort till ett system, såsom alla öfriga sätt att kufva andra genom det man förnedrar dem. Likväl önskade han ännu den tiden att kunna behaga, emedan han inom sig hyste förslaget att störta directorium, och sätta sig sjelf i dess ställe; men oakadt denna önskan, kunde man hafva sagt, att han, i omvänd mening af prophetens ord, förbannade mot sin villja, ehuru han hade velat välsigna.

Jag har sett honom en gång närma sig till ett Franskt fruntimmer, som var ganska bekant för sin skönhet, sitt snille, och lifligheten i sina tänkesätt; han ställde sig helt rak framför henne, liksom den stelaste af Tysklands generaler, och sade till henne: *Jag tycker inte om, att fruntimmer befatta sig med politiken. "Ni har rätt, herr general, svarade hon; men i ett land, der man tar hufvudet af dem, är det naturligt, att de villja veta hvarföre."*



Bonaparte svarade då ingen ting. Han är en man, som stillas af ett verkligt motstånd; de som tält hans despotism, böra därför anklaga sig sjelfva lika mycket som honom.

Directorium hedrade general Bonaparte med ett högtidligt mottagande, som i flera afseenden bör anses för en epoch i revolutionens historia. Man valde borggården i Luxembourgiska palatset för denna högtidlighet. Ingen sal skulle hafva varit nog stor, för att intymma den mängd, som då samlade sig. Åskådarna uppfyllde alla fenster och alla tak. De fem directörerna voro i Romersk dragt placerade på en upphöjning längst in på borggården, och närmast dem de bägge rådskamrarnas representanter, domstolarne och institutet. Om detta upptråde hade inträffat, innan nationalrepresentationen, den 18 Fructidor, underkastat sig militäriska magtens ok, skulle man hafva funnit något stort deruti; med en vacker musik uppfördes patriotiska arior, fanor tjente till himmel öfver directorium, och dessa fanor påminde om stora segrar.

Bonaparte infann sig ganska enkelt klädd, åtföljd af sina adjutanter, alla längre än han, men nästan krökte af den vördnad, de betygade för honom. Frankrikes ädlaste män, som då voro närvarande, öfverhopade den segrande generalen med bifallsrop; han utgjorde allas hopp: republicaner, rojalister, alla sågo det närvarande eller det tillkommande hvilande på hans mäktiga hand. Ack! af alla de ynglingar, som då ropade:

leſve Bonaparte! huru många hafva icke blifvit offer för hans onättliga ärelystnad?

Då Talleyrand presenterade Bonaparte för directorium, kallade han honom Italiens befriare och fasta landets fredsstiftare. Han försäkrade, att general Bonaparte afskydde yppighet och glans, en ömkelig ärelystnad hos vanliga människor, och att han älskade Ossians poemer, i synnerhet därför att de skilde från jorden. Jordan hade, tror jag, icke kunnat önska något bättre än att låta honom skilja sig från henne. Äntligen talade Bonaparte sjelf med ett slags tillgjord liknöjdhet, likasom han velat låta förstå, att han satte föga värde på den regering, under hvilken han var kallad att tjena.

Han sade, att rojalismen och feodalismen hade styrt verlden i tjugu århundraden, och att den fred, han nu slutat, begynte det republicanska regeringsättets nya tidsräkning. När Fransmännens lycka, tillade han, blir grundad på bättre organiska lagar, skall hela Europa blifva fritt. Jag vet icke, om han med frihetens organiska lagar förstod införandet af sin oinskränkta magt. Vare dermed hur' det vill; men Barras, som då var hans vän och president i directorium, svarade honom i den förmodan, att det var af upprigtigt hjerta som han talat alltsammans; han slutade med att i synnerhet uppdraga honom eröfringen af England; en något svår beskickning.

Man sjöng från alla sidor den hymn, som Chenier hade författat, till denna dagens grande. Se här den sista strophen deraf:

*Contemplez nos lauriers civiques !  
L'Italie a produit ces fertiles moissons ;  
Ceux-là croissent pour nous au milieu des glaçons ;  
Voici ceux de Fleurus, ceux des plaines belgiques.  
Tous les fleuves surpris nous ont vus triomphans ;  
Tous les jours nous furent prospères.  
Que le front blanchi de nos pères  
Soit couvert des lauriers cueillis par leurs enfans.  
Tu fus long-temps l'effroi, sois l'honneur de la terre,  
O république des François !  
Que le chant des plaisirs succède aux cris de la guerre !  
La victoire a conquis la paix.*

Betrakten våra medborgliga lagrar !  
Italien har alstrat dessa ymniga skördar ;  
Dessa uppskjuta för oss bland isarna ;  
Sen dem från Fleurus och från Belgiska fälten.  
Häpnande hafva alla floder sett oss triumphera ;  
Alla dagar voro för oss lyckliga.  
Må våra fäders grånade hjessa  
Krönas af lagrar, brutna af deras barn.  
Du var länge jordens fasa, blif dess ära,  
O Fransmäns republik !  
Må nöjets sång uttränga krigets buller !  
Segern har eröfrat freden.

Ack! hvad hafva de blifvit dessa ärans och  
fredens dagar, med hvilka Frankrike smickrade sig  
för tjugu år sedan! Alla dessa fördelar hafva varit  
i en enda mans händer; hvad har han gjort deraf?

TJUGONDESJUNDE CAPITLET.

*General Bonapartes förberedelser att resa till  
Aegypten. Hans tanke rörande in-  
fallet i Schweiz.*

Just vid denna tid, i slutet af år 1797, utforskade general Bonaparte den allmänna opinionen rörande directörerna; han såg, att de icke voro älskade, men att en republicansk känsla gjorde det ännu omöjligt för en general att intaga plats i stället för civila styresmän. En afton talade han med Barras om sitt välde öfver de Italienska folken, som hade velat göra honom till Hertig af Milano och Konung öfver Italien. Men jag tänker icke, sade han, på något sådant i hvilket land som heldst. "Ni gör väl, att ni icke tänker derpå i Frankrike, svarade Barras, ty om directorium i morgon skulle skicka er till Tempeltornet, vore det icke fyra personer, som skulle sätta sig deremot." Bonaparte satt på en canapé jemte Barras; vid dessa ord störtade han fram mot spiseln, emedan han icke var herre öfver sin vrede; sedan återtagande detta slags synbara lugn, hvaraf de mest passionerade människor bland söderns invånare äro mäktiga, förklarade han sin önskan att få sig uppdragen en militärisk expedition. Directorium föreslog honom landstigningen på England; han gick att recognoscera kusterna, och då han snart fann, att detta förslag var dår-

aktigt, återkom han med föresats, att försöka eröfringen af Aegypten.

Bonaparte har alltid sökt bemäktiga sig människornas inbildning, och, i detta afseende vet han ganska väl, huru man bör styra dem, när man icke är född arfvinge till thronen.

Ett infall i Afrika, kriget fördt i ett nästan fabelaktigt land, Aegypten, borde verka på allas sinnen. Man kunde lätt öfvertyga Fransmännen, att de skulle draga en stor förmon af en sådan kolonie i Medelhafvet, och att de en dag derigenom skulle få utvägar att anfälla Engelsmännens besittningar i Ostindien. Dessa förslag hade en viss storhet, och borde ännu mer öka glansen af Bonapartes namn. Om han stadnat qvar i Frankrike, skulle directorium i alla journaler hafva antastat honom med oräkneliga smädelsor och fördunklat hans hjeltebragder i de sysslolösas inbildning: Bonaparte skulle hafva funnit sig förvandlad till stoft, långt förr än åskslaget träffat honom. Han hade således skäl att villja göra sig till en poetisk person, i stället för att qvarblifva, blottställd för Jacobinernas prat, som under sin populära form icke är minre farligt än hofvens.

Det fanns icke penningar för att transportera en armee till Aegypten; och det fördömligaste, som Bonaparte gjorde, var att han retade directorium till ett anfall på Schweiz, för att bemäktiga sig skatten i Bern, samlad genom tvåhundra års klokhets och hushållning. Belägenheten af Watlandet tjente till förevändning för kriget. Det är visser-

ligen otvifvelaktigt, att Watlandet skulle haft rättighet att återfordra sin sjelfständighet, och att det gör ganska väl i att det nu bevarar den. Men om man har tadlat emigranterna, då de mot Frankrike förenat sig med utländningar, bör icke samma grundsats lämpas på Schweizarne, som påkallade Fransmännens förfärliga hjälp? Dessutom kunde det icke vara fråga blott om Watlandet i ett krig, som nödvändigt skulle bringa hela Schweiziska landets sjelfständighet i våda. Denna sak syntes mig så helig, att jag då ännu icke ansåg det alldeles omöjligt att förmå Bonaparte till att försvara den. I alla omständigheter af min lefnad, hafva de misstag jag begått i politiken alltid härledt sig från den föreställningen, att människorna utan undantag skulle vara tillgängliga för sanningen, om den med kraft blefve dem föreställd.

Jag var nära en timma i samtal med honom; han hörer gerna och med tålmod; ty han vill veta, om det man säger skulle kunna upplysa honom, angående hans egna angelägenheter; men Demosthenes och Cicero förenade skulle icke beverka honom till den minsta uppoffring af sin personliga fördel. Många medelmåttiga människor kalla detta förnuft: det är förnuft af ett lägre slag; det gifves ett högre, men hvarom man icke får någon aning genom egennyttans beräkningar.

Då general Bonaparte talade med mig om Schweiz, föreställde han mig tillståndet i Watlandet såsom ett skäl att låta Franska tröppar inrycka. Han sade, att detta lands invånare voro underkastade aristokraterna i Bern, och att men-

niskorna nu mer icke kunde vara till utan politiska rättigheter. Jag mildrade denna republicanska ifver så mycket jag kunde, föreställande honom, att Watländarne voro fullkomligt fria i alla borgeliga afseenden, och att, när man i sjelfva verket hade friheten, man icke borde, för att erhålla rättighet dertill, blottställa sig för den största af alla olyckor, den, att se fremmande troppar i sitt land. "Egenkärleken och inbildningen, svarade generalen, gör, att man vill deltaga i sitt lands styrelse, och det är orätt att derifrån utesluta en del af medborgarne." I sjelfva principen är detta ganska sant, herr general, sade jag; men det är äfven likaså sant, att det är genom egna bemödanden, som man bör erhålla sin frihet, och icke genom det man inkallar till hjälp en nödvändigt öfverlägsen magt. — Ordet princip har sedan alltid synts Bonaparte mistänkt; men då passade det honom att begagna det, och han brukade det till invändning mot mig; jag gjorde vidare mina påståenden om Schweiz' sällhet, dess skönhet, det lugn, som det njutit i flera århundraden. "Ja, utan tvifvel, afbröt Bonaparte, men människorna måste hafva *politiska rättigheter*, ja, upprepade han såsom en utanlexa, *ja politiska rättigheter*; och emedan han icke ville höra mer i detta ämne, bytte han om föremål, och började tala om sin smak för ensligheten, landtlefnaden, de sköna konsterna, och gjorde sig den mödan att visa sig för mig från en sida, som han ansåg mest svarande mot min phantasie.

Af detta samtal hade jag imellertid det nöje, som man kunde finna i hans sällskap, när han visar sig gunstig och talar om sig sjelf och sina planer, likasom i ett annat vanligt ämne. Denna konst, den fruktansvärdaste af alla, har snärjt många människor. Vid denna tiden såg jag Bonaparte ännu några gånger i sällskaper, och han syntes mig alltid djupt inbegripen i de förhållanden, han ville fastställa mellan sig sjelf och andra människor, dels hållande dem på afstånd, dels närmande sig till dem, efter som han trodde sig säkrare vinna deras tillgifvenhet. I synnerhet när han befann sig i sällskap med directörerna, fruktade han att antaga ton af en general, som stod under sin regerings lydnad; och med detta slags förmän försökte han vexelvis värdighet eller förtrolighet; men han förfelade den rätta tonen både i det ena och det andra. Han är en man, som aldrig kan vara naturlig, utom när han befäller.

TJUGONDE ÅTTONDE CAPITLET

*Infallet i Schweiz*

**D**å Schweiz hotades med ett nära förestående anfall, lemnade jag Paris i Januari månad 1798, för att resa till min far i Coppet. Han var ännu upptagen på emigranternas lista, och en ovillkorlig lag dömde till döden de emigranter, hvilka stannade i ett land, som var taget i besittning af



Franska troppar. Jag gjorde allt, för att förmå honom till att lemna sin vistelseort, han ville det icke: *Vid min ålder, sade han, bör man icke irra omkring på jorden.* Jag tror, det hans hemliga bevekelsegrund var att icke aflägsna sig från min mors graf; han hade i detta afseende en hjertats vidskepelse, som han endast skulle hafva uppfirat för sin familjs intresse, men aldrig för sitt eget. Under de fyra år, sedan hans följeslagerska genom lifvet icke mer var till, gick nästan ingen dag förbi, som han icke spatserade i grannskapet af den graf, der hon hvilar, och om han rest, skulle han hafva trott sig öfvergifva henne.

Då Fransmännens inryckande formligen var förkunnadt, stannade vi ensamma, min far och jag, på Coppets slott med mina små barn. Den för Schweiziska landets våldförande utsatta dagen, gick vårt folk af nyfikenhet längst ner i alléen, och min far och jag, som afbidade vårt öde tillsammans, satte oss på en balcon, der man såg landsvägen, på hvilken tropparne skulle komma. Ehuru det var midt i vintern, var väderleken förträfflig. Alperna speglade sig i sjön, och endast trummornas buller störde lugnet af denna sköna skådeplats. Mitt hjerta klappade gruffigt af fruktan för det som kunde förestå min far. Jag visste, att directorium talade om honom med vördnad; men jag kände äfven de revolutionära lagarnas välde öfver dem, af hvilka de blifvit stiftade. I det ögonblick Franska tropparne gingo öfver Schweiziska förbundets gräns, såg jag en officer lemna sin tropp och komma upp till vårt hus. En dödlig förskräc-

kelse intog mig; men det som han sade oss, lugnade mig snart åter. Han var ålagd af directorium att erbjuda min far en skyddsvakt; denna officer, som sedan blifvit ganska ryktbar, under namn af marskalken Suchet, uppförde sig förträffligt väl mot oss, och hans ~~stabsmajor~~, som dagen derpå gjorde honom sällskap till min far, följde hans exempel.

Det är omöjligt, att man kan annat än finna hos Fransmännen, oaktadt de fel man kunnat hafva skäl att förebrå dem, en lättbet i umgänget, som gör, att man är road i deras sällskap.

Icke dess minre ville denna armee, som så väl försvarat sitt lands sjelfständighet, eröfra hela Schweiz och intränga ända till bergen i de små cantonerna, der okonstlade menniskor bibehöllo den åldriga skatten af sina dygder och sina sedvanor. Visserligen egde Bern och andra städer i Schweiz orättmätiga privilegier, och gamla fördomar blandade sig med demokratien i de små cantonerna; men var det med våld, som man kunde förbättra länder, vande att icke erkänna annat än tidens sena och progressiva verkan? Det är sant, att de politiska författningarne i Schweiz hafva blifvit fullkomnade i flera afscenden: och ända till dessa sista tider skulle man kunnat tro, det sjelfva Bonapartes bemedling hade aflägsnat några fördomar från de katholska cantonerna. Men enigheten och den patriotiska styrkan hafva mycket förlutat efter revolutionen. Man har blifvit van att taga sin tillflykt till utländningar, att taga del i andra nationers politiska passioner, då likväl

det enda intresset för Schweiz är att vara fredligt, oberoende och stolt.

År 1797 talade man om det motstånd, som canton Bern och de små demokratiska cantonerna ville göra mot det infall, hvaraf de hotades. Det var då första gången i min lefnad, som jag önskade Fransmännen motgångar; det var första gången som jag erfor den smärtsamma plågan, att nog ogilla mitt eget land, för att önska segern åt dess fiender. I forntiden, i det ögonblick bataillen vid Granson skulle levereras, kastade sig Schweizarne ned inför Gud, och deras fiender trodde, att de ville sträcka gevär; men de reste sig upp och segrade. De små cantonerna, i sin ädla okunnighet om tillståndet här i världen, skickade år 1798 sin contingent till Bern; dessa religiösa soldater föllo på knä framför kyrkan, då de kommit till samlingsplatsen. *Vi frukta icke Frankrikes armeer, sade de; vi äro fyrahundrade, och om detta icke är tillräckligt, äro vi färdige att uppbåda ännu fyrahundrade andra af våra camrater, till vårt fäderneslands försvar.* Hvilken skulle icke blifva rörd af detta stöfa förtroende till en så liten styrka! Men de trekundra Spartanernas tid var förbi; antalet förmodde allt, och den personliga uppoffringen kämpade förgäfvos mot en stor stats tillgångar och taktikens planer.

Den dagen då första slaget hölls mellan Schweizarne och Fransmännen, hörde vi under af-tonens tystnad, ehuru Coppet är trettio mil från Bern, canonskotten, som på långt håll, återskallade genom bergens echo. Man vågade knappt an-

das, för det man ville höra det olycksfulla dundret; och ehuru all sannolikhet var för den Franska armeen, hoppades man ännu ett underverk till, rättvisans fördel; men tiden endast är dess allrådande bundsförvandt. De Schweiziska tropparna blefvo öfvervunna i en ordentlig bataille; invånarne försvarade sig icke dess minre en lång tid i sina bergstracter; kvinnorna och barnen grepo till vapen; presterna blefvo mördade framför altaren. Men som det på denna lilla rymd fanns en nationalvillja, voro Fransmännen tvungne att underhandla med den; och de små cantonerna antogo aldrig en enda odelbar republik, den metaphysiska gifva, som directorium med väpnad hand erbjöd dem. Man måste likväl tillstå, att det i Schweiz fanns ett parti för republikens enhet, och att detta parti räknade ganska aktningvärdas namn. Aldrig har directorium verkat på fremmande nationers angelägenheter, utan att ega ett stöd i någon del, hvilken det heldst varit, af landets invånare. Men dessa människor, så bestämdt de ännu förklarar sig för frihetens sak, hafva med möda kunnat bibehålla sitt förtroende hos folket, emedan de förenat sig med de allrådande Fransmännen.

Då general Bonaparte stod i spetsen för Frankrike, förde han krig, för att öka sitt välde, detta är lätt begripligt; men eburuväl directorium också önskade bemäktiga sig Schweiz, såsom en i militärisk afseende fördelaktig position, var likväl dess förnämsta syftemål, att utbreda det republicanska systemet i Europa. Men huru kunde det smickra

sig att lyckas deruti, då det tvingade opinionen hos folken, och i synnerhet hos sådana som Schweizerne, hvilka med rätta kunde anse sig för frihetens äldsta vänner? Våldet passar endast despotismen, också har det sedan visat sig under sitt verkliga namn, under det af en militärisk chef; men directorium gjorde förberedelserna dertill genom tyranniska mått och steg.

Också var det genom en följd af dessa combinationer, till hälften abstracta, och till hälften ingripande i verkligheten, till hälften revolutionära och till hälften diplomatiska, som directorium ville förena Geneve med Frankrike; det begick i detta afseende en orättvisa, så mycket mer revolterande, som den var stridande mot alla de grundsatser det bekände.

Man fräntog en liten fristad dess sjelfständighet, oakadt dess invånares nog tydligt yttrade önskan; man tillintetgjorde helt och hållet den moraliska styrkan af en republik, reformationens vagga, och som frambragt flera utmärkta män än någon af de största provinser i Frankrike; med ett ord, det demokratiska partiet gjorde hvad det skulle ansett för ett brott hos sina fiender. I sjelfva verket, hvad skulle man hafva sagt om Konungar eller aristokrater, som velat beröfva Geneve sin individuella tillvarelse? Ty stater hafva äfven en sådan. Vunno Fransmännen genom denna eröfning, hvad som derigenom gick förloradt för menskliga förståndets rikedom i allmänhet, och kan icke fabeln om hönan, som värpte guldägg, tillämpas på de små sjelfständiga stater, som de stora träna

efter att egal. Man förstörde genom eröfringen sjelfva de fördelar, hvars besittning man åsyftade.

Genom Geneves införlifvande med Frankrike, blef min far Fransman efter lag; han som alltid varit det genom sina tänkesätt och sitt kall. Det var således nödvändigt, att han skulle utstrykas af emigranternas lista, för att kunna med säkerhet lefva i Schweiz, som då innehades af de Franska armeerna. Han skickade mig ett memorial, som jag skulle föra till Paris, ett verkligt mästarstycke af värdighet och af sann slutkonst. Directorium beslöt enhälligt efter dess genomläsande, att utstryka Necker af proscriptionslistan, och ehuru detta var en handling af den påtagligaste rättvisa, skall jag alltid bevara den i ett tacksamt minne af den glädje jag dervid erfor.

Jag underhandlade då med directorium om betalningen af de två millioner, som min far nedsett i den allmänna skattkammaren. Regeringen erkände skulden, men erbjöd sig att betala den af de andeliga godsens, och min far vägrade det: icke för det han på detta sätt ville synas antaga deras mening, som anse försäljningen af dessa gods olaglig, men emedan han aldrig vid något tillfälle velat sätta sina fördelar och sina tänkesätt i beröring med hvarandra, att icke det minsta tvifvel skulle kunna uppstå om hans fullkomliga opartiskhet.

## TJUGONDENIONDE CAPITLET.

*Om Directorialregeringens slut.*

Efter den olyckliga stöt, folkrepresentanternas anseende den 18 Fructidor lidit genom den militäriska magten, bibehöll sig directorium ännu, såsom vi sett, i nära tvänne års tid utan någon yttre förändring i sin organisation. Men den lifsprincip, som hållit det tillsammans, fanns icke mer; och man hade kunnat säga derom såsom Ariosto om jätten, att det stridde ännu, glömmaude, att det redan aflidit. Valen, rådskamrarnas öfverläggningar erbjödo ingenting intressant, emedan resultaterna deraf alltid voro redan förut bekanta. De förföljelser, som adeln och presterna undergingo, voro också icke mer påkallade af folkets hat; kriget hade intet föremål mer, emedan Frankrikes sjelfständighet och gränsen vid Rhenströmmen voro tryggade. Men långt ifrån att knyta ett närmare föreningsband mellan Europa och Frankrike, började directörerna redan det olyckliga företag, som Napeleon så grymt har slutat; de ingåfvo hos nationerna lika så mycken afsky för Franska regeringen, som regenterna enskildt i början hade för den samma.

Man utropade den Romerska republiken ifrån höjden af Capitolium; men i våra dagar funnos inga republicaner i Rom utom bildstoderna, och man hade alldeles intet begrepp om entusiasmens natur, då man inbillade sig att uppväcka den genom

härming. Endast folkets frivilliga samtycke kan åt de politiska författningarna gifva en viss ursprunglig och otvungen skönhet, en naturlig harmonie, som försäkrar deras varaktighet. Det vidunderliga systemet af despotism i medlen under förövändning af frihet i ändamålet skulle icke tillvägbringa annat än machinartade regeringar, hvilkas fjädrar man oupphörligt måste uppdraga, och som skulle stadna, så snart man lemnade dem åt sig sjelfva. Man gaf fester i Paris med Grekiska dräkter och antika vagnar; men i hjertat var ingen ting grundadt, och sedeförderket ensamt gjorde framsteg från alla sidor; ty den allmänna opinionen lofvade hvarken belöning eller säkerhet åt någon.

En revolution hade inträffat i det inre af directorium, likasom i det inre af en serail, utan att nationen tog den minsta del deruti. De nya valen hade fallit på så dåliga människor, att Frankrike, helt och hållet uttröttadt af dem, påkallade högljudt en militärisk chef; ty de önskade icke mer, hvarken Jacobinerna, hvilkas hugkomst injagade skräck och fasa, icke heller en contrarevolution, som emigranternas förmåtenhet gjorde fruktansvärd.

De advocater, som för år 1799 blifvit kallade till directörer, utvecklade der endast den löjliga sidan af myndigheten, utan de talenter och dygder, som göra den nyttig och aktningsvärd; den lätthet, med hvilken en directör från aftonen till följande dagen på en gång hade antagit anseende af hofman, var i sjelfva verket en besynnerlig sak; denna roll måste icke vara serdeles svår. Gohier, Moulins, Gud vet



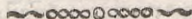
hvilka, de mest okända människor på jorden, hade blifvit utnämnda till directörer, och dagen derefter sysselsatte de sig icke med något annat än sig sjelfva: de talade om sin helsa, om sina familjangelägenheter, likasom hade de blifvit dyrbara för hela världen. De blefvo bibehållna i denna villfarelse genom smickrare, af den bättre eller sämre tonen, men som alltid gjorde sin tjänst som hofmän, i det de visade sin furste en rörande ömbet om allt hvad som kunde angå honom, i afsigt att af honom erhålla en liten audience för någon enskild ansökning. De bland dessa människor, som hade förebråelser att göra sig för skräckregeringen, bibehöllo alltid i detta afseende en märklig oro. Yttrade ni ett ord, som kunde hafva något afseende på den hugkomst, hvaraf de oroades, voro de genast färdige att berätta hela sin historia ända till minsta omständigheter, och lemnade allt, för att hela timmar tala med er derom. Återgick ni till det ämne, hvarom ni ville tala med dem, hörde de det icke mer. Hvar och en människa, som begått något politiskt brott, är under hela sin lefnad bunden dervid, antingen för att urskulda det, eller att genom sin magt tvinga människorna till glömska.

Nationen, trött med denna revolutionära caste, hade kommit till den period af de politiska kriserna, då den tror sig finna lugn under en endas välde. På detta sätt styrde Cromwell England, genom det han erbjöd skydd af sin despotism åt de människor, som genom revolutionen blifvit förfördelade. Man kan, i vissa afseenden icke neka

zanningen af hvad Bonaparte sedan har sagt: *Jag fann Frankrikes krona på jorden, och jag tog upp henne; men det var Franska nationen sjelf, som han hade bordt upphjelpa.*

Ryssarne och Österrikarne hade vunnit stora segrar i Italien; partierna mångdubblades oändligt i det inre af landet, och man hörde i regeringen detta slags bråkande, som föregår byggnadens fall. Man önskade i början, att general Joubert skulle sätta sig i spetsen för staten; han ville heldre hafva befäl öfver tropparna och ädelmodigt låta döda sig af fienden, emedan han icke ville öfverleva Franska armeernas motgångar. Allas önsknin- gar skulle hafva utnämnt Moreau till den första af republikens styresmän, och visserligen gjorde hans dygder honom värdig detta kall; men kan hända kände han sig icke egå nog politisk skick- lighet för en sådan sakernas ställning, och han vil- le heldre utsätta sig för farorna, än åtaga sig sta- tens angelägenheter. Ibland de öfriga Franska ge- neralerna kände man nästan ingen, som skulle va- rit skicklig för den civila banan. En enda gene- ral, Bernadotte, förenade, såsom han sedan har vi- sat, alla egenskaper af en statsman och en stor krigare. Men det republicanska partiet var det enda, som då skulle hafva bistått honom, och det- ta parti gillade lika så litet republikens usurpe- rande, som rojalisterna gillade thronens. Berna- dotte inskränkte sig således, såsom vi i följande capitel skola visa, till att åter iståndsätta armeer- na, under det han var krigsminister. Inga betänk- ligheter, af hvad slag de än kunnat vara, hindra-

de general Bonaparte: också skola vi snart se, huru han gjort sig till herre öfver Frankrikes öde, och på hvad sätt han har styrt det.



Reflexioner öfver Franska  
Revolutionens Vigtiga-  
ste Händelser.

FJERDE AFDELNINGEN.

FÖRSTA CAPITLET.

*Nyheter från Aegypten; Bonapartes återkomst.*

Ingenting kunde vara mer öfverraskande för in-  
bildningskraften än kriget i Aegypten; och, ehuru  
det stora sjöslaget, Nelson vann vid Abukir,  
tillintetgjort alla möjliga fördelar deraf, kunde  
likväl bref, daterade i Kairo, ordres utfärdade från  
Alexandria att verkställas på Thebes ruiner, i gran-  
skapet af Aethiopien, ej annat än förhöja en mans an-  
seende, som man icke mera såg, men som på afstånd  
visade sig i hela prakten af ett ovanligt underverk.  
Man började sina proclamationer med: *Bonapartes*

*general en chef och ledamot af nationalinstituten*; man, drog deraf den slutsats, att han var vän af upplysningen, och beskyddade vitterheten; men den säkerhet han i detta afseende lemnade, var ej mera tillförlitlig än hans bekännelse af den Muhammedanska läran, åtföljd af concordatet med Påfven. Han började redan insvepa sig i detta mystiska sken, hvarmed han så länge förvillat Europa, i den fulla öfvertygelse, att lifvets hela konst ej består i annat än egoismens beräkningar. Bonaparte är ej blott en människa, han är ett system; och, vore det han, som hade rätt, så skulle människoslägtet i samma ögonblick upphöra att vara, hvad skaparen dermed åsyftat. Man bör därför betrakta honom såsom ett stort problem, hvars upplösning är af vigt för tanken i alla tider.

Oaktadt Bonaparte bragte allt till beräkning, kände han dock för väl det ofrivilliga i människonaturen, för att icke inse nödvändigheten af att verka på inbildningen; och hans dubbla skicklighet bestod i konsten att förblända mängden och förleda enskilda personer genom lockande utsigter för deras egennytt.

Hans samtal med Mufti i Cheops's pyramid måste hänföra Parisboerna, ty den förenade tvänne saker, hvaraf dessa människor alltid fångas; ett visst slags höghet och jäckeri på en gång. Fransmännen se gerna, att de blifva upprörda eller skakade, då de strax derpå kunna le deråt; charlataneriet behagar dem, och de göra gerna sitt till att blifva bedragna, blott det tillika är dem tillåtet, att bäst som de hafva allt utseende af att va-

ra narrade, genom några qvicka infällen likväl bevisa, att de icke äro det.

Bonaparte nyttjade i Pyramiden det Orientaliska talesättet: "Ärad vare Allah! sade han, det gifves ingen verklig gud utom Gud, och Muhammed är hans prophet. Det bröd, den vrängsinte röfvat, förvandlar sig till stoft i hans mun." — "Du talar, sade Mufti, som den lärdeste af Mullahs" — "Jag kan nedkalla från himmelen en eldvagn, fortfor Bonaparte, och ställa hans lopp mot jorden." — "Du är den största härförare, svarade Mufti, hvars arm blifvit väpnad med Muhammeds kraft." I alla fall hindrade ej Muhammed, att ju Sir Sidney Smith vid St. Jean d'Acre genom sin lysande tapperhet satte en gräns för Bonapartes segrar.

Då Napoleon, år 1805, blef utnämnd till Konung af Italien, sade han till general Berthier, i ett af dessa ögonblick, då han talade i allt, för att pröfva sina ideer på andra. "Om ej Sidney Smith varit, hade jag gjort min lycka vid St. Jean d'Acre; jag ville lemna Aegypten, passera Constanti-nopel och taga Europa i ryggen, för att komma till Paris. Denna förlust syntes likväl då temligen godtgjord. Huru det nu må förhålla sig med dessa felslagna uträkningar, gigantiska såsom de företag, hvilka följde derpå, fann likväl Bonaparte utvägar, att åt sina motgångar i Aegypten gifva utseende af lika många segrar; och, ehuru hela företaget ej hade någon annan påföljd än flottans ruin och förstöringen af en bland våra skönaste armeer, kallade man honom likväl Österlandets besegrare.

Sedan Bonaparte med skicklighet vetat gifva Fransmännens entusiasm en uteslutande riktning till krigsäran, var deras egenkärlek fästad vid hans nederlag ej mindre än vid hans segrar. Han intog efter hand i allas hufvuden den plats revolutionen förut innehade, och bemäktigade sig för sitt namn ensamt alla den nationalkänsla, som upphöjt Frankrike i utländningens ögon.

Tvåne af hans bröder, Lucien och Joseph, hade säte och stämma i femhundraådet, och bägge egde hvar på sitt sätt nog snille och talenter att vara generalen till utmärkt nytta. De hade för hans räkning ett vaksamt öga på sakernas tillstånd, och när ögonblicket var inne, rådde de honom att komma tillbaka till Frankrike. Armeerna voro då slagna uti Italien och till största delen genom fel i förvaltningen nära sin upplösning. Jacobinerna började att visa sig; directorium var utan anseende och styrka. Bonaparte emottog alla dessa nyheter i Aegypten, och, sedan han stängt in sig några timmar att taga dem i närmare öfvervägande, beslöt han att resa. Denna hastiga och säkra blick i omständigheternas natur är just det som karakteriserar honom, och aldrig har tillfället erbjudit sig honom förgäfvat. Man har ofta upprepat, att han lemnade sin armee i sticket, när han på detta sätt aflägsnade sig. Utan tvifvel gifves det en ädel och oegennyttig sinnesstorhet, som ej skulle tillåtit en härförare att på detta sätt skilja sig från dem, som följt honom, och som han nu efterlemnade åt sitt öde. Men general Bonaparte vågade så mycket, då han begaf sig öfver hafvet,

som var betäckt med Engelska skepp; den plan, som kallade honom till Frankrike, var i sig sjelf så djerf, att det vore orimligt, om man ville betrakta som feghet hans afresa från Aegypten. Man bör ej antasta en varelse af detta slag med vanliga beskyllningar: hvar och en mennisks, som haft en stor verkan på andra menniskor, bör i grunden kännas, för att kunna med någon rättvisa bedömas.

En förebräelse af mycket mera vigt är den fullkomliga brist på all mensklighet, som general Bonaparte under detta fälttåg ådagalade. Så ofta han funnit någon fördel i grymheten, har han tillåtit sig den, utan att han derföre af naturen är blodtörstig. Han har ej mera lust till blodsgjutelse än en förnuftig menniska att förstöra penningar, när det icke är af nöden; men hvad han anser vara af nöden, det är hans äregirighet; och, när denna äregirighet var i fara att förlora något, tvekade han icke ett ögonblick att uppoffra andra för sig; och hvad vi kalla samvete, har aldrig förefallit honom annorlunda än som ett poetiskt namn på sjelfbedrägeriet.

#### ANDRA CAPITLET.

##### *Revolutionen den 18 Brumaire.*

På den tid, som förflutit, sedan Bonapartes bröder skrifvit till Aegypten, för att kalla honom tillbaka, hade sakerna i hast fått ett förändradt utse-



ände. General Bernadotte, kallad till krigsministären, hade på några månader åter satt armeerna i stånd. Denna generals utomordentliga verksamhet hade afhjelpat alla de olägenheter, vårdslösheten förorsakat. En dag, då han höll revue öfver det unga manskap från Paris, som skulle gå i fält, sade han: *Barn, det gifves säkert bland er stora generaler. Dessa enkla ord uppeldade sinnena, erinrande om en af de största fördelarne i fria författningar; den täflan, de väcka hos alla klasser.*

Engelsmännen hade gjort en landstigning i Holland, men blifvit tillbakaslagne. Ryssarne hade i Schweiz blifvit slagne af Massena; de Franska armeerna hade uti Italien åter börjat gå anfallsvis till väga. Således, när general Bonaparte kom tillbaka, stodo Schweiz, Holland och Piemont ännu under Frankrikes lydnad; Rhengränsen, eröfrad af republiken, gjordes ej henne tvistig, och Frankrikes magt stod i jemvigt med de öfriga Europeiska staternas. Kunde man väl då falla på den tanken, att af alla de beslut, ödet lemnade Frankrike att taga, det som borde medföra dess eröfring och underkufvande, just var att välja till sin högsta styresman den skickligaste af sina generaler? Tyranniet tillintetgjorde äfven den militäriska styrkan, åt hvilken det eljest uppoffrat allt.

Det var således icke Frankrikes yttre motgångar, som år 1799 gjorde Bonaparte efterlängtd; men den fruktan, som Jacobinerna injagade, tjente honom till ett mäktigt stöd. De hade icke mer några hjälpmedel, och när de åter visade sig, liknade de ett spöke hvarefter man ej ser andra

spår än den upprörda askan; men detta var nog, att åter upptända det hat de ingåfvo, och nationen kastade sig i Bonapartes armar, flyende en drömbild.

Presidenten i directorium sade, den 10 Augusti, samma år som Bonaparte lät utnämna sig till consul: *Konungaväldet skall aldrig mer uppresa sitt hufvud; man skall ej mer se dessa menniskor, som föregåfvo sig vara sända af himmelen, för att med så mycket större säkerhet underkufva jorden, och som i Frankrike ej sågo annat än ett arf, i Fransmännen ej annat än sina undersåter, och i lagarna ej annat än uttrycket af deras godtycke. Hvad man aldrig mer bordt se, fick man likväl se alltför snart; och hvad Frankrike önskade, då det, kallade Bonaparte, lugnet och freden, var just det hans karakter afskydde, såsom ett element, hvori han ej kunde andas.*

När Cæsar störtade Romerska republiken, hade han att kämpa mot Pompejus och sin tids mest lysande patricier. Cicero och Cato arbetade mot honom: allt var storhet i det motstånd, som mötte hans egen. General Bonaparte mötte ej andra motståndare än sådana, hvilkas namn ej ens förtjena nämnas. Om sjelfva directorium egt sin fordnas styrka, skulle det hafva sagt såsom Rewbell, då man ville göra honom uppmärksam på att Bonaparte kunde begära sitt afsked: *Väl an! så få vi låta det bli dervid; republiken skall aldrig sakna generaler för sina armeer.* I sanning, hvad som gjort Franska republiken armeer ända till den dagen fruktansvärda, var just det, att man, för att

se dem väl anförda, ej behöfde öfverlemnna sitt förtroende uteslutande åt någon. Friheten utvecklar hos en stor nation alla de talenter, som sakens ställning påkallar.

Precist på dagen, den 18 Brumaire, återkom jag från Schweiz till Paris, och, då jag bytte om hästar några mil från Paris, sade man mig, att directören Barras nyligen rest derigenom, begifvande sig tillbaka till sitt landställe Grosbois, och åtföljd af gensd'armer. Postillonerna berättade dagens nyheter; och detta populära sätt att blifva underrättad derom gaf dem ännu mera listighet. Det var första gången, sedan revolutionens början, som man hörde ett tillnamn i allas mun. Hittills hade man alltid sagt: den Constituerande Församlingen, folket, conventet har gjort det och detta nu talade man blott om denna man, som skulle sätta sig i allas ställe, och göra människoslägtet anonymt, i det han underlade sig ensam all ryktbarhet, och hindrade hvar och en annan att deraf dela med honom.

Samma afton, som jag kom till Paris, fick jag veta, att general Bonaparte under de fem veckor, som han efter sin återkomst tillbragt i Paris, hade förberedt sinnena till den revolution, som var på vägen att utbrista. Alla partier hade erbjudit sig åt honom, och alla gaf han förhoppningar. Till Jacobinerna hade han sagt, att han skulle skydda dem för den gamla dynastiens återkomst; rojalisterna tvärtom lemnades i den smickrande förhoppningen, att han skulle återföra Bourbonerna på thronen; han hade låtit säga Sieyes, det han ville sät-

ta honom i tillstånd att kunna framlägga den constitution, han nu i tio år likasom i en molnstad hållit undan för allmänhetens ögon; i synnerhet hade han fängslat publiken, som aldrig är af något parti, genom allmänna försäkringar om ordningens och lugnets vidmagthållande. Man nämnde för honom en qvinna, som directorium låtit frantaga några papper; han skrek öfver den dumma grymheten att plåga fruntimmerna, han som dömt så många, af en blott nyck, till landsflykt utan ända; han talade ej om annat än fred, han som infört ett evigt krig. Med ett ord, han lade i sitt sätt att visa sig ett halt skrymteri, som gjorde en förhatlig contrast mot den våldsambhet, man visste honom hysa. Men, efter 10 års stormar, hade ideernas enthusiasm hos revolutionens människor lemnat rum åt förhoppningar och farhågor, som personligen rördè dem sjelfva. Efter en viss tid framtränga ideerna å nyc; men det slägte, som deltagit i stora borgliga oredor, är nästan aldrig det, som stadfäster frihetens lagar; det har besläckat sig för mycket, att kunna fullända ett så stort verk.

Ifrån den 18 Fructidor bar revolutionen ej varit annat än en beständig omvexling af människor, som gått under, emedan de föredragit sin personliga fördel framför sina pligter; de gäfvö åtminstone på detta sätt en vigtig lexa åt sina efterträdare.

Bonaparte mötte inga binder, för att komma till magten. Moreau hade ej någon tilltagsenhet i civila angelägenheter. General Bernadotte an-

föll med liflig enträgenhet, hos directorium att blifva återkallad till krigsministèren. Hans fullmagt var skrifven, men mod fattades directorium att sätta sina namn derunder. Nästan hela militären förenade sig derföre med Bonaparte; ty då de ännu en gång blandade sig i statens inre angelägenheter, hade de beslutat att sätta en af de sina i spetsen derför, sålunda försäkrande sig om de belönningar, de ville erhålla.

En artikel i constitutionen, som tillät de gamlas råd att förlägga den lagstiftande corpsen till någon annan stad än Paris, var det medel man begagnade att störta directorium.

De gamlas råd befalldes, den 13 Brumaire, att lagstiftande corpsen och femhundra-rådet följande dagen skulle flyttas till St. Cloud, emedan man der lättare kunde sätta den militäriska styrkan i verksamhet. Den 13de om aftonen, var hela staden i rörelse under väntan på den stora dag, som instundade; och utan tvifvel önskade då större delen af ståndspersonerna, af fruktan för Jacobinernas återupplifvande, att general Bonaparte vunne segern. Min känsla, jag bekänner det, var ganska obestämd. Då striden en gång var börjad, kunde en ögonblicklig seger å Jacobinernas sida, medföra blodiga uppträden; men jag erfor likväl, vid föreställningen om Bonapartes seger, en smärta, som jag skulle kunna kalla prophetisk.

En af mina vänner, närvarande vid sessionen i St. Cloud, skickade mig hvar timma courirer: en gång underrättade han mig, att Jacobinerna segrade, och jag beredde mig att å nyo lemna Pa-

vis; ett ögonblick derefter fick jag veta, att general Bonaparté hade segrat, sedan soldaterna skingrat nationalrepresentationen; och jag begret, ej friheten, den fanns aldrig i Frankrike, men hoppet om den frihet, utan hvilken för detta land ej finnes annat än vanheder och olycka. Jag förmärkte hos mig i detta ögonblick en svårighet att andas, hvilken, jag tror, sedan blifvit en sjukdom hos alla, som lefvat under Bonapartes spira.

Man har talat olika om det sätt, hvarpå denna revolution af den 18 Brumaire utfördes. Hvad som framför allt är af vigt, är att vid detta tillfälle apmärka de karakteristika dragen hos den människa, som i nära femton år varit herre öfver fasta landet af Europa. Han begaf sig inför skranket i de gamlas rådsamling och ville hänföra dem med ett eldigt och ädelt tal; men han förstär ej att uttrycka sig i ett högre språk; det är blott i den förtroliga sällskapstonen, som hans bitande och skarpa snille visar sig med fördel; dessutom, emedan han saknar all verklig entusiasm, i hvad väg som heldst, eger han ingen värtalighet i annat än att förolämpa, och ingenting var för honom svårare än att, då han talade på stående fot, binda sig till det slags aktning, man är skyldig en församling, som man vill öfvertyga. Han bjöd till att säga de gamlas råd: "*Jag är krigets och lyckans Gud; följn mig!*" Men han nyttjade dessa ståtliga ord icke utan förvirring, i utbyte mot dem han skulle haft lust att sätta i deras ställe: "*J ären alla uslingar, och jag skall låta skjuta ned er, om I ej lyden.*"

Den 19 Brumaire kom han in i Femhundraådet, med armarna i kors och med en ganska dyster uppsyn, åtföljd af tvänne stora grenadierer, som skyddade hans lilla figure. De af representanterne, som hade namn af Jacobiner, utbrusto i ett fruktansvärdt anskri, när de sågo honom inkomma i salen; till hans stora lycka, var hans bror Lucien då president; denne ringde förgäfvets i sin handklocka, för att återställa ordningen; från alla håll skallade utropen: *förrädare, våldsinkräktare!* och en af representanterna, hans landsman, Corsicanen Arena, närmade sig till denna general och fattade honom med eftertryck i kragen. Man har trott, men utan grund, att han hade en dolk, för att mörda honom. Hans åtbörd förskräckte i mellertid Bonaparte, som sade till sina grenadierer, i det han lät sitt hufvud falla på den enas axel: "*Skaffa mig härifrån*". Grenadiererna togo honom midt ur denna krets af deputerade, som stodo omkring honom, och buro honom utur salen i fria luften; och, sedan han kom ut, återfick han sin sans. Han steg i samma ögonblick till häst, och genomlöpande sina grenadierers leder, förmådde han dem snart till det han ville, att de skulle göra.

Vid detta tillfälle, som vid många andra, har man anmärkt, att Bonaparte kunde råka i förvirring, när någon annan fara än krigets påkom, och några människor hafva deraf, ganska löjligt, slutat, att han vore utan mod. Thy värr, kan man visst icke draga hans mod i tvifvel; men som han icke är något, icke en gång tapper, på ett ädelt sätt,

följer deraf, att han aldrig blottställer sig, annat lunda än när detta kan vara fördelaktigt. Han skulle vara ganska ledsen att blifva dödad, emedan det är en motgång, och han i allt vill hafva lycka; han skulle äfven vara deremot af det skäl, att döden misshagar hans inbildning; men han tvekar ej att våga sitt lif, då, efter hans sätt att se, spelet, om man så får uttrycka sig, är värdt insatsen.

Sedan general Bonaparte gått ut ur femhundra rådets sal, begärde de representanter, som voro mot honom, med stormande häftighet, att han skulle försättas utom lagen, och det var då, som hans bror Lucien, församlingens president, gjorde honom en utmärkt tjenst, i det han, oaktadt alla påstående derom, nekade att framställa denna proposition till omröstning. Om han gifvit sitt samtycke dertill, hade decretet gått igenom, och ingen kan veta, hvad intryck ett sådant beslut kunde haft på soldaterna, de hade nu i tio år alltid öfvergifvit dem afsina generaler, som lagstiftande magten proscriberat; och, ehuru nationalrepresentationen förlorat sin karakter af laglighet genom handlingerna den 18 Fructidor, verkar dock ofta likheten i namn mer än sjelfva saken. General Bonaparte skyndade sig att skicka den beväpnade styrkan för att sätta Lucien i säkerhet utom salen; och sedan han kommit ut, gingo grenadiererne in i orangeriet, der representanterne voro församlade, och jagade dem, marche framåt, från den ena ändan af salen till den andra, som der icke funnits en enda människa. Representanterne, trängda tillbaka mot



muren, voro tvungne att fly genom fönstret i St. Clouds trädgård, i sina rådsdräkter. Man hade väl redan i Frankrike proscriberat folkets representanter; men det var första gången sedan revolutionens början, som man blottställde det civila ståndet för åtlöje i närvaro af det militäriska, och Bonaparte, som ville grunda sin magt på corpsers så väl som enskilda personers förnedring, fägnade sig åt att från första stund hafva vetat göra folkrepresentanternas anseende till intet. Från det ögonblick nationalrepresentationens moraliska styrka var förstörd, utgjorde en lagstiftande corps, hvilken den heldst var, i militärens ögon ej annat än en förening af femhundra människor, mycket mindre starka och mindre skickliga än en bataillon af samma antal, och de hafva sedan alltid varit färdiga, då deras anförare befallde det, att åter ställa till rätta olikheten i tänkesätt likasom man rättar förseelser mot disciplinen.

Inför de femhundredes comitéer höll general Bonaparte, i närvaro af officerarne som tillhörde hans suite och några vänner bland directörerna, ett tal, som sedan blef tryckt i den tidens dagblad. Detta tal erbjuder en besynnerlig jemförelse, som historien ej bör förbigå. *Hvad hafva de gjort, sade han, då han talade om directörerna, af detta Frankrike, som jag lemnade dem så lysande? Jag hade lemnat dem freden, och jag fann i dess ställe kriget; jag hade lemnat dem segrar, och jag fann i deras ställe nederlag. Slutligen, hvad hafva de gjort af dessa hundra tusen Fransmän, som jag alla kände, mina vapenbröder, och som nu äro döda? Sedan i hast*

slutande sitt tal med en lugnare ton, tillade han: *Detta sakernas tillstånd kan ej länge fortvara; det skulle inom trenne år ådraga oss despotismen.* Bonaparte åtog sig sjelf att påskynda uppfyllandet af denna sin förutsägelse.

Men skulle det ej vara en vigtig lexa för människoslägtet, om dessa directörer, människor, föga utmärkte genom sina krigsbragder, uppstego ur sina grafvar och fordrade af Napoleon räkning för rikets gränсор mot Rhen och Alpena, eröfrade af republiken; räkning för de tvänne gånger Paris af utländningar varit intaget; räkning för de trenne millioner Fransmän, som från Cadix till Moskva blifvit krigets offer; räkning, framför allt, för detta deltagande, som nationerna kände för frihetens sak i Frankrike, men som nu förvandlat sig till en inrotad afsky. Visserligen voro ej directörerna derföre mer att berömma; men man borde deraf draga den slutsats, att en upplyst nation i våra dagar aldrig kan göra någonting värre än kasta sig i händerna på en enda människa. Allmänheten har nu mer förstånd än någon enskild människa, och författningarne förlika tänkesätten med mycket mer framgång än omständigheterna. Om Franska nationen, i stället att välja denna fremling, som för sin egen räkning beskattat henne, och alltför hårdt beskattat henne; om Franska nationen, säger jag, som då, oakadt alla sina fel, var så vördnadsbjudande, hade constituerat sig sjelf och gifvit akt på de lärdomar, som tio års erfarenhet gifvit henne, skulle hon än i denna dag varit världens ljus.

TREDJE CAPITLET.

På hvad sätt den Consulära constitutionen  
inrättades.

Den kraftigaste besvärjning Bonaparte nyttjade, för att grundlägga sin magt, var, såsom vi redan sagt, den förskräckelse, som blotta namnet Jacobinismingaf, ehuru alla människor, som kunna tänka, allt för väl veta, att detta plågoris aldrig mer kan uppkomma i Frankrike. Man ger sig gerna utseende af att frukta de slagna partierna, för att derigenom erhålla en förevändning till stränga mått och steg i allmänhet. Alla de, som villja gynna despotismens införande, påminna med häftighet om de missgerningar, som af demagogerna blifvit begångna. Detta är en ganska lätt taktik, också förlamade Bonaparte allt slags motstånd mot sin villja med dessa ord: vill ni, att jag skall lemna er åt Jacobinerna? och Frankrike gaf då efter för honom, utan att kraftfulla män vågade svara: *vi skola veta att öfvervinna Jacobinerna och äfven er.* Man till och med icke heller då älskade honom, men man gaf honom företrädet. Han har nästan alltid ställt sig i bredd med någon annan farbåga, för att göra sin magt antaglig såsom ett mindre ondt.

En comité, sammansatt af femtio medlemmar af femhundra rådet och de gamlas råd uppdrogs att, gemensamt med Bonaparte, uppgöra den constitution, som man ville utropa. Någre af dessa ledamöter, som dagen förut hoppat genom fenstret,

för

för att komma undan bajonetterna, afhandlade på fullt allvar de abstracta frågor, som rörde de nya lagarna, likasom hade man kunnat inbilla sig, att deras magt ännu egde något anseende. Den na köld hade kunnat vara vacker, om den varit förenad med energie; men man inlät sig i abstracta undersökningar, endast för att grundlägga tyranniet, såsom man i Cromwells tid sökte upp språk ur Bibeln, att bana väg för den oinskränkta magten.

Bonaparte lät dessa människor, vana vid talarrestolens konstöfningar, i onyttiga ord förspilla den lilla karakter de ännu hade i behåll; men, när de genom sin theorie kommo praktiken för nära, afkortade han alla svårigheter med den hotelsen, att icke vidare blanda sig i deras sak, det vill säga, att med styrkan upplösa deras betänkligheter. Han fann sig temligen väl i dessa vidlyftiga undersökningar, emedan han är mycket road af att sjelf tala. Hans föreställningskonst i politiken består ej i tystnaden; han förvirrar heldre sinnena med en hvirvel af mångordighet, hvarigenom han kan förmå sina åhörare att ömsom tro på de mest motsatta saker. I sjelfva verket bedrar man ofta bättre, genom det man talar, än att man tiger. Det minsta tecken kan förråda de tigande; men när man har den oförskämheten att rent af ljuga, eger man flera utvägar att leda öfvertygelsen vilse. Bonaparte hade således fördrag med klyftigheterna hos en comité, som beredde grundläggningen af en samfundsinrättning på samma sätt

som man skrifver en bok. Då var ej någon fråga om gamla corpser, som man borde skona, om privilegier, som borde bevaras, eller gamla bruk, som man borde hålla i aktning; revolutionen hade till den grad plundrat Frankrike på alla minnen af det förslutna, att ingen häfd mer låg i vägen för en fri och oberoende sammansättning af den nya constitutionen.

Till all lycka för Bonaparte, var det vid en sådan afhandling icke en gång af nöden att ega någon djup lärdöm; det gjorde redan tillfyllest att kunna strida mot blotta förnufts slut; ett slags vapen, hvarmed han lekte efter behag, och hvaremot han satte, när det så passade honom, en slutkomst, derallt var obegripligt, utom hans villja. Några människor hafva trott, att Bonaparte egde djupa insigter i alla ämnen, emedan han i detta som alla andra mål gjort bruk af sitt charlataneri. Men som han föga läst i sina dar, vet han ej mer än hvad han inhemtat genom umgänge. Händelsen kan göra, att han lemnar er i ett ämne en ganska omständlig, till och med lärd beskrifning, om han träffat någon gårdagen, som underrättat honom derom; men i nästa ögonblick gör man den upptäckten, att han icke känner, hvad alla med uppfostran vetat från sina barnaår. Utan tvifvel fordraa det ett visst hufvud, en viss skicklighet att på sådant sätt kunna beslöja sin okunnighet; men i alla fall är det endast människor, hvilka genom grundliga och sammanhängande studier bemäktigat sig sitt ämne, som kunna hafva sanna åsigter i frå-

gan om organisationen af en stats grundlagar. Be-  
drägeriets gamla lära har lyckats Bonaparte, men  
blott derföre, att den understöddes af krigsärans  
blandande trollmagt. Utan denna olycksfulla för-  
bindelse af trolöshet och segrar skulle det ej gif-  
vas mer än ett sätt att döma om en sådan man.

Man berättade oss alla aftnar Bonapartes ses-  
sioner med sin comité, och dessa nyheter hade  
kunnat roa oss, om de ej väckt en liflig oro öfver  
Frankrikes öde. Hofmannsandans trälaktighet bör-  
jade att utveckla sig hos menniskor, som ådaga-  
laggt den mest revolutionära sträffhet i karakteren.  
Dessa vilda Jacobiner läste redan öfver sina roller  
som baroner och grefvar, hvilka för framtiden vo-  
ro dem bestämda, och allt tillkännagaf, att deras  
personliga intresse var den verkliga Proteus, som  
efter behag skulle antaga de mest olika skepnader.

Under det dessa rådpläningar ännu påstodo,  
mötte jag en conventsledamot, som jag icke vill  
nämna, ty hvarföre utsätta hans namn, när tafans  
likhet gör det öfverflödigt? Jag, tillkännagaf för  
honom min oro öfver frihetens sak. "Ack, min  
fru, vi hafva nu kommit på den punct, då det ej  
mer är att tänka på räddandet af revolutionens  
grundsatser, men endast af personer, som utfört  
den." Likväl var denna tanka ej Frankrikes.

Man föreställde sig, att Sieyès skulle framläg-  
ga alldeles färdig denna ryktbara constitution,  
hyarom man nu i tio år talat såsom om förbundets  
arch, den der skulle förena alla partier, men af en  
besynnerlig underlighet hade han ingenting skrivit  
vit i detta ämne. Snilletts öfverlägsenhet hos Sieyès

skulle ej kunna öfvervinna hans misanthropiska karakter; människosläktet misshagar honom, och han förstår ej att underhandla dermed; man skulle kunna säga, att han ville hafva att göra med någonting annat än människor, och att han uppgifver allt, emedan han ej kan finna på jorden ett släkte, mer i hans tycke. Bonaparte, som icke förlo-  
rade sin tid, hvarken med begrundandet af abstracta ideer eller med lynnets hopplöshet, märkte ganska snart, hvarutinnan Sieyes' system kunde vara honom till nytta. Det låg deri, att han med mycken konst tillintetgjorde folkvalen: Sieyes satte i dess ställe förteckningar på sökande, af hvilka senaten borde utvälja medlemmarne i lagstiftande corpsen och tribunatet; ty man insatte, jag vet ej hvarföre, trenne corpsen i denna constitution, ja till och med tyra, om man derunder inbegriper statsrådet, som Bonaparte sedan så väl förstätt att begagna. När valet af deputerade icke direct utgår från folket, finnes ej mer någon representativ regeringsform; ärftliga författningar kunna stå vid sidan af dessa val, men det är i dem som friheten består. Också var det en högst angelägen sak för Bonaparte att förläma folkvalen, ty han visste alltför väl, att de ej stå tillsammans med despotismen.

I denna constitution borde tribunatet, sammansatt af hundra personer, tala, och den lagstiftande corpsen, sammansatt af tvåhundra defemtio, tiga; men man begrep ej, hvarföre man gaf den ena en rättighet, som man förnekade den andra. Tribunatet och lagstiftande corpsen voro icke nog talrika, i förhållande till Frankrikes befolkning, och

hela den politiska vigten borde concentrera sig hos den conserverande senaten, som i sig förenade alla magter, utom en enda, den som uppkommer af en oberoende förmögenhet. Senatörerne lefde blott på den sold de erhöillo af den verkställande magten. Senaten var i sjelfva verket ej annat än en slöja för tyranniet, hvilken åt en endas befallningar gaf utseende att hafva först genomgått deras granskning.

När Bonaparte såg sig icke hafva att göra med annat än betalda människor, delade i trenne corps, och utnämnda den ena af den andra, trodde han sig säker att hinna sitt mål. Det vackra namnet tribun innebar pensioner för fem år; det atora namnet senator utmärkte ett canonicat på lifstid, och han insåg ganska lätt, att den ena skulle eftersträfvä att förvärfva, hvad den andra önskade bibehålla. Bonaparte lät sin egen villja förkunnas sig i olika toner, än på senatens visa språk, än af tribunernas anbefallda rop, än genom lagstiftande corpsens förbehållsamma betänkligheter; och denna trestämmiga chor skulle gälla för nationens röst, ehuru en och samma man var hela musikens capellmästare.

Sieyes' verk har säkert blifvit förderfvadt af Bonaparte. Hans långsynthet, lik roffogelns, hjälpte honom att upptäcka och förekomma, i den föreslagna statsförfattningen, allt, som en dag kunde medföra något motstånd; men Sieyes bade gjort all frihet om intet, då han utbytte folkvalen mot hvilken annan inrättning som heldst.



Bonaparte sjelf hade kan hända ej varit nog stark, att då kunna åstadkomma en sådan förändring i allmänt antagna grundsatser; filosofen måste i detta afseende understödja inkräktarens planer. Visst icke, som hade Sieyes velat införa tyranniet i Frankrike; man bör göra honom den rättvisa, att han aldrig deltagit deri, och dessutom kan en man af så mycket spille aldrig älska en endas magt, så framt ej denna enda är han sjelit. Men, genom sin metaphysik invecklade han den enklaste fråga, den om valen; och det är i skydd af denna molnstad, som Bonaparte ostraffadt införde en despoticisk regering.

#### FJERDE CAPITLET.

*Om tillvexten i Bonapartes oinskränkta magt.*

**M**an kan aldrig med för mycken uppmärksamhet gifva akt på de första symptomerna till tyranniet; ty när det vext till en viss höjd, är det ej mer tid att hämma det. En enda menniska fångslar en mängd enskilda personers villja, som hvar för sig skulle önska att vara fria, men som likväl underkasta sig lydaden, emedan den ene fruktar den andra och icke vågar att öppet meddela honom sin tanka. Ofta är en föga talrik minoritet tillräcklig, att trotsa den ena delen af majoriteten efter den andra, när denna ej känner sig sjelf.

Oaktadt olikheten i tider och ställen, finnas likväl vissa paralleler i alla nationers historia, som råkat i trældom. Det är nästan alltid efter långa inhemska oroligheter, som tyranniet uppkommer, emedan det åt de redan utmattade och fruktande partierna erbjuder hoppet att deri finna ett skydd. Bonaparte har med skäl sagt om sig sjelf, det han förträffligt visste att föreställa mäglens verktyg. I sanning, som han icke är fänglad af någon idee, eller besvärad af några betänkligheter, uppträder han på omständigheternas fält en ej minre vig än kraftfull kämpe, och första ögonkastet lär honom, hvad som hos hvarje människa eller en större förning deraf kan gagna hans personliga planer. Hans anläggning att komma till herraväldet öfver Frankrike grundade sig på trenne hufvudsakliga grundpelare: att förnöja människornas egennyttja på bekostnad af deras dygd, förvända opinionen genom sophismer, och gifva nationen, i stället för friheten, kriget att tänka på. Vi skola se honom följa dessa åtskilliga vägar med en sällsynt skicklighet. Fransmännen hafva, thy värr, alltför mycket lindrat hans besvär; icke dess minre är det hans olyckliga genie, som framför allt bör komma i betraktande; ty, då egenmäktiga regeringar i alla tider hindrat denna nation att fatta bestämda grundsatser i något ämne, har Bonaparte satt dess passioner i rörelse utan att hafva något motstånd af stadgade tänkesätt att öfvervinna. Han kunde från denna stund upphöja Frankrike till anseende och ära, och på samma gång genom aktningvärda inrättningar stadga sitt eget välde; men ett

afgjordt förakt för hela människoslägtet har förhärjat hans själ, och han trodde, att det icke gafs någon grundlighet i annat än det endt är.

Vi hafva redan sett, att general Bonaparte lät proclamera en constitution, i hvilken det icke fanns någon garantie. Än mer, han hade den största omsorg att låta de lagar blifva beständande, som under revolutionen utgifvits, för att kunna efter behag välja det vapen, som bäst passade honom, i denna afskyvärda rustkammare. De utomordentliga comitéerna, deportationerna, landsförvisningarne, tryckfrihetstvånget, dessa utvägar, till all olycka vidtagna i frihetens namn, voro ganska passande för tyranniet. För deras användande förebar han än statens intresse, än tidernas tvingande nödvändighet, än sina fienders verksambet, än lugnets bibehållande. Sådant är det artilleri af phraser, som grundlägger den oinskränkta magten; ty omständigheterna taga aldrig något slut, och ju mer man genoa olagliga utvägar vill tvinga, dess flera missnöjda tillskapar man, som göra nya olagheter än ytterligare af nöden. Det är alltid till morgondagen, man uppskjuter lagens införande, och man fördjupar sig i en olycklig kretsgång, som man ej kan komma ifrån; ty den allmänna samfundsanda, som man väntar på, för att lemna rum åt friheten, kan ej uppkomma af annat än sjelfva denna frihet.

Constitutionen gaf Bonaparte tvänne embetsbröder; han valde, med en sällsynt skarpsinnighet, till medconsuler tvänne människor, som blott tjente till slöja öfver hans despotiska enhet; den ena Cambacérés, en lagfaren man af stora insig-

ger, men som i Conventet lärt sig att i methodisk ordning gifva vika för skräckregeringen, och den andra Lebrun, en man af ett ganska odladt snille och ett högst artigt umgängssätt, men som bildat sig under cancellern Maupou, under denna minister, som i stället för Frankrikes parlamente insatt ett af honom sjelf utnämndt, emedan han ej fann dåvarande monarchie nog egenmäktig, såsom hon förut var. Cambacérés var Bonapartes tolk hos revolutionisterna, och Lebrun hos royalisterna; den ena och den andra öfversatte samma text på tvänne olika språk. Tvänne skickliga ministrar hade också en hvar sig uppdraget att passa det gamla och nya regeringssättet till ett tredje. Den första, en magnat, invecklad i revolutionen, sade till royalisterna, hurusom det borde tillfredsställa dem att återfinna monarchiska inrättningar, då de uppgäfvat allt hopp om den gamla dynastien. Den andra, en man från de olyckliga tiderna, men icke dess mindre färdig att bidraga till hofvens återupprättande, predikade för republicanerna om nödvändigheten att öfvergifva sina politiska tänkesätt, blott de kunde bibehålla sina platser. Ibland dessa riddare af omständigheterna visste Bonaparte såsom ensam herre att tillskapa ännu flera omständigheter, och de andra styrde efter den vind, som detta stormarnes genie hade låtit komma i deras segel.

Förste Consulns politiska armee var sammansatt af öfverlöpare från de bägge partierna. Royalisterna uppoffrade honom sin trohet mot Bourbonerna, och patrioterne sin tillgifvenhet för fri-

heten; således kunde intet oberoende tänkesätt visa sig under hans regering, ty han ursäktade mycket heldre en egoistisk uträkning än ett oegennyttigt tänkesätt. Det var från den elaka sidan af människohjertät, som han trodde sig blifva herre deröfver.

Bonaparte valde Tuillerierna till sin boningsplats, och valet af denna vistelseort var ett partistreck. Man hade der sett Konungen af Frankrike; de monarchiska plägsederna voro der närvarande för allas inbildning, och det var, så till sändes, tillfyllest, att låta uppföra murarne, för att genast hafva allt i sitt skick. Mot sista dagarne af förflutna århundrade, såg man Förste Consuln göra sitt inträde i det palats, som var uppbyggt af Konungarne; och, ehuru Bonaparte ännu var långt ifrån den prakt, han sedermera utvecklade, såg man likväl redan hos alla, som omgäfvade honom, en beställsamhet, att på Österländskt sätt agera hofmän, hvilken borde öfvertyga honom, att jordens beherrskande var en ganska lätt sak. När hans vagn kom till Tuilleriernas slott, öppnade hans betjenter vagnsdörren och kastade ner fotstegen med en häftighet, som tycktes förklara, att sjelfva naturtingen voro oförskämda, som ett ögonblick kunde uppehålla deras herres gång. Han sjelf hvarken såg eller tackade någon, likasom han fruktade, att man kunde tro honom tillgänglig för de hedersbetygelser, han fordrade. Då han steg uppför trappan midt ibland folkhopen, som trängde sig omkring honom, stannade hans ögon hvarken på något föremål eller på någon människa serskildt;

i hans uppsyn var någonting sväfvande och obekymradt, och hans blickar uttryckte ej annat än hvad som alltid passar honom att visa, likgiltighet för ödet, och förakt för människorna.

Hvad som på ett utmärkt sätt befodrade Bonapartes magt, var att han ej hade någon att skona utom mängden. Alla individuella storheter hade blifvit tillintetgjorda genom tio års oroligheter, och ingenting verkar på ett folk så mycket som militärisk magt; det fordras mycken styrka i förståndet att kufva denna böjelse, i stället att draga fördel deraf. Ingen människa i Frankrike kunde anses sin belägenhet tryggad; människor af alla klasser, ruinerade eller riktade, bannlysta eller belönta, befunno sig alla lika, hvar för sig, i magtens händer. Millioner Fransmän voro uppförda på emigrantlistorna; andra millioner hade köpt nationalgodsen; millioner hade blifvit proscriberade, i egenskap af präster eller adelsmän; andra fruktade att blifva det för sina bedrifter under revolutionen. Bonaparte, som alltid gick mellan tvänne motsatta intressen, aktade sig att sätta en gräns för dessa farhågor, genom stadgade lagar, som kunnat underrätta en hvar om dess rättigheter. Han återgaf den eller den sina gods, den eller den frantog han dem för alltid. Ett förordnande om skogarnes återställande försatte den ena i elände; den andra fick långt öfver hvad han någonsin egt. Han återgaf stundom faderns gods till sonen, den äldsta broderns till den yngre, allt efter som han var mer eller mindre nöjd med deras tillgifvenhet för hans person. Det fanns ej någon Fransman,

som icke hade något att begära af regeringen, och detta något var sjelfva lifvet; ty då bestod nåden icke i det flyktiga nöje, den kan skänka, men i hoppet att återse sitt fädernesland, och åtminstone återfå en del af hvad man egt. Den Förste Consuln hade förbehållit sig magten att, under hvad föregifvande som heldst, kunna råda öfver allas och hvarje enskild menniskas öde. Detta oerhörda tillstånd af beroende ursäktar nationen i många hänseenden. Kan man i sjelfva verket fordra en allmän entusiasm, som sträcker sig till hvart och ett enskildt individuum? Och fordras det något mindre än ett stort hjertesinne att blottställa sig för den undergång och den bannlysning, som sväfvade öfver alla lika, genom tillämpning af det eller det decretet? Ett sammanträffande af omständigheter, ensamt i sitt slag, lemnade till en enda menniskas disposition skräckregeringens lagar och den militärska styrkan, tillskapad af den republicanska entusiasmen. Hvilket arf för en skioklig despot!

De bland Fransmännen, som sökte att lägga hinder i vägen för Förste Consulns beständigt tillvexande magt, borde påkalla friheten, för att med framgång kämpa mot honom. Men vid detta ord ropade aristokraterne och revolutionens fiender på Jacobinismen och understödde på detta sätt tyranniet, hvarför de sedermera velat anklaga sina fiender.

För att ställa Jacobinerna till freds, som ännu icke alla slutit sig till detta hof, hvaraf de hade svårt att fatta någon mening, utspridde man brochurer, i hvilka man sade, det man ej borde fruk-

ta, att Bonaparte ville likna Cæsar, Cromwell eller Monk; utnötta roller, som icke mer passade för detta århundrade. Det är likväl ej alldeles afgjort, om icke händelserna i denna världen förnyas, ehuru detta kunde vara författarne till de nya ströskrifternas förbudet att säga; men hvad som då var af nöden, var att gifva en phrase åt dem, som på anständigt sätt ville vara bedragna. Franska fåfången började vid den tiden att slå sig på den diplomatiska konsten: nationen, hvilken man i förtroende gaf del af hela komediens hemlighet, var smickrad af detta förtroende, och fann sig smickrad af den kloka förbehållsamhet, som man af henne fordrade.

Man satte snart de talrika journalerna i Frankrike under den strängaste, men tillika den bästa combinerade censur; ty det var ej frågan om att fördöma till tystnad en nation, som måste smida phraser öfver alla ämnen, likasom Romerska folket måste se skådespelen på circus. Bonaparte inrättade då detta pratsamma tyrannie, hvaraf han sedermera dragit så stor nytta. De periodiska bladen upprepade alla samma sak hvarje dag, utan att det var tillåtet att motsäga dem. Journalernas frihet är i många afseenden olika böckernas. Journalerna förkunna nyheter, som alla klasser i samhället äro nyfikne att veta, och boktryckerikonstens uppfinning, långt från att vara, såsom man sagt, frihetens sauvegarde, skulle blifva despotismens fruktansvärdaste vapen, om journalerna, som äro den enda lecturen hos tre fjerdedelar af nationen, vore underkastade regeringens uteslutande granskning. Ty på samma sätt som de reguliera troppar-



ne äro farligare för folkens frihet än nationalbevärningen, förderfva betalda skriftställare den allmänna opinionen långt mer än den kunde förderfvas, om man blott muntligen finge meddela sig åt hvarandra, och man således bildade sitt omdöme efter gifna facta. Men, då begäret efter nyheter ej kan tillfredsställas utan att inhämta en portion lögnery; då ingen händelse berättas, utan att vara åtföljd af en sophism; då hvar och ens anseende beror af en smädelse, utspridd i tidningarne, som på alla håll mångdubblas, utan att man lemnar någon vägen öppen att försvara sig; då tänkesätten öfver hvarje omständighet, öfver hvart och ett arbete, öfver hvar och en person, äro underkastade journalisternas lösen, likasom soldaternas rörelser liniecheferna; det är då, som boktryckerikonsten blir hvad man sagt om canonen: *Konungarnes sista skäl*.

Bonaparte, som hade att befalla öfver en mil lion beväpnade menniskor, lade ej dertföre minrevigt på konsten att genom tidningarne leda det allmänna tänkesättet; han dicerade ofta sjelf till journalerna hela articlar, som man kunde känna igen på de häftiga störtingarne i stilen; man såg, att han, i hvad som skrefs, gerna hade velat sätta svärdshugg i stället för ord. Han har i hela sitt väsende ett djup af pöbelaktighet, som ej en gång det gigantiska i hans äregirighet skulle kunna fördölja. Icke som skulle han ej på utsatt dag ganska väl förstå att med mycken anständighet visa sig; men han befinner sig ej väl i annat än förakt för andra, och så snart han kan öf-

verlemla sig deråt, är han i sitt fria och naturliga skick. I alla fall var det ej blott af smak som han, i sina noter till Moniteuren, satte revolutionens egoism i verksamhet, för att understödja sin magt. Det var sig ensamt han tillät att vara Jacobin i Frankrike. Men, då han i sina bulletiner införde grofva smädelser mot de mest aktningvärda personer, trodde han sig på det sättet fängsla folket och soldaterna, närmande sig till deras språk och passioner under sjelfva den purpur, i hvilken han var höljd.

Man kan aldrig komma till en stor magt, utan att begagna sitt tidvarfs anda; också studerade Bonaparte mycket väl dess riktning. Ibland adertonde seotets öfverlägsna män i Frankrike var en stolt entusiasm rådande för de grundsatser, som ligga till grund för människoslågtets lycka och värdighet; men i skydd af denna stora ek vexte giftiga örter, egoismen och ironien; och Bonaparte visste att med skicklighet begagna sig af dessa olyckliga böjelser. Han vände alla vackra saker till åtlöje, undantagande styrkan; och den hufvudregel, som under hans regering var gällande, lyddet skam öfver de besegrade! Också skulle man ej vara frestad att säga anhängarne af hans lära mer än en enda ohöflighet: Och likväl har det ej lyckats er! Ty hvarje förebräelse, som stode i sammanhang med ett moraliskt tänkesätt, skulle föga besvara dem.

Det var likväl högst nödigt att gifva en lifsprincip åt detta system af grundsatslöshet och kallt åtlöje, hvarpå den civila styrelsen grundade

*Cynisme*

sig. Dessa negativa magter voro ej i stånd att sätta statens krafter i en framskridande rörelse utan tillhjälp af den militäriska lyckans fortskridande väckelser. Ordningen i förvaltningen och finanserna, städernas försköning, canalernas och de stora vägarnes anläggande, med ett ord allt hvad man kunnat berömma i den inre styrelsen, hade till ensam grundläggning de penningar, som man erhållit genom contributioner, upptagna hos utlänningen. Det fordrades i sanning ej mindre än hela fasta landets inkomster, att då förskaffa Frankrike sådana fördelar, och, långt från att de voro grundade på varaktiga inrättningar, hvilade hela den skenbara storheten af denna koloss blott på en föreställning af lera.

FEMTE CAPITLET.

*Borde England göra fred med Bonaparte vid hans tillträde till Consulatet?*

**D**å general Bonaparte blef utnämnd till Consul, väntade man, att han skulle göra fred. Nationen var tröttnad af sin långa kamp, och säker att, med Rhen och Alperna till gränsmärken, kunna bevara sitt oberoende, önskade den intet annat än fred och lugn; den vände sig säkert till orätt man, för att vinna sin önskan. Imellertid gjorde Förste Consuln vissa steg, för att närma sig till England, och

och därvarande ministère vägrade hans anbud. Kan hända, hade det ej rätt deri; ty tvänne år derefter, när Bonaparte redan tryggt sin magt genom segern vid Marengo, såg Engelska regeringen sig i nödvändighet att underteckna tractaten i Amiens, som i alla afseenden var ofördelaktigare än den man kunnat erhålla i ett ögonblick, då Bonaparte önskade en ny framgång, freden med England. Imidlertid delar jag icke några personers tankar, som påstå, att, om Engelska ministären då gått in på Frankrikes förslag, hade Bonaparte från detta ögonblick antagit ett fredligt system. Ingenting var mer stridande mot hans natur och hans intresse. Han kan ej lefva, utan att vara i beständig skakning; och om någon ting kan tala för honom hos dem, som närmare öfverväga menskliga naturens lott, så är det, att han ej kan andas fritt utan att vara omgifven af en vulcanisk atmospher; hans egen fördel tillstyrkte äfven kriget.

Hvar och en menniska, som blifvit enda styresmannen i ett stort land på annat sätt än genom arfsrättigheten, kan svärligen bibehålla sig i denna värdighet, om han ej ger nationen frihet eller krigsärar, om han icke är en Washington eller erfurare. Men som svärligen någon kunde likna Washington mindre än Bonaparte, kunde han icke införa och bibehålla en oinskränkt magt, utan att förvirra det allmänna omdömet, utan att hvarje tredje månad öppna Fransmännen en ny utsigt, för att genom tätt omvexlande stora händelser ersätta

bristen på denna aktningsvärda, men lugna taffan, som fria folkslag äro kallade att åtnjuta.

En anekdot kan tjena till bevis, huru Bonapartes anhängare, redan från de första dagarne af hans tillträde till consulatet, nogsamnt visste, på hvilket trälaktigt sätt man borde ställa sig, för att behaga honom. Ibland de skäl, Lord Grenville uppställt, att icke göra fred med Bonaparte, var det äfven ett, att, som förste Consulns regering endast berodde på hans person, kunde man icke bygga någon varaktig fred på en människas lifstid. Dessa ord uppbragte Förste Consuln; han kunde ej tåla, att man satte hans död i fråga. I sanning, när man ej mer möter något motstånd hos människorna, förtörnas man öfver naturen, som ensam är öböjlig; för oss andra är döden lättare; våra fiender, ofta äfven våra vänner, bereda oss derpå. Den man, som fått sig uppdraget att i Moniteuren vederlägga Lord Grenvilles svar, nyttjade dessa uttryck: *Hvad Bonapartes lif eller död angår, äro dessa saker, Mylord, öfver ert begrepp.* Sålunda kallade Roms folk Kejsarne *Eders Evighet*. Förunderliga lott, att människosläktet genom passionerna tyckes dömdt att återkomma i samma beständiga kretsgång, då det likväl rycker allt längre och längre fram på ideernas bana! Tractaten i Amiens afslutades, då Bonapartes framsteg uti Italien gjorde honom till herre öfver fasta landet; villkoren deri voro mycket ofördelaktiga för Engelsmännen, och under den tid af ett år, som denna tractat egde bestånd, tillät sig Bonaparte så fruktansvärda ingrepp, att, näst det felet att un-

derteckna den, det att icke bryta den skulle varit det mest oförlåtliga. Vid denna tid, år 1803, befann sig, till stor olycka för frihetsandan i England, och följaktligen äfven för fasta landet, hvars ledstjerna den är, oppositionspartiet, med Fox i spetsen, på en aldeles orätt väg i anseende till Bonaparte; och från denna stund har detta parti, eljest så aktningvärdt, förlorat det välde öfver nationen, som det varit önskligt, att det i andra afseenden kunnat bibehålla. Det var redan allt för mycket, att hafva försvarat Franska revolutionen under skräckregeringen; men hvilket fel, om det är möjligt, ännu farligare, att betrakta Bonaparte såsom en anhängare af denna revolutions grundsatser, hvilka ingen bättre än han kunde förstå att utrota! Sheridan, som genom sin upplysning och sina talenter var en man att kunna göra Englands och sin egen ära, visade i det vackra tal, han höll med anledning af freden i Amiens, oppositionspartiet med mycken tydlighet den roll det borde spela.

”Bonapartes belägenhet och organisationen af hans magt, säger Sheridan, äro sådana, att han måste fastställa ett fruktansvärdt bytesvillkor med sina undersåter; han måste lofva att göra dem till herrar öfver världen, på det de måtte samtycka att vara hans slafvar; och, om hans syftemål är af denna beskaffenhet, mot hvilken magt skall han vända sina oroliga blickar, om ej mot Storbritannien? Någre hafva påstått, att han icke ville underhålla med oss någon annan täflan än den i handelen; lycklig denna menniska, om förvaltningens

grundsatser hade hos honom utvecklat sig till något system! Men, hvem skulle kunna tro det? Han följer den gamla methoden af öfverdrifna pålagor och förbind. I alla fall skulle han visst på kortaste vägen villja bringa oss i förderfvet; kan hända, föreställer han sig, att, när han en gång underkufvat detta land, han sedan skulle kunna öfverflytta till sig vår handel, våra capitaler och vår credit, såsom han till Paris låtit föra Italiens tafior och statuer. Men hans ärelystna förhoppningar skulle snart vara bedragna; denna credit skulle försvinna under enväldets klör; dessa capitaler skulle sjunka i jorden, om de lågo hopade för en despots fötter, och dessa handelsföretag skulle utföras utan kraft, under en egenmäktig regerings ögon. Om han i sin plänbok uppskrifvit anmärkningar i brädden, rörande hvad han tänker göra med de åtskilliga länder, han underkufvat, eller som han vill underkufva, så är hela texten ensamt egnad åt hans planer till vårt lands förstörande. Detta är hans tanka, när han vaknar; detta hans bön, till hvilken gudom han heldst vänder sig, Jupiter eller Muhammed, krigets gud eller förnuftets gudinna. En vigtig lexa bör imellerfid hemtas af Bonapartes förmätenhet; han kallar sig det verktyg, Försynen valt att åt Schweiz återgifva dess lycka, åt Italien dess fordna storhet och vikt; och vi, vi böra äfven betrakta honom såsom ett verktyg, hvilket Försynen valt, för att, om det är möjligt, ännu närmare fästa oss vid vår constitution, för att lära oss ännu bättre känna värdet af den frihet, den försäkrar åt oss, för att tillintetgö-

ra alla skiljaktigheter i tänkesätten, vid åtankan af detta allas gemensamma intresse; äntligen, för att aldrig glömma, det hvar och en menniska, som kommer från Frankrike och landstiger i England, tror sig hafva sluppit ur ett fängelse, för att andas frihetens och oberoendets vederqwickande luft”.

Friheten skulle för närvarande segra i allmänna opinionen, blott alla de, som förenat sig i denna ädla förhoppning, rätt insett, från sjelfva början af Bonapartes regering, att den förste af contrarevolutionisterna och den enda fruktansvärda då för tiden var den, som bemantlade sig med nationalfärgorna, för att ostraffadt kunna åter införa allt hvad som en gång flytt för dem.

De faror, med hvilka Förste Consulns äregirighet hotade England, äro med äfven så mycken sanning som styrka utmärkta i det tal, vi nyss anförde. Engelska ministären är således mer än tillräckligt rättfärdigadt att hafva börjat kriget å nyo; men ehuru den sedermera kunnat mer eller minre understödja Bonapartes personliga fiender, har den likväl aldrig tillåtit sig att lemna sitt bifall till ett våld på hans lif; en sådan tanka kan ej uppkomma hos de högsta styresmännen i Christna samhällen. Bonaparte var i stor fara genom helvetes machinen, ett lönnmord, det mest oförlätliga af alla, emedan det på samma gång hotade att beröfva flere andra menniskor lifvet. Men Engelska ministären hade ingen del i denna conspiracy; man har anledning att tro, det Chouanerne, det vill säga, Jacobinerne af aristokratiska partiet,



voru de enda brottsliga. Vid detta tillfälle depote-  
terade man likväl hundra trettie revolutionister,  
ehuru de icke tagit någon del i helvetes machi-  
nen. Men det tycktes vara helt enkelt att begä-  
na denna oröda, för att befria sig från alla dem,  
som man ville landsförvisa. Ett besynnesligt sätt,  
man måste bekänna det, att behandla mennisko-  
släktet! Här var fråga om förhatliga människor,  
utropar man. Detta kan väl vara, men hör det  
till saken? Skall man då i Frankrike aldrig lära  
att inför lagen intet afseende gäller på personen?  
Bonapartes agenter hade uppställt den underliga  
grundsatsen att på en gång slå de bägge partierna,  
när ett af dem hade orätt; de kallade detta opar-  
tiskhet. Ungefär kring denna tid föreslog en  
man, hvilken vi måste förskona från dess namn, att  
bränna levvande hvar och en, som blefve ertappad  
att hafva stämplat mot Förste Consulns lif. Ett  
förslag om grymma straff tycktes böra tillhöra an-  
dra århundraden; men smickret inskränker sig ej  
alltid till platthet och oförstånd; lågheten förvande-  
lar sig ganska lätt till vildhet.

#### SJETTE CAPITLET.

*Om Concordatets invigning i Notre Dame.*

Vid Bonapartes tillträde till regeringen, efters-  
sträfvade de uppriktigaste anhängarne af katholi-  
cismen, sedan de en så lång tid varit offer för den  
politiska inquisitionen, ingen ting mer än en full-

komlig religionsfrihet. Nationens allmänna önskan inskränkte sig derhän, att all förföljelse hädanefter måtte upphöra i anseende till presterna, och att man icke mer fordrade af dem något slags ed; med ett ord, att den styrande magten icke på något sätt ville blanda sig i en människas religiösa tänkesätt. Således skulle den consulariska regeringen hafva tillfredsställt opinionen, då den i Frankrike bibehållit en ovillkorlig tolerance, sådan den existerar i America, hos ett folk, hvars allvarliga gudsfruktan och stränga seder, ett bevis derpå, icke skulle kunna sättas i tvifvelsmål. Men Förste Consuln sysselsatte sig ej med dessa beliga tankar; han visste, att om presterskapet återfick en politisk tillvarelse, dess inflytande ej kunde annat än gynna despotismens intressen, och hvad han ville, var att bereda sig vägen till thronen.

Han behöfde ett presterskap, likasom kammarherrar, titlar, decorationer, med ett ord, likasom alla öfriga den oinskränkta magtens gamla utanverk; och han ensam var i stånd att kunna återställa dem. Man har beklagat sig öfver de gamla författningarnes återupplifvande; men man borde ej glömma, att Bonaparte är verkliga orsaken dertill. Det är han, som åter infört ett presterskap, att låta det arbeta för sina planer. Revolutionisterna, som ännu voro fruktansvärda för fjorton år sedan, skulle aldrig hafva fördragit, att man återgifvit presterna en politisk tillvarelse, så framt ej en man, hvilken de ansågo i vissa afseenden såsom en af de sina, hade, då han visade dem concordatet med Påfven, försäkrat dem, att det

var en ganska djupt uttänkt anstalt, som framför allt borde bidraga till vidmagthållande af de nya inrättningarne. Med några undantag, äro revolutionisterna i allmänhet mer våldsamma än listiga, och just därför smickrar man dem, när man behandlar dem som tänkande och qvicka hufvuden.

Bonaparte är visst icke gudfruktig, och det slags vidskepelse, hvaraf man velat upptäcka några spår i hans karakter, härrör blott af hans sjelfdyrkan. Han tror på sin lycka, och denna känsla har uppenbarat sig hos honom på åtskilligt sätt; men, ifrån Muhammedanismen till fädernas religion i öcknen, ifrån åkerlagen till etiketten vid Ludvig XIV:s hof är hans begrepp färdigt att fatta och hans karakter att verkställa, hvad omständigheterna befalla. Med ett ord, som han har en naturlig böjelse för despotismen, behagar honom allt hvad som gynnar den, och han skulle mer än någon hafva älskat Frankrikes gamla regeringssätt, om han kunnat öfvertyga världen, att han i rät linie härstammat från Ludvig den Helige.

Han har ofta yttrat sin saknad att icke regera öfver ett land, der monarken på samma gång är kyrkans och statens högste styresman, såsom i England och Ryssland; men som han ännu fann presterskapet i Frankrike ega, mycken tillgifvenhet för hofvet i Rom, ville han underhandla med det samma. En dag försäkrade han prelaterna, att, efter hans tanka, det ej gafs någon religion mer än den katholska, som verkligen grundade sig på de gamla traditionerna; och, såsom vanligt, visade han i ämnet någon lärdom, som han gårdagen inhem-

tat; efteråt, när han befann sig bland filosoferna, sade han till Cabanis: *Vet ni, hvad concordatet är, som jag nyligen undertecknat? Det är religionens kokoppor; inom femtie år skall det ej finnas mer någon religion i Frankrike.* Det var hvarken religionen eller philosophien, som lågo honom om hjertat vid införandet af ett presterskap, helt och hållet undergifvet hans villja; men som han hört talas om föreningen mellan altaret och thronen, började han med att åter uppresa det förra. Också höll han, när han firade concordatets invigning, så till sägande, en repetition i full drägt till sin kröning.

Han påbjöd, i April månad 1802, en stor ceremonie i Notre-Dame. Hann infann sig der i all Konglig prakt, och utnämnde till talare vid detta högtidliga tillfälle, hvilken? Archebiskopen af Aix, den samme, som hållit kröningspredikan i Reims's kathedralkyrka, samma dag som Ludvig XVI blef krönt. Tvänne bevekelsegrunder förmådde honom till detta val; det listiga hoppet att, ju mer han härmade monarchien, han dess lättare skulle uppväcka omtanken att utnämna en chef för den samma; och den trolösa afsigten, att beröfva Archebiskopen af Aix dess anseende, för att göra honom helt och hållet beroende af sig, och lemna de öfriga ett bevis på sin magt. Han har alltid velat, när så lät sig göra, att en man, redan känd i det allmänna, blef någonting nog tadelvärdt, då han öfverlemnade sig åt honom, för att hafva förlorat all aktning hos hvarje annat parti än hans. Att brämma upp sina fartyg, var att uppoffra åt honom

sitt anseende; han ville göra af människorna ett mynt, som ej hade något värde utan dess herres stämpel. Följden har bevisat, att detta mynt kunde komma i omlopp med en annans bröstbild.

Dagen för concordatets invigning, begaf sig Bonaparte till kyrkan i Notre-Dame, uti Konungens gamla vagnar, med samma kuskar, samma löpare vid sidan af vangsörren; han lät upprepa för sig hela hofvets etiquette till den minsta omständighet; och, oaktadt han nu var Förste Consuln i en republik, tillegnade han sig likväl hela denna ståt, som tillhört de gamla Konungarne. Jag måste tillstå, att ingenting väckt hos mig mer förtrytelse än detta gyckleri. Jag hade stängt in mig på mina rum, för att icke vara vittne till detta förhatliga uppträde; men jag kunde likväl ej undgå att höra de canonskott, som firade Franska folkets trældom. Ty gafs det någon ting skamligare, än att hafva störtat de gamla Kongliga författningarne, omgifna åtminstone af ädla minnen, för att återtaga samma författningar, under uppkomlingars former, och med despotismens bojer? Det var på denna dag, man kunnat ställa till Fransmännen dessa vackra ord af Milton till dess landsmän: "*Vi skola blifva en blygd för fria nationer och en lekboll för dem, som icke äro det; är detta, skola fremlingarne säga, det frihetens tempel, som Engelsmännen berömde sig att hafva uppfört? De hafva, ganska rätt, ej gjort deraf annat än hvad som just fordrades att för alltid blifva ett åtlöje i hela Europas ögon.*" Åtminstone hafva Engelsmännen jäfvat denna förutsägelse.

När Förste Consuln, efter återkomsten från Notre-Dame, befann sig bland sina generaler, sade han till dem; "Är det ej sant, att i dag allt syntes återställt i den gamla ordningen?" — "Ja," svarade med ädel frimodighet en bland dem, "undantagande tvänne millioner Fransmän, som fallit för friheten, och som man icke kan uppväcka igen från de döda." Andra millioner hafva sedan opkommit, men för despotismen.

Man anklagar med bitterhet Fransmännen att vara irreligiösa; men en af de förnämsta orsakerna till detta olyckliga resultat är den, att de åtskilliga partierna, under de sista tjugufem åren, alltid velat begagna religionen för ett politiskt ändamål, och ingenting kan mindre stämma sinnena till gudsfruktan än religionens användande för hvilken afsigt som heldst, utom hennes egen. Ju skönare känslorna i sig sjelfva äro, dess större ovillja uppväcka de, när ärelystnaden och skrymteriet taga dem i anspråk. Då Bonaparte blef Kejsare, utnämnde han samma Archebiskop af Aix, om hvilken vi talat, till Archebiskop af Tours, och denne uppmanade, i ett af sina sändebref, nationen att erkänna Napoleon som sin lagliga Furste. Då ministern för ekklesiastika ärendena vid denna tid en gång spåtserade med en af mina vänner, visade han honom detta sändebref och tillade: "Ser ni, han kallar Kejsaren stor, ädelmodig, namnkunnig, allt detta är ganska bra; men det är detta ordet *laglig*, som framför allt var af vigt, förkunnadt af en prest". Under dessa sista tolf åren, räknadt från concordatet, hafva prester af alla klasser aldrig

lemnat ett enda tillfälle obegagnadt att på sitt sätt berömma Bonaparte, det vill säga, i det de kallat honom Guds utskickade, verktyget för hans hemliga beslut, Försynens representant på jorden. Samma präster hafva utan tvifvel sedermera predikat en annan lära; men huru kan man begära, att ett presterskap, alltid under den högsta magtens lyd- nad, i hvars händer denna ock befinner sig, skall kunna gifva någon förökad styrka åt religionens magt öfver människohjertat?

Den kateches, som varit antagen i alla försam- lingar under Bonapartes regering, hotade med e- viga straff hvar och en som *icke älskade eller för- svarade Napoleons dynastie*. Om ni ej älskar Na- poleon och hans familj, sade denna kateches (som, med undantag af detta ställe, är Bossuets), hvad skall då hända er? Svar: Då underkasta vi oss den eviga fördömseln \*). Borde man då nödvändigt

\*) S. 55. Fråga: *Hvilka äro de Christnas skyldighe- ter i afseende på de Furstar, som regera öfver dem; och hvilka äro i synnerhet våra skyldigheter emot Napoleon I, vår Kejsare?*

Svar: De Christna äro skyldige Furstarne, som regera öfver dem, och vi äro skyldige Napole- on I vår Kejsare i synnerhet, kärlek, vördnad, lyd- nad, trohet, krigstjenst, de skatter oss äläggas till rikets och thronens bibehållande och försvar. . . . Ära och tjena vår Kejsare, är således att ära och tjena Gud sjelf.

Fråga: *Finnas ej några serskilda bevekelse- grunder, som ännu kraftigare böra fästa oss vid Na- poleon I, vår Kejsare?*

tro, att Bonaparte hade magt öfver helvetet i andra världen, för det han redan i denna gaf ett begrepp derom? I sanning, nationerna hafva ingen upprigtig gudsfruktan utom i de länder, der kyrkans läror icke göra något afseende på de politiska grundsatserna, i de länder, der presterna ej utöfva någon magt i politiskt hänseende, i de länder med ett ord, der man kan älska Gud och Christna religionen af allt sitt hjerta, utan att förlora och, framför allt, utan att erhålla någon jordisk fördel, genom ådagaläggandet af sådana tänkesätt.

Svar: Ja: ty det är han, som Gud i svåra tider framkallat att åter upprätta våra fäders heliga gudsdyrkan och blifva dess beskyddare. Han har genom sin djupa och verksamma vishet återfört och bibehållit den allmänna ordningen; han skyddar staten med sin mäktiga arm; han har blifvit Herrans smorda, genom den invigning, han erhållit af den helige Påfven, den allmänna kyrkans högste styresman.

Fråga: *Hvad bör man tänka om dem, som skulle brista i sina skyldigheter mot vår Kejsare?*

Svar: Efter Apostelen Paulus; de sätta sig upp mot den ordning, som är af Gud sjelf instiftad, och göra sig saker till evig fördömmelse.



## S J U N D E C A P I T L E T.

*Neckers sista arbete under Bonapartes consulat.*

Necker hade ett samtal med Bonaparte på hans resa till Italien öfver St. Bernhard, kort före slaget vid Marengo; under detta samtal, som varade tvänne timmar, gjorde Förste Consuln ett temligen behagligt intryck på min far genom det slags förtroende, hvärmed han talade till honom om sina planer för framtiden. Således var det ingen personlig ovillja, som uppretade Necker mot Bonaparte, när han utgaf sin bok, med titel: *De sista Åsigtterna i Politik och Financer* (*dernières vues de politique et de finances*). Mordet på Hertigen af Enghien hade ännu ej egt rum, många hoppades mycket godt af Bonapartes regering, och Necker var i tvänne afseenden beroende af honom, både för det han önskade, att jag ej blef landsförvist från Paris, der jag gerna vistades, och för det hans insättning i skattkammaren af tvänne millioner ännu var i regeringens, det vill säga, i Bonapartes händer. Men Necker hade i sin enslighet gjort sanningen till ett öfverhetskembete, hvars förbindelser han icke af något skäl åsidosatte. Han önskade för Frankrike ordningen och friheten, monarchien och en representativ styrelse; och så ofta man afvek från denna väg, ansåg han det för sin pligt att använda sina talenter som skriftställare och sina kunskaper som statsman för att återföra sinnena till det rätta.

Imellertid, som han då ansåg Bonaparte för ordningens försvarare, och för den som bevarade Frankrike från anarchien, kallade han honom *den nödvändige mannen*, och återkom på flera ställen i sin bok till de största loford öfver hans talenter. Men detta beröm gjorde ej tillfyllest för Förste Consula. Necker hade vidrört den ömtåligaste puncten af hans ärelystnad, då han afhandlade det förslag han uppgjort att i Frankrike införa en monarchie, att sätta sig sjelf i spetsen för henne, och omgifva sig med en adel, som han sjelf stiftat. Bonaparte ville icke, att man skulle uppdagga denna plan, förrän han blifvit verkställd; ännu mindre tillät han, att man blottade alla dess brister. Också fingo journalisterne, så snart detta verk utkommit, befallning att genast anfälla det med den yttersta förbittring. Bonaparte utmärkte Necker som närmsta upphofsmannen till revolutionen; ty, om han älskade denna revolution, emedan den fört honom på thronen, hatade han den så mycket mer i egenkap af despot; han hade gerna sett, att verkan i detta fall varit utan sin orsak. Dessutom hade hans sinnrikhet i hatfulla tillställningar ganska lyckligt bibragt honom den ingifvelsen, att Necker, som mer än någon led af de olyckor, hvilka träffat så många aktningvärdade män i Frankrike, skulle så mycket mer såras i djupet af sitt hjerta, som man, ehuru med den största orättvisa, beskyllde honom att hafva förberedt alla dessa olyckor.

Ingen reclamation till återbekommande af min fars insättning fick någonsin komma för, att räkna från hans boks utgifvande år 1802; och Förste Consula

förklarade, inom kretsen af sitt hof, att han ej med ville låta mig komma tillbaka till Paris, emedan, sade han, jag så illa underrättade min far om tillståndet i Frankrike. Med undantag, som jag hoppas, af min tillgifvenhet, behöfde visst icke min far något i denna världen, hvafi jag kunnat vara honom till tjänst; och när jag kom till Coppet, var hans handskrift redan lemnad till trycket. Det är intressant, att anmärka hvad som i denna bok kunde så lifligt reta Förste Consulns vrede.

I första delen af sitt arbete utvecklade Necker den consulariska constitutionen, sådan den då existerade, och han undersökte äfven förutsättningen om Konungamagtens införande af Bonaparte, sådan man kunde förutse den samma. Han uppställde som grundregel, att det icke gifves något representativt regeringsätt utan folkets directa val, och att ingenting kunde berättiga någon att afvika från denna grundsats. Undersökande sedermera den aristokratiska författning, som tjänar till förmur mellan nationalrepresentationen och den verkställande magten, dömde Necker i förväg om den conserverande senaten, såsom den sedermera visat sig, som en corps, till hvilken man hänsköt allt, och som ej förmädde något, en corps, som emottog sin sold, den första i hvarje månad, af samma regering, hvilken den skulle anses controllera. Senatorerne borde naturligtvis ej vara annat än commentatorer af den consulära villjan. En talrik församling förenade sig i ansvarigheten för en endas handlingar, och en hvar för sig fann det så  
myc.

mycket beqvämare att förnedra sig i skuggan af det större antalet.

Necker förutsade sedan tribunalatets afskaffande, såsom det under consulatet inträffade. "Tribunerne," sade han, "skola besinna sig tvänne gånger, innan de göra sig besvärliga, innan de blottställa sig för att misshaga en senat, som hvarjt år måste afgöra deras politiska öde, och låta dem blifva vid sina platser eller ej. Constitutionen, som åt den bibehållande senaten gifver rättighet att hvarje år till en femtedel förnya lagstiftande corpsen och tribunalatet, förklarar ej, på hvad sätt denna operation skall verkställas: den säger icke, om den femtedel, som skall lemna plats åt den nya femtedelen, bör utgå efter votering eller efter senatens egenmäktiga godtycke. Man kan, ej draga i tvifvel, att ju, så snart anciennetetsrätten kan komma i fråga, femte delen af äldsta datum blir utmärkt att gå ut ur kretsen af fem års hvälfningar, och hvar och en af de öfriga femtedelarna i samma ordning. Men frågan är ännu ganska vigtig, då man endast tillämpar den på medlemmarne af tribunalatet och lagstiftande corpsen, valde alla på en gång vid constitutionens antagande; och om senaten, utan att nyttja lottkastning, tillegnar sig den rättigheten att efter eget behag utnämna den femtedel, som hvarje år bör utgå, under fem års tid (hvilket den ock gjorde), skall från detta ögonblick allmänna tänkesättets frihet vara bunden på ett ganska kämbart sätt."

”Det är i sanning en sällsam orimlighet, den magt conserverande senaten erhållit att taga ut från tribunatet hvem den behagar ända till en femtedel af hela antalet, och likväl icke sjelf kunna handla som bibehållande magt, som constitutionens försvarare, utan att först hafva dertill blifvit anmodad af tribunatet. Hvilken öfverlägsenhet i ena hänseendet! i det andra hvilken undergifvenhet! Ingen ting tyckes passa till hvart annat eller vara gjordt att stå tillsammans.” \*)

I denna punct skulle jag våga att vara af olika tankar med min far: uti denna osammanhängande organisation fanns likväl ett helt; den hade i allt för ändamål, att likna friheten, men bereda trældomen. Illa gjorda constitutioner gifva gerna detta resultat; men detta kommer alltid af grundläggarens oredliga afsigter; ty hvarje ärligt sinne vet i våra dagar, hvori frihetens naturliga och frivilliga krafter bestå.

Öfvergående sedermera till undersökningen om den stumma lagstiftande corpsen, om hvilken vi redan talat, säger Necker, i anledning af lagarnes föresläende: ”Regeringen bör, genom en sig ensam uteslutande förbehållen rättighet, föreslå alla lagar. Engelsmännen skulle anse sig förlorade, såsom fria medborgare, om utöfningen af en dylik rättighet vore deras parlament betagen, och om den viktigaste, den mest medborgliga af alla förmonsrättigheter någon gång rycktes ur dess händer. Monarchen sjelf deltagar ej deri annorlunda än på ett indirect sätt och genom bemedling af öfver- och underhu-

\*) *Dernières vues de politique et de finances*, pag. 41.

sets medlemmar, som på samma gång äro hans ministrar."

"Representanterne af en nation, som från alla sidor i ett Konungarike eller en republik hvarje år förena sig i dess hufvudstad, och när sessionerna upphört, åter besöka sina bostäder, skola nödvändigt inhemta dyrbara underrättelser om de förbättringar, som statens förvaltning kan emottaga; dessutom är rättigheten att föreslå lagar en politisk magt, rik på samhällsideer af en allmän nytta, och för att sätta den i utöfning, fordras en forskande tankekraft, ett patriotiskt tänkesätt; då deremot, för att antaga eller afslå en lag, det endast kan blifva frågan om ett sundt omdöme. Detta var en skyldighet, som ålag de fordna parlamenterna i Frankrike; och, som de voro inskränkta endast till detta åliggande, kunde de aldrig förskaffa sig allmänna begrepp, emedan de aldrig hade tillfälle att döma om statens angelägenheter annorlunda än om hvar för sig serskildt.\*)

Tribunatet var inrättadt, för att angifva alla egenmäktiga handlingar af hvad slag som heldst ä arresteringar, landsförvisningar, våld på tryckfriheten. Necker visar, huru som detta tribunat, beroende i sitt val af senaten, men ej af folket, saknade tillräcklig styrka för en sådan befattning. Icke dess minre, som Förste Consuln ville gifva det flere tillfällen att beklaga sig, gjorde han betydre slut på denna inrättning, så bunden den än var,

\*) Pag. 53.

Dess blotta namn var ännu allt för republicanskt för Bonapartes öron.

Det är på följande sätt Necker sedermera yttrar sig angående ansvarigheten hos magtens agenter: "Låtom oss imellertid anmärka en författning af mera väsendtlig påföljd, men i ett alldeles omvänt förhållande till begreppen om ansvarighet, och bestämd att förklara regeringens agenter oberoende. Den Consulariska constitutionen säger, att regeringens agenter, andra än ministrarne, ej kunna lagligen tilltalas för handlingar, hörande till deras befattning, annorlunda än genom ett beslut af statsrådet; i denna händelse eger talan mot dem rum inför de vanliga domstolarne. Låtom oss då först anmärka, att, i kraft af statsrådets beslut, och, i kraft af Förste Consulns beslut, äro tvänne saker, som betyda det samma; ty statsrådet tager af sig sjelf ingenting i öfvervägande; Consuln, som efter eget behag utnämner och afsätter medlemmarne i detta råd, inhemtar deras tankar, antingen samfällt, eller, ännu oftare, fördelade i vissa sectioner efter ämnenas natur och beskaffenhet, och i sista instansen, är det hans eget beslut, som blir gällande. Men vi uppehålla oss ej längre härvid. Huvudsaken i den författning, jag nämnt, är befrielsen för regeringens agenter från allt slags tillsyn och tilltal å domstolarnes sida, utan regeringens eget samtycke. Således, om en uppbördsman, en som är tillsatt att fördela pålagorna, med all oförsynthet begär våld och underslef, är det Förste Consuln, som ensamt afgör, om någon anklagelse mot en sådan person kan ega rum: Han ensam skall äfven afgöra, hu-

ru vida andra agenter under honom förtjena att ställas till rätta för något missbruk af magten, utan åtskilnad, om dessa missbruk röra contributionen, kronlagsverken, underslef af alla slag, militärens inqvartering, våldsamma värfningar, bedrifna under conscriptionens namn. Aldrig har en lagbunden regering kunnat bestå med sådana villkor. Jag förbigår Englands exempel, der dylika politiska författningar skulle betraktas som en fullkomlig upplösning af all frihet; men jag vill blott nämna, att, under den gamla Franska monarchien, aldrig ett parlament, icke en gång en lägre domstol, skulle hafva begärt Furstens samtycke att med all stränghet beifra ett lagbrott, ett tydligt missbruk af magten, hos någon publik embetsman; och en serskild domstol, under namn af *cour des aides*, var vanligen den, som befattade sig med alla fiscaliska mål, utan att behöfva regeringens serskildta tillstånd att fullgöra sin skyldighet i hela dess vidd."

"Ändtligen, är *regeringens agenter* ett ganska obestämdt uttryck; den styrande magten, i sitt o-mätliga omfång, kan hafva ordentliga och utomordentliga agenter; en ministers, en prefects, en policelieutenants bref gör tillfyllest att förvandla en människa till en regeringens agent, och om i utöfningen af sina befattningar, dessa alla befinna sig utom rättvisans åtkomst, så framt Fursten ej dertill lemnar serskild tillåtelse, eger regeringen till sin disposition människor, som en sådan ansvarsfrihet skall göra i högsta grad tilltagsna, och som dertill med äro skyddade för vanära genom sitt di-



recta beroende af sielfva regeringen. Hvilka verk tyg att välja, för tyranniet!"

Skulle man icke kunna säga, att Necker, då han 1802 skref dessa ord, förutsåg, hvad Kejsaren sedan gjorde af sitt statsråd? Vi hafva sett domareembetets besättningar efter hand öfvergå i den styrande magtens händer, utan ansvarighet och utan gränсор; vi hafva äfven sett den inkräkta de laga stiftande rättigheterna; och denna divan hade ingenting att frukta, utom sin herre.

Sedan Necker bevisat, att i Frankrike ej fanns någon republik under Consulariska regeringen, drog han deraf lätteligen den slutsats, att Bonaparte eftersträfvade Konungaväldet, och det är vid detta tillfälle, som han med en beundransvärd styrka bevisar svårigheten att upprätta en lagbunden monarchie, utan att ega ett stöd i redan för hand varande magnater, som vanligen oskiljaktigt åtfölja en Furste af gammal ätt. Den militäriska äran kan visserligen ersätta stora anor; den verkar till och med lifligare på inbildningskraften än fordna minnen; men som en Konung måste omgifva sig med personer af högre stånd, är det omöjligt att finna ett nog tillräckligt antal medborgare, lysande genom sina bedrifter, att en alldeles ny aristokratie skulle kunna bilda ett bröstvärn för den magt, som skapade den. Nationerna äro ej Pygmalioner, som tillbedja sitt eget verk, och senaten, bestående af nya människor, valda bland en mängd likar, kände ej tillräcklig styrka hos sig och ingaf ingen aktning.

Lätom oss höra Neckers egna ord i detta ämne; de tillåta en tillämpning på pairernas kammare, sådan man lät Bonaparte i hast extemporera den år 1815; de ega framför allt sin tillämpning på Napoleons militäriska regering, som likväl år 1802 var långt ifrån att vara inrättad på den fot, vi sedermera fått erfaras. "Om derföre, antingen genom en politisk revolution, eller genom en hvälfning i allmänna tänkesättet, ni hade förlorat de productiva grundämnena till lysande magnater, anse er då, som hade ni på samma gång blifvit förlustig de productiva grundämnena till en lagbunden ärftlig monarchie, och vänd edra blickar, om det ock skulle kosta er något bemödande, på en annan samhällsordning."

"Jag tror ej, att Bonaparte sjelf, med sin talent, med sitt genie, med all sin magt, skulle kunna lyckas att nu införa i Frankrike en inskränkt ärftlig monarchie. Det är en öfvertygelse af mycken vikt; se här mina skäl; döme man då derefter".

"Jag vill först anmärka, att denna tanka är stridande mot hvad vi hafva hört upprepas efter Napoleons val. Se der, sade man, går ej Frankrike åter tillbaka till en endas regering; ett steg vunnet för monarchien. Men hvad betyda sådana ord? Alldeles intet; ty vi villja ej nu tala om ärftlig eller val-, despotisk eller inskränkt monarchie utan åtskilnad, men endast om den ärftliga lagbundna. Ty utan tvifvel är en Asiatisk furstes regering, den första man ville nämna, vida mer

skild från den Engelska monarchien än sjelfva den Nordamericanska republiken."

"Det gifves ett medel, stridande mot alla republicanska ideer, stridande mot den lagbundna monarchiens grundsatser, men hvaraf man likväl kan betjena sig, för att grundlägga och bibehålla en ärfelig regering. Detsamma nämligen, som grundlade och bibehöll väldet hos de stora familjerna i Rom, Julierna, Claudierna, Flavierna, och som sedermera bidrog att störta deras magt. Det består i den militäriska styrkan, prætorianerna, Österlandets och Vesterlandets armeer. Gud bevare Frankrike från ett sådant öde!"

Hvilken förutsägelse! Om jag flere gånger återkommit på den egna förtjenst, Necker hade att i sina politiska skrifter förutsäga händelserna, är det för att bevisa, huru en man, som inträngt i djupet af läran om statsförfattningar i allmänhet, kan på förhand inse deras följder. Man har i Frankrike ofta upprepat, att constitutioner ingen ting betydde, att allt berodde på omständigheterna. Anhängarne af det egenmäktiga böra tala ett sådant språk; men det är en lika så falsk som slafvisk tanka.

Bonaparte blef i högsta grad uppbragt, när detta arbete utkom, emedan det på förhand tillkännagaf hans käraste förslager, och som åtlöjet lättast kunde åtkomma. Sphinx af ett nytt slag, föll han med raseri öfver den, som tydde hans gåtor. Det anséende, som vinnes genom den militäriska äran, kan, det är sant, ersätta allt; men ett välde, grundadt på slagfältets lyckskott tillfredsställ-

de ej Bonapartes ärelystnad, ty han ville befästa sin dynastie, ehuru han under sin lifstid ej kunde tåla någon annans än sin egen storhet.

Consuln Lebrun skref till Necker ett bref, diceradt af Bonaparte, der de gamla fördomarnes hela förmäthenhet hade förmält sig med den nya despotismens sträfva hårdhet. Man anklagade Necker der äfven, att hafva varit orsaken till tredje ständets fördubblande, att alltid hänga fast vid ett och samma system för en stats organisation, m. m. Frihetens fiender föra alla samma språk, ehuru de utgå från ganska olika ståndpuncter. Man rådde sedan Necker, att icke mer befatta sig med politiken och öfverlemna den saken till Förste Consuln, ensam i stånd att kunna styra Frankrike: finna despoterne ej alltid för många tänkare i de allmänna angelägenheterna? Consuln slöt med att förklara, det jag, Neckers dotter, skulle förvisas Paris just för dessa sista *Åsigter i Politik och Financer*, som min far utgifvit.

Jag hoppas, att jag sedermera sjelf gjort mig förtjent till denna landsflykt för egen räkning; men Bonaparte, som gjorde sig det besväret att lära känna folk, för att bättre kunna träffa deras ömtåliga sida, ville störa förtroligheten i vår husliga lefnad, då han framställde min far som orsaken till min landsflykt. Denna anmärkning träffade min far, som aldrig lemnade oransakad någon anledning till förebräelse mot sig sjelf; men, himmelen vare tack! han har haft tillfälle att öfvertyga sig, det jag aldrig ett ögonblick gifvit akt derpå.

En märkvärdig sak i det sista politiska arbetet af Necker, kan hända ännu bättre än något af de föregående, är att, sedan han i de förra med mycken styrka stridt mot det republicanska systemet i Frankrike, han i denna skrift för första gången inlätit sig i undersökning om den bästa form, som kunde gifvas åt detta regeringssätt. Å ena sidan gjorde den oppositionsanda, som redan satte Necker i harnesk mot Bonapartes despotism, att han begagnade de enda vapen, som ännu kunde verka på honom; å andra sidan, i ett ögonblick, då farran att hänföra sinnena ej mer var att frukta, roade det den filosofiske statsmannen att i hela dess sammanhang afhandla ett högst viktigt ämne.

Den märkvärdigaste ideen i denna undersökning är den, att långt ifrån att villja, så vidt möjligt är, närma republiken till monarchiens författning, då man en gång beslutat sig till en republik, man tvärt om måste uttömma hela sin styrka i de populära grundämnena. Då värdigheten af en sådan författning icke kan hvila på annat än nationens samtycke, måste man söka att under åtskilliga former låta den magt framträda, som i detta fall bör ersätta alla andra. Denna djupa tanke är grundvalen i det förslag till republik, hvaraf Necker utförligt beskriver hvarje del, likväl med tillägg, att han ej skulle villja tillstyrka dess antagande i ett stort land.

Ändtligen slutar han sitt sista verk med allmänna betraktelser öfver financerna. De innehållande tvänne väsendtliga sanningar: den ena, att consulariska regeringen befann sig i en mycket bättre

helägenhet i detta hänseende än någonsin Konungen af Frankrike, emedan, å ena sidan landets utvidgning ökat statens inkomster, och å den andra skuldens reducering förminskat utgifterna, och dessutom pålagorna gäfvos mera, utan att folket derför var så tryckt deraf, sedan tionden och feodalt rättigheterna upphört. För det andra påstod Neckers år 1802, att crediten aldrig skulle kunna ega bestånd utan en fri constitution; visserligen icke, som skulle våra dagars långifvare älska friheten af enthusiasm; men beaktningen af deras egen fördel underrättar dem, att man icke kan förlita sig på annat än varaktiga inrättningar, och alldeles icke på financeministrar, som ett hugskott valt, som ett hugskott kan afsätta, och hvilka i sitt cabinet besluta hvad som är rätt eller ej, aldrig appliceras af allmänna opinionens dagsljus.

I sjelfva verket har Bonaparte upprättat sina financer genom afkastningen af utländningens contributioner och inkomsten af sina eröfringar; men af fri villja skulle han ej kunnat erhålla till låns den obetydligaste del af de summor, han genom styrkan bemäktigat sig. Man skulle kunna i allmänhet råda de regenter, som villja veta sanningen, i anseende till allmänhetens tanka om deras regering, att heldre tro det sätt, hvarpå deras lån lyckas, än sina smickrars försäkringar.

Oaktadt Förste Consuln i Neckers verk ej kunde finna annat än smickrande omdömen om sin egen person, öfverföll han honom likväl med oerhörd bitterhet i journalerna, som alla stodo under hans lydnad; och från denna tid har detta

sätt att smäda aldrig tagit något slut. Samma skriftställare, under olika färgor, hafva icke bordt antaga någon ombytlig het i sitt hat till en man, som i financerna velat införa den strängaste sparsamhet, och i regeringssättet författningar, som tvinga till rättvisa.

Å T T O N D E C A P I T L E T.

*Om Landsflykten.*

**B**land den regerande magtens alla företrädesrättigheter, är den, att utan dom och ransakning kunna landsförvisa, en af dem, som mest gynna tyranniet. Man hade med skäl framställt de så kallade *lettres de cachet* under den gamla regeringen, såsom ett af de viktigaste skälen för en revolution i Frankrike; och likväl var det Bonaparte, folkets utvalde, som trampande under fötterna alla de grundsatser, för hvilka folket rest sig, tillvällade sig den magten att landsförvisa den, som mishagade honom litet, och insperra i fängelse; utan att domstolarneingo befatta sig dermed, den som mishagade honom mera. Jag tillstår, jag inser allt för väl, huru de gamla hofmännen, i stort antal, kunde förlika sig med Bonapartes politiska system; de hade ej mer än en uppoffring att göra, den att byta om herre; men republicanerne, som Napoleons regering borde skaka i hvarje ord, hvarje hand-

ling, hvarje beslut, huru kunde de låna sig till hans tyrannie?

Ett ganska betydligt antal män och kvinnor af olika tänkesätt hafva undergått dessa landsförvisningsdecreter, som gifva åt regenten en ännu oinskränkare magt än sjelfva de olagliga arresteringarne; ty det är svårare, att nyttja ett våldsamt steg än ett slags magt, som, så fruktansvärd den i sjelfva verket är, likväl har något lent i sjelfva formen. Inbildningen fäster sig alltid vid oöfvinnerliga hinder; man har sett stora män, en Temistokles, Cicero, Bolingbroke, högst olyckliga i sin landsflykt; och Bolingbroke, särskildt, förklarar i sina skrifter, att döden synes honom mindre fruktansvärd.

Att afslägsna en man eller kvinna från Paris, att, såsom man då plögade säga, skicka dem på landet att hemta frisk luft, var att utmärka ett svårt straff med så lena ord, att alla tyranniets smickrare lätt kunde vända det i löje. Imellertid var fruktan för en sådan landsflykt tillräcklig, att bringa i tråldom alla hufvudstadens invånare. Schavotterna kunna till slut uppväcka mod; men de sorger och olyckor af alla slag inom familjerna, som följa på en landsförvisning, försvagag motståndet, och väcka blott fruktan att misshaga den Furste, som kan försätta er i en så olycklig belägenhet. Man kan väl af fri villja tillbringa sitt lif utom lands; men när man är tvungen dertill, föreställer man sig oupphörligt, att föremålen för ens ömhet kunna vara sjuka, utan att det är en tillåtelse att kunna bistå dem, utan att man kan hän-



da någonsin får återse dem. De fria förbindelserna, ofta äfven familjens, umgängsvanorna, de ekonomiska angelägenheterna, allt är satt på spel, och hvad som ännu är grymmare, alla band upplösas, och man slutar med att vara fremling i sitt eget fädernesland.

Ofta har jag tänkt, under de tolf års landsflykt, hvartill Napoleon mig dömt, att han ej kunde känna olyckan att vara skild från Frankrike; han hyste inga Franska minnen i sitt hjerta. Corsicas klippor voro de enda, som återkallade minnet af hans barndom; men Neckers dotter var mer Fransyska än han Fransman. Jag bespar för ett annat arbete, hvartill flera stycken redan äro skrifna, alla omständigheter af min landsflykt, och de resor, jag i anledning deraf gjort ända till Asiens gränсор; men, som jag nästan uteslutande afstår från ännu lefvande personers karakterisering, skulle jag ej kunna gifva åt en individuel historia det slags intresse, som den bör hafva. För närvarande vill jag ej anföra mer än hvad som hör till detta arbetes allmänna plan.

Förr än någon annan gissade jag, och detta räknar jag mig till förtjenst, Bonapartes karakter och tyranniska planer. Frihetens upprigtiga vänner upplysas i sådana fall genom ett slags instinct, som ej bedrager dem. Men hvad som i början af consulatet gjorde min belägenhet ännu grymmare, var att folk af den goda tonen i Frankrike då trodde sig i Bonaparte se den, som skulle bevara riket för anarchie och jacobinism. Således tadelade man med mycken stränghet den oppositionsanda,

jag visade mot honom. Den som i politiken tror sig se längre än dagen räcker, uppretar alltid till vrede dem, som ej tänka längre, än för dagen. Jag vågar därför säga, att det fordrades ännu mer styrka att kunna utbärda sällskapskretsarnes följelse än att blottställa sig för magtens.

Jag har aldrig kunnat glömma ett af dessa de stora sällskapskretsarnes straff, om jag så får uttrycka mig, hvilka de Franska aristokraterna, när det så passar dem, veta så väl att låta dem undergå, som icke dela deras tänkesätt. Ett stort parti af den gamla adeln hade förenat sig med Bonaparte; en del, såsom man efteråt sett, för att återtaga sina vanor som hofmän, andra åter i det hopp, att Förste Consuln skulle återföra den gamla dynastien. Man visste, att jag ganska bestämdt var emot det regeringssätt, som Napoleon följde och förberedde, och anhängarne af det egenmäktiga utmärkte efter sin vana, med namn af antisociala tänkesätt, dem som yrka bibehållandet af nationernas värdighet. Om man erinrade några emigranter, som ingått i tjänst under Bonapartes regering, med hvilket raseri de då tadlade frihetens vänner, alltid tillgifna samma system, kan hända skulle de deraf lära sig att vara mera skonsamme, sedan de blifvit påmindt om sina egna villfarelser.

Jag var den första kvinna, som Bonaparte landsförviste; men sedermera bannlyste han ett stort antal af motsatta tänkesätt. Ibland andra dog en ganska intressant person, Hertiginna af Chevreuse, genom den sorg, hennes landsflykt förorsakade henne. När hon redan var på grafvens brädd, kun-

de hon ändå icke erhålla tillstånd af Napoleon att ännu för sista gången komma tillbaka till Paris, för att rådfråga sin läkare och återse sina vänner. Hvarifrån kom denna lux i elakhet, om icke från ett slags hat till alla oberoende varelser? Och, som kvinnorna å ena sidan icke kunde på något sätt befordra politiska planer, och å den andra voro mindre än manspersoner tillgängliga för de farhågor och förhoppningar, som högsta magten utdelar, gjorde de honom förtret såsom upproriska menniskor, och han roade sig att gifva dem sårande och kränkande tillmälen. Han hatade lika mycket riddare-andan, som han fordrade etiketten: det var att göra ett dåligt val af forntidens plägseder. Han hade äfven från sina första vanor under revolutionen en viss Jacobinsk motvillja för de lysande sällskaperna i Paris, der fruntimmerna egde mycket inflytande; han fruktade hos dem skämtet, hvori man måste medge, att Fransyskorna ega en hög grad af öfverlägsenhet. Om Bonaparte velat inskränka sig till den stolta rollen af en stor General och republikens första öfverhetsperson, skulle han från höjden af sitt snille varit långt uppsatt öfver alla dessa sällskapskretsarnes små sarkastiska qvickheter. Men, när han hade för afsigt att göra sig till Konung och omgifva uppkomlingens thron med hela den gamlas pomp, kunde han ej undgå att blifva föremål för den goda tonens bitande skämt; snilleöfningar, som han på intet sätt kunde dämpa, utan att, som han gjort, jaga dem på flykten genom sitt spioneri- och skräcksystem.

Bonaparte ville, att jag i mina skrifter skulle berömma honom, visst icke, som skulle ett loford mer hafva blifvit bemärkt i det dam af rökverk, hvar med han beständigt var omgifven; men som jag påtagligen var den enda skriftställare man kände bland Fransmännen, som under hans regering utgifvit böcker, utan att nämna hans gigantiska person, besvärade honom en sådan näsvishet, och han slutade med att ej utan den yttersta förbittring confiscera mitt arbete öfver Tyskland. Hittills hade min onåd endast bestått i att vara utestängd från Paris; men sedan förbjöd man mig alla resor, man hotade mig med fängelse för det öfriga af mina dagar, och landsflyktens smittsamhet, en uppfinning, värdig de Romerska Kejsarne, var den grymmaste sten på denna börda. De som helsade på de landsförvista, blottställde sig att sjelfva i sin ordning äfven blifva det; största delen af de Fransmän jag kände, flydde mig, som hade jag varit smittad af pesten. I sorgens mellanstunder, förekom mig detta temligen löjligt; och på samma sätt som de resande i en quarantaine af elakhet kasta sina näsdukar på de förbigående, att sålunda äfven de måtte blifva tvungne att deltaga i lazarethets ledsnad, var jag, när händelsevis någon af Bonapartes hof mötte mig på gatorna i Genève, frestad att sätta honom i förskräckelse genom mina höfligheter.

Då min ädle vän Matthieu de Montmorenci kommit att helsa på mig i Coppet, fick han fyra dagar efter sin ankomst ett Kejsarligt mandat, som förklarade honom landsflyktig, att straffa honom,

för det han med sitt besök velat trösta en menniska, som i 25 år varit hans vän. Jag vet ej, hvad jag i detta ögonblick ej skulle hafva gjort för att afböja denna olycka. Under samma tid kom äfven Madame Recamier, som visst icke hade något med politiken vidare gemensamt än ett oförskräckt deltagande för proscriberade af hvilka tänkesätt som heldst, till Coppet, der vi redan flere gånger hade varit tillsammans, och, skulle man kunna tro det? det vackraste fruntimmer i Frankrike, en person som endast i detta afseende skulle öfver allt funnit försvar, blef landsflyktig förklarad, emedan hon rest till en olycklig väns landtgård på hundrafemtio mils afstånd från Paris. Denna coalition af tvåanne kvinnor, på stranden af Genève sjön, syntes världens beherrskare redan fruktansvärd, och han begick den löjligheten att förfölja dem. Men han hade en gång sagt: *magten är aldrig löjlig*; och han har visst icke underlåtit att pröfva sanningen af denna grundsats.

Huru många familjer har man ej sett söndrade genom den förskräckelse, som de minsta förhållanden med de landsflyktiga förorsakade? I början af tyranniet låta några behjertade människor se sig; men efter, hand utplånar sorgen känslorna, mötgångarne trötta, man tror slutligen, att den onåd, hvari ens vänner fallit, är vållad af deras egna fel. De kloka i familjen förena sig och varna för allt närmare umgänge med den eller den frun, den eller den herren; deras förträffliga tänkesätt, försäkrar man, kunna visst icke sättas i fråga; men deras inbildningskraft är för liflig! I sanning, man

skulle gerna förklara dessa stackars proscriberade för stora poeter, blott deras oförsigtighet hindrade en hvar att se dem eller skriva dem till. Sålunda utplånas vänskapen, ja sjelfva kärleken i allas hjertan; de enskilda dygderna falla på samma gång med de allmänna; man älskar ej mer hvarandra, sedan man upphört att älska sitt fädernesland; och man lär sig att endast nyttja ett falskt språk, innebärande ett lindrigt tadel öfver personer, som fallit i onåd, och ett skickligt försvar för dem, som ega magten; egoismens förklädda lära.

Bonaparte innebade mer än någon annan den bemligheten, att uppväcka denna kalla söndring, hvarigenom människorna visade sig för honom som isolerade varelser, utan föreningspunct. Han kunde ej tåla, att en enda människa på hans tid existerade genom sig sjelf, att man giftade sig, att man egde förmögenhet, att man valde en vistelseort, att man utöfvade någon talent, att ett beslut, hvilket som heldst, togs utan hans tillåtelse, och, en besynnerlig sak, han gick in i de minsta detalier af hvarje människas relationer, så att han förenade inkräktarens välde med en inquisition utan gränser, och i sina händer höll de lösaste trådar ej minre än de starkaste kedjor.

Den metaphysiska läran om människans fria villja hade blifvit ganska öfverflödig under Bonapartes regering, ty ingen kunde nu mer följa sin egen villja i något, i de största, som de minsta angelägenheter.

## NIONDE CAPITLET.

*Om Neckers sista dagar.*

Jag skulle ej tala om den känsla, som förlusten af min far lemnat efter sig hos mig, om det ej vore ännu ett medel att närmare lära känna honom. När en statsmans politiska tänkesätt ännu i många afseenden äro ett föremål för olika omdömen, får man ej lemna något obegagnadt, som kan gifva denne mannens grundsatser en invigning af hans karakter. Men hvilket sakrare bevis kan man lemna derpå, än det intryck, han gjort på människor, som bäst varit i tillfälle att kunna döma om honom? Det är nu tolf år, sedan döden skilt min far ifrån mig, och hvarje dag har min beundran tilltagit för honom; det minne jag bevarat af hans snille och hans dygder tjenar mig till en måttstock att bestämma, huru långt andra människor gått; och, ehuru jag rest genom hela Europa, har likväl aldrig ett genie af denna styrka, aldrig en karakter af denna lifskraft, någonstädes förekommit. Necker kunde vara svag af godhet, osäker genom för mycken öfverläggning; men, när han trodde sin pligt fordra ett beslut, tycktes han höra Guds röst, och hvad man då än kunde försöka, att bringa honom på andra tankar, hörde han ej annat än denna röst. Jag har ännu i denna dag större förtroende till hans minsta ord, än jag skulle hafva för någon lefvande människa, så öfverlägsen hon än kunde vara; allt hvad Necker sagt

mig står fast som klippan; allt hvad jag vunnit genom mitt eget bemödande, kan försvinna: men identiteten af mitt väsende med hans ligger till grund för den tillgifvenhet jag hyser för hans minne; lifvets böljor hafva hänfört allt utom denna stora välnad, som står der på bergets spets och med fingret visar på det tillkommande lifvet.

Jag är ej skyldig en verklig erkänsla på denna jorden åt någon annan än Gud och min far; det öfriga af mina dagar har jag tillbragt i strid; han är den enda, som deröfver utgjutit välsignelse. Men huru mycket har han ej lidit! Den mest lysande lycka hade utmärkt hälften af hans lefnad; han hade blifvit rik; han hade blifvit utnämnd till förste minister af Frankrike; Fransmännens önskränkta tillgifvenhet hade belönat honom för hans uppoffringar; under de sju åren af hans första återgång till lugnet och ensamheten, hade hans arbeten blifvit satte i första rangen af statsmäns, och kan hända var han den enda, som visat sig djupsinnig i konsten att förvalta ett stort land, utan att någonsin afvika från den mest samvetsgranna moralitet, ja till och med den renaste grannligheten. Såsom religiös skriftställare hade han aldrig upphört att vara filosof, såsom filosofisk författare aldrig att vara religiös; vältaligheten hade aldrig hänfört honom från förnuftet, och förnuftet aldrig beröfvat honom någon sann och djup känslas värtaliga språk. Med dessa stora fördelar hade han förenat den mest smickrande framgång i sällskaper. Madame de Deffant, ett fruntimmer, som



i Frankrike var kändt för sitt högst piquanta umgängesätt, skref, att hon aldrig träffat en älskvärdare man än Necker. Han egde äfven detta behag; men han begagnade det endast bland sina vänner. Med ett ord, den allmänna opinionen hos Fransmännen år 1789 var, att aldrig någon minister gått längre i alla slags talenter och dygder. Det gifves ej en stad, en köping, en corporation i Frankrike, af hvilken vi ej hafva adresser i behåll, som uttrycka denna känsla. Jag vill här afskrifva, bland tusen andra, den som ställdes till republiken Genève af staden Valence.

”Herrar Syndici!”

”I den frihetens entusiasm, som upplågar hos hela Franska nationen, och som genomtränger oss med erkänsla för vår höga monarchs godhet, hafva vi blifvit öfvertygade, att vi äro eder skyldiga en gärd af vår tacksamhet. Det är i skötet af eder republik, som Necker sett dagen; det är i brännpunten af edra allmänna dygder, som hans hjerta bildat sig i utöfningen af alla dem, hvarpå han gifvit oss så rörande bevis; det är i scholan för edra goda grundsatser, som han inhemtat denna milda och tröstande sedolära, som stärker förtroendet, ingifver högaktning, föreskrifver lydnad för den lagliga magten. Det är dessutom bland er, herrar, som han förvärfvat denna fasta och kraftfulla karakter, som statsmannen bar af nöden, för att med oförskräckt mod kunna öfverlemana sig åt den svåra befattningen att arbeta för allmänt väl”.

"Genomträngde af vördnad för så många särskilda egenskaper, hvilkas förening hos Necker bemäktigar sig hela vår beundran, anse vi oss skyldiga staden Genève's medborgare ett offentligt bevis af vår erkänsla, för det de i sitt sköte bildat en i alla afseenden så fullkomlig minister."

"Vi önske, att vårt bref måtte upptagas i republikens protocoller, för att blifva ett varaktigt minnestecken af vår aktning för eder vördnadsvärde medborgare".

Ack! hvem hade kunnat förutse, att så mycken beundran skulle åtföljas af så mycken orättvisa; att man skulle förebrå, för en utländnings köld, den, som älskat Frankrike med en nästan allt för stor tillgifvenhet; att ett parti skulle kalla honom upphofsman till revolutionen, emedan han hade aktning för nationens rättigheter, och att demagogerne deremot skulle anklaga honom att hafva velat uppoffra henne för thronens bibebållande? På samma sätt var i andra tider, jag upprepar det med nöje, Cancellern de l'Hopital hotad af katolikerna och protestanterna ömsom; på samma sätt skulle man sett Sully duka under för partihatet, om ej hans herres fasta karakter hade upprätthållit honom. Men ingen af dessa bägge statsmän hade denna hjertats inbildningskraft, som gör en menniska tillgänglig för alla slags plågor. Necker var lugn inför Gud, lugn vid dödens analkande, ty det är samvetet, som ensamt talar i dessa ögonblick. Men så länge denna världens intressen ännu sysselsatte honom, gafs det ingen förebråelse, som ej sårat honom, ej en fiende, hvares

hat ej hunnit hans hjerta, ej en dag, som han ej  
 tingu gånger frågat sig sjelf, än att göra sig skyl-  
 dig till de olyckor, han ej kunnat förekomma, än  
 att förflytta sig utöfver händelsernas början och å  
 nyo öfverväga de åtskilliga beslut, som han kun-  
 nat taga. Lifvets oskyldigaste nöjen förgiftades  
 för honom genom partiandans oerhörda förföljel-  
 ser. Denna partianda visade sig ännu till och  
 med i det sätt, hvarpå emigranterne i sin olyc-  
 ka vände sig till honom för att begära hjälp.  
 Flere, som skrefvo till honom i denna afsigt, ur-  
 säktade sig, att de ej kunde besöka honom, eme-  
 dan de förnämsta bland dem förbjudit dem det;  
 de bedömde åtminstone ganska riktigt Neckers  
 ädelmod, när de trodde, att en sådan undergifven-  
 het för deras chefs näsvishet ej skulle hindra  
 honom att vara dem till tjenst.

Ibland olägenheterna af tryckfrihetstvånget var  
 äfven den, att omdömena öfver literaturen voro i  
 regeringens händer: deraf följde, att medlaren mel-  
 lan journalisterna och regeringen, polisen, rådde  
 åtminstone för ett ögonblick om en skriftställares  
 literära lycka, likasom den å en annan sida befri-  
 ade från tillåtelsen att underhålla hasardspel. Nec-  
 kers skrifter hafva derföre, under de sista dagar-  
 ne af hans lefnad, i Frankrike aldrig blifvit be-  
 dömda med oväldig rättvisa, och detta utgjorde  
 en olycka till, som han led under sin ensamhet.  
 Näst det sista af hans arbeten, kalladt: *Curs i*  
*den religiösa moralen* (*Cours de morale re-*  
*ligieuse*) är, jag tror mig kunna försäkra derom,  
 en af de bäst skrifna böcker öfver gudsfruktan,

att af de yppersta i tankarnes styrka och värtaligheten, som protestanterne kunna berömma sig af att ega, och ofta har jag funnit det i händeraa på menniskor, som hjertats lidanden bunnit. Imellertid blef det knappast nämndt i journalerna under Bonaparte, och det lilla man sade derom, gaf ej något begrepp om boken. Det gifves på samma sätt i andra länder några exempel på mästerverk i literatur, som först blifvit bedömda efter deras författares död. Det är en smärtande föreställning, att den, som var för oss så dyrbar, blifvit beröfvad det nöje, hans talenter som författare obestriddigt förtjente.

Han har ej sett rättvisans dag uppgå öfver sitt minne, och hans lif slutades samma år, som Bonaparte upphöjde sig sjelf till Kejsare, det vill säga, på en tid, då intet slags dygd var hedrad i Frankrike. Hans hjertas grannligheten var sådan, att den tanka, som under hans sista sjukdom mest plågade honom, var fruktan att hafva varit orsaken till min landsflykt; och jag var ej hos honom, för att kunna trösta honom! Han skref till Bonaparte med svag hand, för att bedja honom återkalla mig, när han icke mer var till. Jag skickade denna heliga ansökning till Kejsaren; han svarade ej derpå; ädelmod har alltid synts honom tillgjordhet, och han talade gerna derom som om en dygd, passande för melodramer: om han kunnat känna det välde, denna dygd utöfvar öfver sinnena, hade han på en gång varit både bättre och skickligare. Efter så många plågor, efter så många dygder, tycktes förmågan att älska hafva tilltagit hos min far

vid en ålder, då den aftager hos andra; och allt tillkännagaf, då han upphörde att lefva, hans återgång till himmelen.

TIONDE CAPITLET.

*Öfversigt af Neckers grundsatser i frågan  
om statsförfattning och regering.*

Man har ofta sagt, att religion vore nödvändig för folket; jag tror det vara lätt bevisadt, att människor i ett högt stånd ännu mer hafva hehof deraf. Det förhåller sig på samma sätt med moralen i afseende på politiken. Man har aldrig upphört att säga, det den passade enskilda människor, men icke nationer; det är tvärtom sant, att det är staternas regeringar, för hvilka bestämda grundsatser framför allt äro af nöden. Som den eller den enskilda människans tillvarelse är flyktig och af kort varaktighet, händer det någon gång, att en elak handling för ett ögonblick kan gagna i en ställning, då dess personliga fördel är på spel; men, som nationerna vara i århundraden, skulle de ej kunna sätta sig öfver förnuftsordningens allmänna och beständande lagar, utan att gå sin undergång till mötes. En orättvisa kan, för ögonblicket och genom ett undantag, gagna en enskild människa; men den är alltid skadlig för en succession af människor, hvilkas öde nödvändigt följer den allmänna

regeln. Men hvad som gifvit någon credit åt den infernaliska lära, som sätter politiken öfver moralen, är, att man förblandat statens chefer med själva staten; men dessa chefer hafva ofta funnit, att det var dem heqvämare och fördelaktigare att till hvad pris som heldst draga sig ur en närvarande svårighet, och de hafva förvandlat till grundsats de mått och steg, deras egoism eller deras oskicklighet förmått dem att taga. En man, som sitter i dåliga sffairer, skulle gerna upphöja till theorie den sats, att lån på renta vore det bästa financesystem, man kunde antaga. Men, ett omoraliskt handlingssätt i hvad väg som heldst är också ett lån på renta; det frälsar för ögonblicket, och ruinerar i längden.

Necker var ej, under sin första ministère, i tillstånd att kunna tänka på införandet af ett representativt regeringssätt; då han föreslog de provinciela förvaltningscomitéerna, ville han sätta en gräns för ministrarnes magt, samt förskaffa de upplysta människorna och de rika egendomsherrarne i alla delar af Frankrike inflytande på det allmänna. Neckers första grundsats i regeringssaker var att undvika det egenmäktiga, och att inskränka den ministeriella magten i allt, som icke är nödvändigt för ordningens bibehållande. En minister, som vill göra allt, befalla öfver allt, som är afundsjuk om sin magt, likasom vore den en personlig förmon, passar för hefven, men icke för nationerna. En man af snille bör, när han af en händelse befinner sig i spetsen för de allmänna ärendena, arbeta på att göra sig umbärlig. Goda för-

fattningar sätta i verket och bibehålla höga tankar, som en enskild människa, hvilken hon än må vara, blott kan för ett ögonblick verkställa.

Med hat till det egenmäktiga förenade Necker en stor aktning för opinionen, ett djupt intresse för detta abstracta, men verkliga väsende, som man kallar folket, och som aldrig upphört att vara beklagansvärdt, ehuru det visat sig från en fruktansvärd sida. Han ansåg det hufvudsakligen nödigt att trygga detta folks välstånd och upplysning, tvänne oskiljaktiga välgerningar. Han ville ej, att man skulle uppoffra nationen för de privilegierade stånden; men han var imellertid af den tanken, att man borde underhandla med de gamla plägsderna, för att lämpa dem efter den nya tidens skick. Han trodde på nödvändigheten af ståndsskilnader i samhället, för att kunna genom den frivilliga undergifvenheten för ett stadgadt anseende mildra magtens sträffhet; men aristokratien, såsom han fattade begreppet derom, hade för ändamål att uppväcka alla förtjenta människors täflan.

Necker hatade ärelystnadens krig, uppskattade ganska högt Frankrikes hjälpkällor och trodde, att ett sådant land, styrdt af en verklig nationalrepresentations vishet, och icke af hofmännens intriguer, hade i hjertat af Europa ingeating att önska eller att frukta.

Så vacker Neckers lära än var, skall man säga, var den likväl, emedan den ej lyckades, icke afpassad för människorna, sådana de i sjelfva verket äro. Det kan hända, att en människa ej förunnas af himmelen den lyckan, att sjelf deltaga i

triumphen af sanningar, hon förkunnat; men äro de derföre minre sanningar? Oaktadt man kastade Galilée i fängelse, hafva icke lika fullt de natu-rens lagar, som han upptäckt, blifvit allmänt erkända? Sedoläran och friheten äro också lika säkert den enda grundvalen för människoslägtets lyck-salighet och värdighet, som Galilées system är den sanna theorien om himlakropparnes rörelser.

Betrakten Englands magt; hvarifrån kommer den? Från dess dygder och från dess constitution. Förutsätt ett ögonblick, att denna ö, för närvaran-de så lycklig, blefve på en gång beröfvad sina lagar, sin allmänna samhällsanda, tryckfriheten och parla-lamentet, som hemtar sin styrka af nationen, och ger henne sin tillbaka, huru skulle ej fälten på en gång förtorka och hamnarne på en gång blifva öde! Sjelfva den oinskränkta magtens agenter, då de ej mer kunde erbålla sin bevillning af detta land utan credit och utan patriotism, skulle sakna friheten, som under en så lång tid åtminstone lå-nat dem sina skatter.

Revolutionens olyckor hafva kommit af de privilegierades obetänksamma motstånd, mot det som förnuftet och styrkan ville; denna fråga är ännu ömtvistad efter tjugusju år. Stridens faror äro minre betydliga, emedan partierna äro mer försva-gade; men utgången skulle blifva densamma. Nec-ker föraktade Machiavellismen i politiken, charlata-neriet i financerna, och det egenmäktiga i regerin-gen; han trodde, att den största skickligheten bestod uti att sätta samhället i harmonie med de tysta men oföränderliga lagar, under hvilka Gud har



satt den menckliga naturen. Man kan anfalla honom på detta fält, ty han skulle ännu inståla sig der, om han lefde.

Han gjorde ej anspråk på att ega de talenter, som fordras för att vara partigångare eller despot; han hade för mycken ordning i sitt hufvud och för mycken fred i sitt hjerta, för att vara fallen för dessa stora irregulariteter i naturen, som förhärja det tidvarf och det land, i hvilket de uppträda. Men om han varit född Engelsman, kan jag med stolthet påstå, att ingen minister någonsin skulle hafva öfverträffat honom; ty han var mer vän af friheten än Pitt, strängare än Fox, och ej minre våltalig, ej minre kraftfull, ej minre genomträngd af statens värdighet än Lord Chatham. Ack! hvarföre har han ej kunnat, såsom han, säga sina sista ord i fäderneslandets senat, inför en nation, som förstår att vara erkänksam, och hvars enthusiasm, långt ifrån att vara ett förebud till tråldomen, är sjelfva dygdens belöning!

Låtom oss nu återvända till en närmare granskning af den politiska person, som aldra mest contrasterar med de grundsatser, vi nu hafva framställt, och låtom oss se, om ej äfven han sjelf, Bonaparte, bör tjena att bevisa sanningen af dessa grundsatser, som varit de enda, hvilka kunnat bibehålla honom vid magten och bevara det Franska namnets ära.

## E L F T E C A P I T L E T.

*Bonaparte Kejsare. Den contrarevolution,  
han gjorde.*

**D**å, vid slutet af förflutna århundrade, Bonaparte satte sig i spetsen för Franska folket, önskade hela nationen en fri och constitutionell styrelse. Adelsmännen, som redan länge varit utestängda från Frankrike, eftersträfvade ingenting annat än att i fred få återvända till sina bostäder; katholska presterskapet begärde tolerance; sedan de republicanska krigarne genom sina hjeltebragder utplånat glansen af den adliga ståndsskilnaden, ansåg den gamla feodaladeln med aktning de nya segervinnarne, och revolutionen var gjord i det allmänna tänkesättet. Europa samtyckte till att lemna åt Frankrike Rhengränsen och Alperna, och det återstod ej annat än att försvara dessa fördelar och bota de olyckor, som deras förvärfvande hade kostat. Men Bonaparte fattade det förslaget att till sin fördel genomdrifva en contrarevolution, och så till sägandes ej bibehålla någonting nytt i staten utom sig sjelf. Han återställde thronen, presterskapet och adeln, en monarchie, som Pitt sade, utan laglighet och utan gränсор; ett presterskap, som ej predikade annat än despotismen; en adel, sammansatt af de gamla och nya familjerna, men som icke utöfvade något öfverhetskembete i staten och endast tiente till ett broderi åt den oinskränkta magten.

Bonaparte öppnade portarna för de gamla förfödomarne, smickrande sig att kunna hejda dem på högsta spetsen af sin allmägt. Man har ofta sagt, att om han varit måttlig, skulle han bibehållit sig. Men hvad förstår man med måttlig? Om han af upprigtigt hjerta och med värdighet antagit den Engelska constitutionen för Frankrike, utan tvivel skulle han ännu varit Kejsare. Hans segrar gjorde honom till Furste; det har fordrats hans kärlek till etiketten, hans behof af smicker, titlarne, decorationerna och kammarherrarne, för att hos honom röja uppkomlingen. Men så oförnuftigt hans eröfringsystem ock var, kan hända kunde han likväl icke mer, då han nu en gång var nog fattig i sin själ, att ej se storhet i annat än despotism, umbära beständiga krig; ty hvad skulle väl en despot utan militärisk ära betyda i ett sådant land som Frankrike? Kunde man förtrycka nationen hemma, utan ett åtminstone gifva henne den bedröfliga ersättningen att i sin ordning annorstädes befalla? Den oinskränkta magten är människoslågtets plågoris, och alla regeringar i Frankrike, som följt på den Constituerande Församlingen, hafva omkommit, för det de gifvit vika för denna förförelse, under den ena förevändningen efter den andra.

I det ögonblick, då Bonaparte ville låta utnämna sig till Kejsare, trodde han det å ena sidan vara af nöden att sätta revolutionisterna i säkerhet för Bourbonernas återkomst, och att å den andra bevisa royalisterna, att, då de öfverlemnade sig åt  
hon-

honon, afföllo de från gamla dynastien utan återgång. Det var för att på en gång uppnå detta dubbla ändamål, som han begick detta mord på en prins af blodet, Hertigen af Enghien. Han passerade brottets Rubicon, och från denna dag var hans olycka skriven i ödets bok.

En af Bonapartiska hofvets Machiavellister sade vid detta tillfälle, att detta lönmord var värre än ett brott, att det var ett fel. Jag måste bekänna, att jag hyser ett djupt förakt för alla dessa politici, hvilkas skicklighet består i att visa sig öfverlägsna dygden. Mätte de då en gång visa sig öfverlägsna sin egoism; detta vore mera sällsynt och äfven ett bevis på större skicklighet.

Icke dess minre hade de, som tadlat Hertigens af Enghien mord såsom en dålig speculation, likväl rätt, äfven från denna synpunct. Revolutionisterna och royalisterna trodde sig, oaktadt det oskyldiga blodets fruktansvärda förbund, icke oåterkalleligen förenade med sin herres öde. Han hade gjort egennyttan till sina anhängares gudomlighet, och adepterna af denna lära hafva utöfvat den mot honom sjelf, när olyckan inträffade.

Om våren 1804, efter Hertigens af Enghien, död, efter den afskyvärda processen med Moreau och Pichegru, då alla sinnen voro skakade af en förskräckelse, som i ett ögonblick kunde förvandla sig till uppror, lät Bonaparte kalla till sig några senatorer, för att helt lösligen, och såsom det varit fråga om något, hvori han ännu icke fattat

någen bestämd tanka, tala med dem om det förslag, man gjorde honom att förklara sig för Kejsare. Han gick igenom med dem de åtskilliga beslut, som man ännu kunde taga, i afseende på Frankrikes regering: en republik; den gamla dynastiens återkallande; slutligen upprättandet af en ny monarchie — alldeles som en man, hvilken inlätit sig i öfverläggning om en fremmande människas angelägenheter, och med fullkomlig oväldighet tagit dem under sin granskning. De som talade med honom öfver detta ämne, motsade honom med den häftigaste ifver, hvarje gång han framställde några skäl till förmon för en annan magt än hans. Slutligen lät Bonaparte öfvertyga sig: *Nå väl!* sade han, *efter som ni tror, att mitt utnämmande till Kejsare är nödvändigt för Frankrikes lycka, tagen åtminstone försigtighetsmått emot mitt tyrannie; ja, jag upprepar det, emot mitt tyrannie. Hvem vet, om, i den värdighet, jag nu ikläder mig, jag ej skall vara frestad att missbruka magten?*

Senatorerne gingo från honom, rörde öfver denna älskvärda upprigtighet, hvaraf följden blef, att tribunatet upphäfdes, så välgörande det ock då var; införandet af statsrådets uteslutande magt, tjänande till verktyg i Bonapartes hand; polisens regering; en stående här af spioner, och sedermera sju statsfångelser, hvilkas arresteranter icke kunde komma för någon domstol, emedan deras öde enbart berodde af ministrarnes eget afgörande.

För att gifva åt ett sådant tyrannie någon varaktighet, var det nödvändigt att förnöja alla deras ärelystnad, som åtogo sig att hålla det vid magt.

Hela Europas contributioner förslogo knappt der- till, hvad penningar beträffade. Också sökte Bonaparte andra skatter i fåfången.

Förnämsta drifjedern till Franska revolutionen var begäret till jemlikhet. Jemlikhet inför lagen tillhör själfva rättvisan, och följaktligen friheten; men begäret att tillintetgöra alla högre ståndsföreträden kommer på räkning af egenkärlekens småsinne. Bonaparte kände ganska väl det välde, denna svaghet utöfvar öfver Fransmännen, och se här, huru han begagnade det. De menniskor, som deltagit i revolutionen, ville ej, att öfver dem skulle finnas några högre stånd. Bonaparte förenade dem med sig genom det han lofvade dem de titlar och företräden, han beröfvat adeln. "Ni önskar jemlikheten," sade han till dem; "jag skall göra ännu mer, jag skall gifva er olikheten, till er fördel; Herrarne de la Tremouille, de Montmorency, m. fl. skola efter lagen blifva simpla borgare i staten, då deremot den gamla regeringens titlar och hofbarger skola innehafvas af de obetydligaste namn, om Kejsaren så behagar." Hvilket förunderligt infall! Och borde man ej trott, att en nation, så skicklig att uppfatta det löjliga, skulle hafva öfverlemnat sig åt de Homeriska gudarnes oupphörliga skratt, då den såg alla dessa republicaner förklädda till Hertigar, Grefvar, Baroner, och försökande sig i konsten att föreställa stora herrar, likasom man repeterar en roll till en komedie? Man gjorde väl några visor öfver dessa uppkomlingar af alla slag, Konungar och drängar; men segrarnes glans och despotismens styrka hafva satt detta

lekverk i gång, åtminstone för några år. Dessa republicaner, som man sett förakta belöningar, erbjudne af fremmande monarcher, hade ej mer rum på sina kläder för de stora Tyska, Rysska, Italienska ordnar, hvarmed de blefvo öfverhopade. En militärisk orden, jernkronan eller hederslegionen, kunde mottagas af krigare, hvilkas blessurer och hjältebragder dessa tecken i minnet återkallade; men banden och kammarherre-nycklarna, men hela denna ståt, som åtföljer hofven, passade den människor, som upprört himmel och jord, för att afskaffa den? En Engelsk caricatur föreställer Bonaparte sönderklippande den röda Jacobinermössan, för att deraf göra ett stort band till hederslegionen. Hvilken fullkomlig bild af detta adelskap, som Bonaparte uppfann, och som ingenting hade att berömma sig af utom sin herres gunst! Den Franska militären kunde ej mer anses annorlunda än som en mans soldater, då de förut varit nationens försvarare. Ack, huru hade de ej blifvit degraderade!

Bonaparte hade läst historien på ett oredigt sätt: föga van att studera, gjorde han sig mycket mindre reda för hvad han läst i böcker, än hvad han inbemat genom människokännedom. Likväl hade i hans hufvud stadnat en viss aktning för Attila och Carl den Store, för feodal-lagarna och Österlandets despotism, som han använde härs och tvärs, bedragande sig likväl aldrig på det, som ovillkorligen tjente att understödja hans magt, men för öfrigt citerande, tadlande, berömmande och raisonerande, allt efter som händelsen förde honom

han talade på detta sätt hela timmar med så mycket större fördel, som ingen afbröt honom, om ej genom ofrivilliga bifallsrop, som alltid vid dylika tillfällen undfälla åhörarne. En besynnerlig sak är, att flere Bonapartiska officerare i sällskaper antagit, af sin herre, denna heroiska galimathias, som verkligen betyder ingenting, utom i spetsen för åtta hundra tusen menniskor.

Bonaparte kom derföre på det infallet, för att skapa sig ett Österländskt och Carolingiskt rike på en gång, att stifta feodalgods i de länder, han eröfrat, och deruti insätta sina generaler eller förnämsta embetsmän. Han inrättade majorater, substitutioner, gjorde den ena den tjensten ått få dölja sin lefnad under den okända titeln: Hertig af Rovigo, och, då han tvärtom fräntog Macdonald, Bernadotte, Massena namn, som de gjort lysande genom stora bedrifter, bedrog han dem, så till sägandes, på deras rättigheter till nampkunnighet, och stånade sjelf, såsom han ock åsyftat, i besittning af Frankrikes militäriska ära.

Det var ej nog att hafva förnedrat det republicanska partiet genom det han helt och hållet afklädt det naturen af dess politiska tillvarelse; Bonaparte ville äfven beröfva royalisterna den värdighet, deras ståndaktighet och olycka gifvit dem. Största delen af sina hofsysslor utdelade han åt adelsmän af gamla régeringen; han smickrade på detta sätt den nya adeln, då han blandade den med den gamla, och då han sjelf äfven förenade en uppkomlings fåfänga med en eröfrares gigantiska egenskaper, älskade han de gamla hofmännens



smicker, emedan de bättre förstodo sig på denna konst än de nya människorna, äfven de mest beställsamma. Hvarje gång en adelsman af gamla hofvet återkallade en etiquette från fordna dagar, föreslog en ny vördnadsbetygelse, ett visst sätt att klappa på dörren till något förmak, ett mer ceremonielt sätt att frambara en depeche, att vika ett bref, att sluta med den eller den formeln, blef han bemött, som hade han gjort något viktigt steg till hela människoslägtets lycka. Den Kejsersliga etiquettens codex är det märkvärdigaste bevis på den förnedring, hvartill man kan bringa människoslägtet. Machiavellisterne skola säga, att det är på det sättet, som man måste bedraga människorna; men är det då sant, att man i våra dagar kan bedraga dem? Man lydde Bonaparte, låtom oss aldrig glömma det, emedan han skänkte Frankrike krigets ära. Ehvad det nu var en god eller dålig tjänst, han dermed gjorde Frankrike, så var det likväl ett tydligt factum, utan lögnens bedrägeri. Men alla de Chinesiska farcer, han lät uppföra framför sin triumphvagn, behagade blott hans tjenare, som han skulle kunnat på hundrade andra sätt föra i ledband, om honom så behagat. Bonaparte har ofta tagit sitt hof för hela sitt rike; han såg heldre, att han bemöttes som Furste än som hjelte: kan hända, han i djupet af sitt hjerta kände sig ega flere anspråk på den förra af dessa titlar än den sednare.

Stuartska husets anhängare sökte, då man erbjöd Cromwell Konungaväldet, sitt stöd i frihetsvännernas grundsatser, för att sätta sig deremot,

och det var först vid restaurationeo, som de återtog läran om den oinskränkta magten; men åtminstone blefvo de trogna den gamla dynastien. En stor del af den Franska adeln har kastat sig i armarna på Bonaparte och hans familj. Då man förebrädde en man af det största namn att hafva antagit tjenst som kammarherre hos en af de nya Prinsessorna: *Men hvad vill ni då, sade han, att man skall göra? Man måste väl tjena någon. Hvilket svar!* Och hela fördörelsens dom öfver de regeringar, som grunda sig på hofmannsandan, är den icke inbegripen i detta svar?

Den Engelska adeln iakttog mycket mer värdighet under de borgliga oroligheterna; ty den begick ej tvänne stora fel, hvarifrån de Franska adelsmännen svårligen kunna befria sig; det ena, att hafva förenat sig med utländningarne mot sitt eget fädernesland; det andra, att hafva antagit tjenst i en mans hof, som, efter deras grundsatser, icke hade någon rätt till thronen; ty folkets val, i händelse Bonaparte kunde berömma sig deraf, var ej i deras ögon en laglig rättighet. I sanning är det ej tillåtet dem att vara intoleranta, sedan de lemnat sådana bevis på sin eftergifvenhet; och man förolämpar, som jag tycker, långt mindre Bourbonernas höga familj, då man önskar constitutionella inskränkingar för thronens magt, än då man tagit tjenst hos den nya herrskaren, som befläckt sig med mord på en ung krigare af den gamla stammen.

Den Franska adeln, som tagit tjenst vid Bonapartes hof, skulle den kunna föregifva, att den

blifvit tvungen dertill? Flere ansökningar hafva blifvit afslagna än platser utdelade; och de som i detta afseende ej velat underkasta sig Bonapartes önsknings, blefvo ej tvungne att tjena honom. Adrien och Matthieu Montmorenci, hvilkas namn och karakter ådrogo sig hofvets uppmärksamhet, Eleazar de Sabran, Hertigen och Hertiginnan de Duras, och ännu flere andra, ehuru ej i stort antal, hafva icke velat emottaga sysslor, erbjudne af Bonaparte; och, ehuru det fördrades med att kunna emotså denna ström, som i Frankrike hänföret allt på magtens sida, hafva likväl dessa bebjertade människor bibehållit sitt oberoende, utan att dertföre nödgas lemna sitt fädernesland. I allmänhet är det alltid möjligt att icke handla, och det måste så vara, emedan ingenting kan ursäktas dem, som handla mot sina grundsatser.

Det gifves säkert inga Franska adelsmän, som gått i fält i egenskap af Bonapartiska dynastiens personliga anhängare. Krigare, hvilka de heldst må vara, kunna förebära tusende ursäkter, och bättre än ursäkter, allt efter de bevekelsegrunder, som verkat på dem, och det uppförande de iakttagit. Ty, under alla revolutionens epocher, har det likväl funnits ett Frankrike; och, i sanning, en medborgares första pligter äro alltid de mot hans fädernesland.

Aldrig har en människa bättre vetat mångfaldiga beroendets böjer än Bonaparte. Han kände bättre än någon de stora och små medlen till despotism; man såg honom icke utan ihärdighet syselsätta sig med fruntimmernas toilette, på det deraa

män, ruinerade af deras utgifter, så mycket oftare skulle nödgas taga sin tillflykt till honom. Han ville äfven förblända Fransmännens inbildning genom prakten i sitt hof. Den gamle soldat, som rökte sin pipa utanför Fredrik II:s dörr, var tillfyllest, att göra honom aktad af hela Europa. Säkert hade Bonaparte tillräckligt militäriska talenter, att på samma väg vinna samma resultat; men det var ej nog för honom att vara herre, han ville äfven vara tyrann; och för att underkufva Frankrike och Europa, var det nödvändigt att använda alla de medel, som förnedra människosläktet; också har den olycklige allt för mycket lyckats deri!

Motvigten af de mensklige bevekelsegrunderna, att göra det godt eller ondt är, väger vanligen jemnt, och det är samvetet, som ger utslaget. Men, då under Bonaparte en milliard inkomster och åtta hundra tusen beväpnade människor vägde till förmön för det onda, när Brenni svärd låg på samma vågskål med guld; hvilken fruktansvärd förförelse? Icke dess minre skulle ärelystnadens och girighetens beräkningar ej varit tillräcklige att lägga Frankrike under Bonapartes välde; det fordras något stort, för att sätta hela massor i rörelse, och det var den militäriska äran, som berusade nationen, under det despotismens nät voro spände af några människor, hvilkas nedrighet och förderf man aldrig nog skulle kunna brännmärka. De behandlade de constitutionella grundsatserna som en tankvillia, alldeles som hofmännen under Europas gamla regeringar skulle kunnat göra, i hvil-

kas leder de ock eftersträfvade att få en plats. Men deras herre åstundade, såsom vi snart skola se, ännu mer än Frankrikes krona, och inskränkte sig ej till denna borgare-despotism, med hvilken hans civila agenter skulle önskat, att han åtnöjt sig hemma, det vill säga, i Frankrike.

TOLFTE CAPITLET.

*Om Napoleons uppförande mot den Europeiska*

*Continenten.*

T vännne ganska olika planer erbjödo sig för Bonapartes uppförande, då han lät kröna sig till Kejsare af Frankrike. Han kunde inskränka sig till Rbengränsen och Alperna, som Europa icke mer gjorde honom tvistiga efter slaget vid Marengo, och upphöja Frankrike, på detta sätt utvidgadt, till det mäktigaste rike i världen. Efterdömet af en constutionell frihet i Frankrike skulle hafva efter hand men säkert verkat på det öfriga Europa. Man skulle ej mer hafva hört sägas, att friheten blott passade för England, emedan det är en ö; blott för Holland, emedan det är en slätt; endast för Schweiz, emedan det är en bergsbygd; och man skulle hafva sett en continental monarchie blomstra i skydd af lagen, som, näst religionen, hvarifrån den utgår, är det heligaste, som finnes på jorden.

Många män af snille hafva uttömt alla sina krafter för att göra något godt, för att lemna efter sig några spår af sina goda inrättningar. Ödet, som slösade på Bonaparte, lemnade honom en nation af fyratid millioner människor, en nation nog älskvärd att kunna verka på det öfriga Europas bildning. En skicklig styresman hade, i början af detta århundrade, kunnat göra Frankrike lyckligt och fritt utan några utomordentliga ansträngningar, endast med några dygder. Napoleon är ännu mer brottslig för det goda, han icke gjort, än det onda, hvarför man anklagar honom.

Likväl, om hans härjande verksamhet befann sig för mycket kringskuren i den skönaste af monarchier, om det var en alltför dålig lott för en Corsican, som år 1790 var underlieutenant, att ej vara mer än Kejsare öfver Frankrike, hade han dock bordt kunna åberopa några verkliga fördelar, för hvilka han ville sätta hela Europa i rörelse. Pohlens återställande, Italiens oberoende, Greklands befriande, hade någonting stort: folken kunde intressera sig för hela folkslags återupplifvande. Men borde man öfveravämma jorden med blod, på det Fursten Jerome skulle intaga Churfurstens af Hessen thron, och på det Tyskarne skulle styras af Franska förvaltare, som hos dem intogo feodal-gods, hvilkas titlar de knappt förstodo att uttala, ehuru de sjelfva buro dem, men, hvaraf de på alla språk förstodo att draga inkomsterna? Hvarföre skulle Tyskland underkasta sig Frankrikes öfvermagt? Detta välde medförde ingen ny upplysning, och gjorde ej hos dem gällande andra fria författ.

ningar än contributioner och conscriptioner, ännu svårare än alla de gamla herrskarnes pålagor. Det fanns utan tvifvel många förnuftiga förändringar att göra i Tysklands författningar; alla upplysta män visste det, och under en lång tid hade de äfven visat sig gynna Frankrikes sak, emedan de deraf hoppades en förbättring i sitt eget tillstånd. Men, utan att tala om den rättmätiga harm, som hvarje folk måste känna vid åsynen af fremmande soldater på dess område, gjorde Bonaparte ingenting i Tyskland, utan i afsigt att der införa sin och sin slägts magt; var en sådan nation skapad att tjena till fotställning åt hans egennyttia? Spanien måste också med afsky förkasta de trolösa medel, som Bonaparte använde för att bringa det i trældom. Hvad erbjöd han då de riken, han vilde underkufva? Var det friheten? Var det styrkan? Var det rikedomar? Nej, det var honom sjelf, alltid honom sjelf man borde fångna sig åt, i utbyte mot alla denna verdens skatter, som detta nöje kostade.

Italienarne, af ett oredigt hopp att äntligen blifva förenade till en enda stat, och de olyckliga Poblackarne, som bedja himmel och belvete om den nåden att åter blifva en nation, voro de enda, som frivilligt tjente Kejsaren. Men han hade en sådan afsky för kärleken till frihet, att, ehuru han behöfde Poblackarne till hjälptroppar, hatade han likväl hos dem denna ädla enthusiasm, som dömdo dem att lyda honom. Denne man, så skicklig i konsten att förställa sig, kunde icke en gång med tillbjelp af förställningen begagna sig af

de patriotiska känslor, hvaraf han alltid kunnat draga så mycken fördel: det var ett vapen, som han ej förstod att handhafva, och alltid fruktade han, att det skulle springa i hans händer. I Posen kommo Pohlska deputerade att erbjuda honom sin egendom och sitt lif, för att återställa Pohlen. Napoleon svarade dem med denna dystra röst och detta brådstörtade uttal, som man hos honom anmärkt, när han tvingade sig — i några ord om frihet, väl eller illa redigerade, men som till den grad plågade honom, att det var den enda osanning, han icke kunde uttala med sitt vanliga utseende af godtrogenhet. Äfven då, när folksångers biffallsrop voro till hans fördel, misshagade honom likväl folket alltid. Denna instinct af despotism har förmått honom att uppresas en thron utan grund, och tvungit honom att förfela sin kallelse för denna världen, grundläggandet af en politisk reformation.

Kejsarens medel att bringa Europa i trældom voro djerfhet i krig och list i fred. Han under-tecknade tractater, när hans fiender voro till hälften kufvade, för att icke bringa dem till förtviflan, men imellertid kunna till den grad försvaga dem, att yxan, som fastnat i stammen af trädet, på längden skulle medföra dess bortdöende. Han förvärfvade sig några vänner bland de gamla regenterna, genom det han i allt visade sig vara fiende till friheten. Också är det nationerna sjelfva, som slutligen reste sig mot honom, ty han hade förolämpat dem mer än sjelfva Konungarne. Imellertid är man förvånad att ännu finna anhängare af Bo-



naparte annorstädes än hos Fransmännen, åt hvilka han åtminstone gaf segrarnes ära till ersättning för despotismen. Dessa, anhängare, framför allt uti Italien, äro i allmänhet ej annat än vänner af friheten, som förgäfves smickrat sig att erhålla den af honom, och som ännu heldre skulle se en stor händelse, hvilken den heldst kunde blifva, än denna modlöshet, hvari de nu förfallit. Utan att villja ingå i någon undersökning om utländningarnes intressen, om hvilka vi lofvat att ej tala, tro vi oss kunna försäkra, att de åtskilliga storverk, som kunna tillskrifvas Bonaparte, såsom de stora landsvägarne, nödvändiga för hans planer, de monumenter, som blifvit uppresta till hans ära, några lemningar af den Constituerande Församlingens liberala inrättningar, hvilkas tillämpning han någon gång tillät utom Frankrike, såsom lagfarenhetens, den allmänna uppfostrans förbättring, de uppmuntringar, som gäfvos åt vetenskaperna; alla dessa välgärningar, säger jag, så önskvärda de i sig själva voro, icke kunde blifva någon ersättning för det tryckande tvång han lade på det allmänna tänkesättet och karaktererna. Hvilken stor man har man då sett utveckla sig under hans regering? Hvilken skall man på lång tid se der han herrskat? Om han gynnat en förständig och värdig frihet, skulle energien hafva visat sig från alla håll, och en ny lifskraft hafva satt den civiliserade världen i rörelse. Men Bonaparte har icke förskaffat Frankrike en enda nations vänskap. Han har stiftat förmälningar, gjort utrundningar för vissa länder, slagit andra tillsammans, gjort utkast till

geographiska chartor, räknat själarne på samma sätt, som sedermera blifvit vedertaget, för att completera Furstarnes domäner; men hvarest har han inplantat dessa politiska grundsatser, som utgöra Englands förmurar och skatter? Dessa författningar, okullstöttliga sedan de varat i tio år, ty de hafva då redan gjort så mycket godt, att de förena alla medborgare i ett land till deras försvar.

#### TRETTONDE CAPITLET.

*Om de medel, Bonaparte användt att anfälla England.*

Om man kan upptäcka någon plan uti Bonapartes verkliga regellösa förhållande i afseende på fremmande nationer, var det den, att inrätta en universalmonarchie, för hvars högsta chef han skulde förklarar sig sjelf, i det han gifvit bort till län Konungariket och Hertigdömen, samt börjat en feodalregering, sådan den fordom var af eröfringen inrättad. Det synes till och med, som hade han ej bordt inskränka sig till Europas gränser, och hans afsigter sträckte sig säkert till Asien. Med ett ord, han ville beständigt tränga allt längre fram, så länge han ej mötte något motstånd; men han hade ej beräknat, att, i ett så vidsträckt företag, ett hinder icke allenast tvang honom att stadna, utan

äfven förstörde hela den byggnad, han mot all naturens ordning inrättat, och som borde förvandla sig till ruiner, från samma ögonblick som den icke mer tillvexte.

Att förmå Franska nationen, hvilken, såsom alla nationer, önskade fred, att uthärda kriget, att förmå de fremmande tropparne att följa Fransmännens fanor, fordrades en bevekelsegrund, som, åtminstone till utseendet, kunde bringas i förbindelse med det allmänna bästa. Vi hafva i föregående capitel sökt visa, att om Napoleon valt folkens frihet till sitt valspråk, skulle han hafva satt hela Europa i rörelse, utan att behöfva taga sin tillflykt till skräcksystemets medel; men hans Kejsersliga magt skulle ingenting hafva vunnit dervid, och i sanning var han ej en man att kunna taga oegennyttiga tänkesätt till sitt rättensnöre. Han sökte en lösen, som kunde sätta människorna i den tankan, att han hade Europas fördel och oberoende till ögnamärke, och det var *hafvens frihet* han i sådan afsigt valde. Utan tvifvel satte sig Engelsmännens ihärdighet och finansiella tillgångar emot hans förslager, och han hade dessutom en naturlig afsky för deras fria författningar och deras characters stolthet. Men hvad som framför allt kom honom väl till pass, var att, i stället för representativa regeringssätt, som grunda sig på den aktning, man är skyldig nationerna, göra de mercantila och commerciela intressena gällande, öfver hvilka man kan tala och raisonnera utan ända, och utan att någonsin hinna målet. Lösen under de  
olyc-

olyckliga epocherna af Franska revolutionen: *Frihet, jemlikhet*, gaf folken en rigtning, som ej kunde behaga Bonaparte; men valspråket på hans fanora *hafvens frihet*, förde honom hvart han behagade, gjorde en resa till Ostindien nödvändig lika väl som den billigaste fred, om det i ögonblicket behagade honom att underteckna den. Med ett ord, han hade af detta föreningsord en egen fördel, den att kunna upplifva sinnena, utan att rigta dem mot magten. Genz och A. W. Schlegel hafva i sina skrifter öfver continentalsystemet fullständigt utvecklat olägenheterna och fördelarna af Englands öfvervalde till sjöss, då Europa är i sitt vanliga läge. Men åtminstone är det säkert, att detta öfvervalde ensamt, för några år redån, motvägde Bonapartes, och att det knappt skulle funnits en vrå på denna jorden, att undkomma det, så framt ej Engelska oceanen omgifvit fasta landet med sina skyddande armar.

Men, invänder man, med all beundran för England, bör Frankrike likväl alltid vara en medtäflare till dess magt, och i alla tider hafva dess styresmän sökt att öfvervinnas det. Det gifves blott ett medel att blifva jemngod med England, det att följa dess exempel. Om Bonaparte, i stället att uppgöra denna löjliga komedie med landstigningen, som endast tjent till ämne för Engelska caricaturmålningar, och detta blocadsystem, allvarsammare, men också olycksfullare; om Bonaparte i dess ställe, af England ej velat eröfra annat än dess constitution och dess industrie, skulle Frankrike

ännu i dag ega en handel, grundad på crediten, samt en credit, grundad på national-representationen och den varaktighet den gifver åt ett lands författningar. Men Engelska ministären vet olyckligtvis alltför väl, att en constitutionell monarchie är det enda medlet, helt och hållet det enda, att åt Frankrike försäkra en varaktig sällhet. När Ludvig XIV med framgång kämpade på hafvet mot de Engelska flottorna, voro ännu de bägge ländernas finansiella tillgångar i det närmaste lika; men sedan på dessa åttatio eller hundrade åren friheten i England consoliderat sig, kan Frankrike ej komma i jemvigt med detta land utan lagliga garantier af samma natur. I stället att taga denna sanning till vägvisare, hvad har Bonaparte gjort?

Den gigantiska ideen om fasta landets blocad liknade ett slags Europeiskt korståg mot England, som samlade sig under Napoleons spira. Men, om, i det inre landet, Engelska varornas utestängande gäfvo någon uppmuntran åt manufacturerna, voro hamnarne deremot öde och handeln tillintetgjord. Ingenting har skadat Napoleon i folkets opinion mer än det uppstegrade priset på socker och kaffe, hvilket gjorde ingrepp i alla klassers dagliga vanor. Då han lät bränna i alla städer, som voro underkastade hans befallningar, från Hamburg till Neapel, den Engelska industriens producter, bragte han i uppror alla vittnen till dessa *autos da fé*, anställda hans despotism till ära. Jag har på torget i Genève sett fattiga kvinnor kasta sig på knä framför bälet, der man brände varorna, bedjande, det man måtte tillåta dem att i tid rycka

ur lågorna några stycken kläde eller tyg att hölja sina barn i deras elände; dylika scener måste förnyas öfver allt; men eburu statsmännen i den iberiska stilen då upprepade, att de ingenting betydde, voro de likväl en lefvande tafs af en tyrannisk orimlighet, continentalblockaden. Hvad har då blifvit följden af Bonapartes fruktansvärda anathemer? Englands magt har förökats sig i alla fyra verdensdelarne, dess inflytande på de fremmande regeringarne blef gränslöst, och det borde blifva det, i anseende till den stora olycka, hvarifrån det bevarat Europa. Bonaparte, som man envisas att gifva namn af skicklig statsman, uttänkte likväl, högst oskickligt, rätta utvägen att öfver allt föröka sina fienders hjälpkällor, och i synnerhet mångfalldiga Englands till den grad, att han ej kunnat lyckats att göra det mer än en enda skada, den största; det är sant, af alla, den nämligen, att nödgas öka sin militäriska styrka så långt, det man kunde frukta för dess frihet, om man ej förlitade sig på styrkan af dess allmänna samhällsanda.

Man kan ej neka, att det ju är ganska naturligt, om Frankrike afundas Englands lycka; och denna känsla har hänfört det att låta bedraga sig af några Bonapartes försök att uppdrifva Franska industrien till samma höjd som Englands. Men är det genom väpnade förbud, som man tillskapar rikedomar? Regenternas villja skulle ej mer kunna styra nationernas industrie och handel; man måste låta dem följa sin naturliga utveckling, och gynna deras intressen efter deras eget behof. Men på samma sätt som en kvinna, för det hon blir upp-

retad öfver de artigheter, som göras hennes med-  
täflarinna, ej derföre sjelf vinner flera, på samma  
sätt kan en nation, hvad handel och industrie be-  
träffar, ej vinna något på annat sätt, än att hon vet  
förskaffa sig frivilliga gärder, utan att utestän-  
ga en fri concurrence.

De officiella bladen voro ålaggde att smäda  
den Engelska nationen och regeringen; hvarje dag  
upprepades oupphörligt de orimligaste benämning-  
ar, sådana som: *de trolösa öoberne, de giriga köp-  
männen*, med variationer, som likväl ej fingo allt  
för mycket aflägsna sig från texten. Man har i  
några skrifter gått tillbaka ända till Wilhelm Eröf-  
raren; för att som ett uppror stämpla slaget vid  
Hastings, och okunnigheten underlättade läghetens  
eländiga smädelser. Bonapartes journalister, hvil-  
ka ingen kunde svara, hafva vanställt Engelska na-  
tionens historia, författningar och karakter. Det-  
ta var ännu ett af de plågoris, som tryckfrihets-  
tvånget medförde: Frankrike har undergått dem  
alla.

Som Bonaparte högaktade sig sjelf mer än dem,  
hvilka voro honom undergifna, tillät han sig några  
gångar i sällskaper att säga en hop vackra saker  
om England, vare sig, att han ville förbereda sin-  
nena på den händelse, då han tilläfventyrs skulle  
finna det med sin fördel öfverenstämmande att un-  
derhandla hos Engelska regeringen, eller att det  
för ett ögonblick roade honom att befria sig från  
det falska språk, han älade sina tjenare. Det pas-  
sade honom i det fallet att säga: *Lå vårt folk  
ljuga!*

FJORDONDE CAPITLET.

*Om Franska armeens anda.*

Man får ej förglömma, det Franska armeen visat sig beundransvärd under de tio första åren af Franska revolutions-kriget. De egenskaper, man saknade hos dem, som befattade sig med de civila ärendena, återfann man hos militären: ihärdighet, själförsakelse, dristighet och äfven godhet, när stridens hetta ej förändrade dess naturliga lynne. Soldater och officerare gjorde sig ofta älskade i de fremmande länderna, äfven då deras vapen der gjort skada; de trotsade ej allenast döden med denna otroliga energie, som man alltid skall finna i deras temperament och deras hjerta, utan de fördrogo äfven de svåraste försakelser med en glädthet utan exempel. Denna lättsinnighet, hvarför man med skäl anklagar Fransmännen i politiska angelägenheter, blef aktningsvärd, när den förvandlade sig till sorglöshet för farorna, till sorglöshet för själfva plågan. De Franska soldaterna logo midt i den grymmaste belägenhet, och uppmuntrade hvarandra under själfva plågans raseri, antingen genom en känsla af enthusiasm för sitt fädernesland, eller genom ett infall, som upplifvade denna muntra qvickhet, för hvilken äfven de lägsta klasser i samhället äro tillgängliga i Frankrike.

Revolutionen hade till en utmärkt grad fullkomnat den olyckliga konsten att recruterat armerna; men det goda den uträttat, då den gjort al-



la grader tillgängliga för förtjensten, uppväckte i Franska armeen en tållan utan gränсор. Det är dessa frihetens grundsatser, som Bonaparte haft att tacka för de hjelpkällor, han begagnat mot sjelfva friheten. Snart egde Franska armeen under Bonaparte ingenting mer af sina populära dygder utom sin, beundransvärda tapperhet och en ädel känsla af nationalstolthet; huru mycket hade den likväl icke fallit, när den nu stred för en enda man, då deremot dess företrädare, dess veteraner, tio år förut, endast uppoffrat sig för sitt fädernesland! Snart blefvo äfven nästan alla nationers armeer på fasta landet tvungne att strida under Frankrikes fanor. Hvilken patriotisk känsla kunde väl upplifva Tysskarne, Holländarne, Italiendarne, när ingenting försäkrade dem om deras fäderneslands oberoende, eller snarare, när dess trældom tryckte dem? De hade sins imellan ingenting gemensamt, utom samma herre, och derföre var ej heller någon ting mindre varaktigt än denna förening; ty entusiasmen för en människa, hopmåvara hvilken som heldst, är nödvändigt ombytlig; kärleken till fäderneslandet och friheten är det enda oföränderliga, emedan den i sin grund är oegennyttig. Hvad som utgjorde Napoleons trollstaf, var den föreställning, man gjorde sig om hans lycka; tillgifvenheten för honom var ej annat än en tillgifvenhet för sig sjelf. Man trodde på en mängd fördelar af alla slag, som man skulle vinna under hans baner, och som han förträffligt förstod att bedöma den militäriska förtjensten och visste att belöna den, kunde den simplaste soldat i armeen nära hoppet om att blifva

Marskalk af Frankrike. Titlar, börd, hofmannatjenst hade föga indlytande på befordringarne i armeen. Der existerade, oaktadt regeringens despotism, ännu en viss anda af jemlikhet, emedan Bonaparte der hade behof af styrkan, och emedan denna ej eger rum utan en viss grad af oberoende. Också, hvad som under Kejsarens regering ännu hade något värde, var säkerligen armeen. Commissarierne, som plågade eröfrade länder med contributioner, arresteringar, landsförvisningar; dessa störtskyar af civila embetsmän, som, likt en här gamar, slogo ned på slagfältet efter segern, hafva säkert ådragit Fransmännen mer hat än de fattiga conscriberade, som gjorde ett steg från barn- domen till döden, i den tron att de försvarade sitt fädernesland. Det tillhör människor, som i grund känna krigskonsten, att döma om Bonapartes talenter såsom general. Men att ej döma om honom i detta afseende af annat än de anmärkningar, som ligga för hela världens ögon, synes mig, som hans brinnande egoism bidragit till hans första segrar lika mycket som till hans sista nederlag. Det fattades honom i fält, äfvensom öfver allt annorstädes, denna aktning för människorna, och denna känsla af pligt, hvarförutan ingenting stort är varaktigt.

Bonaparte har som geueal aldrig skonat sina troppars blod: det är genom ett slösande bruk af denna mängd soldater, som revolutionen lemnat till hans disposition, som han vunnit sina förvånande segrar. Han tågade fram utan magasin, hvilket gjorde hans rörelser ovanligt hastiga, men fördub-

blade krigets olyckor för de länder, som blefvo dess skådeplats. Med ett ord, det finnes, ända till arten af hans militäriska rörelser, ingenting, som ej står i något förbällande till hans öfriga karakter; han sätter beständigt allt på spel för att vinna allt, räknande på sina fienders fel, som han föraktar, och färdig att uppoffra sina anhängare, om hvilka han föga bekymrar sig, så framt han ej kan med dem vinna segern.

Man har sett honom i kriget med Österrike, år 1809, lemna en Lobau, när han ansåg slaget förlorat; han satte öfver Donau allena, i sällskap med Czernitchef, en af Rysska Kejsarens oförskräcktaste adjutanter, och marskalk Berthier. Kejsaren sade till dem med temlig kallblodighet: *att, sedan man vunnit fyratio batailler, det icke var något utomordentligt att kunna förlora en;* och, då han kom till andra stranden af floden, lade han sig och såf till morgonen derpå, utan att underrätta sig om Franska armeens öde, som hans generaler under tiden frälste. Hvilket besynnerligt charactersdrag! Och likväl gifves det ej en mera verksam, mer tilltagsen man än han vid de flesta viktiga tillfällen. Men man skulle kunna säga, att han ej förstår att segla i motvind, och att motgången på en gång förstena honom, likasom hade han gjort ett magiskt beting med lyckan, och ej kunde gå henne förutan.

Efterverlden, äfven en stor del af våra samtida, skall invända mot Bonapartes antagonist den enthusiasm, han ingaf hos sin armee. Vi skola afhandla detta ämne, så oväldigt som möjligt, när

vi hunnit till hans olyckliga återkomst från ön Elba. Att Bonaparte var en man af ett i många afseenden öfverlägset genie, hvem skulle kunna neka det? Han såg så långt som kunskapen om det onda kan sträcka sig; men det gifves något utom det samma, det goda: region. Militäriska talenter äro ej alltid bevis på ett öfverlägset genie; många tillfälliga händelser kunna göra ens lycka på denna väg; dessutom är det slags skarpsinnighet, som fordras att anförä människor på slagfältet af helt annan art än den djupa insigt, som fordras till konsten att regera. En af människoslägtets största olyckor är det intryck, styrkans framgång gör på sinnena; och likväl skall det ej finnas hvarken frihet eller grundsatser i världen, om man ej kommer derhän, att bedöma en bataille, likasom allt annat i världen, endast efter den goda sak, som derigenom segrar.

En af de största olyckor, som Bonaparte bragt öfver Frankrike, är den, att han gifvit sina krigare smak för lux, dessa krigare, som så väl åtnöjde sig med äran i de dagar, nationen ännu var vid lif. En oförskräckt Marskalk, höljd med blessurer och brinnande af otålighet att förskaffa sig än flere, begärde för sitt hôtél en säng, så öfverlastad med förgyllningar och broderier, att man i hela Paris ej kunde finna något, som tillfredsställde hans önskan: *Nå väl, sade han då i sitt elaka lynne, gif mig en halmkärfa, jag skall sofva rätt godt på den.* I sjelfva verket gafs det ej någon medelväg för dessa människor mellan praktén i

Tusende och En Natt och det stränga lefnadssätt, vid hvilket de voro vana.

Man måste ännu anklaga Bonaparte att hafva förderfvat Franska karakteren, i det han vant den till den förställningskonst, hvarpå han sjelf var ett exempel. Flere militäriska chefer hafva i Napoleons schola blifvit diplomatiska personer, i stånd att dölja sina verkliga tänkesätt, studera omständigheterna och rätta sig derefter. Deras tapperhet har förblifvit den samma; men allt det öfriga har förändrat sig. De officerare, som på närmare håll voro fastade vid Kejsaren, hade blifvit, långt ifrån att bibehålla den Franska glädtigheten, kalle, misstänksamme, högdragne, och tycktes dela sin herres förakt för människoslågtet. Soldaterna hafva alltid ädelmodiga och naturliga känslor; men lärnan om en blind lydna, som partier, motsatta i sina intressen, men öfverensstämmande i sina grundsatser, infört bland cheferna för armeen, har nödvändigt fördunklat det stora och patriotiska, som fanns hos de Franska tropparne.

Det hör, säger man, väsendtligen till sjelfva naturen af den beväpnade styrkan, att lyda. Detta gäller på slagfältet, i närvaro af fienden, och i afstende på den militäriska disciplinen. Men kunde och borde Fransmännen icke veta, att de i Spanien uppoffrade en hel nation? Kunde och borde de ej inse, att de icke försvarade hus och hem i Moskwa, och att Europa var under vapen, endast för det Bonaparte vetat begagna det ena efter det andra af dess länder, för att slutligen bringa det helt och hållet i trældom? Man skul-

le gerna villja göra militären till ett slags utom nationen existerande corporation, som aldrig skulle kunna förena sig med densamma. På det sättet skulle de olyckliga folken alltid hafva tvänne fiender, sina egna troppar och utländningarnes, emedan alla medborgliga dygder skulle vara krigarne förbjudna.

Engelska armeen är äfven så väl underkastad disciplinen som någon souverain stats på fasta landet af Europa; men officerarne göra icke dess minre bruk af sitt förnuft, vare sig som medborgare, i det de, när de komma hem till sitt, blanda sig i fäderneslandets allmänna intressen, eller som militärer, emedan de både känna och värda lagens värde i det som rör dem. Aldrig skulle en Engelsk officer arrestera en människa, eller ens skjuta på folket i ett uppror, annorlunda än efter de föreskrifter, som constitutionen gifver. Det ligger alltid någon despotisk afsigt till grund, när man vill förbjuda människorna att bruka det förnuft, Gud gifvit dem. Det gör tillfyllest, säger man, att lyda sin ed; men gifves det något, som mer fördyrar förnuftets bruk än kunskapen om de pligter, som åtfölja denna ed? Skulle väl någon kunna föreställa sig, att den ed, som blifvit svuren Bonaparte, kunde förbinda någon officer att borttröfva Hertigen af Enghien i det fremmande land, som borde tjena honom till fristad? Hvarje gång man fastställer illiberala grundsatser, sker det för att kunna begagna dem som ett batteri mot sina fiender, likväl med villkor, att dessa fiender icke vända det åter, tillbaka mot oss sjelfva. Det gifves

ej något utom upplysningen och rättvisan, hvaraf man ingenting har att frukta i hvad parti som helst. Hvad blir då följden af denna med så mycket eftertryck upprepade lära: *Armeen bör icke tänka, utan lyda?* Ingen annan än den, att armeen i oroliga tider alltid afgör rikens öden; men hon afgör det alltid illa, emedan man förbjudit henne förnuftets bruk. Det är genom denna blinda lyd- nad för sina chefer, hvilken man gjort till en skyldighet för Franska armeen, som hon upprätthållit Bonapartes regering. Huru mycket har man likväl icke tadlat henne, för det hon ej störtat honom! Att rättfärdiga sin trälaktiga lyd- nad för Kejsaren, sköto de civila corpserna skulden på armeen; och anhängarne af den oinskränkta magten, som just icke äro serdeles starka i logiken, skola lätteligen kunna i ett sammanhang drifva tvänne olika satser; först, att militären ej bör hafva någon opinion i politiken; sedan, att det varit högst otörläligt af dem, att låna sig åt Bonapartes orättmätiga krig. I sanning hafva väl de, som uppoffra sig för staten, någon rättighet att veta, om det är staten, det är fråga om, när de våga lif och blod. Deraf följer icke, att armeen kan vara i regeringens ställe: Gud bevara oss derifrån! Men om armeen bör afhålla sig från alla allmänna angelägenheter i allt som rör dess vanliga be- fattning, står likväl landets frihet under dess beskydd; och, när despotismen bemäktigar sig den samma, är det armeen, som bör vägra att under- stödja den. Hvad! invänder man, ni vill, att ar- meen skall öfverlägga? Om ni kallar det öfver-

läggning att känna sin skyldighet och nyttja sina själsförmögenheter till dess uppfyllande, skall jag svara, att om ni i dag förbjuder alla invändningar mot edra ordres, skall ni likväl i morgon finna det ganska illa gjordt, att man icke nyttjat dem mot en annans; alla partier, som fordra, i politiken så väl som i religionen, att man afsäger sig förnuftets bruk, villja endast, att man skall tänka lika med dem, hvad ock deraf må hända; och likväl, när man omskapar soldaterna till machiner, har man ej rättighet att deröfver beklaga sig, om dessa machiner gifva vika för styrkan. Man skulle ej kunna umbära människors opinion för att styra dem. Armeen bör, såsom hvar och en annan corporation, veta, att den utgör en beståndsdel af ett fritt samhälle, och att den för och mot alla bör försvara en lagligen fastställd constitution. Kan Franska armeen för närvarande annat än känna en bitter förebräelse för denna blinda lydnad mot en chef, som gjort Frankrike olyckligt? Om soldaterna aldrig hade upphört att vara medborgare, skulle de än i dag vara ett stöd för sitt fädernesland.

Man måste imellertid bekänna, och det af uppriktigt hjerta, att linietropparne äro en olycklig uppfinning; om man kunde på en gång afskaffa dem öfver hela Europa, skulle människoläggat hafva gjort ett stort steg till samhällsordningens förbättring. Om Bonaparte gjort halt efter några vunna segrar, hade hans och Franska armeernas namn då ett sådant anseende, att han kunnat åtnöja sig med nationalgarderna till Rhens och Alpernas försvar. Allt hvad som finnes



välgörande i menckliga författningar, har varit i hans magt; men den lexan, han borde gifva verlden, var af en annan natur.

Vid tillfälle af den sista invasionen i Frankrike, förklarade en af de allierades generaler, att han skulle låta fusilera hvarje simpel Fransk medborgare, som ertappades med vapen i hand; de Franska generalerne hade någon gång gjort sig skyldiga till samma fel i Tyskland; och likväl äro linietropparne mycket mindre intresserade i försvarskrigets utgång än landets egna invånare. Om det är sant, såsom denne general sade, att det icke är medborgaren i en stat tillåtet att försvara sig mot reguliera troppar, så vore alla Spaniorer brottsliga, och Europa skulle ännu i dag lyda Napoleons spira; ty, man får ej förglömma det, det är Spaniens blotta invånare, som börjat striden; de äro de första, som varit af den tanken, att sannolikheten af företagets framgång alldeles icke borde komma i beräkning mot den ovillkorliga skyldigheten att göra motstånd. Ingen af dessa Spaniorer, och, någon tid derefter, ingen af de Rysska bönderna hörde till linietropparna, och voro derföre blott så mycket mer aktningvärdas, då de stridde för sitt lands sjelfständighet.

FEMTONDE CAPITLET.

*Om Bonapartes lagstifning och förvaltning.*

Man har ännu icke tillräckligt karakteriserat det egenmäktiga utan gränser och den oförskämda falheten hos den civila styrelsen under Bonaparte. Man skulle föreställa sig, att, efter den flod af smädelser, hvaråt man i Frankrike alltid öfverlemnar sig mot de besegrade, det ej skulle återstå om en störtad magt något ondt att säga, som den efterträdande regeringens smickrare ej utömt. Men, som man ville skona despotismens lära, då man anföll Bonaparte; som en stor del af dem, hvilka i dag smäda honom, i går hade öfverhopat honom med loford, var det nödvändigt, för att bringa någon öfverensstämmelse i ett uppförande, som ej hade någon consequens utom låghetens, att anfälla mannen utöfver hvad han förtjente, och likväl förtiga mycket i ett system, som man ännu ville begagna. Napoleons största brott, det, hvarför alla tänkare, alla skriftställare, som utdela äran för en efterverld, aldrig skola upphöra att anklaga honom inför hela människoslägtet, är despotismens införande och organisation. Han har grundat den på tänkesättets förnedring; ty den upplysning, som fanns i Frankrike, var sådan, att den oinskränkta magten ej kunde bibehålla sig utan ett moraliskt förderf, då den deremot på andra ställen stödjer sig på okunnigheten.

Kan man tala om lagstiftning i ett land, der en enda människas villja afgjorde allt, der denne man, orolig som hafvets böljor i stormen, ej en gång kunde fördraga något hinder af sin egen villja, om man mot honom använde gårdagens, när han följande dagen ville ändra hvad han dagen förut beslutat. En gång fick ett statsråd det infallet att föreställa honom, det *Code Napoleon* stridde mot det beslut han ville taga. Nå väl! sade han, *Code Napoleon* är gjord för folkets väl, och om denna folkets välfärd fordrar andra mått och steg, måste man besluta sig der till. Hvilken förevändning för en oinskränkt magt, den af allmänna välfärden! Robespierre gjorde väl, att med detta namn utmärka sin regering. En kort tid efter Hertigens af Engbrien död, då Bonaparte ännu kan hända i djupet af sin själ var förvirrad af den fasa, som detta mord hade ingifvit, sade han, då han talade om literaturen med en artist, som ganska väl förstod att döma derom: *Statsmotivet (raison d'état), ser ni, har hos de nyare intagit plats efter de gamlas fatalism. Corneille är den ende af de Franska tragiska författarne, som känt denna sanning. Om han lefvat i min tid, skulle jag gjort honom till min första minister.*"

Det gafs tvänne slags verktyg för den Kejsersliga magten, lagarne och decreterna. Lagarne sanctionerades genom simulacren af en lagstiftande corps; men det var i decreterna, som direct utgingo från Kejsaren och i hans statsråd utreddes, som magtens verkliga utöfning bestod. Napoleon öf-

öfverlemnade åt de vackra talarne i statsrådet och de stumma representanterna i lagstiftande corpsen öfverläggningen om och afgörandet af några abstracta frågor i lagfarenheten, för att gifva sin regering ett falskt sken af philosophisk vishet. Men när fråga blef om lagar, som stodo i något sammanhang med magtens utöfning, då utgingo alla undantag äfven som alla föreskrifter från Kejsaren. I Code Napoleon, äfven som i brottmålslagarne, hafva ganska goda grundsatser blifvit bibehållna, som härleda sig från den Constituerande Församlingen: inrättningen af Jury, hoppets ankare för Frankrike, och åtskilliga förbättringar i proceduren, som utgått ur det mörker, hvori den före revolutionen var höljd. Men, hvartill hjälpte de lagliga författningarne, då utomordentliga domstolar, utnämnde af Kejsaren, speciela domstolar, militäriska comitéer, dömde politiska brott, det vill säga, dem som mest äro i behof af lagens oföränderliga skydd? Vi sköla i följande del ådagalägga, huru Engelsmännen, i anseende till politiska processer, mångfaldigat försigtighetsmåttan, för att med så mycket större säkerhet sätta rättvisan i skydd för magten. Hvilka exempel har man ej under Bonaparte haft på dessa utomordentliga domstolar, som blefvo beständiga domstolar! Ty från den stund man tillåter sig en egenmäktig handling, smyger sig detta gift i alla statens angelägenheter. Hafva ej hastiga och i mörkret undangömda afrättningar besäckat Frankrikes jord? Krigslagarne blanda sig vanligen blott allt för mycket i de berg-

liga lagarne, i alla länder med undantag af England. Men det var under Bonaparte tillräckligt att vara anklagad för värfning, för att blifva dragen för de militäriska comitéerna; och det är på detta sätt som Hertigen af Enghien blifvit dömd. Bonaparte har icke en enda gång tillätit, att en meniska för ett politiskt brott fick vädja till jury's dom. General Moreau och dess medanklagade blefvo beröfvade detta skyddsvärn; men de hade lyckligtvis att göra med domare, som aktade sitt eget samvete. Dessa domare kunde imellertid icke förekomma de olagligheter, som begingos under denna rättsliga process, och torturen infördes å nyo i nittonde århundradet af en statens styresman, vald af nationen, och hvars magt således borde stödja sig på opinionens.

Det var svårt att under Napoleons regering skilja lagstiftningen från förvaltningen, ty den ena så väl som den andra berodde lika mycket af högsta magten. Imellertid villja vi göra en hufvudsaklig anmärkning öfver detta ämne. Hvarje gång som de möjliga förbättringarne i styrelsens olika grenar icke gjorde något intrång i Bonapartes magt, men dessa förbättringar tvärtom gynnade hans planer och förhöjde hans ära, gjorde han, för att verkställa dem, ett skickligt bruk af de ofantliga tillgångar, som herraväldet öfver nästan hela Europa skänkte honom; och, som han egde en säker tact att känna dem, som kunde tjena honom till verktyg, nyttjade han nästan alltid hufvuden, som bäst passade för de befattningar, han öfverlemnade dem. Man har Kejsersliga regeringen att tacka

för konsternas museer och försköningarne i Paris, för de stora vägar och canaler, som lättade communicationen mellan departementerna, med ett ord, allt som kunde verka på inbildningskraften, ådagaläggande, såsom på Simplon och Mont-Cenis, att naturen lydde Napoleon nästan med samma lärlighet som människorna. Dessa åtskilliga underverk hafva kunnat sättas i verket, emedan han kunde på hvarje punct serskildt använda åttatio millioner människors skatter och arbete; men Aegyptens Konungar och de Romerska Kejsarne hafva i detta afseende nästan lika stora anspråk på ära. Hvad som hör till folkens moraliska utveckling, i hvilket land har Napoleon dermed befattat sig? Och huru många utvägar har han deremot icke användt, för att qväfva den allmänna andan, som bildat sig oakadt de dåliga regeringar partierna förut framkallat?

Alla locala autoriteter i provincerna blefvo efter hand upphäfnade eller tillintetgjorda; det gifves nu mer i Frankrike blott en enda medelpunct för all rörelse och verksamhet, Paris; och den upplysning, som födes af täljan, har gått förlorad i provincerna, under det den värdslöshet, hvarmed scholverket handhafdes, fulländade okunnighetens herravälde, så väl öfverensstämmande med trälldomen. Imellertid, som de människor, hvilka känna sig ega något hufvud, vanligen äfven känna behovet att göra bruk deraf, infunno sig alla de, som hade någon talent, ganska snart i hufvudstaden, för att söka sig plats. Deraf kommer detta raseri att få syssla och lön af staten, hvilket nu förne-

drar och förhärjar Frankrike. Om man hade något att göra hemma, om man kunde befatta sig med sin stads eller sitt departéments förvaltning, om man hade tillfälle att göra sig nyttig derstädes, och der förvärfva anseende, samt derigenom bana sig väg till hoppet att en dag blifva utvald till representant, skulle man ej se strömma till Paris alla, som tro sig kunna öfverträffa sina medsökande genom intriguer eller smicker.

Ingen beställning var lemnad åt medborgarnes fria val. Bonaparte roade sig att sjelf utgifva decreter om vaktmästares utnämmande, daterade från Europas förnämsta hufvudstäder. Han ville visa sig vara allestädes närvarande, tillräcklig till allt, med ett ord såsom det enda styrande väsendet i denna världen. Likväl kan en menniska aldrig mångfalldiga sig till denna öfverdrifna grad utan charlatanerie; ty den verkliga magten faller alltid i händerna på regeringens underlydande agenter, som utöfva despotismen i detail. I ett land, der det hvarken finnes oberoende medlande corpser, eller tryckfrihet, är hvad en despot, äfven af det mest öfverlägsna snille, aldrig får veta, just sjelfva sanningen, hvilken skulle kunna misshaga honom.

Handeln, crediten, allt hvad som förutsätter en fri verksamhet hos nationen och en på lagarna grundad säkerhet för alla regeringens nycker, kunde ej stå tillsammans med Bonapartes system. De fremmande ländernas contributioner voro dess enda grundval. Man iakttog temligen noggrannt aktningen för den allmänna skulden, hvilket gaf ett ut-

seende af redlighet åt regeringnn, utan att mycket besvära den, i anseende till summans obetydlighet. Men de öfriga den allmänna skattkammarens creditorer visste, att betalning eller icke-betalning borde betraktas som en lyckträff, hvarvid deras rättighet var det, som minst sattes i fråga. Också föll det ingen människa in att göra ett lån till staten, så mächtig dess styresman än var, och just för det han var allt för mächtig. De revolutionära decreterna, som femton års oroligheter hopat tillsammans, blefvo använda eller lemnades obegagnade, allt efter som det passade för ögonblicket. I hvarst ämne fanns nästan alltid en lag för och emot, som ministrarne brukade efter sin bekvämlighet. Sophismer, som ej voro annat än lux, emedan magten förmådde allt, rättfärdigade ömsom de mest stridande författningar.

Hvilken ovärdig inrättning är icke Policen! Denna politiska inquisition har i den nyare tiden intagit samma rum som fordua tidens religiösa. Var han väl älskad den statens styresman, som måste lägga på nationen ett sådant ok? Han nyttjade den ena för att anklaga den andra, och berömde sig af att bringa i utöfning den gamla läran: *söndra, för att beherrska*, som likväl, himlen vare tack! är en blott allt för lätt upptäckt list. Inkomsterna för denna police voro värdiga dess befattning. Det var spelklubbarne i Paris, som underhölo den; hon besoldade lasten med lastens penningar. Hon undångömde sig för allmänhetens ögon genom den hemlighetsslöja, i hvilken hon svepte sig; men, när händelsen framdrog



i dagen en process, i hvilken policens agenter voro på något sätt inblandade, kan man väl föreställa sig någonting mer osmakligt, mera lågt, mera trolöst, än de tvister, som uppstodo mellan dessa uslingar? Ån förklarade de, att de hade bekänt sig till ett visst tänkesätt, för att derigenom hemligen understödja ett motsatt; än berömde de sig af de försåt, de anlaggt för missnöjda människor, att förleda dem till sammansvärjningar samt derefter kunna angifva dem; och man har vid domstolarne upptagit angifvelser af sådana människor! Den olyckliga uppfinnningen af denna police har sedan i sin ordning vändt sig mot Bonapartes anhängare: hade de icke bordt föreställa sig, att denna police kunde blifva en annan Phalaris, hvar af de sjelfva först skulle pröfva straffet, sedan de uppgifvit det grymma förslaget dertill?

#### SEXTONDE CAPITLET.

##### *Om litteraturen under Bonaparte.*

**D**enna samma police, för hvilken vi icke hafva nog föraktliga uttryck, icke ord, som sätta en hederlig människa på tillräckligt afstånd från hvar och en, som kunde antaga någon befattning i denna infernaliska håla; det var henne, som Bonaparte uppdragit att leda den allmänna andan i Frankrike, och i sjelfva verket, när det ej mer finnes någon tryckfrihet, och policens censur icke

inskränker sig blott till att indraga skrifter, utan förestafvar ett helt folk hvad det bör tänka i politiken, i religionen, öfver seder, böcker och menniskor; i hvad tillstånd bör ej en nation förfalla, som icke har någon annan föda för sin själ än den, som en despotisk magt tillåter eller bereder? Man bör derföre icke undra, att i Frankrike literaturen och den lärda kritiken fallit så långt. Icke som skulle ingenstädes finnas mera snille och skicklighet till allt än hos Frausmännen. Man kan se, hvilka förvånande framsteg de likväl icke upphört att göra i lärdom och vetenskaper, emedan dessa bägge grenar ej stå i något förhållande till politiken, då deremot literaturen nu för tiden aldrig kan framalstra något stort utan frihet. Man återopar alltid mästerverken från Ludvig XIV:s tidhvarf; men tryckfrihetstvånget var under denna furste långt minre tryckande än under Bonaparte. Mot slutet af Ludvig XIV:s regering afbandlade redan Fenelon och andra tänkare ämnen, som väsendtligen röra samhällets intressen. Det poetiska snillet uttömmes i hvarje land på vissa tider sin styrka, och det är först efter vissa perioder, som det återfödes; men konsten att skriva i obunden stil, oskiljaktig från tankeöfningen, omfattar nödvändigt hela tankans verld; och, när man dömer literatörerna att vända sig inom den trånga kretsen af madrigaler och idyller, smittar man dem lätt med smickrets hufvudyrsel: de kunna icke frambringa något, som kommer längre än till förstäderna, eller öfverlefvor ögonblickets flyktiga uppmärksamhet.

Den befattning, som ålåg skriftställarne under Bonaparte, var serdeles svår. De borde med all förbittring tåga i fejd mot revolutionens frihetsälskande grundsatser, men tillika skona dess intressen så att friheten blef tillintetgjord, men revolutionisternas titlar, egendomar och embeten sanctionerade. Bonaparte sade en dag, då han talade om J. J. Rousseau: *Det är imellertid han, som förorsakat revolutionen. För öfrigt bör jag ej beklaga mig, ty jag fann der thronen.* Det var detta språk, som borde tjena till text åt författarne, för att oupphörligt undergräfvade de constitutionella lagarne och de oföränderliga rättigheter, hvarpå dessa lagar äro grundade, för att upphöja den despotiska eröfrare, som revolutionens stormar framalstrat, och som stillet dem. Blef det fråga om religion, så var det Bonaparte, som i sina proclamationer på fullt allvar lät inrycka, att Fransmännen borde misstro öboerna, emedan de voro kättare; men ville han åter rättfärdiga de förföljelser, den vördnadsvärdaste och fogligaste af kyrkans fäder, Pius VII, undergick, så beskyllde han honom för fanatism. Orderna för dagen lydde, att utropa som anhängare af anarchien hvar och en, som lät förmärka någon philosophisk tanka i hvad ämne som heldst; men om någon bland adeln syntes villja gifva vid handen, att de gamla Furstarne bättre än de nya förstodo sig på den värdighet, som tillhör hofven, underlät man icke att utmärka honom som en upprorsstiftare. Med ett ord, det var nödvändigt att förkasta allt godt som fanns i de olika sätten att betrakta allmänna angelägenheter, för

att bringa i system det värsta af mensklighetens plågoris, tyranniet i ett civiliseradt land.

Några skriftställare försökte att uppgöra en abstract theorie öfverdespotismen, för att, så till sägandes, genom renovering gifva den ett slags utseende af filosofisk nyhet. Andra, hörande till uppkomlingarnes parti, fördjupade sig i Machiavellismen, likasom vore den ett djup af statskloket, och framställde magten hos revolutionens menniskor såsom en säker förmur mot de gamla regeringssättens återkomst, likasom funnes i denna verlden ingenting annat än egennyttans intressen att försvara, och som hade människoslägtets bestämmelse ingenting gemensamt med dygden. Alla dessa advocatoriska snilleöfningar upplöste sig i en viss förbindelse af phraser utan sammanhang med någon sann tanka, och likväl sammanfogade, som sig bör, i sin grammatikaliska ordning, med verber, nominativer och accusativer. *Papperet fördrager allt*, sade en snillrik man. Utan tvifvel fördrager det allt; men sophismerna fästa sig ej i människornas minne, och, till all lycka för literaturen, låter intet monument af denna ädla art uppföra sig på falska grunder. För att vara värtalig, fordras att ega sanningens toner i sin magt, det fordras rigtiga grundsatser för att kunna raisonnera, behjertenhet för att ega geniets styrka, och något dylikt kan ej finnas hos dessa skriftställare, som segla för hvarje vind efter magtens visning.

Journalerna voro uppfyllida med adresser till Kejsaren, Kejsarens, prinsarnes och prinsessornas promenader, etiquetterna och presentationerna vid hofvet.

Dessa journaler, troget följande trældomsandan i spåren, funno utvägar att vara platta och oförståndiga, i tider då en hel värld omstörtades; och, utom de officiella bulletinerna, som tid efter annan under rättade oss, att halfva Europa var eröfradt, skulle man hafva trott sig vandra i skydd af blomstrande häckar, och att man ingenting bättre kunde sysselsätta sig med än att räkna deras Majestäters och Kejslerliga Högheters steg, eller upprepa de nådiga ord, de täckts af hög ynnest låta falla på sina knäböjda undersåtens hufvud. Är det på sådant sätt, som literatörerne, tankans öfverhetspersoner, böra uppföra sig inför en hel efterverld?

Några personer hafva likväl försökt att låta trycka böcker med policens censur; men hvad blef följden deraf? En förföljelse, sådan som den, hvilken tvingade mig att fly till Moskwa, för att söka en fristad i England. Bokhandlaren Palm blef fusilerad i Tyskland, för det han icke velat nämna författaren till en brochure, som han låtit trycka. Och om ännu flera exempel ej kunna anföras af proscriptioner, är det derföre, att despotismens valde utöfvades med en stränghet, hvarigenom man slutat med att underkasta sig den, likasom naturens fruktansvärda lagar, sjukdomen och döden. Det var ej blott för bestraffningar utan ända, man under ett så ihärdigt tyrannie blottställde sig; men man kunde aldrig njuta något literärt anseende i sitt land, när journalerne, lika mångfalliga som under en fri regering, men likväl alla dömde att föra samma språk, alltid förföljde er med sina an-

befallda qvickheter. Jag har för min del lemnat under femton års tid beständiga ämnen till motsägelser åt de Franska journalisterna: om nordens melancholie, människoslägtets fortskridande fullkomning, den romantiska poesien, den Tyska vitterheten. Literaturen stod under myndighetens dictatur och imitationens slafviska lydriad, likasom den officiella tidningen förestafvade trosarticlarna i politiken. En ganska riktig instinct af despotism öfvertygade den literära policens agenter, att originalitet i skriftsättet kunde leda till sjelfständighet i karakteren, och att man borde väl taga sig till vara, att ej låta till Paris inkomma Engelska och Tyska böcker, så framt man ej ville, att Franska skriftställare, med all uppmärksamhet för smakens regler, skulle följa människoslägtets framsteg i länder, der borgliga oroligheter icke hämmat dess utveckling.

Af all den smärta, tryckfrihetstvånget kan förorsaka, är likväl ingen bittrare än den att se i de allmänna papperen smädas hvad man har kärast, hvad man mest högaktar, utan att det är möjligt att få ett svar infördt i dessa blad för dagen, som naturligtvis läsas mer allmänt än böcker. Hvilken låghet att skymfa grafvarne, när de affidnas vänner ej kunna mer taga dem i beskydd! Hvilken låghet hos dessa smädescribenter att äfven anfälla de lefvande, med högsta magten i bakhåll, tjenande på detta sätt som förposter för alla de proscritioner, som tyranniet ej spar, när man ger det den minsta anledning. Hvilket skriftsätt, stämplat med policens insegel! I bredd med denna oför-

skämbbet, vid sidan af denna låghet, när man läste några tal af Americaverna eller Engelsmännen, af publica personer i allmänhet, som, när de vända sig till andra menniskor, endast bemöda sig att kunna meddela dem sin egen innersta öfvertygelse, kände man sig rörd, som hade på en gång en väns röst nalkats den öfvergifna varelse, hvilken ej visste, hvar hon skulle finna sin like.

SJUTTONDE CAPITLET.

*Ett ord af Bonaparte, tryckt i Moniteuren.*

Det var ej nog, att alla Bonapartes handlingar buro stämpeln af en allt djerfvare despotism, han måste ännu sjelf uppenbara hemligheten af sin regering, föraktande nog menniskoslägtet, att låta det veta den af sin egen mun. Han lät i Moniteuren för Juli månad 1810 införa dessa sina egna ord, som han ställde till sin bror Louis Bonapartes andra son; detta barn var då bestämmt till Storchertig af Berg. *Glöm aldrig, sade han till honom, i hvilket förhållande min politik och mitt rikets intresse än sätter er, att edra första pligter äro dem ni har till mig, och dernäst dem ni har till Frankrike; alla edra öfriga pligter, äfven de mot de folk, jag skulle kunna anförtro er, komma först i ordningen derefter. Här kan ej uppstå fråga om smådeskrifter, här kunna ej stridande partiers olika tänkesätt komma in fråga: det är han, Bonaparte, som*

sjelf afkunnat sin dom, strängare än efterverlden skulle vågat göra det. Ludvig XIV blef beskyld att hafva sagt i kretsen af sitt Hof: *Staten, det är jag*; och historieskrifvarne hafva med skäl anført detta egoistiska språk till bevis mot hans karakter. Men hade denna monarch, då han satte sin sonson på Spanska thronen, offentligen gifvit honom samma lära, som Bonaparte sin brorson, kan hända skulle sjelfva Bossuet ej då vågat att sätta Konungarnes intresse framför nationernas; och det är en man, vald af folket, som velat sätta sitt gigantiska jag i människoslägtets ställe; och det är honom, som frihetens vänner ett ögonblick kunnat anse för sin saks beskyddare! Många hafva sagt: Han är ett barn af revolutionen. Utan tvifvel, men ett fadermördande barn: borde de då erkänna det?

#### ADERTONDE CAPITLET.

##### *Om Bonapartes politiska lära.*

En dag talade Suard, en Fransk literatör, som i högsta grad förenar med literära kunskaper kännedom af den stora världen, med mycken frimodighet för Bonaparte om Taciti beskrifningar på de Romerska Kejsarne. Ganska bra, sade Napoleon, men han hade bordt förklara oss, hvarföre Romerska folket tålde, ja till och med älskade dessa elaka Kejsare. Det är just hvad som varit af vigt för ef-



terverlden att lära känna. Låt oss då göra hvad vi kunna, att ej förtjena, i anseende till Franska Kejsaren sjelf, de förebräelser, han gjorde den Romerska historieskrifvaren.

De tvänne förnämsta orsakerna till Napoleons magt i Frankrike, voro framför allt hans militäriska ära, och den konst, hvarmed han förstod att återställa ordningen, utan att störa de egennyttans intressen, som åtföljde revolutionen. Men allt bestod ej i dessa tvänne problem.

Man påstår, att Kejsaren i sitt statsråd allmänt visade en utmärkt skarpsinnighet. Jag tviflar något på det snille, man finner hos en allsmächtig människa; det kostar oss enskilda mer att vinna vår lott af namnkunnighet. Likväl är man icke femton år herre öfver Europa, utan att hafva en genomträngande blick, hvad både människor och saker beträffar. Men i Bonapartes hufvud var ett osammanhang, som alltid karakteriserar dem, hvilka icke ordna sina tankar efter pligtens lagar. Magten att befalla var gifven Bonaparte af naturen; men det var heldre derföre, att människorna icke verkade på honom, än för det han verkade på dem, som han lyckades att blifva deras herre; de egenskaper han saknade, hjälpte honom lika mycket som de talenter han egde, och han gjorde sig åtlydd, endast derigenom att han förnedrade dem, som voro honom undergifna. Hans framsteg äro förvånande, hans motgångar äro det ännu mer; hvad han åstadkommit med tillhjälp af nationens energie, är beundransvärdt; om det tillstånd af domning, hvori han lemnat henne, kan man knappt

göra sig något begrepp. Den mängd af snillrika hufvuden, som han brukat, är utomordentlig; men de karakterer, han förnedrat, skada friheten mer än alla förståndets förmögenheter någonsin kunde hjälpa honom. Det är på honom i synnerhet man kan tillämpa den sköna bilden af despotismen i *l'Esprit des lois*: han har afbuggit trädet vid roten, för att bekomma dess frugt; och kan hända har han uttorkat sjelfva jordmonen.

Med ett ord, Bonaparte, som, en oinskränkt herrskare öfver åttatio millioner människor, ingenstädes mötte något motstånd, har ej förstått att grundlägga någon inrättning i staten, icke heller någon varaktig magt för sig sjelf. Hvilken är då den härjande grundsats, som följde hans segrar i spåren? Hvilken? Förakt för människorna och följaktigen för alla lagar, för alla studier, för alla inrättningar, för all valfrihet, hvartill grunden ligger i aktningen för människoslägtet. Bonaparte har berusat sig med det dåliga Machiavellismens vin; han liknade i många afseenden de Italienska tyrannerna från fjortonde och femtonde selet; och som han föga läst, stridde ej upplysta begrepp i hans hufvud mot hans characters naturliga fallenhet. Som medelålderns tidbvarf var det mest lysande i Italienska historien, hafva många bland detta lands invånare en blott allt för stor aktning för den tidens regerings-grundsatser; och dessa grundsatser hafva alla blifvit samlade af Machiavelli.

Då jag sista gången uti Italien åter läste igenom hans ryktbara skrift om Fursten, som ännu har sina anhängare bland magtene innehafvare,

syntes mig en ny upptäckt och en ny gissning för tjena uppmärksamhet. Först och främst hade man, år 1813, utgifvit Machiavellis bref, som funnits bland manuserierna i Barberinska biblioteket, och oemotsägligen bevisa, att det var för att förlika sig med Mediceerna, som han utgaf *Fursten*. Man hade ställt honom under ransakning för hans bemödanden till frihetens fördel; han var ruinerad, sjuk och utan tillgångar; han gick in på underhandling, men först efter torturen; i sanning, man ger efter för minre i våra dagar.

Denna afhandling om *Fursten*, der man olyckligtvis återfinner den snillets öfverlägsenhet, som Machiavelli utvecklat i en bättre sak, har icke, såsom man trott, blifvit författad, i afsigt att göra despotismen förbatlig, genom ådagaläggandet af de grymma utvägar, som despoterne måste använda för att bibehålla sig. Detta är en alltför långsökt förutsättning, för att kunna antagas. Det synes mig snarare, att Machiavelli, framför allt hatande det fremmande oket i Italien, fördrog, ja till och med tillstyrkte de medel, hvilka som heldst, som landets furstar kunde begagna, för att blifva herrar, i hopp, att de skulle en dag ega tillräcklig styrka att kunna drifva ur landet de Tyska och Franska tropparne. Machiavelli utvecklar krigskonsten i sina skrifter, såsom en man af handtverket skulle hafva gjort det; han återkommer beständigt på nödvändigheten af en rent nationel, militärisk organisation; och om han besäckat sin lefnad genom efterlåtenhet för Borgiernas brott,

var

var det kanske derföre, att han allt för mycket öfverlemnade sig åt begäret att försöka allt, för att återvinna sitt fäderneslands oberoende. Bonaparte har säkert icke granskat Machiavellis Furste från denna synpunkt; men han sökte der hvad som ännu af vanliga själar anses för djupet af all statskonst: konsten att bedraga människorna. Denna politik måste i samma mån förlora sitt anseende, som upplysningen utvidgar sig; så har tron på trolleri försvunnit, sedan man upptäckt naturens verkliga lagar.

En allmän grundsats, hvilken som heldst, missagade Bonaparte, såsom enfalldighet eller fiendtlighet. Han lyssnade ej till annat än ögonblickets considerationer och betraktade aldrig sakerna från någon annan sida än deras omedelbara nytta, ty han skulle hafva velat bringa hela världen under sig på lifstidsrenta. Han var ej blodtörstig, men ligkigtig för människornas lif. Han betraktade det blott som ett medel att komma till sitt mål, eller som ett hinder, hvilket borde rödjas ur vägen. Han var icke heller så snar till vrede, som han ofta syntes vara. Han ville förskräcka med sina ord, för att genom hotelsen bespara sig besväret att skrida till verkställighet. Allt var hos honom medel eller ändamål; det ofrivilliga fanns hos honom aldrig, hvarken i godt eller ondt. Man påstår, att han sagt: *Jag har så och så många conscriberade att depensera för året.* Detta uttryck är sannolikt, ty Bonaparte har ofta föraktat sina åhörare nog mycket, att roa sig af ett slags upprigtighet, som ej är annat än oförskämdhet.

Han trodde aldrig på ädla tänkesätt, hvarken hos enskilda människor eller nationer; han ansåg uttrycket af sådana tänkesätt för skrymteri. Han trodde sig ega nyckeln till människohjertat i fruktan och hoppet, med skicklighet använda på egoister och ärelystna människor. Man måste medgifva det, hans ihärdighet och verksamhet gifvo aldrig efter, när det var fråga om despotismens minsta intressen; men det var sjelfva despotismen, som måste återfalla på hans eget hufvud. En anekdot, i hvilken jag sjelf haft någon del, kan lemna än vidare upplysning om Bonapartes system i afseende på konsten att regera.

Hertigen af Melzi, som någon tid varit vice president för Cisalpinska republiken, var en af de mest utmärkta män, som detta Italien, så bördigt i alla afseenden, frambragt. Född af en Spansk mor och af en Italiensk far, förenade han den ena nationens värdighet med den andras liflighet; och jag vet ej, om man skulle kunna nämna, äfven i sjelfva Frankrike, en man, märkvärdigare genom sin conversation, eller genom den ännu viktigare och nödvändigare talenten att känna, att bedöma alla dem, som spelade en politisk roll i Europa. Förste Consuln blef tvungen att nyttja honom, emedan han stod i största anseende hos sina medborgare, och hans tillgifvenhet för fäderneslandet af ingen sattes i tvifvel. Bonaparte ville ej gerna bruka människor, som voro utan egennyttan, och som höllo sig vid några orubbliga grundsatser; också gjorde han beständiga krokur omkring Melzi, för att kunna besticka honom.

Sedan Bonaparte, år 1805, låtit kröna sig till Konung öfver Italien, begaf han sig till Lombardiets lagstiftande corps och sade till församlingen, att han ville gifva Hertigen af Melzi ett ansenligt herrskap, för att afbördas den allmänna erkänslan mot honom; han hoppades på det sättet göra honom misstänkt hos folket. Emedan jag då befann mig i Milano, såg jag om aftonen Melzi, som verkligen var utom sig af harm öfver det trolösa streck, Napoleon spelat honom, utan att på något sätt i förväg underrätta derom; och, som Bonaparte skulle blifvit uppbragt öfver ett afslag, rådde jag Melzi att genast anslå till någon allmän inrättning de inkomster, hvarmed man velat öfverhoppa honom. Han antog mitt råd; och då han dagen derpå promenerade med Kejsaren, sade han honom, att hans afsigt var sådan. Bonaparte fattade honom i armen och utropade: *Detta är ett förslag af Fru Staël, jag slår hvad derom. Men, tro mig, inlåtet är ej på denna romaneska philantropie från adertonde secler; det finnes ej mer än en sak att göra i denna världen; det består i att förvärfa allt mer penningar och magt; det öfriga är en tom inbildning. En mängd människor skola påstå, att han hade rätt; jag tror tvärtom, det historien skall ådagalägga, att, när han införde denna lära och befriade människorna från alla hederns band, utom på slagfältet, han förberedt sina anhängare att efter hans egna regler i god ordning öfvergifva honom, när han upphörde att vara den starkaste. Också kan han berömma sig att hafva haft flera lärjungar, trogna hans system, än tjenare, tillgifna*

honom i mot- och medgång. Han helgade sin politik med fatalismen; den enda religion, som låter förena sig med ett blindt förtroende till lyckans och som hans lycka beständigt tillvexte, slutade han med att uppsätta sig sjelf till öfversteprest och till en afgud för sin egen dyrkan, troende på sig sjelf, som hade hans önskingar varit förebud, och hans planer ödets uppenbarelser.

Bonapartes magt var, så länge den varade, en lexa af beständig gudlöshet. Om han allt framgent lyckats, hvad skulle vi hafva haft att säga åt våra barn? Utan tvifvel skulle vi ännu alltid haft vår tillflykt till en religiös resignation; men mängden af jordens invånare skulle i de menliga angelägenheterna förgäfvets sökt spåren till Guds försyn.

Imellertid kallade Tyskarne, ännu år 1811, Bonaparte ödets man; äfven några Engelsmäns inbildning var lifligt träffad af hans utomordentliga talenter. Pohlen och Italien väntade ännu af honom sitt oberoende, och Cæsarerernas dotter hade blifvit hans gemål. Denna utmärkta heder förorskade honom ett slags hänryckning af glädje, fremmande för hans natur; och, en tid bortåt, hade man bortåt tro, att denna höga följeslagerska skulle kunna förändra karaktern hos den, som ödet närmat till henne. Det fordrades för Bonaparte, vid denna tid, blott någon hederlig känsla, för att vara den största monarch i världen; vare sig faderskärleken, som plär förmå människorna att vårda sina barns arf; eller medlidandet med dessa Fransmän, som på minsta tecken låto mörda sig

för honom; eller någon billighet mot de fremmande nationerna, som betraktade honom med förvåning; eller detta slags klokhet, naturlig hos hvarje människa vid medlet af hennes lefnad, när hon ser de stora skuggor nalkas, som snart skola insvepa henne i sitt mörker; en dygd, en enda dygd, och detta bade gjöt tillfyllest, att alla menckliga lyckans fördelar hade stadnat hos Bonaparte. Men en gudomlig gnista fanns ej i hans hjerta.

Bonapartes triumph i Europa, så väl som i Frankrike, hvilade helt och hållet på ett stort missförstånd, som ännu eger rum hos många menckor. Folken envisades att betrakta honom såsom försvararen af sina rättigheter, i samma ögonblick, som han var deras största fiende. Franska revolutionens styrka, som han emottagit i arf, var omätlig, emedan den bestod af Fransmännens villja och andra nationers hemliga önskan, förenade. Napoleon har i flera år nyttjat denna styrka mot de gamla regeringarne, innan folken blefvo varse, att frågan ej var om dem. Ännu existerade samma namn: det var ännu alltid samma Frankrike, fordom medelpuncten för de populära grundsatserna; och, ehuru Bonaparte förstörde republikerna, samt uppretade Konungar och Furstar till tyranniska handlingar, stridande till och med mot deras naturliga moderation, trodde man likväl ännu, att allt detta skulle slutas med frihet, och ofta talade han sjelf om constitution, äminstone när fråga var om hans sons regering. Imellertid är det första steget, Napoleon gjort till sin undergång, företaget mot Spanien; ty han fann der ett natis-



nelt motstånd; det enda, hvarifrån hvarken konsten  
att besticka eller underhandla kunde befria Lion-  
om. Han gjorde sig ej någon föreställning om den  
fara, som ett krig i byar och berg kunde ådraga  
hans armee; han trodde ej på själens magt, han  
räknade bajonetterna; och, som före Engelska ar-  
meernas ankomst, det knappt fanns några sådana i  
Spanien, föll det honom icke in att frukta den  
enda magt, som ej kan öfvervinnas, ett helt folks  
enthusiasm. *Fransmännen*, sade Bonaparte, *äro*  
*spänstiga maskiner*; han ville dermed antyda den  
lydnad och rörlighet, som ligger i deras natur.  
Denna förebräelse är, kan hända, sann; men det är  
icke dess minre sant, att en oöfvervinnerlig ihär-  
dighet nu i trettio år beledsagat dessa fel, och det  
är därför, att Bonaparte skonat den herrskande i-  
deen, som han regerat. Fransmännen trodde en  
lång tid, att Keiserliga regeringen bevarade dem  
för den gamlas författningar, som äro dem  
serdeles förhålliga. De hafva ock en lång tid för-  
blandat revolutionens sak med sin nya beherrska-  
res. Många ärliga människor hafva låtit förleda  
sig af denna föreställning, andre hafva fört samma  
språk, äfven sedan de icke mer hade samma tan-  
ka; och det är först ganska sent, som nationen för-  
lorat sitt deltagande för Bonaparte. Från denna  
dag öppnade sig afgrundens djup under hans steg.

## NITTÖNDE CAPITLET.

*Magtens berusning; Bonapartes motgångar  
och afsägelse.*

**D**etta gamla Europa ledsnar jag vid, sade Napoleon, förrän han reste till Ryssland. I sjelfva verket mötte han icke mer något hinder för sin villja, och oroligheten i hans karakter hade behof af en ny näring. Tilläffventyrs försvagades äfven styrkan och klarheten i hans omdöme, när människor och saker till den grad gifvo vika för honom, att han icke mer behöfde öfva sina tankar på någon af livets svårigheter. Magten utan gränсор medför en svindel, som bemäktigar sig geniet icke minre än dårskapen, och bringar dem båda till undergång.

Den Österländska etiquette, som Bonaparte infört i sitt hof, utestängde all upplysning, som beredes genom sällskapslivets lätta sätt att meddela sig. När fyra hundra personer voro i hans sal, hade en blind människa kunnat tro sig der alla, så djup var den tystnad der iaktogs. Frankrikes marskalkar, midt under krigets besvärligheter, i ögonblicket af en batailles afgörande, gingo in i Kejsarens tält, för att begära hans ordres, utan att det var dem tillåtet att sätta sig. Hans egen familj led, ej minre än fremmande personer, af hans despotism och högmod. Lucien har föredragit att lefva fången i England framför att regera under sin broders öfverbefäl. Louis Bonaparte, hvars

karaktär är allmänt aktad, såg sig genom själfva sin redlighet tvungen att afsäga sig Holländska kronan; och, skulle man tro det? när han i tvännetimmars tid talade med sin bror mellan fyra ögon, var han af sitt lidande helsotillstånd tvungen att med mycken svårighet hålla sig upprätt mot väggen, utan att Napoleon bjöd honom en stol att sätta sig; han själf blef alltid stående, af fruktan, att någon kunde få det infallet att göra sig nog förtrolig med honom, för att sätta sig i hans närvaro. —

Den fruktan, han i de sista tiderna förorsakade, var sådan, att ingen vågade väcka första frågan i något ämne. Stundom talade han med den mest okonstlade enkelhet midt ibland sitt hof, och i sitt Statsråd. Han tillät motsägelser, han till och med uppmuntrade dertill, när fråga var om förvaltningsärenden eller juridiska mål, utan sammanhang med hans oinskränkta magt. Man hade då bort se deras rörelser, hvilka han lemnat ett ögonblicks frändredrägt; men, när herrskaren åter visade sig, bad man förgäflvas ministrarne att öfverlemnna till Kejsaren en berättelse om någon orättvisa. Till och med, när det var fråga om något offer för en villfarelse, om någon människa, som tillfälligtvis blifvit fångad i det stora nätet, som var utsatt för människosläktet, invände alltid magtens agenter svårigheten att vända sig till Napoleon, liksom hade det varit fråga om den Store Lama. En sådan slöhet, förorsakad af magten, skulle väckt åtlöje, om icke det värnlösa tillstånd, hvori menni-

skorna befunno sig under en sådan despotism, hade ingifvit den djupaste medömkan.

De complimenter, lofsånger, förgudningar utan ända och måtta, hvarmed hans avisor voro uppfyllda, borde trötta ett så öfverlägset snille; men despotismen i hans karakter var starkare än hans eget förnuft. Han älskade minre det sanna berömmet än det trälaktiga smickret, emedan man i det ena ej skulle sett annat än hans förtjenst, då det andra deremot intygade hans myndighet. I allmänhet föredrog han magten framför äran; ty styrkans utöfning behagade honom allt för mycket, att han skulle sysselsatt sig med efterveilden, hvarpå man icke kan använda den. Men en af den oinskränkta magtens verkningar, som mest bidragit att störta Bonaparte af thronen, är den, att man slutligen ej vågade säga honom sanna förhållandet i något. Han har slutat med att vara okunnig om, att det i Moskwa var kallt från början af November, emedan ingen af hans hofmän varit nog Romersk i sitt sinne, att våga säga honom en så enkel sak.

År 1811, hade Napoleon låtit införa, men tillika förneka en hemlig note, tryckt i Engelska journalerna, ställd från hans minister för utrikes angelägenheterna till ambasadeuren af Ryssland. Der sades, att Europa ej kunde få fred, så länge England och dess constitution egde bestånd. Antingen nu denna note var äkta eller ej, bar den åtminstone inseglet af Napoleons schola, och uttryckte säkert hans tanka. En instinct, hvarför han ej kunde göra sig reda, undermåttade honom, att, så länge det fanns en medelpunct för rättvisa

och frihet i denna världen, höll den domstol, som skulle fälla honom, sina beständiga sessioner.

Bonaparte förenade kan hända med det dåraktiga förslaget om ett krig mot Ryssland, det om Turkiets eröfring, om ett förnyadt besök i Aegypten samt om några försök på Engelsmännens anläggningar i Ostindien; sådana voro de gigantiska planer, med hvilka han första gången begaf sig till Dresden, släpande efter sig hela Europeiska continentens armeer, som han tvang att marchera mot Asiens mäktiga nabo-nation. Förevändningar betyda föga för en man, som kommit till en sådan magt; imellertid måste man antaga öfver expeditionen till Ryssland en phras för hofmännen, liksom till ordres för dagen. Denna phras lydde, *att Frankrike såg sig nödsakadt att förklara Ryssland krig, emedan det ej ia kttog continentalblocaden mot England.* Men under denna tid bevilljade Bonaparte sjelf oupphörligen licenser till handel med Londons köpmän; och Kejsaren af Ryssland hade med mera skäl kunnat förklara honom krig, såsom den der felat mot det fördrag, hvarigenom de å ömse sidor förbundit sig att icke drifva handel med Engelsmännen. Men hvem skulle nu för tiden göra sig den mödan att villja rättfärdiga ett sådant krig? Ingen, ej en gång Bonaparte; ty hans vördnad för en lycklig framgång är så stark, det han måste fördöma sig sjelf, att hafva kastat sig i så stora olyckor.

Imellertid var förtrollningen af den beundran och förskräckelse, Napoleon ingaf, så stark, att man alldeles icke tviflade på hans segrar. Under det

han var i Dresden, år 1812, omgifven af alla Tysklands souverainer, och commenderande en armee af femhundra tusen människor, sammansatt af nästan alla Europeiska nationer, syntes det omöjligt, efter all mensklig uträkning, att dess expedition skulle misslyckas. I sanning har, vid hans fall, Försynen visat sig närmare jorden än vid någon annan händelse, och elementerna fingo befallning att vara de första, som bröto löst mot människornas beherrskare. Man kan nu knappt föreställa sig, att, om Bonaparte lyckats i sitt företag mot Ryssland, det ej skulle funnits en vrå på fasta landet, dit man kunnat taga sin tillflykt undan hans välde. Som alla hamnar voro stängda, var fasta landet, likt Ugolins torn, ommuradt på alla sidor.

Af en för magten högst undergifven prefect hotad med fängelse, om jag visade det minsta tecken att villja en dag aflägsna mig från mitt hemvist, flydde jag, när Bonaparte var nära att rycka in i Ryssland, fruktande, det jag icke mer skulle finna någon utväg att komma från fasta landet, om jag längre uppskjutit min resa. Jag hade redan ej mer än tvänne vägar att komma till England, Constantinopel eller Petersburg. Kriget mellan Ryssland och Turkiet gjorde vägen genom detta sednare land nästan omöjlig; jag visste redan ej, hvad som skulle blifva utaf mig, när Kejsar Alexander hade den nåden att skicka mig ett pass till Wien. Då jag beträdde hans rike, ansedd för souveraint, kände jag mig för första gången fri, sedan Bonapartes regering, ej allenast för Kejsar Alexanders personliga dygder, men emedan Ryssland var det

enda rike, dit Napoleons inflytande ej sträckte sig. Det gifves ej någon bland de gamla regeringarne, som man kan jemföra med detta tyrannie, ympadt på en revolution, med detta tyrannie, som begagnat upplysningens utveckling, för att bättre fängsla allt slags frihet.

Jag har föresatt mig att en dag skriva om allt hvad jag sett i Ryssland. Imellertid får jag säga, utan att afvika från mitt ämne, att det är ett illa känt land, emedan man af denna nation blott studerat ett inskränkt antal människor vid hofvet, hvilkas fel äro så mycket större, som regentens magt är mindre inskränkt. De lysa till största delen blott genom den oförskräckta tapperhet, som tillhör alla klasser; men de Rysska bönderna, denna talrika del af nationen, som blott känner det land den odlar och den himmel den skådar, har någonting verkligen beundransvärdt. Dessa människors milda lynne, deras gästfrihet, deras naturliga artighet äro alldeles utomordentliga; det gifves i deras ögon ingen fara; de tro ej någonting vara omöjligt, när deras herre befäller det. Detta ordet herrskare, som hofmännen göra till ett ämne för smicker och egennyttiga beräkningar, frambringar ej samma verkan på ett nästan Asiatiskt folk. Monarchen, i egenskap af kyrkans högsta styresman, utgör en del af deras religion; bönderna kasta sig till marken i Kejsarens närvaro, likasom de helsa kyrkan, när de gå förbi henne; ingen slafvisk känsla blandar sig i en sådan vördnadsbetygelse. +

+ Här smicker fra Stael något för starkt.

Tack vare den närvarande regentens upplysta vishet, alla möjliga förbättringar skola i Ryssland efter hand verkställas. Men det gifves ingenting orimligare än de ord man vanligen hör upprepas af dem, som frukta Alexanders upplysning. "Hvarföre, säga de, inrättar ej denne Kejsare, i hvilken frihetens vänner äro så förtjusta, i sitt land samma constitutionella regeringsätt, som han tillstyrker hos andra?" Det är en af de tusende och en konster hos människoförnuftets fiender, att villja hindra hvad som är möjligt och önskvärdt för en nation, men deremot fordra hvad som verkligen icke är det hos en annan. Det gifves ej ännu ett tredje stånd i Ryssland: huru skulle man då kunna der införa ett representativt regeringsstätt? En medelklass mellan Bojarerna och folket fattas nästan helt och hållet. Man skulle kunna öka de stora herrarnes politiska magt, och i detta afseende förstöra Peter I:s verk; men det vore att göra två steg tillbaka i stället för ett fram; ty Kejsarens magt, så oinskränkt den ännu är, utgör likväl en samhällsförbättring i jemförelse med hvad den Rysska aristokratien fordom var. Ryssland står, i anseende till civilisationen, ännu på denna punct i historien, der man, för nationernas välfärd, måste inskränka de privilegierade ståndens magt till förmön för kronans. Trettiosex serskilda religioner, de hedniska med inbegripna, trettiosex åtskilliga folkslag äro, ej förenade, men spridda på en omätlig landsträcka. Å ena sidan står den Grekiska gudstjensten ganska väl tillsammans med en fullkomlig tolerance, å andra sidan lemnar det



vidsträckt land, som människorna bebo, hvar och en friheten att lefva efter sina seder. I denna tingens ordning finnes ingen upplysning, som man kan concentrera, inga människor, som kunna sätta statens författningar i jemn gång. Det enda band, som förenar nästan nomadiska människor, hvilkas hus likna tält af träd, uppresta på slätten, är vördnaden för monarken och nationalstolttheten; tiden skall efter hand utveckla andra.

Jag var i Moskwa en månad, på dagen, förr än Napoleons armee der intogade, och jag vågade ej stadna mer än några ögonblick, fruktande redan hans ankomst. Då jag spatserade på höjden af Kremlin, de gamla Czarernas palats, som beherrska Rysslands omätliga hufvudstad med dess ett tusen åttahundra kyrkor, trodde jag det snart kunna vara Bonaparte förunnadt att se världens herradömen under sina fötter, likasom satan erbjöd dem åt vår Herre. Men det var då, när det ej återstod honom i Europa något mer att eröfra, som ödet fattade honom i flykten och lät honom falla hastigare än han stigit. Kan hända bar han sedermera lärt inse, att, händelserna må i de första scenerna vara hvilka som heldst, gifves det likväl en dygdens magt, som alltid åter framträder i femte acten af tragedierna, likasom hos de gamla en gud afhög knuten, när handlingen förtjente det.

Kejsar Alexanders beundransvärda ståndaktighet, då han vägrade den fred, som Bonaparte efter sin vana erbjöd honom, när han var segrande; Ryssarnes energie, som satte eld på Moskwa, på det en helig stads martyx-offer skulle frälsa den

Christna världen, bidrogo säkert mycket till de olyckor, som Bonapartes troppar undergått på sitt återtåg från Ryssland. Men det var kölden, denna helvetets köld, såsom den är målad hos Dante, som ensam kunde tillintetgöra Xerxes' armée.

Vi, som hafvä ett Franskt hjerta, vi hade i mellertid under de femton åren af Bonapartes tyrannie vant oss att betrakta bans armeer på andra sidan Rhen såsom icke mer tillhörande Frankrike; de försvarade ej mer nationens intressen, de tjände blott en människas ärelystnad; deruti var ingenting, som kunde uppväcka fosterlandskärleker; och långt ifrån att då önska segern åt dessa troppar, till en stor del utländningar, kunde man betrakta deras nederlag såsom en lycka för sjelfva Frankrike. Dessutom, ju mer man älskar friheten i sitt land, desto mer är det omöjligt att glädja sig åt de segrar, hvaraf andra folkslags förtryck måste blifva en omedelbar följd. Men hvem kunde i mellertid höra berättelsen om de olyckor, som drabbat Fransmännen i kriget med Ryssland, utan att röras deraf?

Obegripliga människa! Han har sett lidanden och olyckor, som man knappt kan föreställa sig; han visste, att Franska grenadierer, om hvilka Europa ännu ej talar, utan att skänka dem sin aktning, hade blifvit en lekboll för några Judar, för några Karingar i Wilna; till denna grad hade deras fysiska styrka öfvergifvit dem, långt förrän de kunde dö; han har emottagit af denna armée bevis på aktning och tillgifvenhet, då den omkom för hans

skull man efter man; och han vägrade sex månader derefter i Dresden att underteckna en fred, som lemnade honom i besittning af Frankrike ända till Rhen, och hela Italien. Han hade i hast begifvit sig till Paris efter återtaget från Ryssland, för att der samla nya troppar. Han hade med en hastighet, heldre theatralisk än naturlig, rest igenom Tyskland, der han var hatad, men ännu fruktad. I sin sista bulletin, hade han gjort reda för armeens olyckor, heldre öfverdrifvande än döljande sanningen. Han är en man, som så gerna uppväcker starka rörelser, att, när han icke kan dölja sina motgångar, han öfverdrifver dem, för att alltid göra mer än någon annan. Under hans frånvaro hade man mot honom försökt den ädlaste conspiration (Mallets), som Franska revolutionshistorien vet att omtala. Också gjorde den honom större förskräckelse än sjelfva coalitionen. Ack! Hvarföre lyckades den ej, denna patriotiska sammansvärjning! Frankrike skulle haft den äran att befria sig sjelft, och det hade ej varit under fäderneslandets ruiner, som dess förtryckare dukat under.

General Mallet var en vän af friheten; han anföll Bonaparte på denna terrain. Men Bonaparte visste, att det för honom ej fanns någon farligare; också talade han ej vid sin återkomst till Paris om annat än *Idélogie*. Han hade fattat en djup afsky för detta högst oskyldiga ord, emedan det utmärker tankans theorie. Imellertid var det alldeles eget att ej frukta annat än hvad man kallade *idé-*

idéologerna, när hela Europa väpnade sig mot honom. Det hade varit vackert, om han, i anledning af denna fruktan, framför allt sökt att vinna filosofernas aktning; men han afskydde hvarje människa, som egde en ljelfständig tanka. Äfven i anseende till politiken, har han allt för mycket varit af den tanken, att man ej kan leda människorna genom annat än deras egennyttas; denna gamla regel, så vanlig den ock är, är likväl ofta falsk. Största delen af de människor, som Bonaparte öfverhopat med embeten och penningar, hafva öfvergifvit hans sak; och hans soldater, fästade vid honom genom hans segrar, öfvergåfvo honom icke. Han gjorde jäck af entusiasmen, och likväl är det entusiasmen, eller åtminstone den militäriska fanatismen, som upprätthållit honom. Stridens raseri, som i sjelfva sina ytterligheter har någon storhet, utgjorde Bonapartes styrka. Nationerna kunna ej hafva orätt; aldrig verkar en förvänd grundsats länge på mängden; människorna äro ej elaka, om icke hvar för sig.

Bonaparte gjorde, eller snarare nationen för honom, ett underverk. Oaktadt sina omätliga förluster i Ryssland, uppsatte han inom en tid af minre än tre månader en ny armée, som kunde marchera till Tyskland och der ännu vinna segrar. Det var då som högmodets och dårskapens demon bemäktigade sig Bonaparte, så att icke en gång uträkningar, grundade på hans egen fördel, kunde förklara bevekelsegrunderna till hans upp-

+ än fransmännen då utvinna Broben  
närre

förande; det var i Dresden han misskände sin skydsängels sista uppenbarelse.

Tyskarne, uppretade från längre tid tillbaka, reste sig ändtligen mot Fransmännen, som innehade deras land; nationalstoltheten, denna stora kraft hos människoslägtet, visade sig hos Germaniens söner. Bonaparte fick då erfara, hvad det blir af allierade, som man tvungit genom styrkan, och buru allt, som icke är frivilligt, går förloradt vid första motgång. Tysklands regenter slogos med samma oförskräckthet som simpla soldater, och man trodde sig se hos Preussarne och deras krigiska Konung minnet upplifvadt af den personliga skymf, som Bonaparte några år förut hade tillfogat deras sköna och dygdiga drottning.

Tysklands befrielse hade sedan lång tid tillbaka varit ett föremål för Rysska Kejsarens önskingar. Då Fransmännen blifvit drifna ur hans land, egnade han sig åt denna sak, icke som monarch, men som General; och flere gånger blottställde han sitt lif, ej som monarch, bevakad af sina hofmän, men som oförskräckt soldat. Holland emottog sina befriare och återkallade Oraniska huset, hvars furstar, nu som förr, äro oberoendets försvarare och frihetens öfverhetspersoner. Hvilket inflytande Engelsmännens segrar i Spanien än må hafva haft på denna epoch, skola vi likväl på ett annat ställe tala om Lord Wellington; ty man måste uppehålla sig vid detta namn, man kan ej nämna det i förbigående.

Bonaparte kom andra gången tillbaka till Paris, och i detta ögonblick kunde Frankrike ännu

räddas. Fem medlemmar af den lagstiftande corpsen, Gallois, Raynouard, Flaugergues, Main de Biran och Lainé begärde fred med fara för sitt lif; hvar och en af dem kunde utmärkas för någon särskild förtjenst; och den sista jag nämmt, Lainé, förevisar hvarje dag, genom sina talenter och sitt uppförande, minnet af någon handling, som vore allena tillräcklig att för alltid hedra en människas karakter. Om senaten understödt de fem af lagstiftande corpsen, om generalerna understödt senaten, både Frankrike varit herre öfver sitt öde, och, hvilket beslut det sedan fattat för eller mot den gamla dynastien, hade det likväl alltid förblifvit Frankrike. Men femton års tyrannie vanställer alla ideer, försvagar alla känslor; samma människor, som i krig ädelmodigt skulle uppoffra sitt lif, veta ej, att samma heder och samma mod på den civila banan fordra deras motstånd mot allas fiende, despotismen.

Bonaparte svarade lagstiftande corpsens deputation med ett concentrerad taseri; han talade, men hans högmod stack fram genom det orediga språk han nyttjade. Han sade, att Frankrike mer behöfde honom, än han Frankrike, glömmande, att det var han, som hade bragt det i detta tillstånd. Han sade, att en thron ej var annat än ett stycke träd, öfverdraget med sammet, och att allt det öfriga berodde af den som innehade den; med ett ord, han syntes beständigt berusad af sig sjelf. Imellertid skulle en besynnerlig anekdot kunna gifva oss anledning att tro, det han redan beherrakades af det slags domning, som visat sig i hans karakter un-

der den sista krisen af hans politiska lefnad. En alldeles trovärdig man har sagt mig, att, talande med honom allena aftonen före hans afresa till armeen i Januari 1814, när de allierade redan inträngt i Frankrike, Bonaparte tillstod i detta hemliga samtal, det han ej bade några utvägar att göra motsånd; den andre utredde frågan närmare; Bonaparte deremot framställde honom den dåliga sidan deraf i hela dess dager, och sedan, en oerhörd besynnerlighet, insomnade han, under det han talade öfver ett sådant ämne, utan att något förutgående tröttande arbete kunde förklara denna underliga apathie. Han ådagalade icke dess minre sedan den yttersta verksamhet under fälttåget år 1814; han lät sig visserligen då äfven hänföras af ett inbilskt själförtroende; å andra sidan hade hans fysiska tillvarelse tagit, genom en mängd njutningar och bekvämligheter, välde öfver denna man, fordomså beherrskad aftanken. Han hade, om detta yttryck är tillåtet, fetmat, så till själen som kroppen; hans genie genomträngde blott vissa ögonblick detta egoismens svepe, hvarmed en lång vana att vara ansedd för allt hade omgifvit honom. Han hade dukat under för lyckans tyngd, innan han blef störtad af olyckan.

Man påstår, att han ej velat lemna de eröfringar, som republiken gjort, och att han icke kunnat besluta sig till att se Frankrike försvagadt under sin regering. Om denna betänklighet förmått honom att vägra den fred, som blef honom tillbjuden i Châtillon, i Mars månad år 1814, är det första gången, som föreställningen om en skyldighet verkat på honom; och hans ihärdighet i detta ö-

genblick, så oklok den var, hade förtjent aktning. Men det ser snarare ut, som hade han för mycket räknat på några framsteg i Champagne, och att han dolt för sig sjelf de svårigheter, han hade att öfvervinna, såsom en af hans smickrare skulle kunnat göra det. Man var så van att frukta honom, att man ej vågade säga honom de saker, som voro honom af största vigt att veta. Försäkrade han, att der eller der funnos tjugutusen Fransmän, så hade ingen mod att säga honom, det der ej funnos mer än tio tusen; påstod han, att de allierade ej voro till större antal än så och så, fördristade sig ingen att bevisa honom, det antalet var dubbelt större. Hans despotism hade gått så långt, att människorna ej mer voro annat än ett echo af honom sjelf, och, då hans egen röst mötte honom från alla håll, att han slutligen befann sig ensam, oaktadt den svärm af människor, som omgaf honom.

Med ett ord, han insåg ej, att entusiasmen hade flyttat sig från venstra Rhenstranden till den högra; att fråga ej mer var om obestämda regeringsätt, men om folkslag, bragta i uppror; och att å hans sida deremot det ej mer fanns någon nation, blott en armee; ty i denna stora strid förblef Frankrike neutralt; det kunde aldrig förmoda, att frågan var om sig, när den blott gällde honom. Det mest krigiska folk har sett, nästan med sorglöshet, segrar vunne af samma fremlingar, som de så många gånger med ära besekrat; och invånarne i byar och städer understödde blott med svag hand de Franska soldaterna, anseende alldeles omöjligt, att efter tjugå fem års segrar en så oer-



hörd händelse, som de allierades intåg i Paris, skulle kunna inträffa. Den egde likväl rum denna ödets fruktansvärda rättvisa. De allierade magterna voro ädelsinnade; Alexander, såsom vi sedermera skola se, visade sig alltid ädelmodig. Han var den första, som gjorde sitt intåg i den eröfrade staden såsom en allsmächtig räddare och upplyst människovän; men, med all beundran för honom, hvem kunde vara Fransman och ej känna en grym smärta?

Ifrån det ögonblick, som de allierade gingo öfver Rhen och beträdde Frankrike, synes mig, som hade Frankrikes vänner bordt alldeles förändra sina önsknningar. Jag var då i London, och en af de Engelska ministrarne frågade mig, hvad jag önskade. Jag vågade svara honom, att min önskan vore, det Bonaparte *segrade och föll*. Jag fann hos Engelsmännen nog själsstorhet, att ej behöfva dölja för dem denna Franska känsla: likväl måste jag höra, midt ibland de glädjerop, hvaraf segervinnarnes stad genijudade, att Paris var i de allierades händer; i detta ögonblick tyckte jag, att det icke mer fanns något Frankrike: jag trodde Burkes förutsägelse uppfylld, och att, der den stätt, man ej mer skulle finna annat än en afgrund. Kejsar Alexander, de allierade, de constitutionella grundsatser, som af Ludvig XVIII:s vishet blefvo antagne, aflägsnade denna sorgliga aning.

Bonaparte hörde då från alla håll sanningen, som så länge varit bunden. Det var då, som otacksamma hofmän förtjente sin herres förakt för människoslägtet. I sanning, om frihetens vänner akta

den allmänna opinionen, önska publiciteten, söka öfver allt nationalvilljans fria och upprigtiga röst, sker det derföre, att de veta, det dräggen af nedriga själar endast kan visa sig i den oinskränkta magtens hemligheter och intriguer.

Imellertid var det ändå någon storhet i Napoleons sista farväl till sina soldater och sina, så länge segrande örnar: hans sista fälttåg hade varit långvarigt och väl combineradt; med ett ord, den olyckliga trollmagt, som vid honom fästade Frankrikes militäriska ära, var ännu ej förstörd. Också har Congressen i Paris den förebråelsen att göra sig, det den satt honom i tillstånd att återkomma. Europas representanter böra öppet tillstå detta fel; det är orätt att skjuta skulden på Franska nationen. Det är säkert utan elak afsigt, som de fremmande monarchernas ministrar lemnat öfver Ludvig XVIII:s thron en olycksbådande fara, som tillika hotade hela Europa.

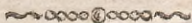
Många människor roa sig med att påstå, det Bonaparte, om han icke försökt expeditionen till Spanien, icke heller den till Ryssland, ännu varit Kejsare, och denna föreställning smickrar despotismens anhängare, som villja, att en så vacker regering ej skulle kunna störtas genom sjelfva tingens natur, utan endast af händelsen. Jag har redan sagt, hvad historien äfven skall bestyrka, att Bonaparte behöfde krig, för att kunna införa och bibehålla den oinskränkta magten. En stor nation skulle ej hafva burit den enformiga och förnedrande tyngden af despotismens ok, så framt ej den militäriska äran oupphörligen lifvat eller upp-

lyftat den allmänna samsundsandan. De i de olika graderna beständigt inträffande befordingarne, hvaraf alla klasser i nationen kunde blifva delaktige, gjorde conscriptionen minre svår för landtbygdens invånare. Det beständiga intresset för segrar, vanna, eller att vinna, utträngde alla andra äntressen; ärelystnaden var regeringens lifsprincip i dess minsta utgreningar: titlar, penningar, magt. Bonaparte gaf allt åt Fransmännen i stället för friheten. Men för att vara i stånd att tilldela dem dessa olyckliga skadeersättningar, fordrades ej minre än att inkräkta hela Europa. Om Napoleon varit hvad man kunde kalla en billig tyrann, skulle han ej kunnat emotstå Fransmännens verksamhet, som fordrar ett mål. Han var en man, af sitt öde dömd till Washingtons dygder eller Attilas eröfringar; men det var lättare att uppnå den civiliserade världens gränser än att hindra det menckliga förnuftets framsteg, ty snart skulle opinionen i Frankrike fullbordat hvad de allierades vapen åstadkommit.

Nu är det ej mer han, som allena skall uppaga den historia, af hvilken vi villja gifva ett utkast, och vårt olyckliga Frankrike skall å nyo framtråda, efter femton år, under hvilka man ej hört talas om annat än Kejsaren och hans armee. Hvilka olyckor hafva vi ej att beskrifva! Hvilka än större att befara! Vi måste ännu en gång fordra Bonaparte till räkenskap för Frankrike, emedan detta land, alltför krigiskt och godtroget, ännu en gång anførtrott sitt öde i hans händer.

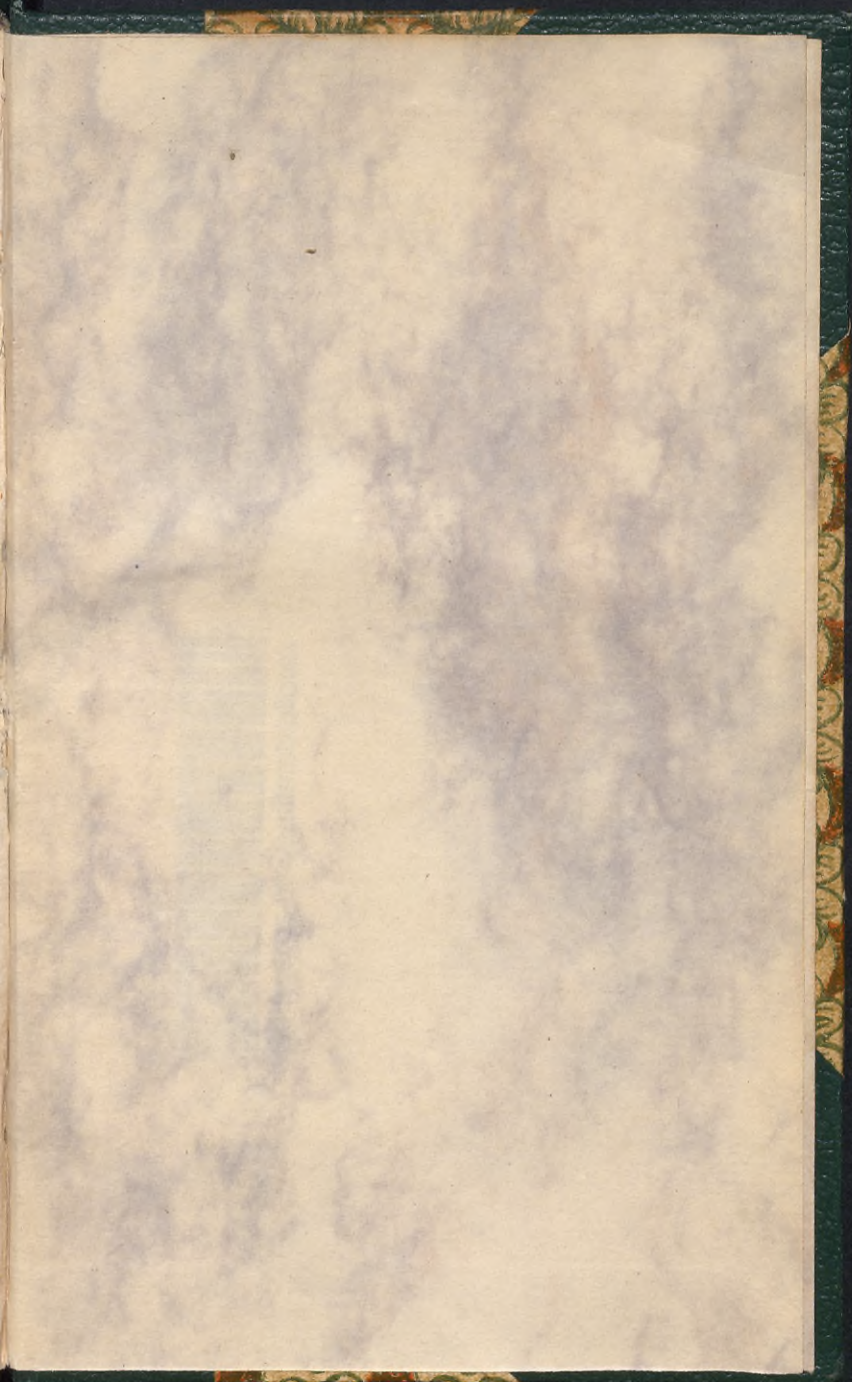
I de åtskilliga anmärkningar, jag nu samlat om Bonaparte, har jag ej vidrört hans enskilda lefnad, som jag icke känner, och som ej rör Frankrikes intresse. Jag har ej anført en enda tvifvelaktig uppgift i hans historia; ty de smädelser, man slösat på honom, synas mig ännu föraktligare än det smicker, hvarför han varit ett föremål. Jag tror mig hafva bedömt honom, såsom alla publica personer böra bedömas: efter det som de gjort för nationernas lycka, upplysning och sedlighet. De förföljelser, Bonaparte låtit mig undergå, hafva, jag kan försäkra derom, icke haft någon verkan på mina tankar om honom. Tvärtom, har jag snarare måst emotstå det slags skakning, som ett utomordentligt genie och ett fruktansvärdt öde verkar på inbildningen. Jag skulle till och med rätt gerna låtit förleda mig af den tillfredsställelsen, som stolta själar känna att försvara en olycklig människa, och af det nöjet att på detta sätt komma i ännu starkare contrast med dessa skriftställare och talare, som, i går liggande i stoftet för honom, nu ej upphöra att smäda honom, görande sig, som jag hoppas, noggrann reda för höjden af de klippor, som innestänga honom. Men man kan ej förtiga sanningen om Bonaparte, äfven då han är olycklig, emedan hans politiska lära ännu herrskar i hans fienders, ej mindre än hans anhängares bufvuden. Ty, af hela arvet efter hans fruktansvärda magt, återstår för människoslägtet intet annat än den olyckliga kunskapen om ännu några hemligheter i tyranniets konst.

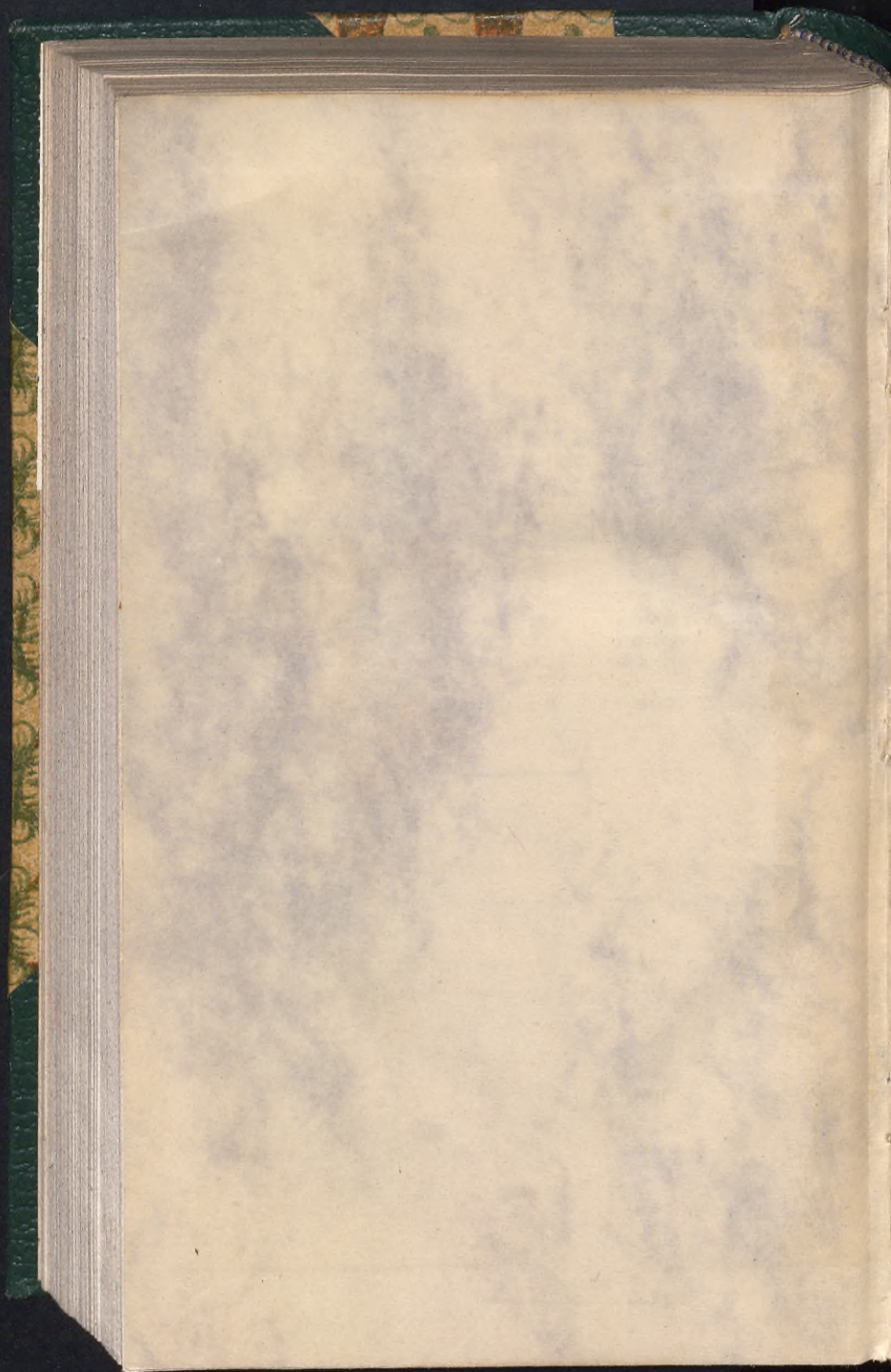
*Slut på Andra Delen.*



## TRYCKFEL.

	<i>står:</i>	<i>läs:</i>
Sid. 65 rad. 3	ofr. förslag	förlager
75 — 14	— förvara . . . . . likai	försvara . . . . . lika i
93 — 12	nfr. kunna	kann
106 — 6	ofr. blef	blefve
143 — 8	nfr. sina	sitt
152 — 15	— grundsatserna	grundsatsernas
162 — 13	ofr. förslag	förlager
178 — 8	nfr. den	det
180 — 7	ofr. alla	all
207 — 4	— egoism	cynism





6000206183



Göteborgs universitetsbibliotek



